VADEMECUM DER BOUWVAKKEN

ANNO 1886

ANNO 1911

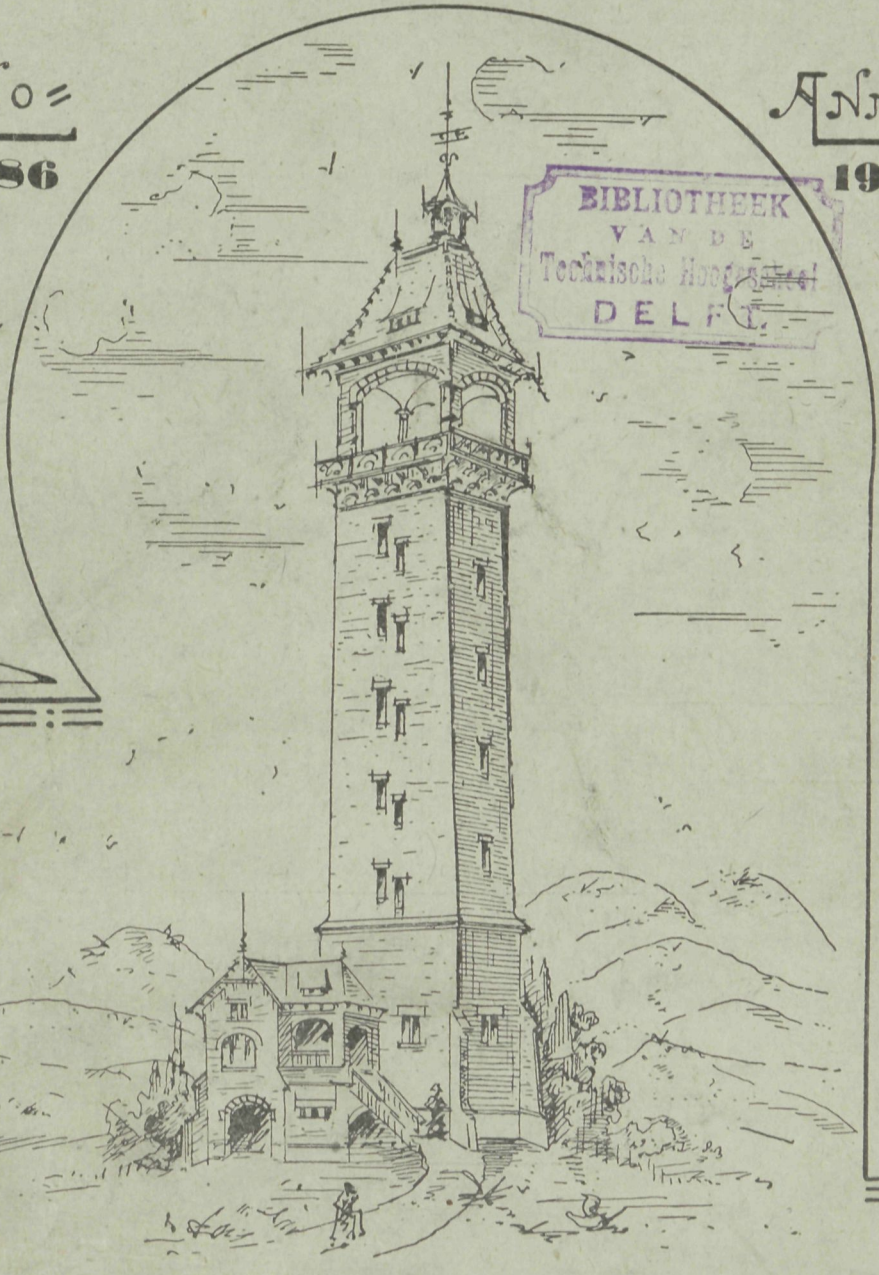

BIBLIOTHEEK
VAN DE
Technische Hoogeschool
DELFT

JA.

26ste JAARGANG No 4 REDACTIE. PRINSENGRACHT. No 542 AMSTERDAM.

VADEMECUM

DER

BOUWVAKKEN.

ZES-EN-TWINTIGSTE JAARGANG.

T.H.S.
BIBLIOTHEEK
DELFT.

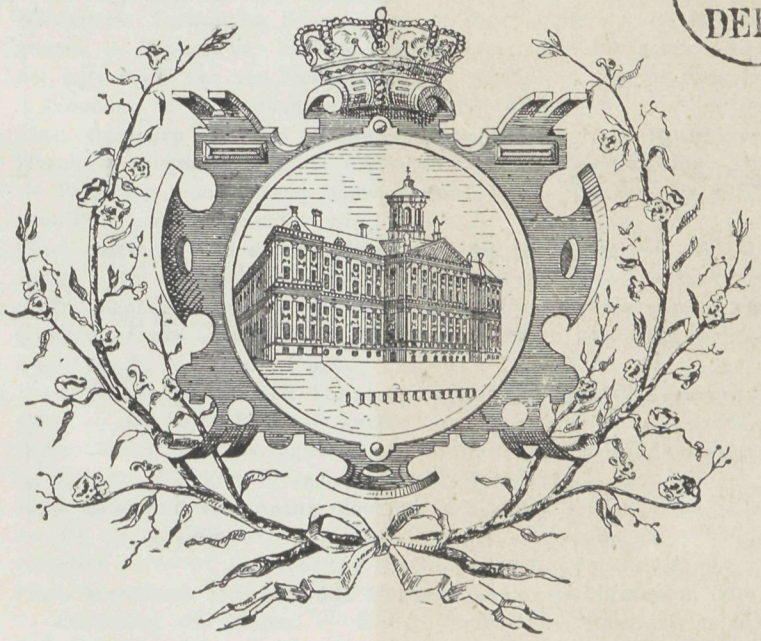

AMSTERDAM 1911.

9.2.71

ZES-EN-TWINTIGSTE JAARGANG.

INHOUD.

AFLEVERING 1. Plaat. **Plan voor een dubbel woonhuis,** door **G. C. Rothuizen.** — 1911. — Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. — Gewapend beton. — Nieuwe denkbeelden in den Schouwburgbouw. — Prijsvragen Bouwkunst en Vriendschap.

„ 2. Plaat. **Watertoren te Alkmaar,** door **A. Hollemberg de Beckfefd.** — De Nachtwacht. — Nieuwe uitgaven. — Bij de tekstfiguren. — Steenen en IJzeren bruggen. — Tentoonstelling van Nederlandsche en Nederlandsch-Indische Decoratieve toegepaste kunst te Kristiania.

„ 3. Plaat. **Ontwerp van een landhuis,** door **N. de Wolf Gzn.** — De Dam. — Bij de tekstfiguren. — De Westgevel der Nieuwe Kerk te Amsterdam. — Programma voor de Prijsvraag voor den bouw van eengezins arbeiderswoningen aan den Poortdijk te IJsselstein. — Examens voor Bouwkundig Opzichter, Bouwkundig Teekenaar en uitvoerder van bouwwerken, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en af te nemen in 1911.

„ 4. Plaat. **Paviljoen Lozenoord te Ermelo,** voor 26 meisjes, door **I. Kortlang.** — Dr. P. J. H. Cuijpers. — Bij de tekstfiguren. — De constructie van woonhuizen uit beton saamgesteld in Amerika. — Het Instituut Jacob van Campen. — Ontwerp steenhouwerswet. — Een nieuw Paleis van Justitie te Athene. — De Prijsvraagcommissie. — Bouw van woningen.

„ 5. Plaat. **Villa,** door **J. J. van Straalen.** — Tijdelijk onderkomen. — Weervastheid van metselwerk. — Stof op den weg. — Bij de tekstfiguren. — Prijsvragen. — Gevel wedstrijden. — Prijsvraag van 't Woonhuis 1911. — Veredeling van het ambacht. — Prijsvraag IJsselsteinsche Bouwmaatschappij.

„ 6. Plaat. **Dorpskerk,** door **G. Middendorp.** — Bij de tekstfiguren. — Paleis-Raadhuis. — Prijsvragen.

„ 7. Plaat. **Ontwerp van een Raadhuis,** door **H. J. Kranenborg.** — Grafmonumenten. — Middelbare Technische School voor de bouwkunde. — Bij de tekstfiguren. — Prijsvragen. — Rapport van beoordeeling der ingezonden antwoorden op de Prijsvraag voor het ontwerpen van een Heerenkamer, uitgeschreven door de Naamlooze Vennootschap 't Woonhuis te Amsterdam. — Prijsvraag Rochdale.

„ 8. Plaat. **Ontwerp van een steenen boogbrug,** door **H. J. Rothuizen.** — Zonderlinge besteksbepalingen. — Bij de tekstfiguren. — De Paleis-Raadhuis kwestie. — Pixoline. — Prijsvraag IJsselsteinsche bouwmaatschappij. — Uitslag, Examen voor het diploma voor Bouwkundig Opzichter enz.

„ 9. Plaat. **Ontwerp van een lokaliteitsgebouw te Laren,** door **H. D. Tabak.** — I. van Looy. — De bebouwing van het Rijksmuseum terrein. — De toekomst onzer gebouwen. — Buitenlandsche architecten. — Het Raadhuis te Schaerbeek. — Prijsvragen. — Vereeniging »Kunst aan allen«, 's Gravenhage, ontwerp goedkoope woonkamer meubelen. — Prijsvraag D. A. Thieme Fonds.

„ 10. Plaat. **Ontwerp van een Theater, Variéte en Hotel-Restaurant,** door **M. Kuyper Czn.** — De Paleis-Raadhuis kwestie. — Sloten van de N. V. Lips te Dordrecht. — Prijscouranten. — Prijsvragen. — Verkaveling ter bebouwing van de gronden behoorende tot de villa »Wijckerveld« gelegen onder Meerssen.

„ 11. Plaat. **Onderwijzerswoning,** door **H. G. Toebes.** — Dictaphoon. — De buizenfabrikatie. — Bij de tekstfiguren. — Zonderlinge besteksbepalingen. — Bond-Heemschut. — Gobeline waterverf. — Prijsvraag IJsselsteinsche Bouwmaatschappij.

„ 12. Plaat. **Woonhuis aan de Oude Ubbergscheweg te Nijmegen,** door **I. A. Heuvelink.** — Ontsiering der wegen. — Stadsverfraaiing. — Nederland en het Vredespaleis. — Prijsvraag IJsselstein. — Watervoorziening. — Bij de tekstfiguren. — Jaarverslag van den Raad van arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland in 1910.

„ 13. Plaat. **Ontwerp voor eene kleine villa,** door **G. H. Broekema.** — Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst examens. — Bij de tekstfiguren. — Prijsvragen reglement. — Prijsvraag voor een gedenkraam in het Universiteitsgebouw te Groningen.

„ 14. Plaat. **Ontwerp van een landhuis,** door **G. Middendorp.** — Bij de tekstfiguren. — De Zuiderkerk te Amsterdam. — Prijsvragen. — Leliman prijsvragen.

AFLEVERING 15. Plaat. **Hotelbouw,** door **M. Kuyper Czn.** — Koloniaal Museum. — Bij de tekstfiguren. — Een nagalm. — Instituut Jacob van Campen. — Brand van de bekleeding van een ijzer betongebouw. — Dam verbetering. — Sloopingskosten van een betonhuis. — Altijd hooger.

„ 16. Plaat. **Villa te Soesterberg,** door **P. C. Elsevier & Co.** — Paleis-Raadhuis. — Bestrijding van den houtworm. — Stokerij met ovenfundeering, elevatorkelders en drie schoorsteenen voor de Zuider Gemeente-Gasfabriek bij Amsterdam. — Goudsche kerkramen. — Prijsvragen Bouwkunst en Vriendschap.

„ 17. Plaat. **Villa te Eindhoven,** door **G. Geenen.** — 150 Jaren. — Bij de tekstfiguren. — Leliman prijsvragen. — Prijsvraag voor een Societeitsgebouw in het Park te Rotterdam. — Belangrijke levering.

„ 18. Plaat. **Hotelgebouw,** door **M. Kuyper Czn.** — De Handelsinrichting R. S. Stokvis & Zonen Ltd. te Rotterdam. — De toren »De Oldehove« te Leeuwarden. — Oude Kunst te Enkhuizen. — Prijsvraag Sociëteitsgebouw te Rotterdam. — Internationaal Congres van Architecten te Rome, October 1911. — Nieuwe brug over den Eastrivier. — Tunnels onder water.

„ 19. Plaat. **Villa te Berkel,** door **P. C. Elsevier & Co.** — Beton versterkt door zeep. — De kerk te Vlissingen. — Bond-Heemschut. — Bij de tekstfiguren. — Paleis-Raadhuis. — De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. — Tegels met gebreken. — Uitgave Viollet le Duc.

„ 20. Plaat. **Voorgevel van een Hotel Café-Restaurant,** door **M. Kuyper Czn.** — Directiegebouw aan de Zuider-Gemeente-Gasfabriek te Amsterdam. — Hooge schoorsteen. — Een nieuw Raadhuis voor Rotterdam. — Het gegoten huis. — Prijsvraag Officieren-Sociëteit. — Uitgave Viollet le Duc. — Straatwegen van leer. — Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

„ 21. **Dubbele villa te Voorburg,** door **P. C. Elsevier & Co.** — Rijksmuseum-ombouwing. Oud en nieuw. — Een nieuwe schouwburgindeeling. — Prijsvraag Raadhuis Rotterdam.

„ 22. **Ontwerp eener stoomzuivelfabriek,** door **Th. Boschma.** — De Parkschouwburg te Amsterdam. — Electriciteit en beton. — Bij de tekstfiguren. — Verbranden van rook. — Conferentie over het Bouwkunstig element bij de bescherming der schoonheid van Nederland. — Het Koloniaal-Instituut. — Onze kachels. — Ondergrondbaan te Rome. — Brand bij kerkgebouwen. — Een eigenaardige bouwmethode.

„ 23. Plaat. **Ontwerp van een landhuisje,** door **W. Knappstein.** — Stroodaken op onze buitenwoningen. — Bouwkunst. — Prijsvragen. — Genootschapsprijsvragen Architectura et Amicitia. — Raadhuisbouw Rotterdam. — Uitgave Viollet le Duc.

„ 24. Plaat. **Ontwerp van een grafkelder.** door **Ger. B. Broekema.** — Het Vredespaleis. — Eigenaardige toestanden. — Bij de tekstfiguren. — Technische mededeeling. — Drooglegging Zuiderzee. — Stedenschoon. Prijsvraag Gedenkraam Universiteit Groningen. Prijsvraag St. Cassianus, Reclameplaat, prentbriefkaart en sluitzegel.

„ 25. Plaat. **Plan voor een kleine villa,** door **A. Zondervan.** — Eigenaardige toestanden. — Bij de tekstfiguren. — Provisie-misbruiken. — De Nederlandsche Vereeniging van Electrotechnische werkgevers. — Jury-rapport van de Prijsvraag Genootschap »Architectura et Amicitia«.

„ 26. Plaat. **Ontwerp van een heerenbehuizing,** door **P. Wolf.** — De Bouwkalender. — Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Prijsvraag Leliman. — Bij de tekstfiguren. — Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam. — Prijsvragen: Arbeiderswoning-Meubileeringen. — 1911.

BETONIJZER- —— WERKEN.

Firma L. H. KURPERSHOEK.

ROTTERDAM,
Zwaanhals 126 Telef. Interc. 2827.
AMSTERDAM,
Jacob Marisstraat 12. Telef. Inter. 10112.

M. A. HAMERS,

Jacob Catskade 45--47. Amsterdam.
TELEFOON 4923.
HANDEL IN ALLE SOORTEN
BOUWMATERIALEN.
Heidelberger Portland Cement
ENZ. ENZ.

EXCELSIORPLATEN.
GEBR. VAN DER VIJGH,
AMSTERDAM.

EXCELSIOR MUUR- EN PLAFONDPLATEN

vormen drooge Muren en Plafonds, welke onmiddellijk behangen en beschilderd kunnen worden.

Gewicht is lichter als eenig ander fabrikaat. Prijs zeer billijk. Vraag Monster, Brochure en Teekening. Voorgeschreven door Genie-, Rijks- en Gemeentewerken.

MARMEREN SCHOORSTEENMANTELS G. en J. COOL,
AMSTERDAM. ROTTERDAM. UTRECHT.

Druk van J. CLAUSEN, St. Jansstraat 40, Amsterdam.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

5 Januari 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 1.

Bij de Platen.

Plan voor een dubbel woonhuis,

door G. C. ROTHUIZEN.

Een tweetal woningen voor een niet al te groot gezin, geriefelijk van indeeling en met flinke gevels. De ingangen, in het teruggaand gevelvlak geplaatst, zijn door een luifel beschermd, waardoor dit gedeelte van den gevel een eigenaardig brokstuk vormt. Het eerst komt men in een ruimen gang, waarin trap, waaronder toegang naar den kelder, verder W. C. Aan den gang grenst suite en keuken met bijkeuken. Op de bovenverdieping twee slaapkamers en een logeerkamer, benevens zolder.

Het is een geheel dat door de afwisselende verdeeling van de gevels aangenaam voldoet.

1911.

Ons slotwoord was in *tien*, wij zijn aan 't winnen
Er zal met *elf* een beteren tijd beginnen.
Die in de Hoofdstad woont, hoort niets dan plannen maken,
En menig huis, dat staat van angst te kraken,
Omdat het voor die plannen vallen moet,
Komt het al tot stand, dan is de toestand goed.
Half Damrak gaat omlaag, half nieuwe en defecten
Gaan naar den grond, de tempel der effecten
Verrijst, vol waardigheid in zeventiende eeuwsche stijl,
En brengt de desolate rommel daardoor op beter peil.
De houten Bijenkorf, ook *dameskorf* geheeten
Die wordt een modekorf, waarvan wij nu reeds weten,
De vormen zijn modern; en op het plein daar naast
Daar gaat in 1911 elk stadgenoot met spoed,
Uit vrees, voor een baksteen op zijn hoed.

Daar zet de slooper 't lieve leven in,
En 't slot der Damprijsvraag, dat neemt er een begin.
't Koninklijk Paleis staat angstig te aanschouwen,
Wat toch de menschen daarover zullen bouwen,
Zoo stil en kalm als het thans de rust geniet
Vreest het de toekomst, en het ziet
Ver van zich gaan, *de Koninhlijke Gasten*,
Men zegt: *Omdat de leden van de Raad er beter pasten.*
En 't nieuwe Koninklijke Huis, zegt men ook algemeen,
Komt achter 't Museum, de sport die moet maar heen.
Op 't Leidscheplein daar is men aan 't sjouwen,
Ook al om een Modehuis te bouwen,
Zoo groot als men in heel de stad
Tot heden nooit gevonden had.
Zoo gaat het overal, tal van Rochdale's huizen,
Ook kerken voorzien van hanen en van kruizen;
En cinematografen bij de vleet,
Zooveel, dat later men niet weet,
Waar heen te gaan, want bij zoo'n overvloed
Raakt men meest van de wijs, is keuze minder goed.
Ook Rotterdam, den Haag en overal, met plannen overladen
Ziet het er uit, of wij in *elf* in weelde zullen baden.
Nu 't is te wenschen, wij hebben het nooit te goed,
Ons leuze zij »dus vrienden houd maar moed,«

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Diploma van Bouwkundig Opzichter.

Op Maandag 27 Februari en volgende dagen zal in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam, het examen worden afgenomen tot het verkrijgen van het *Diploma van Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij, volgens besluit van de Algemeene Vergadering op 28 Mei 1891 en herzien op de algemeene Vergadering van 27 September 1907, goedgekeurd bij Ministerieele beschikking.

Diploma van Bouwkundig Teekenaar.

Op Maandag 20 Maart en volgende dagen zal in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam, het examen worden afgenomen tot het verkrijgen van het *Diploma van Bouwkundig Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij volgens besluit van de Algemeene Vergadering gehouden op 27 September 1907, en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking.

Diploma van Uitvoerder van Bouwwerken, (Onderbaas).

Op Maandag 27 Maart en volgende dagen zal in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam, het examen worden afgenomen tot het verkrijgen van het *Diploma van Uitvoerder van Bouwwerken, (Onderbaas)*, ingesteld door de Maatschappij volgens besluit van de Algemeene Vergadering, gehouden op 23 September 1909.

Zij, die deze, of één dezer examens wenschen af te leggen, worden uitgenoodigd zich schriftelijk op te geven voor 15 Januari 1911 aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Indien zich wederom zoovele candidaten aanmelden als in vorige jaren, dan zullen ze in ploegen verdeeld worden.

Eerst na afloop van alle examens zullen de resultaten worden bekend gemaakt.

Aan hen, die zich aangemeld hebben, zullen tijdig alle vereischte inlichtingen worden verstrekt.

Gewapend Beton.

Een boekje om in de zak te steken, handig van formaat en uitstekend van inhoud, van talrijke tekstfiguren voorzien, dat is de thans verschenen uitgave: *Inleiding tot de studie van het gewapend beton, door* P. W. SCHARROO, uitgegeven door de firma Van Mantgem en De Does, te Amsterdam, Prijs *f* 2.50. Zoo een nieuwe uitgave succes te wachten is, dan is het deze, waarin op zoo'n zaakkundige wijze en gemakkelijk volgbaar, geheel het gewapend beton in aard constructie en toepassing behandeld wordt.

Het gaat moeielijk een schema te geven van al de artikelen die het beton betreffen, en daarin voorkomen, genoeg zij het dat die dit boekje uit 125 pagina's bestaande doorlezen heeft, kan zeggen het materiaal te hebben leeren kennen, en waar nu onze tijd dat materiaal bijna tot hoofdmateriaal heeft verheven, waar alle kennis die van de vakmannen wordt vereischt, bovenal vraagt of zij op de hoogte zijn van alles wat dit materiaal aanbelangt, daar vormt dit boekje den gulden weg tot studie en zal ontzaggelijk velen welkom zijn.

Het is daarom goed gezien van de uitgevers, dit op zoo goed verzorgde wijze het licht te doen zien.

Nieuwe denkbeelden in den schouwburgbouw.

Er is in de laatste jaren over de inrichting der schouwburgen veel geschreven en gesproken, omdat de toestanden waarin die gebouwen verkeeren veel te wenschen overlaten. Brandgevaar is bij de meesten mogelijk, en het ontkomen bij velen een raadsel. Thans wordt in de Bauhutte ook op dit onderwerp gewezen, en ontleenen wij hieraan de tekstfiguren en enkele mededeelingen.

Als onze opvatting erkennen wij gaarne, dat het ontwerp van den bouwmeester Henry Helbig een uitnemende indruk geeft, 't is echt monumentaal met gepaste versiering, en ingedeeld op eene wijze, die aan de gevels een groote behagelijkheid schenken. De hoog opgaande trappen verhoogen het monumentale, dat reeds aan die fraai verdeelde gevels eigen is. Het kleine tempeltje voor den hoofdingang is eene overbodige weelde, en zou wanneer het gemist werd, dien hoofdingang meer tot recht doen komen. Wat van binnen verdeeld is, en een afzonderlijke bestemming heeft, is in het uiterlijk volkomen terug te vinden.

Dat is bij de meeste schouwburgen een gebrek, de massa gaat als het ware onder het omhulsel verloren, zaal en tooneelruim zijn in het uiterlijk dikwerf niet terug te vinden. Dat is hier niet het geval, elk deel behoudt zijn afscheiding in het uiterlijk,

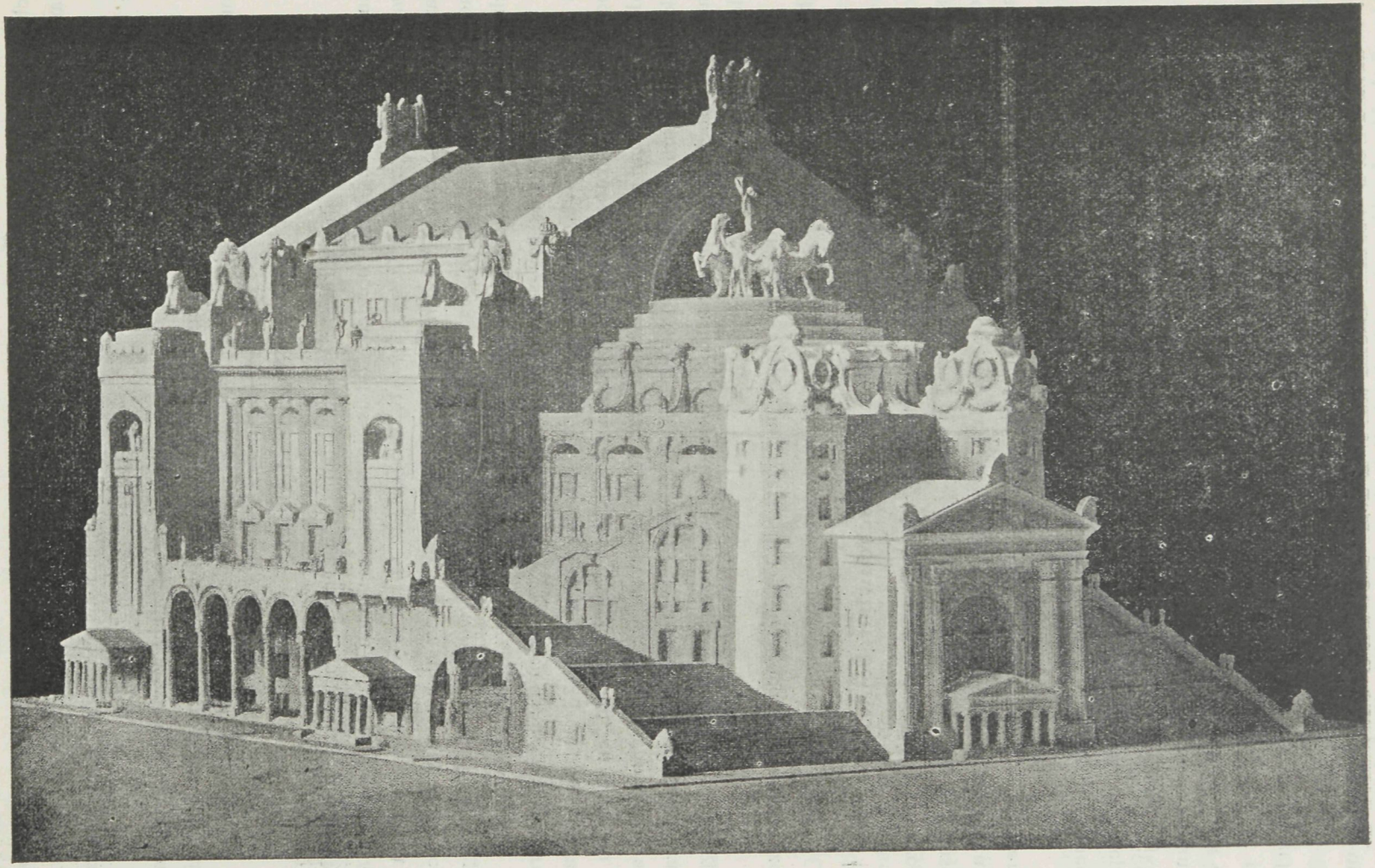

Schouwburgontwerp van den bouwmeester Henry Helbig te Munchen.

en dat is een te waardeeren feit. Ook het gevaar voor brand is bij zulk een inderdaad nieuwe opvatting geheel voorkomen, en de bouwmeester kan zich gelukkig achten, naast iets werkelijk schoons ook iets werkelijk nieuws geleverd te hebben.

Ongetwijfeld zal dit ontwerp den weg wijzen tot groote verbeteringen in den schouwburgbouw.

Volgen wij nu wat de heer K. Hahn in de Bauhütte ongeveer zegt:

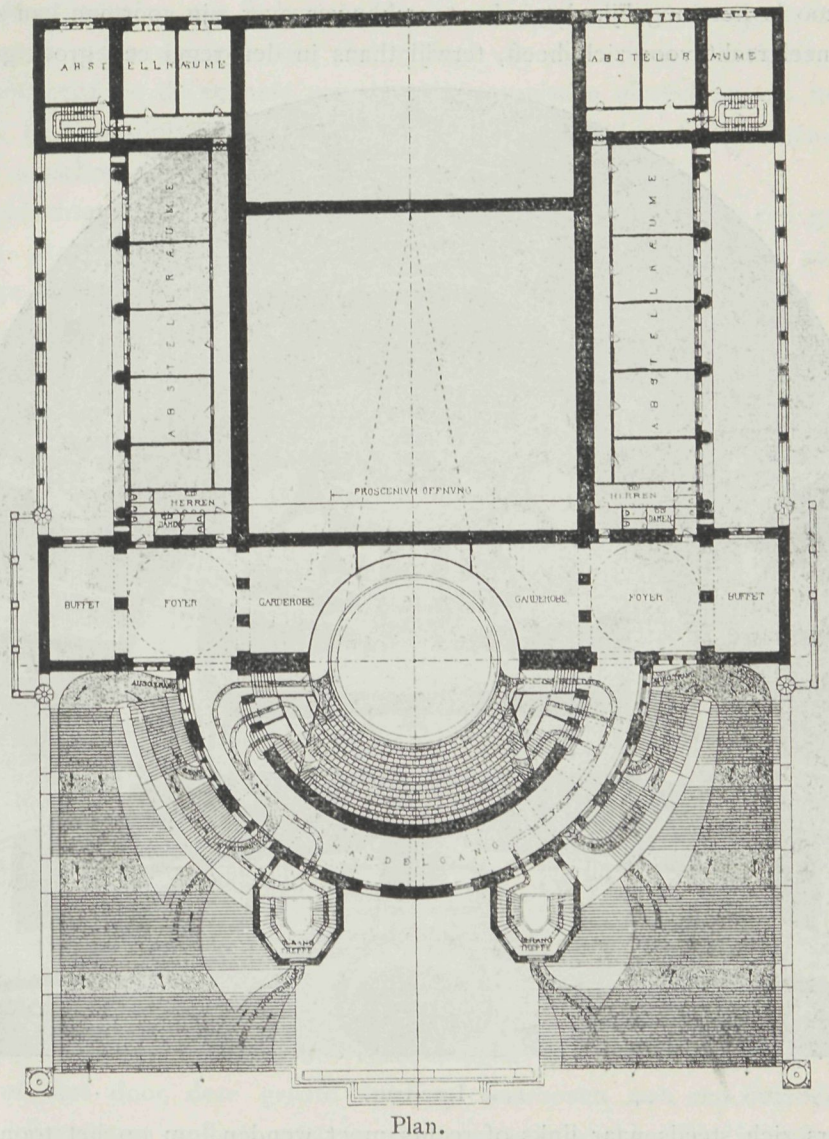

Plan.

Het vraagstuk voor een gunstige oplossing van de inwendige ruimte van onze schouwburgen heeft reeds een menigte rapporten doen saamstellen, die allen uitgingen van het denkbeeld, op de gebreken van de vele bestaande gebouwen te wijzen en deze te verbeteren. Als grondvorm van de bestaande schouwburgen is allereerst die verdeeld in rangen te noemen. Het bestaat uit een slechts weinig oploopend parket, dat door rechtstandige of bijna rechtstandige rangen omgeven is. Het is bekend dat deze vorm, die wel is waar een groot aantal zitplaatsen aanbiedt, een toch naar verhouding kleine ruimte voor de toeschouwers overlaat, en vele nadeelen bezit. Er zijn naar verhouding

vele plaatsen die een slechten kijk op het tooneel geven. Het gezicht van de vele bovenelkaar liggende rijen is niet zeer fraai en een architectonisch gunstige verdeeling van de ruimte is bijna niet mogelijk. Op het voorbeeld van Richard Wagners Bayreuther's schouwburg ging men reeds bij een groot aantal moderne schouwburgen tot een inrichting over, die tot de verdeeling der zitplaatsen als bij de antieken terugkeert. De ruimte voor de toeschouwers klimt hier trapsgewijze op, de rijen zitplaatsen vormen concentrische bogen en zoo is het mogelijk dat ieder toeschouwer over zijn voorman kan zien, en dat hij het tooneel recht voor zich heeft, terwijl thans in den regel een groot gedeelte der

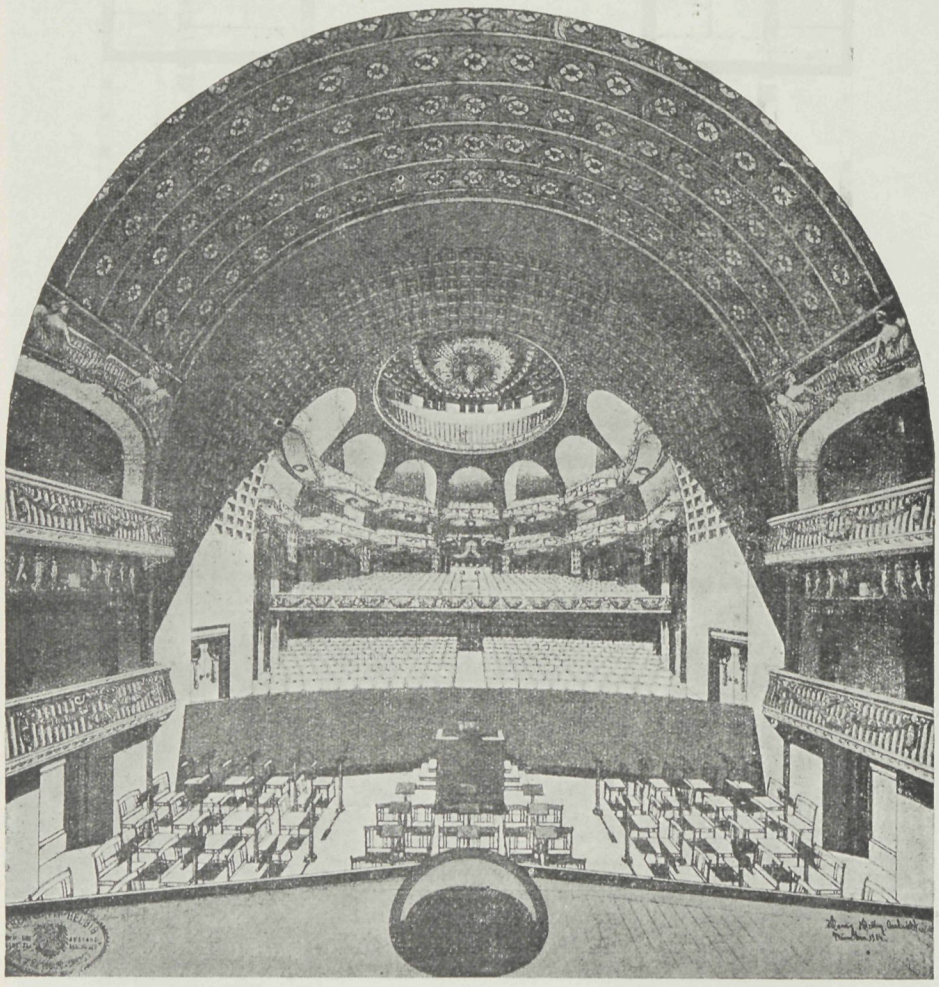

Interieur.

toeschouwers zich steeds naar links of rechts moet wenden, om op het tooneel te zien.

Hier vallen ook de zeer ongunstige plaatsen op de achterste rijen weg, die meestal een geheel onvoldoenden kijk op het tooneel opleveren. Tusschen de beide grondvormen zijn er nog verscheidene overgangsvormen, die het trapsgewijze opklimmen van de toeschouwersruimte behouden, maar daarentegen boven de hoogste plaatsen van de amphitheatersgewijze oploopende rijen nog een meer of minder breed balkon laten uitsteken, dat verder oploopende rijen bevat. Ook deze verdeeling heeft vele nadeelen, wanneer het geen kleine, intieme schouwburgen betreft, waarbij deze verdeeling zich al lang ingeburgerd heeft.

Bij een groot aantal toeschouwers echter wordt de afstand tot het tooneel licht te groot, de accoustiek wordt ongunstig, de spoedige ontruiming van de zitplaatsen in geval van nood biedt moeilijkheden, en eindelijk is de aanblik van een zoo groote niet gerangschikte menschenmassa voor den eenzamen toeschouwer onrustig.

Een nieuw schouwburgtype, door den architect Henry Helbig in München ontworpen, en waarop door hem zoowel in binnen- als buitenland verscheidene patenten genomen zijn, zoekt deze nadeelen van de bestaande schouwburgen op den achtergrond te schuiven, en voor groote schouwburgen een verdeeling van het ruim te maken, die tegelijk practisch voordeelig en de eenheid van de architectonische uitwerking van het ruim ten goede komt. Het grondplan toont een bijzondere rangschikking der plaatsen en van den opbouw der toeschouwersruimte.

Hoofdgedachte bij de plaatsverdeeling was de toeschouwers in een groot aantal afzonderlijke groepen te rangschikken. Deze verdeeling is reeds voor de veiligheid en een spoedige ontruiming der plaatsen voordeelig, daar ophoopingen van een groote menschenmassa bij een enkele uitgangsdeur niet voor kunnen komen, en daarmee zijn de gevaren van een paniek die van verscheidene groote ongelukken algemeen bekend zijn, aanmerkelijk verminderd.

Het grondplan van de toeschouwersruimte is uit den cirkelvorm ontwikkeld.

Deze kringvorm past zich ook bij den opbouw van het geheele ruim aan, terwijl de toeschouwersruimte naar boven koepelvormig afgesloten is. Het parket stijgt amphitheatersgewijze op, in concentrische rijen verdeeld, terwijl het bovenste parket boven het onderste uitgebouwd is. Boven het bovenste parket zijn twee rangen aangegeven. Deze zijn in afzonderlijke loges verdeeld, waartusschen zich de pijlers waarop de koepel rust ontwikkelen, zoodat iedere loge voor zich afgesloten is. Daar de steunpunten van de loges radiaal naar het middelpunt van de toeschouwersruimte loopen, is aan alle bezoekers dezer loges een gelijkmatig goeden blik op het tooneel verzekerd. Boven den tweeden rang zijn de loges door bogen gesloten en boven deze bogen is de koepel door een groote, kringvormige opening doorbroken. De derde rang bevindt zich in deze opening, de bezoekers zijn van beneden af onzichtbaar. Die van den derden rang zien slechts door die opening van den koepel naar het tooneel.

In deze verdeeling schijnt ons een gebrek te liggen. Allereerst zijn hier slechts zeer weinig plaatsen te verkrijgen, die een eenigermate voldoende blik op het tooneel geven, verder zijn de accoustieke verhoudingen zeer ongunstig en het is te betwijfelen of niet door deze groote opening, waarboven zich een overdekte ruimte bevindt, weerkaatsingen zullen ontstaan die ongunstig werken. Er is mij een geval van de door Otto March gebouwde schouwburg in Worms bijgebleven, waarbij zich boven de toeschouwersruimte een dergelijke groote openingverdeeling bevindt die met een bovenlichtkoepel in verbinding staat. Deze opening moest vanwege de storende weerkaatsing met een doek gesloten worden. Het staat verder ook te bezien of de weinige gedeeltelijk gunstige plaatsen die hier boven te krijgen zijn, de groote kosten rechtvaardigen, die door den aanleg van deze toeschouwersruimte ontstaan. Naast de andere recht voordeelige eigenschappen van het ontwerp, schijnt dus dien aanleg niet tegen iedere kritiek bestand te zijn.

Buiten deze nieuwe opvatting van de toeschouwersruimte, toont het Helbigsche schouwburgplan ook een nieuwigheid wat de trappen betreft, en deze omstandigheid is wel een nadere beschouwing waard. Het zijn de groote vrije trappen die aan beide zijden zich naar de toeschouwersruimte buigen en die met de wandelgangen van de rangen door breede zijgangen in verbinding gesteld zijn. Deze vrij staande trappen zijn voor een snelle ontruiming van de toeschouwersruimte bestemd. Deze trappen zullen niet slechts als noodtrappen dienen, maar zij dienen ook tot een snelle ontruiming van de schouwburg na afloop der voorstelling. Daarentegen worden voor 't begin van de voorstelling slechts de andere trappenhuizen gebruikt, zooals die ook bij andere schouwburgen te vinden zijn. Zoo is een betere contrôle mogelijk. De vrijstaande trappen hebben het groote voordeel, dat de bezoekers van de schouwburgen bijna onmiddellijk van hun plaatsen naar buiten gebracht kunnen worden en daarmede is zooals bekend, bv. in brandgevallen, voor de verschrikte menschenmenigte een gevoel van veiligheid verkregen, wat door een gesloten trappenhuis niet bereikt kon worden.

Bij vriezend weer en sneeuwval moet allereerst voor een degelijk onderhoud van de trappen gezorgd worden, opdat ongelukken door uitglijden vermeden worden. Naast een doelmatige constructie en oppervlak-behandeling der treden, stelt de uitvinder tot dit doel voor, de trappen van onderen te verwarmen, zoodat sneeuw en ijs dadelijk ontdooien.

Het afgebeelde model toont dat deze trappenaanleg zich ook bij groote monumentale gebouwen zeer goed laat aanbrengen en dat daarmee zelfs den architecten een zeer gunstig middel tot planverdeeling wordt aan de hand gedaan, want het is voor het architectonisch geheel zeker een bekoorlijke opgave de toegangen en verkeerswegen van zulk een gebouw naar buiten duidelijk te doen kenmerken. De Helbigsche uitvinding, die bij het »Gärtnerplatz-theater« in München voor de eerste maal toegepast zal worden, bevat inderdaad een reeks recht goede gedachten voor verbetering van de veiligheid en doelmatigheid van onze schouwburgen en het is zeker dat de praktijk de hier geopperde denkbeelden niet links zal laten liggen.

Prijsvragen.

Bouwkunst en Vriendschap.

De Vereenigingsprijsvragen hebben tot resultaat gehad dat de jury de navolgende prijzen toekende:

a. Rouwkapel enz. voor een algemeen kerkhof.

1°. Prijs. Motto »Memento Mori.« Ontwerper de Heer W. Verschoor, te 's-Gravenhage.

2°. Prijs niet toegekend, de premie is toegewezen aan Motto »Reïncarnatie.« Ontwerper de Heer M. de Klerk, te Stockholm.

b. Penteekening van een oud-gebouw.

1°. Prijs. Motto »Catharina,« van den Heer D. A. A. W. Dobbe, te Hoorn.

2°. Prijs. Motto »Gijsbrecht van Amstel,« van den Heer B. Buurman, te Rotterdam.

Speciale 3°. prijs. Motto »A. a.,« van den Heer Jan Bikkers, te Rotterdam.

Speciale 4°. prijs. Motto »Gate Way,« van den Heer C. van der Zwart, te 's-Gravenhage.

Plan voor een dubbel woonhuis.

Voorgevel.

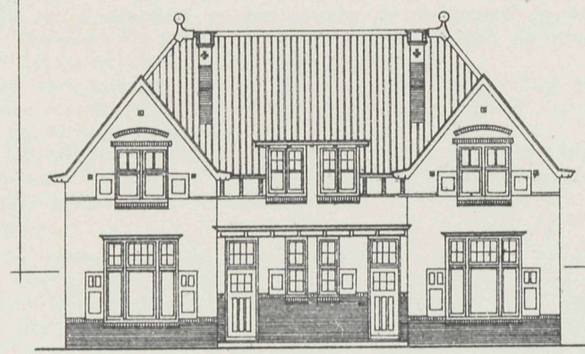

Zijgevel.

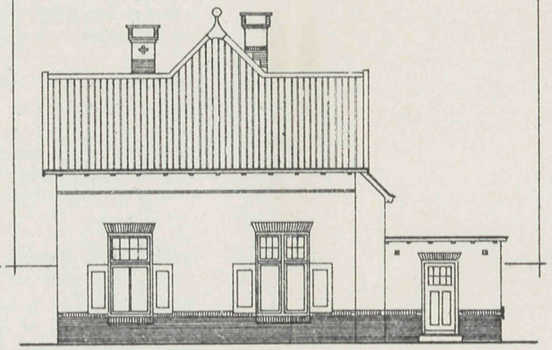

Achtergevel.

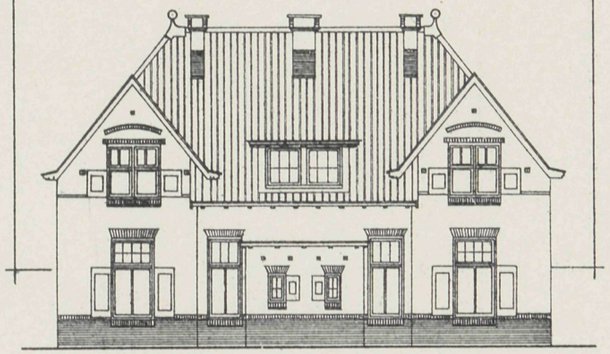

Beganegrond.

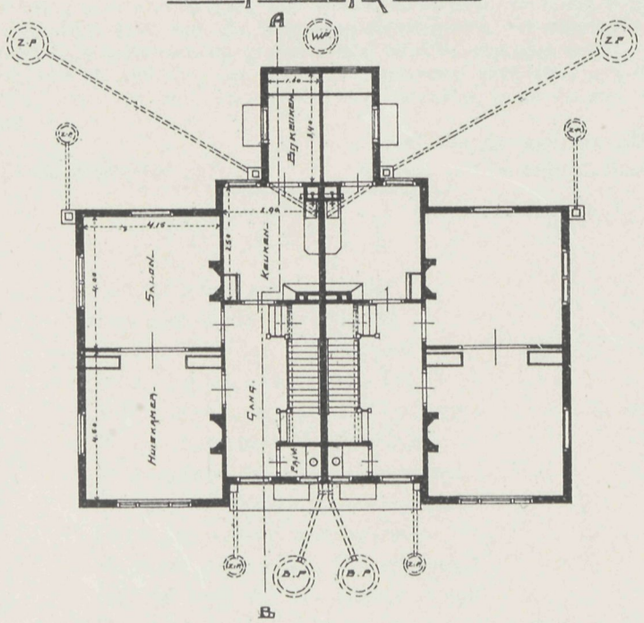

Zolderplan.

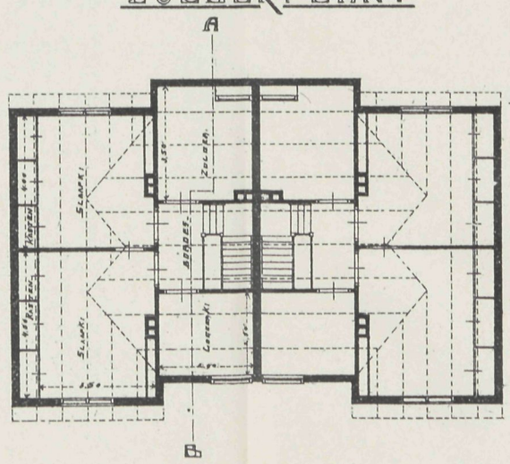

Kelders.

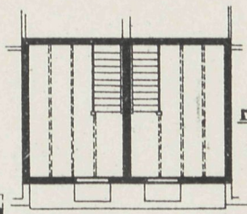

Doorsnede A B.

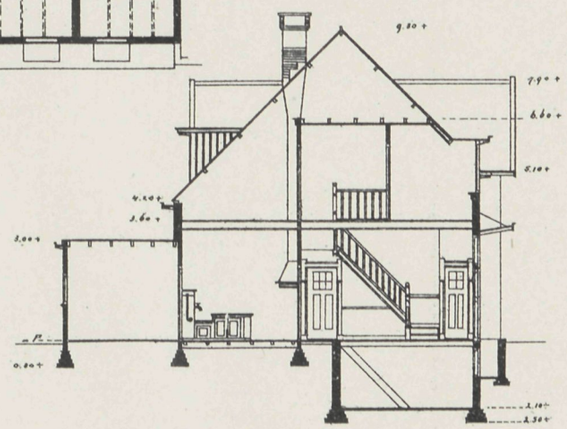

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

19 Januari 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 2.

Bij de Platen.

Watertoren te Alkmaar,

door A. HOLLEMBERG DE BECHFELD.

Deze watertoren ontworpen door den ingenieur A. Hollemberg de Bechfeld te Amsterdam, is gebouwd onder directie van den bouwmeester I. C. Francken te Zaandam. Het is inderdaad een monumentalen toren die de omgeving tot sieraad strekt.

Wanneer men ziet hoe in het buitenland de watertorens uit beton-constructie gevormd er uit zien, zonder eenigen behagelijken vorm en als echte modellen van wansmaak, dan maakt deze toren een zeer gunstig onderscheid. Wij ontvingen deze ter opname van den Heer A. Eijer.

„De Nachtwacht".

De afgeloopen week bracht heel wat ontstentenis. De Nachtwacht was door baldadige hand geschonden. Het is gelukkig gemakkelijk herstelbaar en daarmede is de ramp afgewend. Een ramp zou het zijn want naar een Nachtwacht-opvolger zouden wij lang kunnen zoeken. Is het echter niet een vingerwijzing om voortaan met wat meer zorg zulke kostbaarheden te bewaren. Het spreekwoord zegt: »Is er één schaap over de brug dan volgen er meer« en dat spreekwoord zien wij in het dagelijks leven in vele toestanden bewaarheid. Zal er niet spoedig een tweede schaap volgen, 't is mogelijk en dat moet voorkomen worden. De Nachtwacht achter glas, dat gaat niet, daarvoor is de toon en het onderwerp niet geschikt. Hoe dan? Wanneer men op eenvoudige wijze evenals de fotograaf aan zijn toestel het lichtscherm door luchtdruk plotseling laat zakken, de schilderij van een dergelijke waarborg voorziet, is alle gevaar op min kostbare wijze geweken. Daarvoor is noodig, dat binnen de afgezette afdeeling op de vloer een plaat gelegen wordt, die bij het betreden de lucht daaronder verplaatst, waardoor eensklaps het scherm valt. Dit scherm hoog aan de zolder aangebracht, neemt opgerold weinig

plaats in. Het materiaal kan zoo gekozen, dat voor een scherp werktuig het ondoordringbaar is en toch licht van gehalte kan zijn. Op die wijze is voor weinig geld een afdoende waarborg verkregen, om het doek voor hen te beschermen, die om het te beschadigen zich daarvoor moeten plaatsen, en zal deze constructie geenerlei afbreuk aan de omgeving of schilderij zelf doen. Waar met zulk een eenvoudig en min kostbaar middel bescherming verkregen kan worden, is het daar geen zaak dit te doen?

Nieuwe Uitgaven.

In onze vorige aflevering mochten wij verwijzen op de uitgave *Inleiding tot de studie van gewapend beton* door P. W. Scharroo, wij gaven daarbij op dat die uitgave bestaat uit 125 pagina's, dit moet echter zijn 304 pagina's. Dezelfde schrijver gaf nu een tweede druk van *Elementaire berekeningen van bouwkundige constructies*. Belangrijk vermeerderd, vormt het een der beste uitgaven op dit gebied. Het is niet mogelijk bij het maken der constructies, alle materialen in hun kracht te kennen zoowel in draagkracht als overspanning, terwijl die kennis toch den grondslag vormt voor elke degelijke constructie. In het bezit van deze uitgave is het raadplegen der berekeningen en tabellen daarin voorkomende, de vertrouwbare gids om elke storing in den arbeid te voorkomen. Wij vestigen dus gaarne de aandacht op deze hernieuwde uitgave, waarvan de eerste druk bewees, dat zij met algemeene waardeering is ontvangen. De tweede druk zal ongetwijfeld dien weg volgen, temeer daar de uitgevers Van Mantgem en De Does te Amsterdam deze uitgave met zorg hebben uitgevoerd.

De firma A. E. E. Kluwer te Deventer geeft eene beknopte uitgave uit à *f* 0.75 bevattende de *voorstellen tot regeling van het vakonderwijs*. Dit onderwerp thans aan de orde, zal velen die daarbij belang hebben, deze uitgave doen ontbieden.

Bij de tekstfiguren.

Van den Bouwmeester C. J. Hagenbeek te Arnhem ontvingen wij de gevelteekening voor een viertal woonhuizen aaneengesloten. Iedere gevel heeft een andere verdeeling en geeft daardoor een aangenamen indruk, bij groote afwisseling. Het aangegeven grondvlak is voor de helft beganen grond en bovenverdieping.

Steenen en IJzeren bruggen.

Wij ontleenen het navolgende verkort aan een lezing, gehouden door Prof. A. Rohn te Zurich:

Als bouwstoffen voor bruggen zijn zooals bekend is, tot aan het einde der 18de eeuw steeds hout en steen aangewend. Metaal was vroeger te duur voor bouwdoeleinden. Het eerst werd gietijzer aangewend. Het ijzer werd eerst op groote schaal gebruikt, nadat het tegen trek bestandde smeedijzer in grootere hoeveelheid geproduceerd werd. Het ontstaan en de snelle ontwikkeling van de spoorwegen en de daarmede verbonden wegenbouw droegen zeer veel bij tot de toepassing van ijzeren bruggen. Deze konden tot bijna iedere hoogte en over groote openingen gebouwd worden en wel sneller en

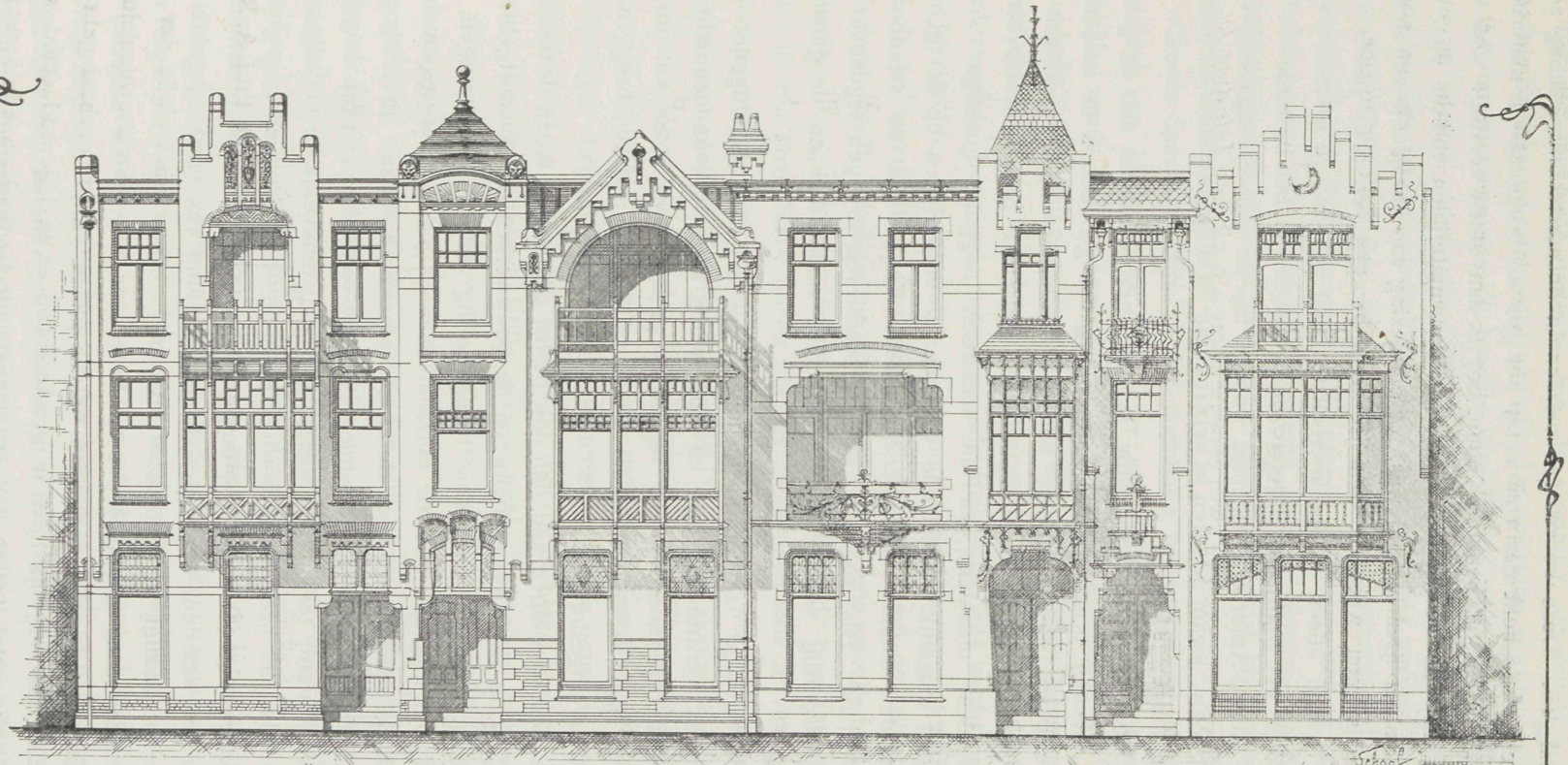

VOORGEVEL. ONTWERP VAN VIER HEEREN. HUIZEN „EN BLOC".

billijker dan steenen bruggen. Deze voordeelen werden in de eerste ontwikkeling zoo hoog geschat, dat in de tweede helft der 19de eeuw het ijzer als bruggenbouw-materiaal ook bij kleine bouwwerken en bij grootere bouwhoogte den steen verving. Ook de uitbreiding der kennis van de weerstandsleer van de bouwmaterialen voerde, daar de weerstandsverhouding van het ijzer bekend was, tot verkiezing van het ijzer boven steen.

Sedert 1890 is, zooals men weet, in den ijzerbouw het gietijzer in de plaats van 't smeedijzer getreden, terwijl alleen in de allerlaatste jaren een andere ijzersoort van grootere vastheid, namelijk het *staal*, bij grootere bouwwerken, in het bijzonder in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, toegepast wordt. Bij de groote toepassing van het ijzer voor den brugbouw, kwam de steen in verdrukking en dikwijls zonder technisch voordeel werd het ijzer aangewend.

Eerst tegen het einde van de 19de eeuw schonk men aandacht aan de goede eigenschappen van de steenen bruggen. De aanwending van groefsteen, de invoering van beton in den gewelfbouw, de verbinding van den bovenbouw op de gewelven en den bruggenbaan, die vooral in den laatsten tijd door gewapend betonconconstructies uitgebreid konden worden, maakten een uit technisch oogpunt gunstiger vorm van de massieve bruggen mogelijk. Hiermede droegen de vorderingen op het gebied van het onderzoek naar de vastheid- en weerstandsverhoudingen van de steenbouw-materialen en specie veel bij Als voordeel van de massieven bruggen tegenover de ijzeren stelt men tegenwoordig vooral het gemakkelijke onderhoud en de gunstige architectonische werking.

Nadat zooals reeds gezegd is, vóór een halve eeuw het ijzer als bruggenbouw-materiaal den steen bijna verdrongen had en ook menig bouwwerk ondoelmatig uit ijzer gebouwd is, bestaat tegenwoordig een tegenover gesteld streven, en wel om de ijzeren bruggen slechts daar te bouwen, waar de opstelling van steenen bruggen op zuiver technische gronden uitgesloten is.

De tegenwoordige beschouwingen zijn dan ook beslist een reactie tegen de tijdelijke heerschappij van het ijzer in den bruggenbouw en de bouwwerken die zij voortgebracht heeft. Vooral in Zwitserland verkiest men tegenwoordig de steenen bruggen, de plaatselijke toestanden zijn hiervan deels de oorzaak, daar er geen groote stroomen te overbruggen zijn, noch de scheepvaart, noch de af te voeren watermassa's uit de hoogten vorderen groote spanwijdte, meestal is de bouwhoogte rijkelijk voorhanden en zijn de groote walsfabrieken te ver verwijderd, terwijl het steenmateriaal gemakkelijk te verkrijgen is.

Het schijnt echter dat het ijzer tegenwoordig veelvuldig, in misschien nog grooter mate dan de steen voor eenige jaren met vooroordeel beschouwd wordt. In verschillende landen wordt door de voorwaarden, waaronder de aanbesteding van een brug geschiedt, ijzer als bouwmateriaal al dadelijk uitges'oten.

Onder deze omstandigheden schijnt een bespreking van de vóór- en nadeelen van het gebruik van het eene of andere bouwmateriaal op zijn plaats. Onder de tegenwoordige verhoudingen komt zulk een vergelijk op een rechtvaardiging van het ijzer als bruggen-bouwmateriaal neer. Dit vergelijk tusschen de vóór- en nadeelen van steenen en ijzeren bruggen moet geschieden met inachtneming van 1e zuiver technische, 2e architectonische, 3e min kostbaarheid.

Uit een technisch oogpunt zijn de spanning, de bouwhoogte en de gesteldheid van den bouwgrond van groot gewicht. De spanning is afhankelijk van het lengteprofiel van het bouwterrein, van de breedte van de te overbruggen verkeersweg en van de door te voeren waterhoeveelheden. Over groote bevaarbare stroomen zijn steenen gewelven zeer zelden uitvoerbaar, daar zij slechts een geringe doorvaartbreedte bieden. In 't Nederrijngebied b.v. zijn bij de bruggen doorvaartbreedten van 160—190 Meter noodzakelijk. In het algemeen overbruggen steenen gewelven tegenwoordig openingen van hoogstens 100 Meter. Zij vorderen verder, afgezien van de ijzerbetonbogen met beneden liggende spoorwegbaan, een bouwhoogte, die bij bevaarbare stroomen slechts zelden ter beschikking staat.

Groote openingen zijn verder doelmatig bij ongunstige rivierverhouding tot snelle afleiding van hoog water, d.w.z. ter vermijding van een stuwing of overstrooming. Dikwijls wordt bij geringe bouwhoogte een verbetering van de stroomverhouding gewenscht en nochtans de oprichting van een steenen brug met verscheidene pijlers in de rivierbedding toegelaten, terwijl een ijzeren overbouw, b.v. een architectonisch goedgevormde boog met bovenliggende spoorbaan veel verder gespannen kon worden.

Bij slechten bouwgrond is een groote overspanning verkieslijk, opdat de stabiliteit van 't bouwwerk door geringe verschuivingen van de steunpilaren of pijlers niet beïnvloed wordt. Massieve bruggen zijn dus in vele gevallen ongewenscht. Verder is bij weinig draagkrachtige grond een licht bouwwerk boven een zwaarder, d. w. z. de lichte ijzeren bovenbouw boven die der steenconstructie te verkiezen.

Daarentegen zijn ijzeren draagwerken daar te vermijden, waar zij direct aan den invloed van rookgassen zijn blootgesteld en geen doelmatige bescherming hiertegen getroffen kunnen worden. De draagkracht van zulke ijzeren bouwwerken neemt snel af. Door den technicus die den bouw van de bruggen en hunne verhouding in het bedrijf te verzorgen heeft, wordt de constructieve waarde van de massieve bruggen, hun duurzaamheid en eenvoudig onderhoud met recht hoog geschat. Dit zijn echter gezichtspunten, die alleen huishoudelijke waarde hebben en nader besproken zullen worden.

Wanneer steen tengevolge van de bovengenoemde verhoudingen als bouwmateriaal in vele gevallen niet in aanmerking kan komen, zoo wordt daarentegen zeer dikwijls het ijzer op architectonische gronden bij prijsvragen uitgesloten. Toen de ijzeren bruggen bij de ontwikkeling van de spoorwegen aan den bruggenbouw werden opgedrongen, raakte men daaraan gewoon, om tengevolge van het geweldige contrast tusschen de nieuwe dunne bouwvormen en de vroeger alleen bekende massieve steenbouwmanier, de eerste als een zuivere nuttige bouwmanier te beschouwen die, op schoon weinig aanspraak kan maken. De ijzerbouwingenieur heeft ook langen tijd, ingevolge van dit oordeel, zich niet ingespannen aesthetisch te bouwen d. w. z. onder doelmatige vormen die het oog het meest bevredigen; hij heeft ook niet gezocht het ontwerp van zijn bruggen aan het bouwmateriaal aan te passen en zich van de vroeger voortgebrachte vormen te bevrijden. Algemeen heerscht nog tegenwoordig de meening dat slechts een steenen brug schoon kan zijn, omdat haar massieven indruk bevredigt. Dikwijls echter is getracht tegen het waarheidsprincipe van de architectuur in bij het ijzeren draagwerk de massa indruk te voorschijn te roepen.

Tot heden zijn er nog slechts weinig ingenieurs en architecten in geslaagd hun ijzeren bouwwerken voor zich alleen te laten werken, zonder een gedeeltelijke maskeering door portalen, torens en dergelijken toe te passen. Dat ijzer monumentalen bouw kan leveren, zal wel door hen niet bestreden worden, die een overbrugging met groote spanning of een groote hal gezien hebben. De schoonheid van de ijzeren brug ligt in de doelmatigheid van haar netwerk en haar opbouw. Hoe meer overvloedige deelen, hoe meer opgesmukt de bouw is, des te minder sierlijk werkt hij, omdat zulk een uitvoering de waarheid, de statische grondslagen, zoowel als de rationeële bouw tegenspreekt.

In de loop der eeuwen heeft echter de architectonische kunstzin zulke veranderingen ondergaan, dat gehoopt mag worden, dat de schoonheidszin ook voor het eigenaardige wezen van de ijzerbouwwerken nog aangeleerd kan worden. De nieuwste bouwwijze met ijzerbeton als bouwmateriaal zal uit architectonisch oogpunt ook moeilijkheden te overwinnen hebben.

Eerder zal het schoonheidsgevoel aan de draagbaarheid van de ijzerconstructies wennen dan aan de trekweerstand van een massief draagwerk met verborgen anker.

Men denkt b.v. maar aan de aesthetische werking van een aan beide kanten overstekend perrondak in ijzerbeton.

Zooveel mogelijk d. w. z. bij voldoende bouwhoogte moet het draagwerk van de ijzeren brug onder de bruggenbaan geregeld worden, opdat het vrije uitzicht naar alle kanten heen bewaard blijft. Bij nieuwe grooteren bruggen met onderliggende spoorweg houdt men dikwijls met dit gezichtspunt rekening, door ophanging van de spoorweg aan een hooger liggende draagconstructie. Tusschen dicht bebouwde, weinig van elkaar verwijderde oevers zal in het algemeen een ijzeren brug met onderliggende spoorweg niet in gelijke mate voldoen als bij grootere verhoudingen, omdat het ijzeren bruggenbeeld te nauw door de steenen bouwwerken ingesloten is om voor zich alleen uit te komen.

Het zou zeer gewenscht zijn dat de ijzeren bruggen niet meer als een aesthetisch kwaad beschouwd werden, maar met evenveel liefde behandelt werden als massieve bouwwerken, en dat naast de architectuur van de groote-massa, ook die van het staafnetwerk en der ijzeren ribbenconstructies geleerd werd. Zoodra niet met het oog op de plaatselijke verhoudingen of op de aesthetische werking het een of andere bouwmateriaal bij het saamstellen van de prijsvraag is uitgesloten, blijft de keuze van de bouwstof vrij. Dan komen de bouwkosten zoowel wat de kosten van het onderhoud als de duurzaamheid betreft, aan de orde.

De bouwkosten zijn zeer verschillend, al naar de plaatselijke verhoudingen. De transportkosten van de bouwmaterialen hebben een grooten invloed d. w. z. het komt op de ligging van de steengroeve, op de plaats waar het grind gevonden wordt of waar het walswerk vervaardigt wordt, zoowel als op de wijze van transport aan. Ook de ijzermarkt is van gewicht. De bouwkosten van een ijzeren brug zullen in 't algemeen geringer zijn als die van een steenen brug, zoodra een middelmatige of groote opening te overbruggen is. De onderhoudskosten van een ijzeren brug zijn zeer veel hooger dan die van steenen bruggen.

De regelmatige reparaties van de ijzeren bruggen zijn bezwarend voor de het opzicht voerende technikers. De kosten van deze reparaties worden echter dikwijls

overschat; zij bedragen jaarlijks $^1/_2$ % van de bouwsom der ijzerconstructies. Dit bedrag is niet groot in vergelijking met de kosten voor aflossing en rente van het bouwkapitaal. Uit constructief oogpunt is ter vermindering van de onderhoudskosten vooral op een zorgvuldige draineering van den bruggenbouw te letten. De duurzaamheid van een ijzeren brug zal tengevolge van roestvormingen bij de klinknagelverbindingen geringer zijn dan die van een massieve brug. Ondervinding over de levensduur van de ijzeren bruggen is echter niet aanwezig. De oudste ijzeren bruggen zijn trots de onzekere grondslagen, trots ten deele slechte constructies steeds tegen de toename van een steeds stijgend verkeer opgewassen geweest. Dat ijzeren bruggen die voor 50 jaar gebouwd werden aan de tegenwoordige verkeerseischen nog voldoen is merkwaardig en met de slechte denkbeelden die men er van gevormd heeft niet in overeenstemming te brengen. Men is in de gelegenheid geweest een aantal oude bruggen degelijk te onderzoeken, onder andere een der oudste groote doorvaartbruggen die een buitengewoon sterk verkeer te trotseeren heeft. Ondanks dat de bouwwijze van deze brug werkelijk constructieve gebreken aanwees, en daardoor de roestvorming zeer begunstigde, was de toestand van dit bouwwerk zeer bevredigend Zulke bruggen moeten versterkt of afgebroken en nieuw gebouwd worden, hoofdzakelijk omdat zij bij het tegenwoordig verkeer niet meer de vereischte zekerheid tot weerstand kunnen bieden. De oudere belastingsvoorschriften hebben met de sterke toename van de verkeerslasten niet genoeg rekening gehouden. Op grond van de opgedane ondervindingen wordt echter tegenwoordig met de toekomst rekening gehouden.

Overigens is een gewichtsvermeerdering van de lokomotief zonder een volslagen verandering in bouw ook van de overige spoorlijnen niet goed mogelijk.

Steenen bruggen worden tengevolge van haar groot eigengewicht door de toename van de verkeerslasten weinig beinvloed, daarom is de overigens bijna niet uit te voeren versterking of de afbraak of nieuwe bouw van zulke bruggen zelden noodig.

De gedurende de montage ingestortte ijzeren bruggen zijn niet tengevolge van beschadigingen, door uitwendige invloeden als roest, verkeersbelasting enz ten gronde gegaan, maar enkel tengevolge van haar constructieve gebreken, in het bijzonder den onvoldoenden weerstand tegen doorbuigen. Over de levensduur van ijzeren bruggen kan men tegenwoordig nog geen opgaven geven. Met het oog erop, dat onze tegenwoordige verkeerswerken, uit steen of ijzer, na 100 of 200 jaren aan de dan te stellen verkeerseischen niet meer zullen voldoen, moet bij het vergelijk tusschen steenen en ijzeren bruggen de vraag van de duurzaamheid, vooral voor industrieële drukke verkeerswegen, niet al te zwaarwegend zijn.

Geheel ruw kan worden aangenomen dat de bouwkosten van een ijzeren brug circa 15 % geringer uitvallen moeten dan die van een steenen brug.

Tentoonstelling van Nederlandsche en Nederlandsch-Indische Decoratieve toegepaste Kunst te Kristiania.

Naar aanleiding van besprekingen van de Heeren Mr. J. H. Abendanon, oud-Departementchef in Ned.-Indië, Carel Henny te 's Gravenhage en E. H. von Saher, Directeur van het Museum

van Kunstnijverheid te Haarlem met den Heer H. Grosch, Directeur van het Museum van Kunstnijverheid te Kristiania, zal in de maand April 1911 in laatstgenoemd Museum eene tentoonstelling van hedendaagsche Nederlandsche decoratieve en toegepaste kunst, alsmede van kunstvoorwerpen uit Nederlandsch-Indië afkomstig, gehouden worden.

De Heer H. Grosch heeft voor dit doel kosteloos eene zaal groot $14^1/_2 \times 13$ M. met vitrines beschikbaar gesteld, terwijl het in- en uitpakken der voorwerpen, het toezicht en verdere aan de tentoonstelling verbonden werkzaamheden eveneens kosteloos door ambtenaren van dit Museum zullen worden verricht.

Het Bestuur der Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst; alsmede de Heeren Abendanon en von Saher hebben de voorbereiding dezer tentoonstelling hier te lande op zich genomen, terwijl Mevrouw N. van Zuijlen-Tromp, Voorzitster van „Boeatan", Vereeniging tot bevordering der Indische Kunstnijverheid en Huisvliji, Prof. Dr. A. Nieuwenhuis, hoogleeraar voor de oudh., instell., zeden, gew. der volken v. d. Indischen Archipel, Mr C. Th. van Deventer, oud-lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en J. F. Jasper, Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur op Java, hunnen steun aan dezen onderneming hebben toegezegd.

De tentoonstelling zal een beknopt overzicht moeten geven van het beste dat Nederland op het gebied der moderne kunst voortbrengt, terwijl de kunst uit Nederlandsch-Indië, eveneens door werken, die op artistieke uiting aanspraak kunnen maken, zal worden vertegenwoordigd.

Bij het kiezen der voorwerpen zal men hiermede rekening dienen te houden. De Voorzitter der V. A. N. K. (Raadhuisstraat 48-50 Amsterdam) en de Directeur van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem zijn steeds bereid, met de deelnemers omtrent hunne inzending in overleg te treden en hen de noodige inlichtingen te geven. Zoogewenscht kunnen de voorwerpen te Kristiania verkocht worden. Alle inzendingen zullen in het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem worden bijeengebracht, alwaar de douane-formaliteiten zullen plaats hebben en de catalogus zal worden samengesteld.

De kleinere voorwerpen zullen gezamenlijk in kisten worden verpakt; de grootere zullen zoo mogelijk zonder overpakking naar Kristiania worden doorgezonden. Alles zal tegen transport- en brandschade verzekerd worden.

De inzenders van moderne Nederlandsche kunstvoorwerpen zullen de transportkosten naar Haarlem en vandaar naar Kristiania, alsmede de verzekeringskosten gedurende het transport moeten dragen; deze noodzakelijke uitgaven zullen tot een minimum worden beperkt en ponds-pondsgewijze over de deelnemers worden verdeeld.

De inzenders van Nederlandsch-Indische kunstwerken hebben geen onkosten te dragen.

Alle voor deze tentoonstelling bestemde goederen moeten franco aan den Directeur van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem worden toegezonden en worden tot uiterlijk 20 Maart ingewacht.

Het is wenschelijk, dat bij elke inzending eene lijst gevoegd wordt, waarop duidelijk naam en woonplaats van den afzender, alsook de waarde, de oorsprong en eene nauwkeurige omschrijving der ingezonden voorwerpen, vermeld zijn.

Ondergeteekenden doen hierbij een beroep op de medewerking der kunstenaars, die zich op het gebied van de moderne toegepaste kunst en het kunstambacht bewegen, alsmede op de welwillendheid van de gelukkige bezitters van kunstvoorwerpen uit Nederlandsch-Indië, teneinde de tentoonstelling in Kristiania, die voor ons onder zeer gunstige voorwaarden zal plaats hebben, te doen slagen en het bewijs te leveren, dat ook in ons land de wedergeboorte van eene gezonde, degelijke kunstopvatting heeft plaats gehad en dat wij de kunstuiting van onze Indische broeders en zusters hoogelijk weten te waardeeren.

Het Comité der Tentoonstelling van Nederlandsch-Indische Decoratieve en Toegepaste Kunst te Kristiania, voor de moderne Nederlandsche kunst: Jac. van den Bosch, Voorzitter der Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst, Carel Henny, E. A. von Saher.

Voor de Indische Kunst: Mevr. N. van Zuijlen—Tromp, Prof. Dr. A. W. Nieuwenhuis, Mr. C. Th. van Deventer, J. E. Jasper, Mr. J. H. Abendanon.

Haarlem, Januari 1911.

Watertoren te Alkmaar

Aanzicht

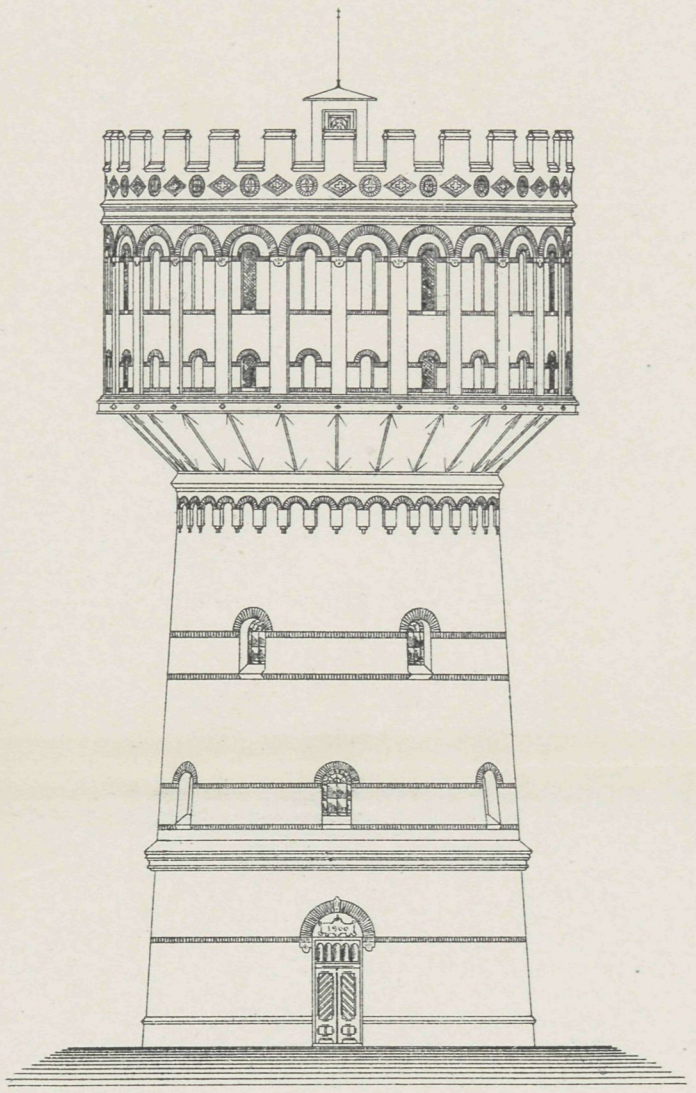

Doorsnede

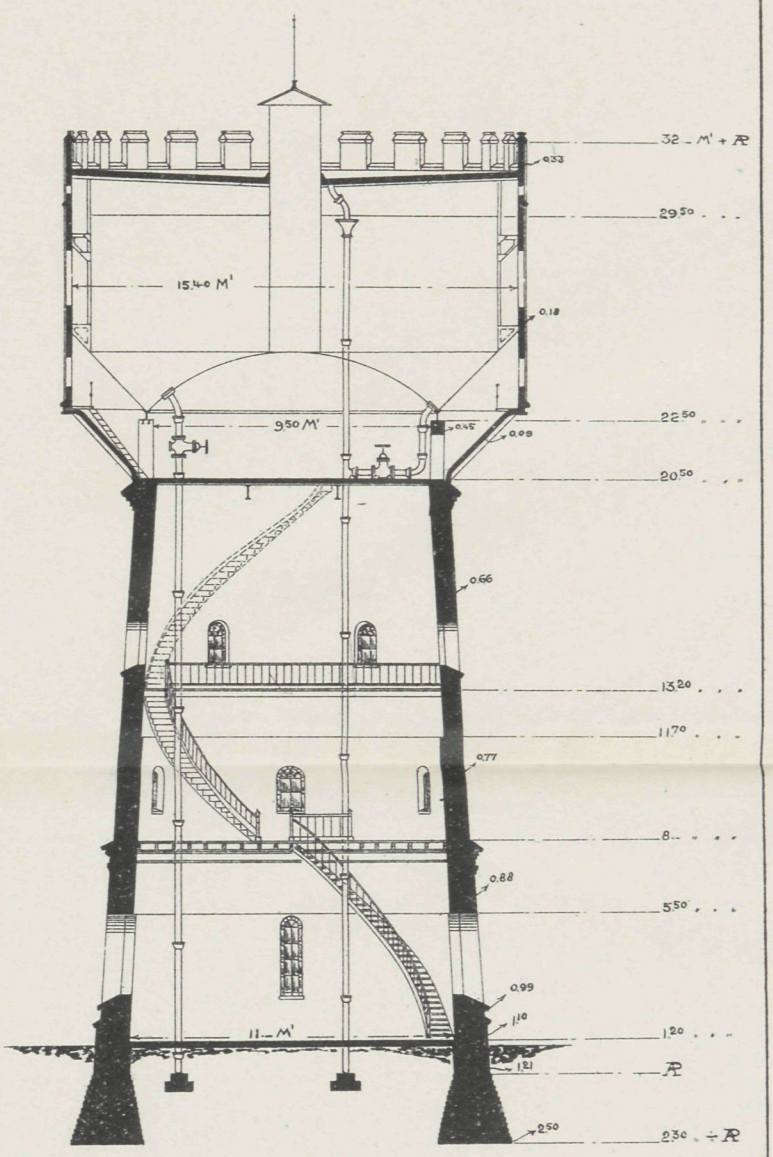

Plattegrond - Trappen

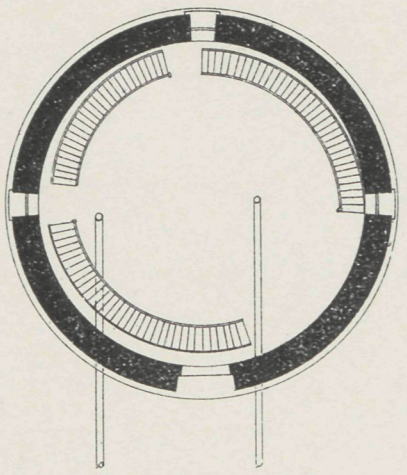

Omhullingsmuur

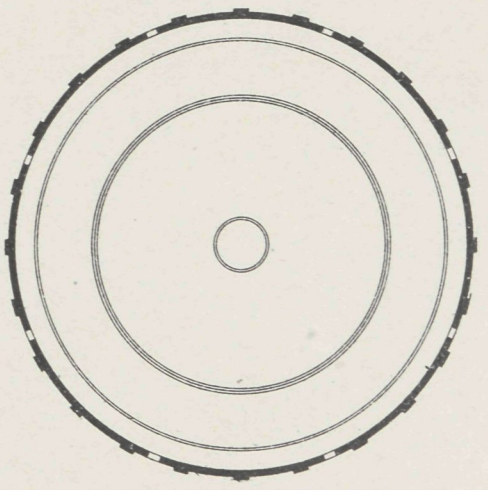

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

2 Februari 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 3.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Landhuis,

door N. DE WOLF Gzn.

Plaat en tekstfiguur vormen het ontwerp voor een Landhuis. De opbouw is gedacht van kleurig hardgrauw en enkele zandsteenversieringen. De kap afgedekt met geglazuurd roode pannen. Het plan is geriefelijk en regelmatig ingedeeld, werkkamer, salon, woonkamer, veranda, keuken met bijkeuken, ruimehal en goede entrée ter beganen grond. Op de bovenverdieping vier slaapkamers enz. De gevels hebben een rustig en degelijk aanzien, de duidelijke perspectief laat dit goed uitkomen.

De Dam.

De bebouwing van de Dam leeft in een vooruitgaande periode. — Het plan zooals dit door de laatste commissie in overleg met het Gemeentebestuur is geregeld, komt tot uitvoering en is daarmede een der beste oplossingen van het vraagstuk verkregen. — Het hotel zal geheel naar de eischen van onzen tijd worden ingericht en ongeveer drie honderd logeergasten kunnen herbergen. Vooral omdat de bedoeling is, de prijzen niet te hoog te stellen, wordt hierdoor tevens in een werkelijke behoefte voorzien, te meer waar het Bible Hotel het heeft afgelegd. Al de plannen die hebben aangegeven bij de prijsvraag om Damrakzijde en Rokin doorgaand te vereenigen, zijn daardoor vervallen wat zooals wij indertijd hebben aangetoond niets dan een ongelukkige verbrokkeling zou opleveren en een minderwaardige omgeving scheppen Er komt een totale opruiming en opfrissching van wanstaltigheden en een bouwblok dat door den omvang een monumentaal karakter kan verkrijgen. 't Is een goed idee van de Engelsche ondernemers om den bouwmeester Van der Meij, die indertijd de eerst bekroonde bij de prijsvraag was toe te voegen aan een Engelschen bouwmeester en die beiden dat werk te doen opknappen; dan zal ook blijken dat het eerst bekroonde ontwerp ver in opvatting achter

staat bij wat nu verkregen wordt en mogen wij die verbetering ten goede alleszins op prijs stellen.

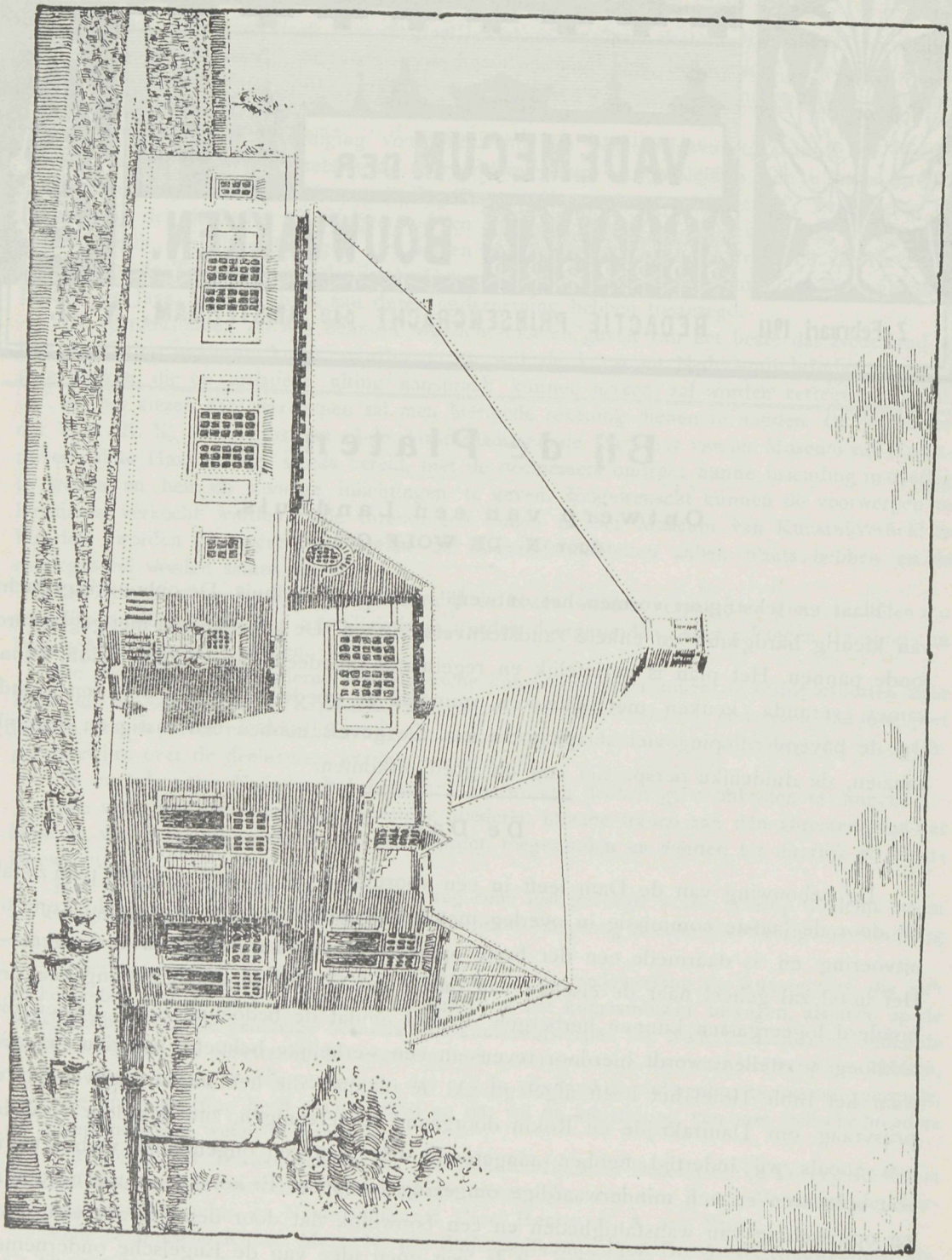

Ontwerp van een landhuis.

Ook de Damrak plannen komen in leven. — De bebouwing oude Beursterrein rekent men met Mei aan te vangen. 't Wordt thans gesplitst omdat het blijkt, dat het voor een zaak wel wat te groot is. Zoodat er twee flinke magazijnen zullen in ver-

eenigd worden, dat maakt het geheel niet ongunstiger en trekt meer kijkers. De toren die het middendeel zou sieren, heeft de schoonheidscommissie niet kunnen toejuichen er wordt daar in de omgeving al genoeg getorend, dus dat was een zeer goede aanwijzing. Zooals de mededeeling luidt, heeft het gebouw drie avant corps, nl de beide hoekstukken en het middenstuk, die elk vijf ramen breed zijn. Een honderdtal kantoren zullen op de bovenverdiepingen komen, een buitenkansje voor de buiten wonenden, die daardoor dicht bij spoor en beurs het hoe langer hoe geriefelijker wordt gemaakt. Als nu de arbeid wat rustig blijft, want er zijn weer donderkoppen aan de lucht, dan kan spoedig daar heel veel vertier komen. Het is nu maar te wenschen, dat de verstandige werklieden weinig gehoor verleenen aan de reeds beginnende opwekkingen om den arbeid neer te leggen en wij gelooven dat ontzaggelijk velen er ook genoeg van hebben genoten om niet weer zulke misere te scheppen; mocht het anders zijn, dan voorzeker zou er zeer lichtvaardig gehandeld worden en de algemeene opinie daarvoor ongunstig niet alleen zijn, maar van alle opwekking tot steun zich onthouden. Zoo moet het ook wil de loop der dingen geordend zijn gang gaan.

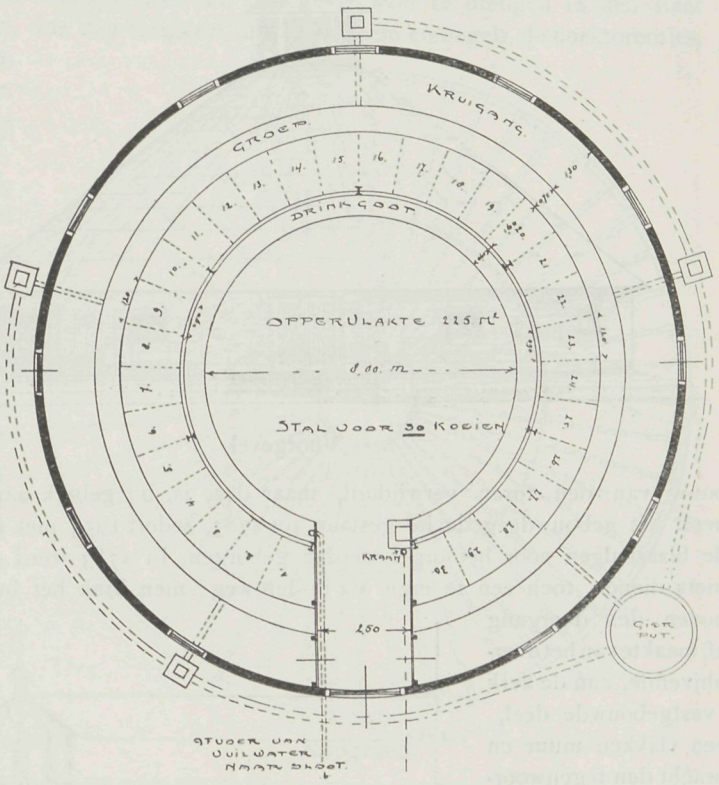

Plan.

Bij de tekstfiguren.

De 4 tekstfiguren vormen plan, kapgrond, doorsnede en opstand van een ronde stal voor 30 koeien, gebouwd te Baambrugge, naar het ontwerp van den Bouwmeester J. J. van Straalen, te Zeist.

De west-gevel der Nieuwe Kerk te Amsterdam.

Het Alg. Handelsblad schrijft hierover:

Weten vele Amsterdammers hoe de west-gevel der Nieuwe Kerk, de gevel aan den N Z. Voorburgwal in de wereld is gekomen? Wie op den hoek van de Raadhuisstraat tegenover dien gevel gaat staan, en vandaar de kerk eens goed aankijkt, zal spoedig bemerken, dat wat hij daar ziet geen geheel is, dat het zeker oorspronkelijk niet zóó ontworpen is, dat het heel leelijk is ook.

Een soort van portaal, enkele meters diep en breeder dan het middenschip staat daar als het ware op zich zelf; het steekt zeer af natuurlijk tegen den geres'aureerden zuidelijken gevel maar ook tegen wat er verder van de kerk te zien is. Die vóórbouw is tot den eersten trans van natuurlijken steen; de bouworde Gothiek, hoewel niet fraai. Daarboven een stuk in gepleisterden baksteen; het onderste deel is hier blijkbaar nagevolgd, maar op vrij lompe manier.

Bovendien is de raamtraceering in het groote spitsboogvenster van gegoten ijzer; de balustrade, die van zink was, en niet van zandsteen zooals aan de kerk zelve, is verdwenen. Het geheel wordt gedekt door een schuin dak, aansluitende aan de bekapping van de kerk; kaal en smakeloos. Dit alles is het product van verschillende tijden. De west-gevel van de Nieuwe Kerk was oorspronkelijk een vlak opgaande gevel, afgesloten door twee hoektorentjes, die met spitsen waren afgedekt. Een top- of tuitgevel bekroonde dezen gevel en was met hogels en een kruisbloem versierd. Zoo is hij waarschijnlijk geweest tot den brand in 1645; bij de restauratie na die ramp werd besloten aan de westzijde een hoogen toren te doen bouwen: velen kennen zeker de oude gravure van den Dam, waarop deze toren geteekend is, zooals hij in der tijd door Rembrandt geëtst geworden is voor de uitgave van gravures, door Clement de Jonghe. Men begon te bouwen en voltooide den toren tot den eersten trans: op vele oude schilderijen en teekeningen ziet men het zeer zware onderstuk van den toren, die van noord naar zuid een doorgang had. De hoektorentjes van den gevel zijn voor den bouw van den toren verwijderd, maar deze is, bij gebrek aan geld niet verder gekomen. Zoo heeft het gebouwde gedeelte gestaan tot 1783, sedert 1655 met een uitbouw er boven op, waarin de blaasbalgen voor het orgel werden geborgen. In 1783 werd de „onvolmaakte toren", die voor niets diende, toch een te erge sta-in-den-weg; men brak het buitenste gedeelte met de gewelven boven den doorgang af, maakte van het overblijvende, aan de kerk vastgebouwde deel, een vlakken muur en bracht den tegenwoordigen ingang aan.

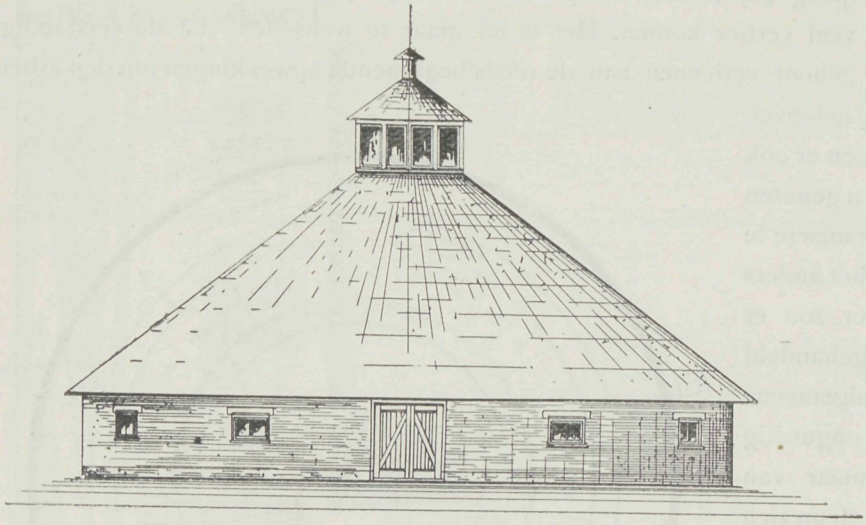

Voorgevel.

Zoo bleef het tot in 1845. Toen besloot men den gevel te restaureeren en bouwde .... het reeds zoo even bewonderde bovenste deel van den gevel en het dakgedeelte, een zgn. wolfeinde aan het groote kerkdak vast. Van den ouden kerkgevel was toen niets meer te zien. In de plaats daarvan was gekomen het ergerlijke geheel dat wij nu kennen. Dat kan zoo niet blijven, reeds daarom niet omdat het werk van 1845 al even slecht van bouw als van ontwerp is en dringend herstel behoeft.

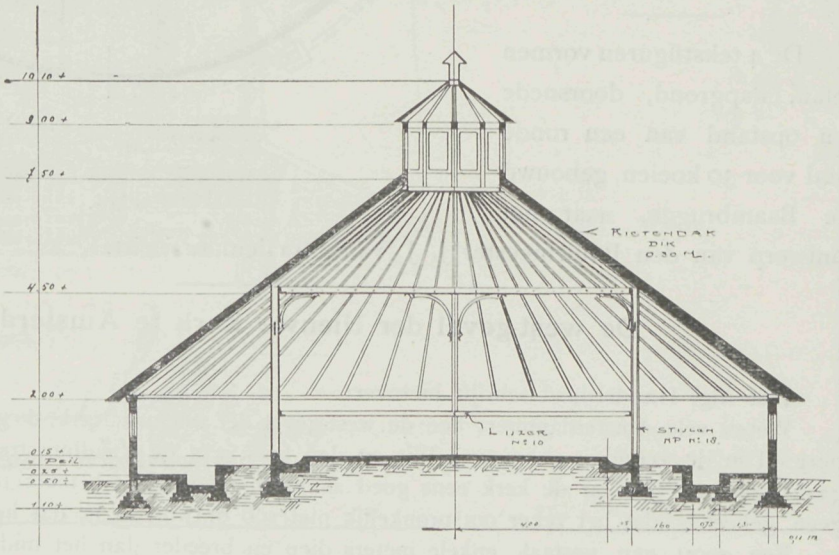

Doorsnede.

Vandaar de vraag: wat nu? Zal men den nu bestaanden toestand, het knoeiwerk van de helft der vorige eeuw oplappen en bestendigen? Zal men het aangebouwde verwijderen? Hoever zal men daarbij dan gaan, zal men beproeven den gevel van vóór 1645 te herstellen en dus ieder spoor van den „onvolmaakten toren" te niet doen? Of het stuk dat men er in 1783 van liet staan, behouden? Het is te begrijpen dat de heer C. B. Posthumus Meyjes, de architect van de kerkgebouwen der Nederd. Herv. Gemeente, in dezen niet alleen op eigen oordeel heeft willen afgaan. Hij heeft voorgesteld een commissie te benoemen om een plan tot restauratie van den west-gevel der Nieuwe Kerk op te maken en dat is gebeurd. De heeren C. Muysken, F. J. Nieuwenhuis en C. H. Peters, alle drie architecten die aan restauraties van oude monumenten met veel succes gewerkt hebben, — wij herinneren slechts aan de Grafelijke Zalen — hebben zich vereenigd met het denkbeeld van den heer Posthumus Meijjes om den bouw van 1845 te verwijderen, daarentegen het oude deel van den onvolmaakten toren als van historische waarde te behouden en te herstellen en het bovenste deel van den gevel weer te brengen in den staat waarin het was vóór den torenbouw, dus den tuitgevel, met kruisbloem en hogels, de hoektorentjes, het spitsboogvenster, het roosraam, dat daarboven was aangebracht enz. te herstellen. Men bezit voor deze reconstructie vele gegevens: het bekende schilderij van de Nieuwe Kerk uit ± 1556, waarop de zuidgevel te zien is en de westgevel van ter zijde, en oude gravures van omstreeks 1612 en 1640, de laatste naar een schilderij; de aanzetten van de torentjes zijn nog aan de muren te zien; de vorm van het dichtgemetselde roosvenster is in de kerk, boven het orgel precies na te gaan. Bij uitvoering van dit plan krijgt men aan dezen gevel natuurlijk Gothiek uit allerlei tijden, maar bij andere oplossingen ook. Breekt men den heelen toren af, dan zou men in 1911sch werk den heelen gevel van vóór 1645 kunnen herstellen, doch bezit men daarvoor voldoende gegevens? Dan vervalt ook elke herinnering aan den torenbouw en — bijoverweging — men heeft geen plaats meer om de blaasbalgen voor het orgel, die, electrisch in beweging gebracht, in den uitbouw zullen worden ondergebracht, te bergen.

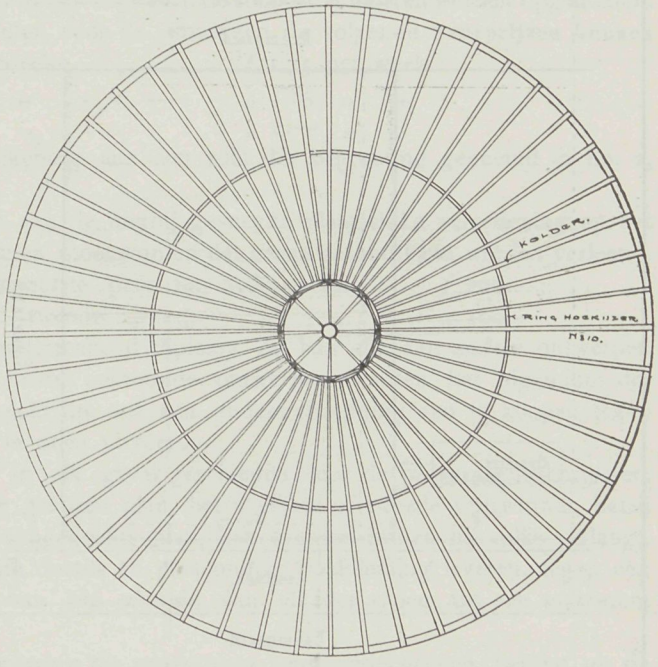

Kapgrond.

Zoodat er dus voor het plan van de vier architecten heel veel te zeggen is. En een maquette die van den aldus gerestaureerden gevel gemaakt en in de groote kerkeraadskamer te zien is, toont aan dat de uitvoering waarschijnlijk tot een zeer goed resultaat zal leiden; de tuitgevel met het roosvenster erin, met de torentjes en de balustrade die er vóór loopt maakt een zeer goeden indruk.

Programma

voor de Prijsvraag voor den bouw van ééngezins arbeiderswoningen aan den Poortdijk te IJsselstein,
opgemaakt door de Afdeeling „Utrecht" der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

No. 1. De prijsvraag-uitschrijfster stelt zich ten doel te verkrijgen eene goede bebouwing van het terrein, dat op hierbij opgenomen Situatieteekeningetje is aangegeven, en dat is gelegen even buiten den bebouwden kom der Gemeente, doch daaraan grenzende.

De prijsvraag-uitschrijfster beoogt verder uitsluitend goede ééngezins arbeiderswoningen te verkrijgen, die tegen billijken prijs verhuurd kunnen worden, zonder daarbij anders te beoogen

dan een normale rente van haar bouwkapitaal en lasten. In verband hiermede wordt er geenerlei prijs gesteld op eene hoogere opbrengst dan 7 %, genoemd in No. 6.

No. 2. Gevraagd wordt:

1e. een ontwerpsituatie op schaal 1 à 200 voor de wijze van bebouwing van het terrein voornoemd, waarvoor de hoogteligging van het maaiveld in het dwarsprofil op de Situatie is aangeduid.

2e. een volledig ontwerp op schaal 1 à 50 van elk type woningen.

3e. eene volledige begrooting van kosten voor elke type woningen, benevens eene totaalbegrooting, waarbij de onderstaande eenheidsprijzen en stelposten zullen zijn te bezigen.

Wat betreft de eenheidsprijzen zij opgemerkt, dat de genoemde materialen niet bepaald gebezigd behoeven te worden.

In deze eenheidsprijzen zijn winst voor den aannemer, premie ongevallen-verzekering enz., in het algemeen alle winst en onkosten begrepen.

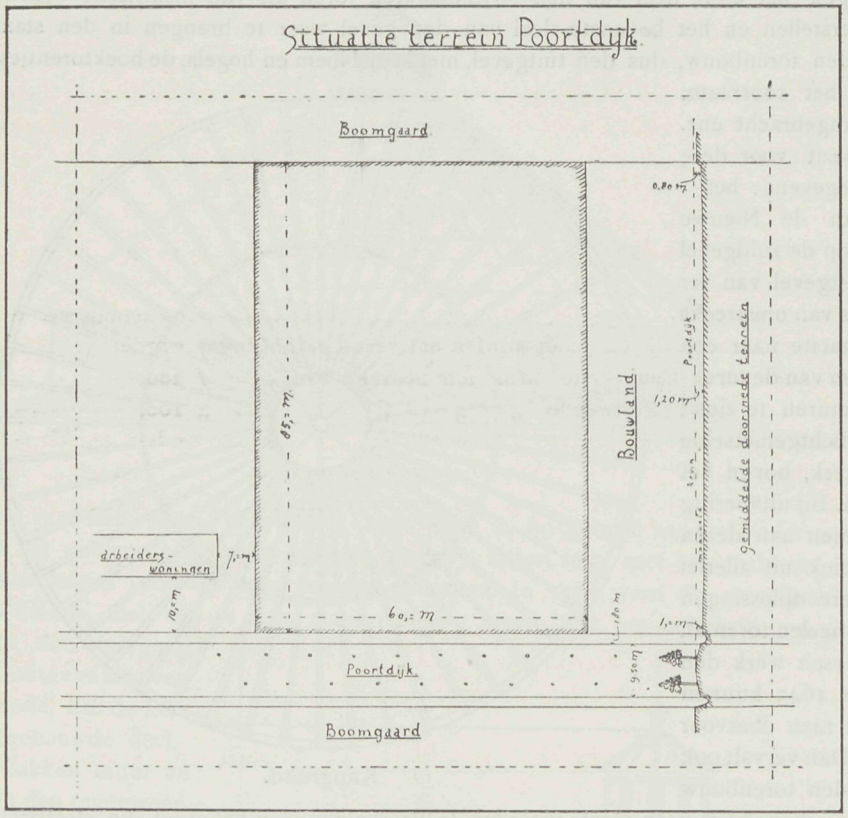

No. 3. De in de vorige paragraaf gevraagde teekeningen moeten zijn uitgevoerd met zwarte lijnen op witten grond, in den vorm van beste steekeningen, voorzien van ingeschreven maten en hoogtepeilen. Deze teekeningen mogen niet gekleurd zijn, noch van perspectievische aanzichten voorzien. Teekeningen dienende tot verduidelijking der totaal indruk, uitgevoerd naar believen van den ontwerper, kunnen worden overlegd, doch hare waarde als teekenwerk komt bij de beoordeeling door de jury niet in aanmerking.

No. 4. Bij het ontwerp moet de kruin der wegen op het terrein worden aangenomen gelijk met dien van den Poortdijk.

Overeenkomstig het dwarsprofil ligt de hoogste grondwaterstand op 1,70 M. en de vaste zandlaag op 1,20 M. beneden den kruin van den Poortdijk.

No. 5. **De eenheidsprijzen bovenbedoeld zijn:**

1 M³	grond ontgraven en aanvullen	f	0,25	1 M³	beton voor fundamenten	f	9,—
1 „	„ leveren en verwerken	„	1,—	1 „	hardsteen voor dorpels, neuten enz.	„	200,—
1 „	zand voor aanvulling onder vloeren	„	1,20	1 „	zandsteen voor mogelijk ander werk	„	140,—
1 „	met voeg- en raapwerk. Metselwerk voor fundamenten met berapen	„	11,—	1 M²	afwerken van binnenmuren door berapen, pleisteren, schuren, witten enz.	„	0,40
1 „	Metselwerk voor trasraam, keldermuren enz.	„	17,—	1 „	berieten, berapen en stucadoren van plafonds	„	0,60
1 „	Metselwerk voor opgaande buitenmuren	„	18,—	1 M³	vurenhout voor balklagen	„	35,—
1 „	Metselwerk binnenmuren	„	11,50	1 „	„ „ kaphout	„	45,—

1 M² vurenhouten vloer dik 5/4″ . .	f 1,40	1 M² venstersglas	f 1,50
1 „ „ „ „ 1″ . .	„ 1,15	1 KG. gesmeed ijzer	„ 0,20
1 „ dakbeschot met tengels en latten	„ 1,25	1 „ lood met verwerken.	„ 0,35
1 „ bedekking met pannen . . .	„ 0,80	1 „ zink „ „	„ 0,50
1 „ verfwerk	„ 0,60		

Eenheidsprijzen voor andere materialen moeten ontleend worden aan de „Nieuwe handleiding tot het maken van prijsberekeningen door G. A. Smit." Laatste druk.

De stelposten boveubedoeld zijn:

Voor aanleg van Gas- en Waterleiding per woning . . . . . *f* 30.—
„ rioleering in den weg of wegen op het terrein, dus buiten de woningen, totaal „ 550.—
„ verharding van den weg of de wegen op het terrein, totaal . . . . . „ 830.—
„ den kosten van het terrein . . . . . „ 5000.—
„ de uitgeloofde prijzen en het honorarium samen. . . . . „ 750.—

No. 6. De totale opbrengst van de bebouwing van het terrein moet bedragen 7 pCt. van de totaalkosten, in welke totaalkosten al de bovengenoemde stelposten moeten worden opgenomen.

In verband met dit percentage moeten voor de woningen de volgende **huurprijzen kunnen worden bedongen:** voor ongeveer 1/3 gedeelte . . . . . *f* 1.75 per week.
„ „ 1/5 „ . . . . . „ 1.85 „ „
„ „ 1/3 „ . . . . . „ 2.— „ „

Een en ander moet door eene berekening aan den voet der begrooting genoemd in no. 2, sub 3, worden aangetoond.

No. 7. Het ontwerp moet voldoen aan de hierbij gevoegde plaatselijke verordening op het bouwen van 1 Februari 1905. Aangenomen moet worden dat **geene ontheffingen** worden verleend.

No. 8. De prijzen zullen zijn: Een eerste prijs ten bedrage van . . *f* 200.—
„ tweede „ „ „ „ . . „ 100.—
beide vergezeld van een door de jury onderteekend diploma. Zij kan ook aan andere ontwerpen eervolle vermeldingen toekennen. De beide bekroonde ontwerpen worden het eigendom der prijsvraaguitschrijfster. Zij bedingt het recht om ook een andere inzending aan te koopen tegen eene vergoeding van *f* 100.— en deze te doen uitvoeren.

De uitvoering van het werk zal in elk geval geschieden door de prijsvraaguitschrijfster; de ontwerper van het voor uitvoering gekozen plan, hetzij eerste of tweede prijswinner, hetzij de ontwerper van het voor uitvoering aangekochte plan, kan evenwel indien hij zulks verlangt, het concept bestek met de voornaamste details en persoonlijke hoofdleiding leveren, tegen een vergoeding van 5% der bouwkosten van één woning van elk der typen, tot een maximum van zes.

No. 9. De jury, aan wier goedkeuring dit programma werd onderworpen, bestaat uit de volgende heeren:

W. DE MAN, lid van den Centralen Gezondheidsraad te Utrecht.
D. KOMEN, hoofdinspecteur van het Bouw- en Woningtoezicht te Utrecht.
A. V. D. KOPPEL, industrieël te IJsselstein.
R. RIJKSEN GZN, architect, bestuurslid van de afd. Utrecht der Mij t. B. d. B. te Utrecht.
C. DE GRAAF, architect, Sterrebosch 6bis Utrecht, secretaris der Jury.

Zij zal werken overeenkomstig Hoofdstuk 3 van de „Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige prijsvragen".

No. 10. De ontwerpen moeten uiterlijk 31 Maart 1911, des voormiddags 12 uur bij den secretaris der jury, vrachtvrij zijn ingezonden,

Alle stukken moeten anoniem zijn, doch voorzien van een kenteeken of motto.

Bij elke inzending zal in gesloten gelakte omslagen moeten worden gevoegd:

a. Eene door den ontwerper onderteekende verklaring, luidende:

„Ondergeteekende, inzender van het ontwerp (*motto kenteeken*) . . . . . verklaart, dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is."

„Hij wenscht al of niet gebruik te maken van de bepaling volgens de laatste zinsnede van No. 8 van het programma.

b. Een correspondentie-adres, dat vóór de uitspraak der jury door haar zal kunnen geopend worden, teneinde met den inzender in briefwisseling te kunnen treden.

Het werk van inzenders, die de anoniemiteit vóór de uitspraak der jury verbreken, wordt van de beoordeeling uitgesloten.

No. 11. Alle inzendingen zullen na behoorlijk voorafgaande aankondiging, gedurende minstens vijf dagen te Utrecht en vijf dagen te IJsselstein worden tentoongesteld.

Het bestuur der Afdeeling Utrecht van de Mij t. B. d. B. heeft het recht bepaalde ontwerpen in bouwkundige bladen te doen reproduceeren.

Na afloop worden alle niet bekroonde inzendingen franco aan de correspondentie-adressen geretourneerd.

No. 12. Inlichtingen op gegronde vragen zullen aan de deelnemers door middel van hunne correspondenten worden verstrekt door den secretaris der jury bovengenoemd tot 1 Maart 1911.

DE IJSSELSTEINSCHE BOUW-MAATSCHAPPIJ.

Wij vestigen er de aandacht op, dat bij het programma zijn gevoegd „Verordening omtrent Bouwen enz. voor de Gemeente IJsselstein vastgesteld" en is het zaak bij het maken van een ontwerp daarmede rekening te houden. RED.

Examens

voor Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en af te nemen in 1911.

Door het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zijn benoemd, onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tot Leden van de Commissie, belast met het afnemen van de in Februari en Maart te houden Examens voor Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) de Heeren:

B. J. Ouëndag, Lid van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Architect te Amsterdam, Voorzitter.

M. B. N. Bolderman, Civiel-Ingenieur, Chef de Bureau van het Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam.

H. van Dam, Consul van Italië, Leeraar in de Wiskunde te Amsterdam.

Joseph Herman, Architect te Amsterdam.

J. Molenschot, Architect te Amsterdam.

J. A. v. d. Sluys Veer, Architect te Amsterdam, Leeraar aan de Industrieschool van de Maatschappij voor den Werkenden Stand aldaar.

Mr. E. H. P. Rosenboom, Architect, Advocaat en Procureur te Amsterdam.

P. A. Timmers, Architect te Amsterdam.

H. Loterijman, Arts te Amsterdam.

G. Versteeg, Adjunct-Directeur der Gemeentewerken te Arnhem.

J. D. Gantvoort, Architect te Deventer, leeraar aan de Burgeravondschool aldaar.

Herm. J. v. d. Kloot Meyburg, Architect te 's Gravenhage, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten aldaar.

W. de Vrind Jr., Bouwkundig-Ingenieur te 's Gravenhage, assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft.

M. Vreyenhoek, Bouwkundige te 's Gravenhage.

J. J. van Noppen, Architect te Haarlem, leeraar aan de Industrieschool van de Maatschappij voor den Werkenden Stand te Amsterdam.

W. F. Overeynder, Architect te Rotterdam.

P. A. Weeldenburg, Architect te Rotterdam, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen aldaar.

J. van Wijngaarden, Architect te Rotterdam, assistent aan de Techn. Hoogeschool te Delft.

W. de Jong, Architect te Utrecht, bouwkundige eerste klas bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen aldaar.

H. Bletz, Architect te Weesp.

F. de Herder, Aannemer te Zwolle.

J. Gratama, Bouwkundig-Ingenieur te Amsterdam, Algemeen-Secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. *Secretaris.*

ONTWERP VAN EEN LANDHUIS

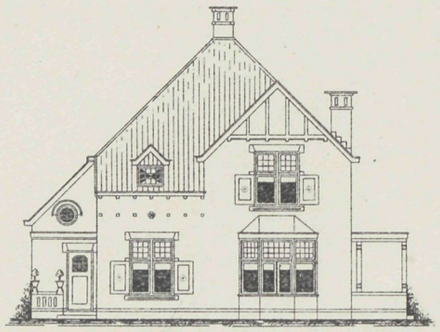

·: VOORGEVEL :·

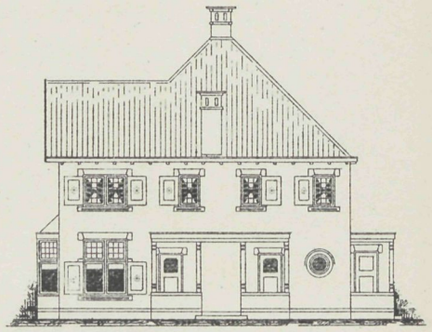

·: ZIJGEVEL :·

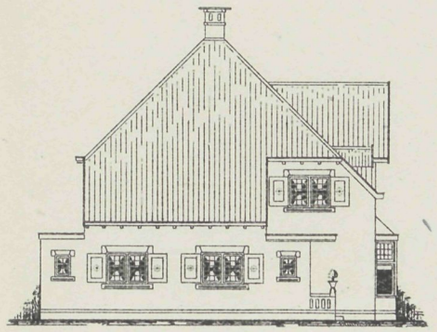

·: ACHTERGEVEL :·

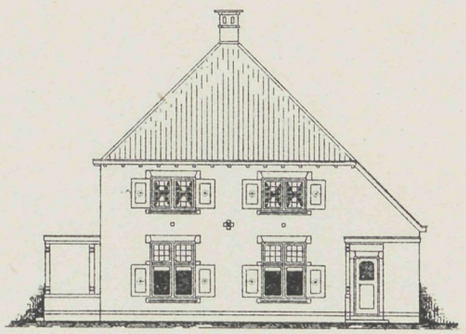

·: ZIJGEVEL :·

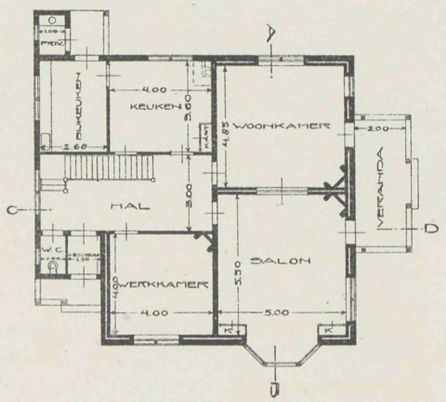

·: BEGANE GROND :·

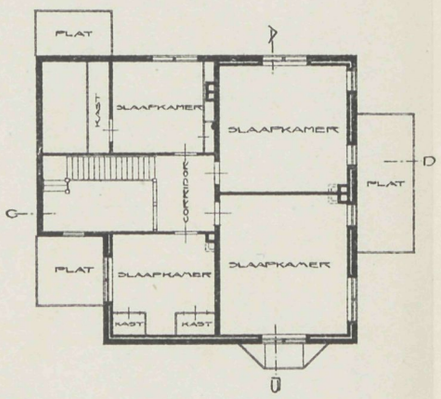

·: VERDIEPING :·

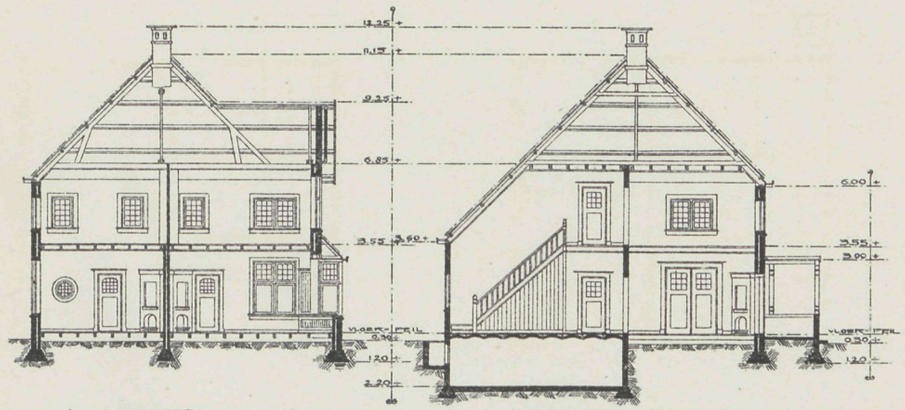

·: DOORSNEDE A–B :·

·: DOORSNEDE C–D :·

Vademecum der Bouwvakken
26e Jaargang 1911.

Afl. 3. Plaat 3.
2 Februari 1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

16 Februari 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 4.

Bij de Platen.

Paviljoen Lozen-Oord te Ermelo, voor 26 Meisjes,
door J. KORTLANG, Bouwmeester.

Het paviljoen is gebouwd voor rekening van de Vereeniging tot opvoeding en verpleging van idiote en achterlijke kinderen, op een terrein in de gemeente Ermelo, genaamd Lozen-Oord, naar de plannen van den bouwmeester J. Kortlang.

De gevels zijn gemetseld van hardgrauw, afgewisseld door banden van leerkleurige verblindsteen. Het dak is met rood verglaasde pannen gedekt. Links en rechts is een vleugel aangebouwd, een voor te isoleren zieken en een voor medische administratie.

De zalen voor bedbehandeling hebben elk een vloer van houtgraniet, terwijl langs de wanden ter hoogte van 1.20 M. een lambrisering is aangebracht in teakhout gekleurd.

In elke zaal is voor iedere patiënt gerekend op een inhoud van 3.6 M³., overeenkomstig de wettelijke voorschriften. De zalen leggen zooveel mogelijk tegen het Zuiden. Het gebouw is voorzien van warm en koudwateraanvoer, Centrale-verwarming is met het oog op de hooge kosten niet toegepast. De bouwsom bedroeg ongeveer *f* 30.000. Tegelijk met den bouw werden gemaakt een directeurswoning, watertoren en een paviljoen voor 41 meisjes, waarbij 3 idioten. Het geheel, uitgezonderd waterleiding, sanitaire artikelen, rioleering enz. kwam op *f* 70.000. Aannemer was de heer Joh. Veeneman, te Apeldoorn.

Dr P. J. H. CUYPERS.

Wij mogen wel eens de aandacht in ons vakblad vestigen op een feit dat hooge waardeering verdient.

Gaan in dit jaargetijde de meesten onzer het hoekje van de gezellige haard zoeken, en zich schuil houden voor de koude die buiten de woning heerscht; — daartegenover verdient het vermelding, dat uit liefde voor zijn vak Dr. P. J. H. Cuypers in dezen

tijd niet schroomde dat gezellige hoekje te verlaten en op te trekken naar het koude Rusland, om daar deel te nemen aan de besprekingen, die de bevordering der bouwkunst in een Congres beoogden. Zulk een reis in dezen tijd, en op zulk een leeftijd — Dr. J. P. H. Cuypers wordt 16 Mei a.s. 84 jaar — verdient bewondering.

Geen wonder dat in Rusland dien Nederlander, dien nestor in de kunst, de aandacht trok en zelfs door den Czaar ontvangen werd. Weinigen zullen dat op dien leeftijd nadoen en de kracht en bovenal de lust er toe gevoelen. Maar Dr. Cuypers en arbeiden is een geheel, die kent geen rust, en wanneer wij hierop het oog vestigen, dan voorzeker verdient het de hulde van alle bouwkundigen in Nederland, die in hem niet alleen den grooten meester, maar den ongeëvenaarden werker zien, die steeds met jeugdigen ijver, alles wat het vak aanbelangt volgt en onderzoekt.

Op Vrijdag 17 dezer zal in het genootschap »De Violier« te Amsterdam Dr. Cuypers zijn Russische reis bespreken en wel mag het aangeteekend worden, dat er zelden iemand gevonden is die zooveel wist te werken en nog op zijn hoogen leeftijd zoo onvermoeid denzelfden daarin blijft. Zulk een voorbeeld ter herinnering, geeft kracht aan de jongeren, verdient de dank van alle bouwkundigen, voor de hooge eer die Dr. Cuypers Nederland aandeed, door hare bouwkunst op zoo waardiglijke wijze in Rusland te vertegenwoordigen.

Bij de tekstfiguren.

De school en onderwijzerswoning, gebouwd te Veldhuizen, is het ontwerp van den bouwmeester P. G. Krommenhoek. Een flinke school en een ruime woning, die geheel

ONTWERP SCHOOL EN ONDERWIJZERSWONING TE VELDHUIZEN

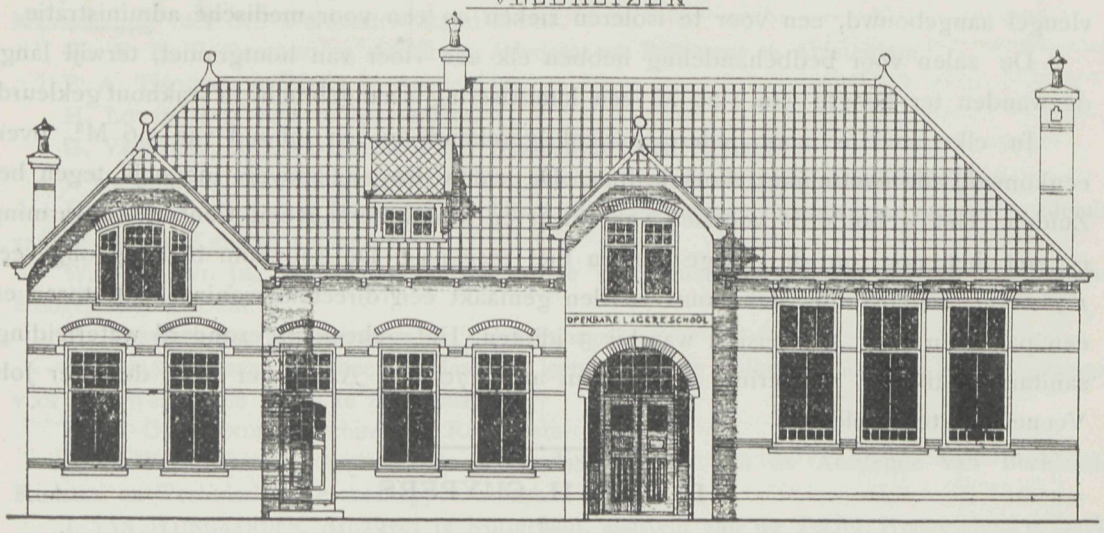

VOORGEVEL

van elkander gescheiden, toch een goed geheel vormen, zijn in plan en opstand aangegeven. De woning bestaat uit ter beganengrond, drie kamers en keuken, op de bovenverdieping vier kamers en kleine zolder. De school uit drie aaneengesloten

afzonderlijke afdeelingen met ruimen gang, verder W. C. en bergplaatsen. School en woning, zijn in den gevel goed te onderkennen, zonder in het geheel storing te brengen.

De constructie van woonhuizen uit beton saamgesteld in Amerika.

Het gebruik van beton voor woonhuizen wordt, ook op plaatsen waar het ruwe materiaal billijk te verkrijgen is, door de kosten van de houten stellage noodig voor het opsluiten van het beton beduidend duurder. Zijn de deelen die men daarvoor gebruikt te zwak, dan ondervindt men bij het vaststampen schokken, die de stevigheid van het beton benadeelen, of zij geven aan de druk van de gestampte betonmassa toe

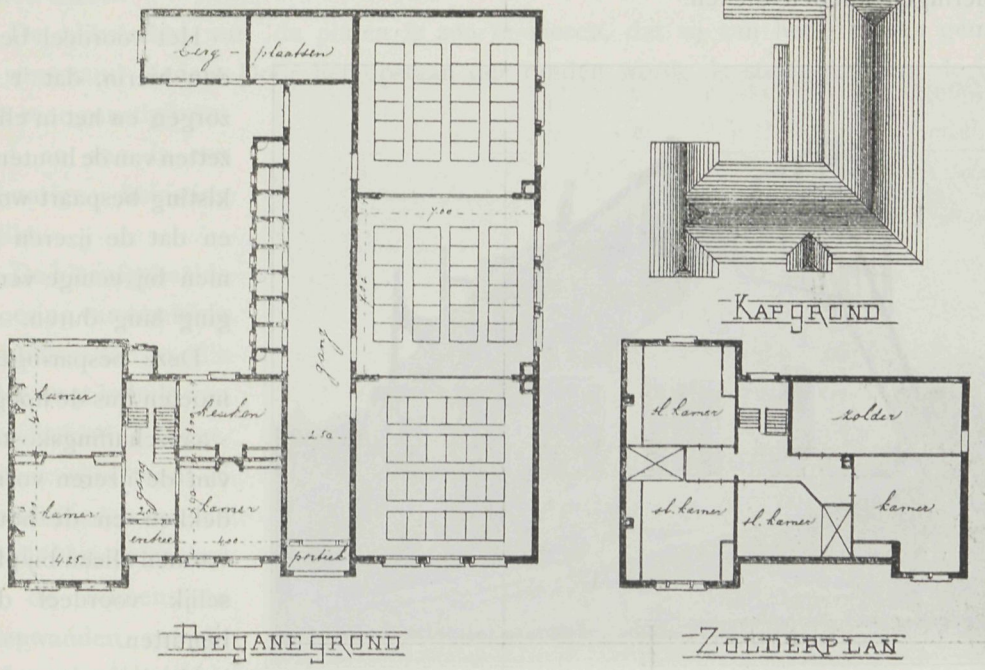

en buigen naar buitendoor, zoodat oneffene, bolle vlakken ontstaan die een slecht aanzien geven. Voor de kosten van die houten bekisting moet men vooral ook rekening houden met het snelle bederf van het hout. Men heeft ook getracht, uit deelen beweegbare kasten te maken, die met het vorderen van 't werk opgeheschen worden. Maar het is licht te begrijpen dat deze houten kasten tengevolge van de zware lasten en de in den regel niet zorgvuldige behandeling bij 't transporteeren en opstellen, aan een snel slijten onderworpen zijn.

Vooral hebben de verbindingen van de stampkasten en de hoeken en kanten veel te lijden en zoo ontstaan dan aan de oppervlakte van het beton onregelmatigheden, die slechts met veel moeite en kosten te verhelpen zijn. Dikwijls ook zijn deze onregelmatigheden zoo groot dat zij nauwelijks geheel weggenomen kunnen worden. Het is van groot gewicht, de bekisting van de betongebouwen zoo te houden, dat zuivere gladde oppervlakken en weinig opvallende gietnaden ontstaan. Dan is slechts een heel eenvoudig nawerken van de oppervlakken noodig, d. w. z. de gietnaden uit den weg

te ruimen en even de oppervlakken te effenen, opdat de leelijke gladde giethuid verdwijnt en een weeken zijdeachtige korrel zichtbaar wordt.

Om dit resultaat te verkrijgen heeft men reeds menige proef met ijzeren stampvormen gedaan.

Deze leveren zonder twijfel de aangeduide voordeelen, doch een praktische toepassing van de ijzeren bekisting voor grootere gebouwen in het algemeen is nog maar in 't begin, want ook hier treden naast de voordeelen verscheidene nadeelen op. Deze inrichtingen eischen een tamelijk groot kapitaal en de ondernemer zal er slechts dan toe besluiten wanneer de zoo opgestelde stampvormen in ieder opzicht beter en duurzamer zijn dan de houten — vooral wanneer ze dikwerf gebruikt kunnen worden, zoodat ze voor de meest verschillende gebouwen en bouwdeelen zonder al te groote veranderingen kunnen dienen.

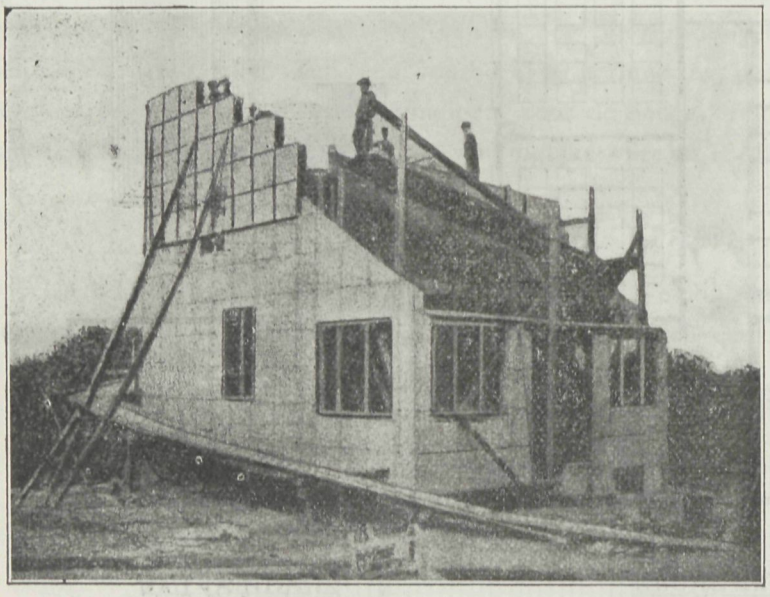

Het voordeel berust dan hierin, dat 't verzorgen en het in elkaar zetten van de houten bekisting bespaart wordt, en dat de ijzeren vormen bij eenige verzorging lang duren.

Deze besparingen moeten dus de hoogere aanschaffingskosten van de ijzeren vormen dekken en de houten vormen alleen bij plaatselijk voordeel doen benutten.

Verder moet natuurlijk verlangd worden dat de ijzeren vormen niet te zwaar en niet te gecompliceert van constructie zijn, opdat zij gemakkelijk overal te gebruiken zijn en ook licht te transporteeren.

Die ijzeren betonvormen bestaan uit platen van staalblik met rand. De enkele plaat is een vierkant en circa 50 cM. breed en hoog. De platen worden tot een stevig vlak vereenigd doordat de opstaande randen door gemakkelijk te verwijderen schroeven aan elkaar verbonden worden, waardoor de platen duurzaam aan elkaar vastzitten. Het dwarsverband tusschen de binnenste en buitenste platen geschiedt door rondijzer, dat dat de uiteinden vlakke schijven draagt die de hoeken van de platen grijpen en zoo de platen stevig vasthouden. Daar de bekisting niet van onderen ondersteund wordt kan nl. aan de hoeken de verbinding aan het beton daardoor vermeerderd worden, dat vooruitstekende, aan de bekisting bevestigde blokken in het beton steken De ontstane verdiepingen worden dan later bijgewerkt. Een bijzonderheid van de bekisting bestaat hierin dat steeds 2 platen door beweegbare armen met elkaar verbonden zijn. Bij 't hooger optrekken van de betonmuur dient dus de onderste platenrij, nadat het inge-

sloten beton afgebonden is, als ondersteuning voor de bovenste rij, die den vorm voor de eerstvolgende betonlaag is. De armen zijn zoo bevestigd dat wanneer eene laag klaar is, die onderste platenrij losgemaakt en omhoog geslagen kan worden.

Hier worden ze weer op de beschreven manier bevestigd en de vorm voor de eerstvolgende betonlaag is klaar. De openingen in 't muurwerk worden op de eenvoudigste manier door het aanbrengen van dikke plankenkasten verkregen.

Het is oogenschijnlijk dat deze wijze van bekisting een snel, gemakkelijk arbeiden oplevert, dat vooral overal gladde, zuivere vlakken ontstaan en dat ook de hoeken gemakkelijk te maken zijn. Daar de rondijzers steeds weder uitgetrokken worden, ontstaat geen materiaal verlies. Een gladwrijven van de platen en rondijzers met olie voor het begin van het instampen van de nieuwe laag verzekert een gemakkelijk verwijdering na het einde.

De bliksterkte van de platen is zoo te kiezen, dat zij aan het stampen gemakkelijk weerstand bieden. Door het opstaan der randen wordt de stevigheid van de enkele plaat zeer gunstig beïnvloed en zoo is een doelmatige bekisting bereikt.

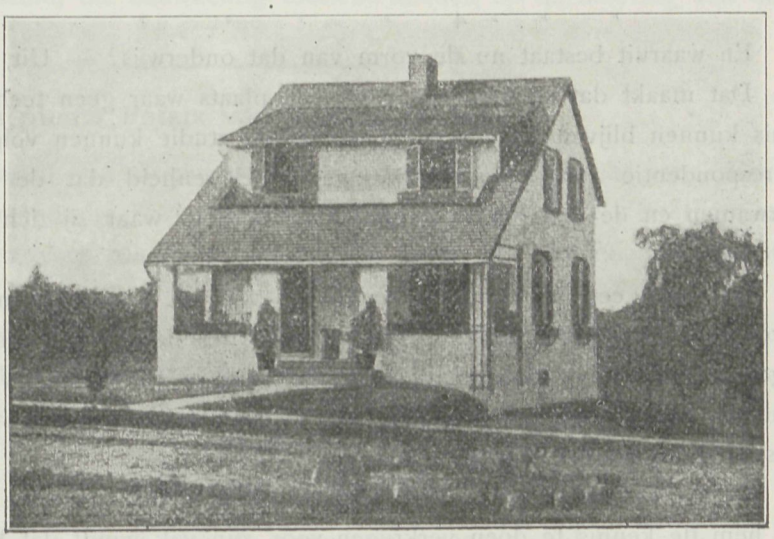

De hier afgebeelde uitvoering van een klein woonhuis, dat in alle deelen met behulp van deze bekisting opgetrokken werd, toont de bijzonderheden van den arbeid. Het optrekken van de binnen- en buitenwanden van dit huis vorderde slechts 8 dagen. Er ontstaan slechts onbeduidende gietnaden, die wanneer ze versch zijn gemakkelijk verwijderd kunnen worden.

De aanwending van een dergelijke bekisting voor betongebouwen heeft voor betonmaatschappijen zonder twijfel groote voordeelen. De bekisting is, wanneer ze goed bewaard en tegen vocht en roestvorming beschut wordt, verbazend duurzaam. Daarbij heeft ze gering gewicht, is dus gemakkelijk te transporteeren en materiaalverlies, zooals bij gebruik van hout komt hier niet voor.

Bij hout werkt ook dikwijls de omstandigheid mede, dat het poreuze droge materiaal, dat zich aan de ruwe oppervlakte daarbij nog met stof bedekt en aan de mortelrest licht kleeft, de vochtigheid uit het beton gulzig opzuigt, nadeelig voor de stevigheid van het beton. Daardoor ontbreekt aan het cement het water dat voor volkomen afbinden noodig is en er ontstaat juist aan den buitenkant een beton van slechte stevigheid.

Het mislukken van vele uitvoeringen in de praktijk vooral echter zulke verschijningen

die later het oppervlak van het betonhuis leelijk maken, zijn tot deze eigenschap van de bekisting, terug te brengen. Dus ook wat dit betreft is ijzer voordeeliger. De hier besproken voordeelen maken in ieder geval deze Amerikaansche bekistings methode voor de vakman zeer interessant.

Het Instituut „Jacob van Campen".

Er zijn weinig instellingen van onderwijs, die zich in betrekkelijk korten tijd zulk een goeden naam wisten te verschaffen als het Instituut »Jacob van Campen«.

Het bewijs daarvoor ligt in de gunstige resultaten die bij de verschillende examens zijn verkregen, door de candidaten die het onderwijs van het Instituut volgden.

Als een voorbeeld, de examens voor bouwkundig opzichter; daarvan slaagden

Van hen die een jaar de lessen volgden . . . . 100 pCt.
» » » 8 maanden de lessen volgden . . . 70 »
» » » 6 » » » » . . . 50 »
» » » 4 » » » » . . . 40 »

En waaruit bestaat nu de vorm van dat onderwijs? — Uit correspondentie.

Dat maakt dat zij die wonen op een plaats waar geen technische scholen zijn stil thuis kunnen blijven en in eigen kamer de studie kunnen volgen, door voortdurende correspondentie aangebracht. Dat geeft gelegenheid dat de jongeren zich kunnen bekwamen en de ouderen zich kunnen versterken, waar zij zich in hunne kennis zwak gevoelen.

Het was een uitmuntend denkbeeld van het Instituut een boekje in het licht te geven, waarin nauwkeurig aangegeven is, het resultaat van het onderwijs, door wie het gegeven wordt en zoo meer. Maar bovenal is dit boekje van nut, omdat het alle examens die met de bouwvakken in verband staan, in welken vorm ook, nauwkeurig omschrijft en opgeeft wat men daarvoor moet weten.

Menig vader die voor zijn jongen zit te denken, welke weg moet ik uitgaan om hem de kennis te doen verkrijgen voor zijn vak, vindt dat hier omschreven en den weg aangewezen. Waarlijk het Instituut maakt het makkelijk en wanneer de groote Jacob van Campen, die eenmaal 's werelds achtste wonder stichtte, eens kon kennis nemen van de wijze waarop de naar hem genoemde inrichting bekwaamheid tracht te bevorderen, hij zou zeker zijne goedkeuring er aan hechten.

Dat is een reden waarom het velen een aansporing zal zijn bij het Instituut »Jacob van Campen« te Amsterdam aan te vragen de pas verschenen prospectus, 't moet ongetwijfeld nut brengen.

Ontwerp Steenhouwerswet.

Door het hoofdbestuur van den Nederlandschen Steenhouwersbond is aan de Tweede Kamer een adres gezonden, waarin wordt aangedrongen, dat vooral de volgende punten in de wet behooren te worden geregeld:

1. Naast strenge bepalingen voor de inrichting der werkplaatsen, is het noodig bij

elken patroon aan de arbeiders de gelegenheid wordt gegeven in de open lucht te werken.

2. Steenhouwers, die door den geneesheer worden gerekend onder de lijders aan tuberculose, worden uit het bedrijf geweerd en opgenomen in een sanatorium voor longlijders; de tuberculose wordt gerekend een bedrijfsongeval te zijn en dus aan den getroffene een rente uitgekeerd.

3. Kinderen beneden den 16-jarigen leeftijd worden niet tot het steenhouwersbedrijf toegelaten.

4. Voor personen beneden de 18 jaar wordt de arbeidsdag bepaald op 6 uur.

5. Voor de volwassenen wordt ingevoerd een arbeidsdag van 8 uur.

6. Het gebruik van den grendel en van dergelijke werktuigen wordt verboden.

7. Het gebruik van Westfaalsche zandsteen (en dergelijke soorten) wordt verboden en evenzoo het klaar gemaakt invoeren er van.

8. Uit de leden van den Nederlandschen Steenhouwersbond worden contrôleurs bij de arbeidsinspectie benoemd, die nauwkeurig toezicht houden op de naleving van deze bepalingen.

Een nieuw Paleis van Justitie te Athene.

Het Consulaat-Generaal van Griekenland te Amsterdam, in opdracht van Z.Excel. den Minister van Binnenlandsche Zaken te Athene, deelt ons mede, dat een internationaal concours is uitgeschreven, voor een ontwerp voor den bouw van een Paleis van Justitie te Athene.

Architecten, die aan dit concours wenschen deel te nemen, kunnen nadere bijzonderheden en uitgebreide details daaromtrent vernemen aan het Consulaat-Generaal van Griekenland te Amsterdam.

De Prijsvraag commissie.

Zaterdag 11 Februari l.l. heeft zich de commissie geconstitueerd bestaande uit de Heeren A. Salm Gbzn. Paul J. de Jongh en C. N. van Goor die door de verschillende samenwerkende bouwkundige vereenigingen zijn benoemd. Nu die Permanente commissie bestaat hopen wij dat de prijsvragen die uitgestorven zijn, weder mogen herleven om daardoor aan menig jongeren de gelegenheid te verschaffen zich daardoor in aanmerking te doen komen. Het is zeker te betreuren, dat slechte prijsprogramma's, langdurig gehaspel, hoe de prijsvragen moeten worden ingericht en zoo meer oorzaken zijn geweest, dat aan prijsvragen uitschrijven met angst gedacht werd, dat kan nu opgeheven worden wanneer corperaties, gemeentebesturen of anderen die een prijsvraag wenschen zich vooraf doen voorlichten, door de thans benoemde commissie wanneer deze dan met een ruimeren blik de gegevens beschouwt kan er weder een weg geopend worden, die velen die nu tot de ouderen behooren steeds met ijver en met succes werd gevolgd.

Bouw van Woningen.

Voor de gemeente Amsterdam zijn aanzienlijke bouwblokken in uitzicht. Wij

ontleenen het navolgende aan de voordracht, die de Raad ter beslissing dezer dagen is voorgelegd.

B. en W. hebben aan den Gemeenteraad een voordracht ingediend om hen te machtigen met de Vereeniging „Bouwmaatschappij tot verkrijging van eigen woningen" eene overeenkomst te sluiten, krachtens welke de Gemeente rechtstreeks en onvoorwaardelijk renten en aflossing zal waarborgen van door deze Vereeniging bij de Rijkspostspaarbank op te nemen gelden tot een maximum-bedrag van één millioen gulden, zulks voor den bouw van woningen.

De omstandigheid, dat te Amsterdam behoefte bestaat niet in de eerste plaats aan arbeiderswoningen met een hoogen huurprijs, doch veel meer nog aan woningen van een lagen en een gemiddelden huurprijs, heeft er toe geleid, dat B. en W. zich met de vereeniging in verbinding hebben gesteld, ten einde haar te bewegen woningen te bouwen van een type, die onder het bereik van een groote categorie van arbeiders vallen. De deswege gevoerde onderhandelingen hebben tot resultaat gehad, dat de vereeniging hare oorspronkelijke plannen heeft gewijzigd in dezen zin, dat zij bereid is op elk der blokken I en II 30 perceelen te bouwen met 120 woningen, volgens de typen A en E (laatstbedoeld type eenigszins gewijzigd), waarvan de huur niet meer bedraagt dan ƒ 2.70 tot ƒ 3.80 per week en op blok III 54 perceelen met 208 woningen volgens de typen A en B, waarvan de huur zal bedragen ƒ 0.20 minder of ƒ 2.50 tot ƒ 3.60 per week. De woningen der hoekperceelen zullen een eenigszins hoogere huur moeten opbrengen.

De woningen zullen bevatten:

volgens het type A: een groote kamer, die gelegenheid biedt tot het plaatsen van een ledikant een slaapkamer, waarin twee groote ledikanten kunnen staan en een woonkamerkeuken;

volgens het type B: een groote kamer, een slaapkamer, waarin plaats is voor twee groote ledikanten, alsmede een keuken, en wat de bovenwoningen betreft, bovendien een kleine slaapkamer;

volgens het type E: een groote kamer, een slaapkamer, waarin twee groote ledikanten kunnen worden geplaatst en een woonkamerkeuken, en wat de bovenwoningen aangaat, bovendien een slaapkamer, welke ruimte biedt voor de plaatsing van twee groote ledikanten.

De vereeniging zal blok I reeds in 1911 doen bebouwen en de bebouwing van de blokken III en II respectievelijk uitvoeren in 1912 en 1913.

De kosten van den bouw, met inbegrip van bijkomende kosten, worden geraamd, voor zooveel elk der blokken I en II betreft, op rond ƒ 250.000 en voor zooveel blok III aangaat op rond ƒ 450.000, alzoo totaal op ongeveer ƒ 950.000.

B. en W. merken voorts op, dat het risico, dat de Gemeente op zich neemt bij borgstelling, door de solide basis, waarop de vereeniging gevestigd is en door hare bezittingen, zoo al aanwezig, niet van eenige beteekenis is.

Voorts zegt het college:

Er is echter nog eene omstandigheid, die er ons toe leidt, het voorschreven verzoek der vereeniging krachtig te ondersteunen. Deze omstandigheid is dat er op het oogenblik te Amsterdam dringend behoefte bestaat aan goede arbeiderswoningen, eene behoefte zóózeer nijpend, dat, voor het geval de vereeniging hare plannen niet zou ten uitvoer kunnen leggen, daarin op andere wijze zou moeten worden voorzien. De z.g. eigenbouwers blijken niet voldoende in staat te zijn om de behoefte aan woningen van de soort als voren bedoeld en met eene huuropbrengst als daarbij is genoemd, te bevredigen. Er is dus o.i. alle grond om het particulier initiatief, zooals dat der vereeniging, die totnogtoe getoond heeft, dat de exploitatie van woningen haar uitstekend is toevertrouwd en die, voor de uitvoering van haar plannen, geen geldelijke bijdrage vraagt, doch slechts medewerking, zooveel mogelijk te bevorderen.

Met betrekking tot het in de tweede plaats gedaan verzoek, n.l. het verkrijgen voor de stichting der bovenbedoelde woningen, van gemeentegronden in erfpacht, kunnen zij mededeelen, dat de vereeniging bereid is den daarvoor door hen, in overleg met de commissie van bijstand in het beheer der Publieke Werken, bepaalden canon te betalen, nl. voor blok I voor ƒ 1.10 per M², voor blok II ƒ 1 per M². en voor blok ƒ 0.70 per M². Tegen de erfpachtsuitgifte van deze gronden, voor de bovenomschreven doeleinden en tegen de genoemde prijzen, bestaat bij hen geen bezwaar.

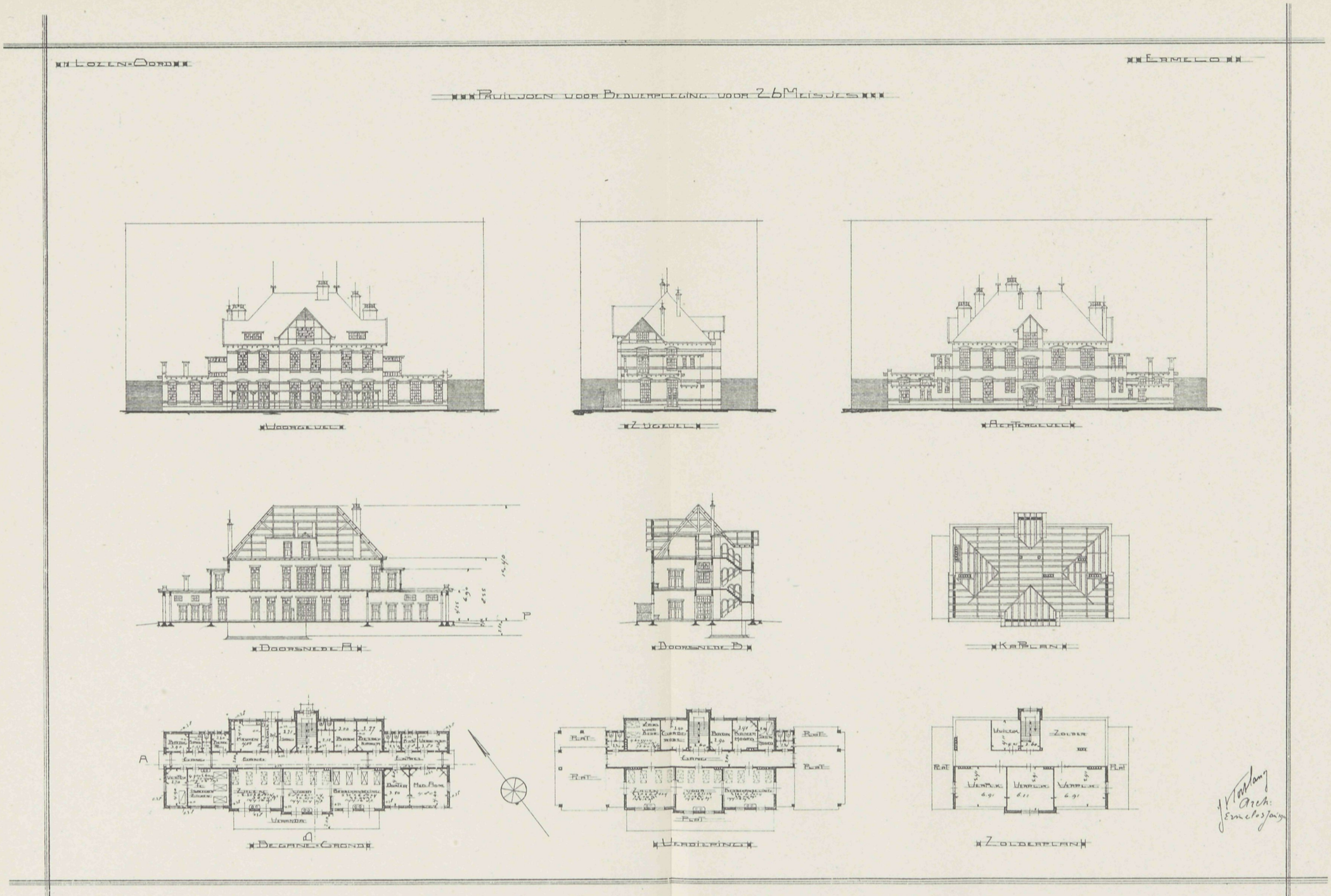

J. Vorstang
Arch:
Ermelo 5 Jan 1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

2 Maart 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 5.

Bij de Platen.

VILLA

door J. J. VAN STRAALEN, Bouwmeester.

De villa bevat ter beganengrond, vestibule, hall, waarop uitkomen spreek-, salon- en huiskamer benevens keuken.

Aan de keuken is een bijkeuken, terwijl het salon een serre, de huiskamer een terras heeft. In de hall is de W. C., op de bovenverdieping drie slaap een zit en een badkamer, benevens terras boven de serre, de keuken en den uitbouw voorgevel, een kelder is onder de keuken aangebracht. Het is een solied geheel zonder veel bejag op effect, flink van lijnen, dat met de overstekende kappen, zich goed bij een landelijke omgeving aanpast.

Tijdelijk onderkomen.

De verschillende bouwplannen die in Amsterdam aan de orde zijn, doen de inrichtingen waarvoor die bouw moet dienen, naar een tijdelijk verblijf uitzien.

Zoo kwam de Bijenkorf, die op het oude beursterrein zal verrijzen, terecht in een groote loods, die wat uiterlijk betreft, op niet veel schoons kan aanspraak maken. Het is maar te wenschen, dat het nieuwe gebouw spoedig verrijst om de tijdelijke wanstaltigheid op te ruimen. Op het Leidscheplein regeert Hirsch & Co., ook daar is de tijdelijke woning nagenoeg gereed.

De bouwmeester verdient waardeering voor de wijze waarop hij dit tehuis saamstelde, dat inderdaad geen misstand vormt, integendeel, de sta in de weg zal ongetwijfeld aan velen voldoen. Er zit architectuur in de houtmassa die het eenjarig verblijf niet storend maakt, en zeer veel beter is dan wat op het Damrak te zien valt. De kolommen die den nieuwen bouw zullen versieren en ons onwillekeurig tot de kolommentijd terug voeren,

geven reeds een proef daarvan te zien aan dit tijdelijk gebouw, en maken het aanzien daardoor meer monumentaal. Eigenaardig is de vorm der kapiteelen die de kolommen sieren. Wij herinneren ons nog altijd dien goeden Rijksbouwmeester Rose, de man die met zooveel talent en overtuiging over de bouwkunst kon redeneeren, en daarbij op vormen wees, door hem gedacht, een vormentaal, die echter nooit volgelingen vond, en toch wist Rose met zooveel bezieling zijne opvattingen voor te stellen, maar 't was te vergeefs. Toen wij de kapiteelen der kolommen eens beschouwden, waren het echte Roseanen, wat zou hij zich gelukkig gerekend hebben, zoo wat hij jaren geleden aangaf, nu nog in praktijk te zien gebracht. Op die korte verhoudingen deden zij goed, veel beter dan bij enkele gebouwen in den laatsten tijd in Amsterdam, opgetrokken waar het kapiteel nagenoeg onzichtbaar, de schaft vele meter's lengte telt. Zoo is er toch in elke aanwijzing iets dat een goeden kern heeft, wanneer maar de wijze van toepassing daarover met kennis begrepen is, en daar Rose een te weinig praktisch, doch meer esthetisch man was, ging dat wel eens verloren. Het tijdelijke Hirsch-paleis deed daaraan denken.

Weervastheid van metselwerk.

De commissie tot onderzoek van den invloed der samenstelling van den mortel en der hoedanigheid van den bouwsteen op de weervastheid van het metselwerk, (ingesteld op het Kopenhaagsche bouwmaterialen-Congres Sept. 1909), heeft in haar vergadering van 15 Oct. 1909 te Berlijn besloten, tot verspreiding onder de vaklieden en belangstellenden van de volgende

VRAGENLIJST.

I. Zijn er in uw omgeving bouwwerken met gebreken, van den volgenden aard in het metselwerk?
   a. Doorzijpelen van stuwdammen en dgl.
   b. Ontspringen van kleine bronnen in de dagvlakken van kaai- en sluismuren, brughoofden en pijlers, korst- en stalactietvorming.
   c. Losraken der bovenste lagen van zulke metselwerken.
   d. Losraken en uitbuiken van een korst ter dikte van een halven steen van zware muren.
   e. Muuruitslag, afschilferen van natuur- en kunststeen, muurkanker.

II. In die gevallen zoo mogelijk aan te geven.
   a. De samenstelling van den mortel.
   b. De ouderdom van het metselwerk
   c. De soort en de herkomst van den steen.
   d. Ingeval van kunststeen de samenstelling daarvan.
   e. Of wel het adres, waar men een en ander kan te weten komen.

III. Waarin is in zulke gevallen de oorzaak te zoeken? b.v.
   a. De samenstelling van den mortel.
   b. De vorst.
   c. Verontreiniging der lucht door zwaveligzuur enz.
   d. De bestanddeelen van het water, zout, veen, zuren.

IV. Hebt ge de beschreven verschijnselen ooit waargenomen in gevallen, dat er enkel kalkmortel als metselspecie was gebruikt?

Men wordt verzocht de antwoorden in te zenden aan den Voorzitter der Commissie Prof. J. A. VAN DER KLOES, te Delft.

Stof op den weg.

Sinds de auto's onze wegen met groote snelheid overkruisen, is de stof toegenomen, — zeer ten nadeele en ongerief van de wandelaars. Velerlei middelen om dat euvel weg te nemen worden in praktijk gebracht, vooral het besproeien der wegen met verdunde teer wordt daartoe aanbevolen. Thans blijkt echter volgens gedaan onderzoek, dat dit middel schadelijk is voor de oogen. In Frankrijk genomen proeven op beesten, gaven de volgende resultaten: 1e. Stof van ongeteerde wegen gaf geen storing voor het oog, wordt het oog daarmede ingewreven, dan volgt slechts een korte oogontsteking; 2e. zijn de wegen geteerd, dan geeft de stof vooral bij warm weder spoedig in sterkere mate aanleiding daartoe. Datzelfde resultaat werd verkregen bij wegen uit kalksteen of gruis daargesteld, was er geen teer bij, dan was de ontsteking zeer gering, met teervermenging vermeerderde dat bezwaar, en al naarmate het teergehalte grooter was, nam het euvel toe.

Met deze ervaring is het zaak bij de toepassing van het middel rekening te houden, en door toevoeging van andere bestanddeelen dit kwaad weg te nemen.

Ook op de asphaltwegen zoekt men naar middelen die de stof tegenhouden. Nu deelt onder anderen de directeur van de Haagsche Gemeente-reiniging mede, dat hij bij dergelijke wegen bezwaar had tegen gebruik van Westrumiet, daar dit immer een onaangename lucht afgeeft. Nu gebruikt hij daarvoor stop-dust van de firma Struik & Co. te Rotterdam, waarbij baat gevonden wordt en wel met 1 pCt. mengsel. Dit wordt met een handsproeiwagen uitgesproeid, onmiddelijk nadat de asphaltweg was schoongesproeid, wat beter dan op drogen weg gaat, daar het zich meer bindt.

De besproeiïng moet echter goed drogen, waarom in de voornacht de weg hiermede voorzien wordt, dan is die in den morgen droog als het geloop en gerij begint. De stof hecht zich zeer vast aan de besproeiïng. Voor 16.577 M². wordt 40 L. stop-dust gebezigd tegen *f* 0.07 per L., een zeer billijk middel dus. Acht dagen lang duurt het nut er van, dan wordt het dagelijks minder. Aanvankelijk een weinig glad, is dit spoedig wanneer de drooging gevormd is opgeheven. Bij den zomer wanneer de weg spoedig intrekt is het middel uitstekend, des winters bij vriezend weder is het moeielijker te gebruiken. Hier heeft men dus op andere wijze er reeds in voorzien bezwaren weg te nemen, en zal ongetwijfeld het teermiddel een gelijke vervanging te gemoet gaan.

Bij de tekstfiguren.

De tekstfiguren geven de gevels voor de verbouwing van een caféconcert te 's Gravenhage, ontworpen door den bouwmeester M. Kuyper Cz., aldaar. Rustig en toch van een aangenamen vorm zonder overlading van versieringen, zijn de beide

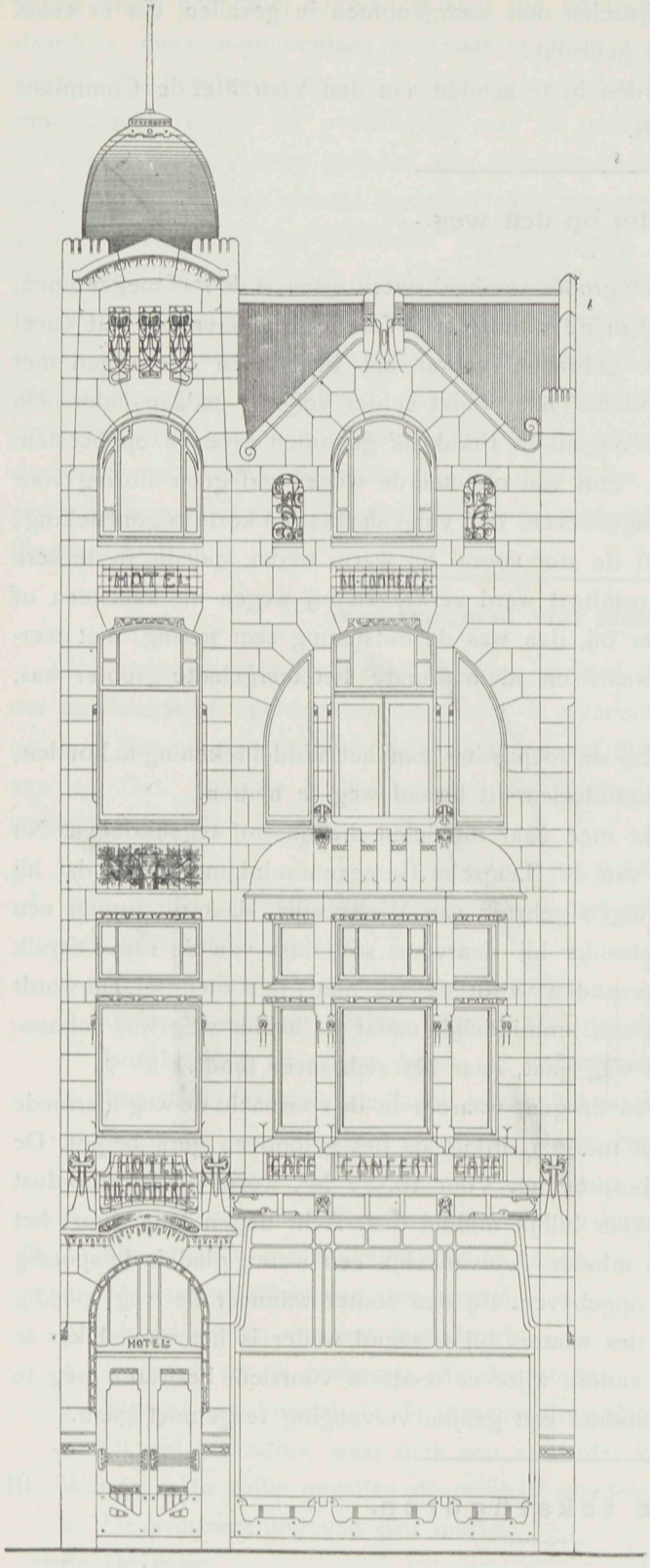

ontwerpen waarin verschillende verdienstelijke verdeelingen en motieven.

Prijsvragen.

De prijsvragen doorleven een kwaad tijdperk. De IJsselsteinsche is er niet zonder kleerscheuren afgekomen. Alhoewel de bedoeling waarmede deze prijsvraag is opgezet en voorgelicht verre van de ongunstigste is. Op die wijze zouden de prijsuitschrijvers moedeloos worden, en zal de commissie die zich geconstitueerd heeft om hare sanctie aan de programma's te schenken, weinig te doen vinden. Doch er wordt voor gezorgd, dat zij op andere wijze aan het werk kan worden gesteld. De Slachthuis-prijsvraag voor een paar jaar geleden van Rijkswege op touw gezet, leert nu een andere uitwas aan de prijsvragen kennen, die heel wat te denken geeft. Wij herinneren ons nog, hoe na afloop van die prijsvraag enkele concurrenten zich verongelijkt vonden, en door woord en beeld getuigden dat hun ontwerp verreweg de voorkeur had verdiend. De tijd doet vergeten en ook die geschiedenis behoort thans tot het verledene. Nu heeft echter de Vereeniging van directeuren der gemeentelijke slachthuizen in Nederland in kennis gesteld met de bekroonde projecten, dat zaakje eens bekeken op haar manier, en in een uitvoerig stuk opgenomen in het tijdschrift voor vee-artsenijkunde dato 1 Januari 1911 deelt zij hare bevinding mede, en waar dat oordeel komt uitsluitend van deskundigen, van de mannen die in

het slachthuis zich dagelijks bewegen, die op de hoogte zijn van alle eischen, beter dan een bouwkundige die het van hooren zeggen, gaan zien of overnemen uit de boeken moet hebben, legt dit oordeel inderdaad eenig gewicht in de schaal.

En wat is de kern van dit oordeel, dat de prijsvraag niet aan het doel beantwoord heeft, dat zij geen verbeteringen aan de hand gaf integendeel dat de bekroonde ontwerpen van veel meer fouten waren voorzien, dan aan de bestaande slachthuizen voorkomen, dat de jury ontwerpen bekroonde waarin groote gebreken zijn en dat alleen in het onder Type A. mottto X. IJ. Z. ingezondene een navolgings waardig voorbeeld werdt gegeven. Hier komt dus de commissie tegen den arbeid van de jury op Het is hier niet het program maar de jury die het moet ontgelden. De vraag is nu wat zal er in zulke gevallen moeten gebeuren waarin inderdaad veel praktische waarheid is opgesloten zal de benoemde prijsvraag-commissie ook later nog eens over de jury mogen gaan oordeelen wanneer er meer voorbeelden van dien aard komen daar zou het toe kunnen komen. Op die wijze treden wij een tijdperk van een nieuwe prijsvragen ziekte in, waarbij de zieke afgemat verkwijnt.

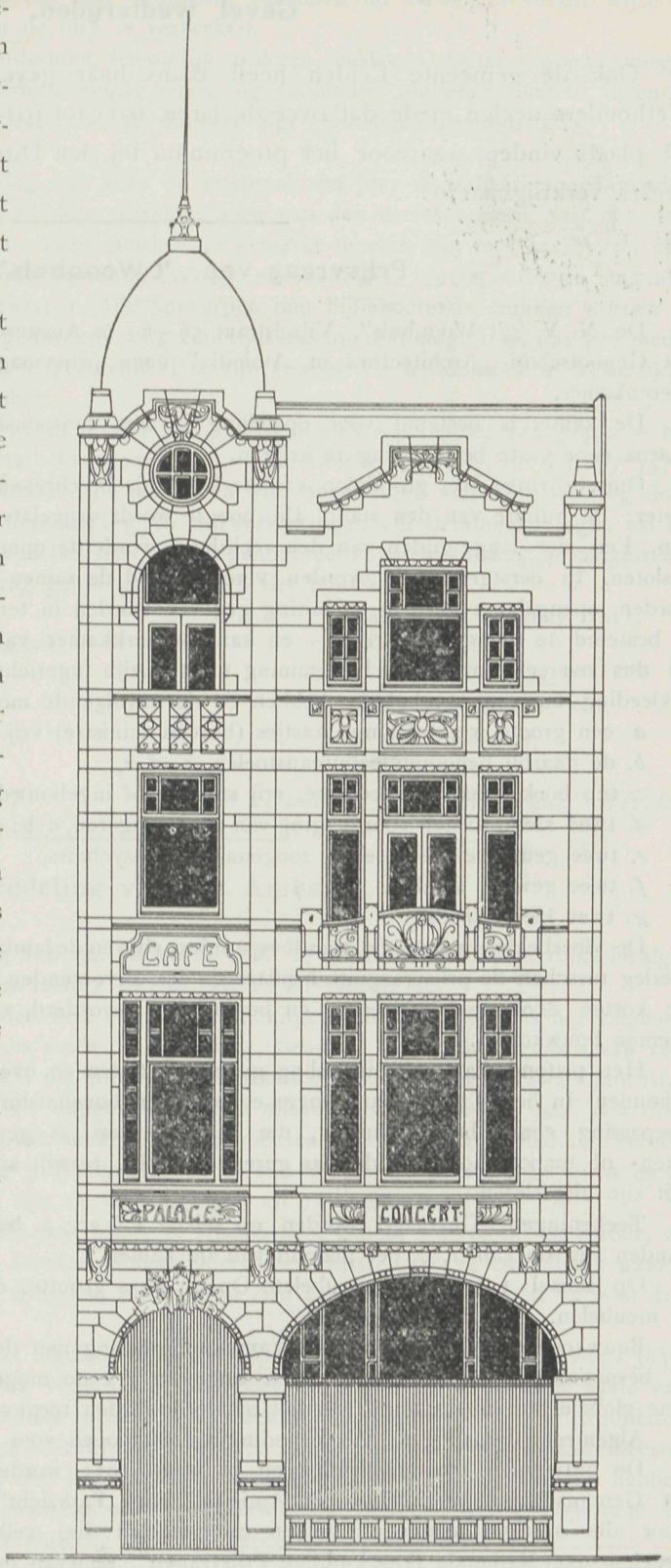

Gevel wedtsrijden.

Ook de gemeente Leiden heeft thans haar gevel wedstrijd. Burgermeester en Wethouders deelen mede dat over de jaren 1911 tot 1913, een dergelijke wedstrijd aldaar zal plaats vinden, waarvoor het programma bij den Directeur der gemeente werken te Leiden verkrijgbaar is.

Prijsvraag van „'t Woonhuis", 1911.

De N. V. „'t Woonhuis", Vijzelstraat 56—60 te Amsterdam, schrijft onder de leiding van het Genootschap „Architectura et Amicitia" eene prijsvraag uit voor het ontwerp van een heerenkamer.

De kamer is bestemd voor opstelling in een tentoonstellingsgebouw te Amsterdam, om daarna eene vaste bestemming te krijgen.

Omschrijving: Het grondplan van de kamer is beschreven in een rechthoek groot 5.— × 7.— meter; de ruimte van den stand. De hoogte wordt vrijgelaten, doch kan hoogstens 4.50 meter zijn. Een der lange zijden van den rechthoek wordt de open wand; de tweede lange zijde is gesloten. In eerstgenoemde worden verondersteld de ramen te zijn geplaatst. Deze kan geheel worden opengelaten of een afsluiting gegeven worden in tentoonstellingskarakter. Dit vertrek is bestemd te dienen als privé — en kantoor werkkamer van het hoofd eener groote zaak, en zal dus overeenkomstig die bestemming moeten zijn ingericht. De kamer zal een houten wandbekleeding en een stookplaats hebben en de navolgende meubelen bevatten:

a. een groote werktafel met kastjes (bureau ministre) vrij staande of ingebouwd,
b. de daarbij behoorende bureaustoelen, 1 of 2,
c. één boekenkast, of meerdere, vrij staande of ingebouwd,
d. twee kleine kasten voor berging van papier, sigaren, e d.; eveneens vrij staande of ingebouwd,
e. twee gemakkelijke stoelen; zoogenaamde easychairs,
f. twee gewone stoelen,
g. twee kleine tafels.

De vloerbekleeding en de wandbespanning (boven de lambriseering) zullen bij de uitvoering in overleg tusschen de prijsvraaguitschrijfster en den uitvoerenden eerst bekroonde worden vastgesteld. De kosten door deze bekleeding en bespanning gevorderd, zijn niet begrepen, in de hierna te noemen bouwkosten.

Het plafond kan eene indeeling gegeven worden en overigens het tentoonstellingskarakter behouden. In het al of niet aanbrengen eener andere bovenafsluiting, worden ontwerpers vrijgelaten. Toepassing eener bovenafsluiting, die licht doorlaat, is gewenscht. Als hoofdmateriaal wordt eiken- of mahoniehout (in de was gezet) gedacht, terwijl andere materialen voor versieringen niet zijn uitgesloten.

Teekeningen: Gevraagd worden op schaal 1 à 20; a. het grondplan van de kamer, b. de wanden van de kamer, c. het plafond van de kamer.

Op schaal 1 à 10: de meubelen. Op de ware grootte: eenige belangrijke details, ook van de meubelen.

Bouwkosten: De kosten van de kamerbetimmering met de meubelen, de vloerbedekking en de bespanningen uitgezonderd, zullen ongeveer *f* 2500 mogen bedragen. Ter toelichting moet eene globale kostenbegrooting aan het ontwerp worden toegevoegd.

Algemeene Bepalingen: De mededinging staat open voor alle Nederlanders.

De ontwerpen moeten uiterlijk op 15 Maart 1911, worden ingeleverd, aan het Bureau van het Genootschap „Architectura et Amicitia", in „Parkzicht", Hobbemastraat, te Amsterdam. Voor alle overige bepalingen gelden onveranderd die, welke zijn vervat in de „Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijsvragen", waarvan op aanvrage exemplaren verkrijgbaar zijn aan bovengenoemd bureau.

De ontwerpen zullen anoniem moeten zijn, en moeten worden ingezonden onder een kenteeken of motto.

Op straffe van uitsluiting is het aan inzenders verboden op de een of andere wijze de anoniemiteit vóór de uitspraak van de jury te verbreken.

Bij elke inzending zal in afzonderlijke, behoorlijk gesloten, omslagen moeten worden gevoegd:

a. een door den ontwerper onderteekende verklaring, luidende: „ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto . . ." verklaart, dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is".

b Een correspondentie-adres.

Het onder *b* genoemde omslag zal vóór de uitspraak der jury door haar mogen worden geopend, om wanneer het noodig is, door tusschenkomst van den correspondent, met den ontwerper in briefwisseling te treden. Elke omslag zal gemerkt moeten zijn met het motto. Het schrift op de teekeningen, van bijbehoorende stukken en eventueele correspondentie mag niet zijn het handschrift van den ontwerper. Alle ontwerpen met bijbehoorende stukken worden in een daarvoor passende lokaliteit gedurende zulk een tijdsverloop tentoongesteld, dat alle mededingers geacht kunnen worden, in de gelegenheid te zijn geweest de tentoonstelling, welke tijdig zal worden aangekondigd, te bezoeken.

Bekroningen. Voor 3 prijzen wordt door N. V. „'t Woonhuis" een bedrag van ƒ 400.— beschikbaar gesteld; waarvan de eerstbekroonde ƒ 200 —, de tweede ƒ 125.—, de derde ƒ 75.— zal ontvangen; terwijl de eerstbekroonde de leiding zal zijn opgedragen van de uitvoering door de prijsvraag-uitschrijfster. Voor deze leiding en het vervaardigen der detailteekeningen zal de eerstbekroonde door de vrijsvraag-uitschrijfster worden gehonoreerd overeenkomstig de vastgestelde honorariumtabel; d i. met een bedrag gelijk aan 12 pCt. der bouwkosten.

Gezien en goedgekeurd:
De Permanente Prijsvraag Commissie:
A. Salm, G Bzn., *Voorzitter.*
C. N. van Goor, *Secretaris.*
Paul J. de Jongh,

Amsterdam, Februari 1911.
De Jury:
K. P. C. de Bazel,
C. W. Nijhoff,
K. van Leeuwen,
F. J. Zeegers,
Directeur van „'t Woonhuis" Adv. lid.

Veredeling van het Ambacht.

De Vereeniging ter Veredeling van het Ambacht heeft te Amsterdam haar jaarlijksche algemeene vergadering gehouden, onder leiding van dr. H. F. R. Hubrecht.

Aan het door den secretaris, den heer Joh. Schmidt, uitgebracht jaarverslag is het volgende ontleend. De vereeniging gaf thans sinds de oprichting, tienmaal aan de beoefenaars van verschillende ambachten de gelegenheid om proeven van bekwaamheid af te leggen. Na 1 Jan. 1910 werden meer dan 500 programma's aangevraagd, niet alleen door werklieden, maar ook door velen, die zich met het onderwijs van toekomstige candidaten belasten. Door bedanken verliest de vereeniging 17 leden, waaronder 3 vereenigingen. Er zijn thans 219 persoonlijke leden en 31 vereenigingsleden. In Zuid-Holland zijn 11 vereenigingen en 75 personen lid.

De proefafleggingen hadden dit jaar plaats te Amsterdam, Assen, Roermond en Zwolle, en wel in timmeren, meubelmaken, smeden, huisschilderen en metselen. 174 candidaten namen aan het examen deel, waarvan 83 slaagden, nl. 11 voor den graad van meester en 72 voor den graad van gezel.

De inkomsten bedroegen in het afgeloopen jaar ƒ 5190. Er is een nadeelig saldo van ƒ 3836.

In verband met de begrooting voor het nieuwe boekjaar en het groot nadeelig saldo van het afgeloopen jaar, deelde de voorzitter mede, dat aanmelding van een groot aantal candidaten te wachten is. Op voorstel van het bestuur werd besloten het theoretisch examen voor meester alleen af te nemen aan gezellen, die het praktisch examen reeds met gunstig gevolg hebben afgelegd. Door dezen maatregel, waarvan de noodzakelijkheid betreurd werd, hoopt men dit boekjaar met een belangrijk kleiner nadeelig saldo (ongeveer ƒ 300) te sluiten.

Tot lid van het hoofdcomité (Zuid-Holland) werd gekozen de heer A. Déking Dura te 's Gravenhage.

De vergadering werd daarna gesloten.

UTRECHT, 21 Februari 1911.

Hooggeachte Redactie.

Gaarne zag ik onderstaande vragen en antwoorden in Uw blad opgenomen.

PRIJSVRAAG IJsselsteinsche Bouwmaatschappij.

Vraag 1. Hoe ligt de Noordpeil?	**Antwoord 1.** Neem de gearceerde lijn aan de Poortdijk als basis en trek uit het linkerhoekpunt een lijn onder 64 graden met de basis. De Poortdijk ligt dan op het Zuid-Oosten.
Vraag 2. Waar is de rooilijn?	**Antwoord 2.** De rooilijn aan de Poortdijk kan naar verkiezing van de ontwerpers aangenomen worden, maar in geen geval buiten het terrein. Men mag ook vóórtuintjes maken. Met naastbijgelegen woningen behoeft geen rekening gehouden te worden. De op de situatie aangegeven boomen (zware iepen) moeten behouden blijven.
Vraag 3. Kan de sloot aan de Poortdijk gedempt worden?	**Antwoord 3.** Het slootje aan de Poortdijk mag gedempt worden, het hierin te leggen riool is opgenomen onder post 2 van de stelposten.
Vraag 4. Mogen er ook beneden- en bovenhuizen gemaakt worden?	**Antwoord 4.** Neen. Want dan zijn het geen *één*-gezins woningen.
Vraag 5. Is het terrein alleen aan den Poortdijk toegankelijk?	**Antwoord 5.** Ja.
Vraag 6. Zijn er ook toekomstige stratenplannen in de nabijheid?	**Antwoord 6.** Neen.
Vraag 7. Is de op de situatie aangegeven 7 M. links een straat of mag dit gebruikt worden?	**Antwoord 7.** Is geen straat, is een toegang naar de achterzijde van de op de situatie aangegeven arbeiderswoningen. Mag niet gebruikt worden.
Vraag 8. Is $^1/_5$ een drukfout?	**Antwoord 8.** $^1/_5$ Op blz. 3 moet zijn $^1/_3$.
Vraag 9. Is 5 M. achterdiepte volgens Art. 9 streng verbindend; mag er een houten loodsje b.v. 2.5 M². op voorkomen?	**Antwoord 9.** Art. 9 is streng verbindend, daar er staat »over de volle breedte« mag er verder niets op voorkomen.
Vraag 10. Is watergebruik in huishuur begrepen?	**Antwoord 10.** Ja.
Vraag 11. Zullen potloodlijnen gerekend worden zwarte lijnen te zijn?	**Antwoord 11.** Ja.
Vraag 12. Als er een slaapnis, waarin een ledikant (dus geen bedstede), geprojecteerd is, kan dan de oppervlakte van deze slaapnis gerekend worden te behooren bij het vertrek waarin deze slaapnis gelegen is?	**Antwoord 12.** Ja.
Vraag 13. Is in 7 % winst, belasting, assurantie, huurderving enz. begrepen?	**Antwoord 13.** Ja.

Namens de Jury:

C. DE GRAAF, *Secretaris der Jury.*
Sterrenbosch 6*bis*, Utrecht.

Aan de Redactie v/h Vademecum der Bouwvakken,
Amsterdam.

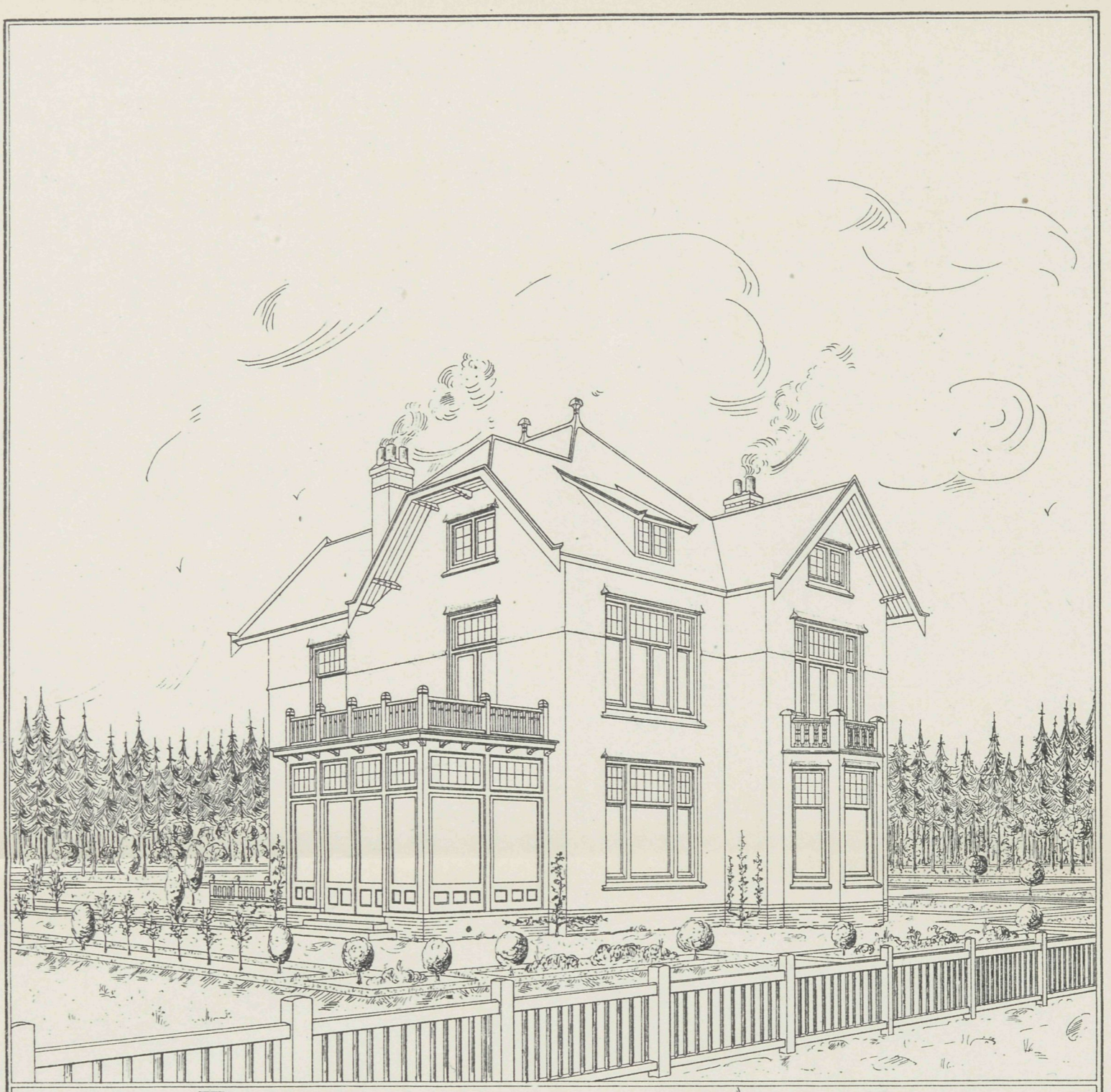

PERSPECTIEF VAN EEN VILLA TE ZEIST.

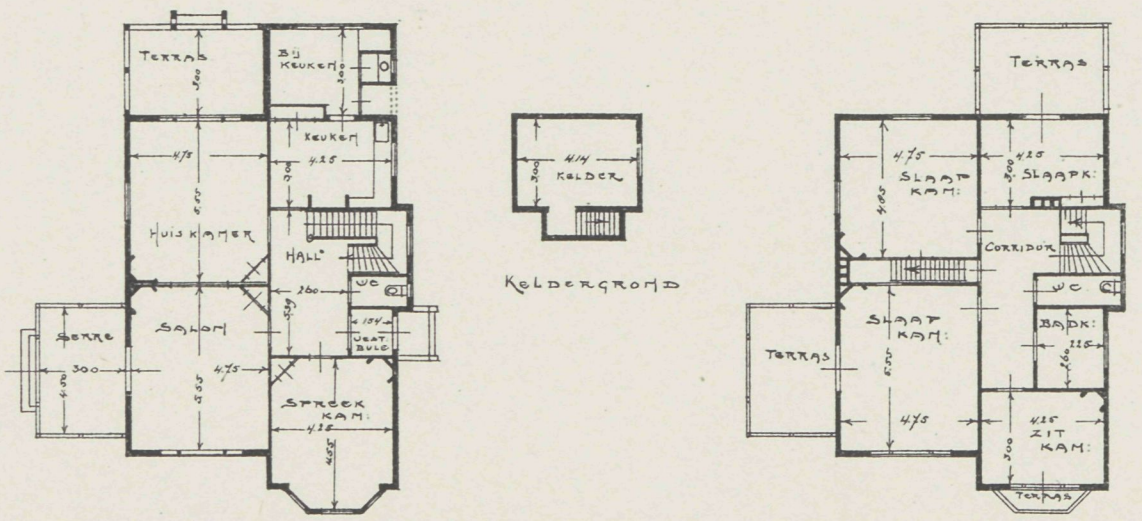

BEG: GROND. KELDERGROND VERDIEPING

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

16 Maart 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 6.

Bij de Platen.

Dorpskerk,

door G. MIDDENDORP.

De dorpskerk, waarvan het plan een zeer geschikte verdeeling aangeeft, kan aan 450 kerkgangers plaats geven. Er zijn drie gaanderijen benevens het kerkruim. De gaanderij aan den voorgevel is voor het orgel waarvan de toegang in den toren is. Achter de kerk ligt de kerkeraadskamer. Het geheel doet zich flink van verhouding voor, de toren herinnert aan velen van onze oude dorpskerktorens die in hunnen eenvoudigen vierkanten bouw voldoen.

Bij de tekstfiguren.

Het zestal tekstfiguren vormen het geheel van een klein landhuis ontworpen door den bouwkundige Hk. Bos. Ter beganen grond, zitkamer met serre, woon- en huiskamer, keuken en bergplaats. Een hall waarin de trap gemakkelijk is opgesteld. Op de bovenverdieping twee slaap-, een logeer-, een bad- en een dienstbodenkamer. Het is een eenvoudige en geriefelijke verdeeling. De gevels zien er echt landelijk uit en maakt de op verschillende wijze ingedeelde kap daarop een aangename afsluiting.

Paleis—Raadhuis.

De Heer A. W. Weissman heeft een uitstekend werk gedaan bij het bezoek van belangstellenden aan het Paleis—Raadhuis daarbij op zoo degelijke wijze tot voorlichting te zijn. Op die wijze hebben de bezoekers waaronder vele niet vakmannen nut er van gehad. Het is eigenaardig dat daarbij de gedachte rees, »een uitnemend gebouw«. Is het echter wel geschikt voor het doel waarvoor men het weder wil bestemmen en er zijn er die dat na dat bezoek betwijfelen. Wij lezen niet anders dan dat allerlei kunstlievende genootschappen zich en corps hebben vereenigd en een stille bede aan de Koningin hebben verzonden mede te willen werken naar een ander verblijf tijdens Haar bezoek uit te zien, daar toch het Paleis Raadhuis voor het eerste onmogelijk, voor het tweede geschapen is. Slechts een enkele stem van Prof. Dake en Mr. Stuart bewees,

dat er ook nog andere menschen zijn, die geheel in tegenovergestelden zin denken. Wij gelooven ernstig, dat wanneer de groote trom maar eens geroerd werd en velen saamgeroepen werden die voor de traditie ook nog iets gevoelen, wat toch hunne meening is, tot nog toe zoo onbekend, er vele zouden zijn, die zich achter de beide genoemde heeren zouden scharen.

Het Raadhuis dan is een kunstwerk, een monument. Nu is de bestemming die het thans heeft zeker niet die waarvoor het gesticht is, maar onzen tijd is ook niet meer die uit het verledene, zoodat een gemeentebestuur, uit verschillende elementen saamgesteld als het hedendaagsche, bijeengeroepen onder allerlei drang en uit een dikwerf zeer zonderling bijeengeraapt stemmental, een geheel andere verschijning daar maakt, dan die ouderwetsche burgervaderen die menig schilderij op het Rijks Museum ons voor oogen toovert. Daarbij is de inrichting tegenover de eischen van verkeer en dienst zeer weinig bevredigend. Telefoon, electriciteit, verwarming, kortom een massa verschillende gegevens in onzen tijd geboren zouden daar hunnen intrek moeten nemen en men moge die bezwaren als gering op zij zetten, dat zou blijken toch groot ongerief voor het gebouw te zijn. Wordt het gebouw voor het publiek opengesteld, dan ook in al zijn luister ontbloot van overvloeren of kleeden. Spoedig echter zou men de gevolgen ondervinden van dergelijk bezoek en nu moge voor de dienst de telefoon in veel te hulp komen, toch zal het ver verspreid liggen van elkander van enkele afdeelingen een groot ongerief zijn dat zich zal doen gevoelen. Bovendien zou blijken dat de lokaliteiten over het algemeen te klein en de groote zalen te groot zijn en een spookachtige ruimte vormen. De eischen van den vroegeren tijd waren geheel anders dan de tegenwoordige en was het gebouw eenmaal betrokken, dan zouden hamer en breekijzer steeds noodig zijn om te hervormen, en wat als zoo zeer geliefd werd aangeprezen ging den weg van zoo veel, het vergeetboek in. Het komt ons voor, dat de terugkeer naar de vroegere bestemming eer een ideaal dan een praktische en loonende nuttigheid is, en dat ideaal het moge wellicht waar dit oordeel van bouwkundige zijde komt vreemd klinken, zou zeer spoedig ten onder gaan. Wij gevoelen voor van Campen's meesterstuk veel. Wij achten daarin den grooten meester. Juist daarom alleen willen wij zijn arbeid zien gespaard en dat komt ons beter voor zonder de Raadsheeren, dan met hen. Wij hebben die stoffeering niet noodig, het gebouw spreekt uit zich zelf genoeg en dat is voldoende. Niet dat de tegenwoordige bestemming juist zoo te loven is, dat zij verre, maar zij staat in ons oog bovenaan wat het behoud van het gebouw betreft, de massa blijft ongeschonden ten minste als niet zooals zoo menigmaal gebeurt is, men toestaat dat het gebouw zich zelf sloopt en steen door hout vervangen wordt. Wanneer het gebouw echter volkomen blijft beschermd, dan stellen wij het behoud in dien rustigen zin hooger, dan gevuld met ge-

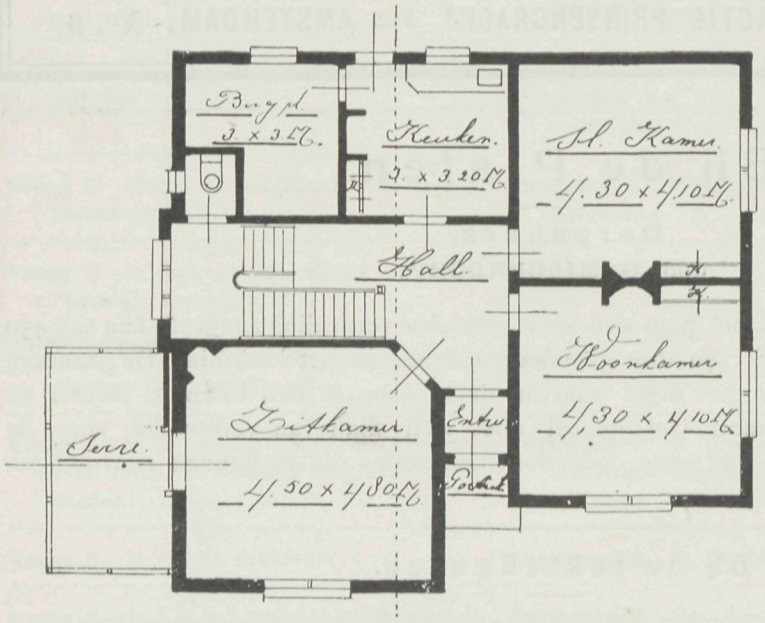

Beganen grond.

dwongen bewoners, die er toch eigenlijk zich niet tehuis gevoelen. Past het ons bovendien waar aan het oude Prinsenhof zooveel tot verbetering is ten koste gelegd, waar de plannen tot completeering steeds meer en meer zijn in de hand gewerkt, nu die ruimte zoo opeens te verlaten en weder om te zetten voor allerlei andere dienstregelingen.

De eischen onze stad gesteld zijn nog vele en zijn dringender dan een monumentale zitplaats in het Paleis—Raadhuis. Dat moge wel eens overwogen worden. Wij laten de waarde voor het koninklijk bezoek geheel buiten kwestie, liefst zagen wij waar ook dit een traditie is geworden dat daar gebleven, maar dat stellen wij ondergeschikt aan het gebouw, het geldt hier die kapitale massa, die door ons van jongs af als een monument geëerbiedigd is en wij zien die het allerminst beschermd of tot waardiger doel gebracht, gevuld met de mannekens van ons heden en hunne tegenwoordige eischen.

Moge dan al vreemdelingen op het Prinsenhof niet goed ontvangen kunnen worden omdat de ontvangruimte daar op dit oogenblik te klein is, maar ook daarin kan voorzien worden door den voorgenomen herbouw, die bestemming kon echter voortdurend gegeven worden aan een der groote zalen van het Paleis-Raadhuis wat op verschillende tijden meer leven zou brengen in de thans stille bestemming en hetzelfde doel werd verkregen, dezelfde indruk zou gevormd worden bij de buitenlandsche bezoekers alsof dat gebouw voor immer voor zulk doel bestemd geworden was. Juist omdat wij het gebouw eeren, achten wij het beschermen er van mogelijker door het in eere te houden in gebruik zoo als thans, beter dan in gebruik dat meer opgedrongen dan uit de werkelijke eischen is voortgekomen. Zoovele onzer idealen blijken aan de praktijk getoetst niet veel levensvatbaarheid te hebben.

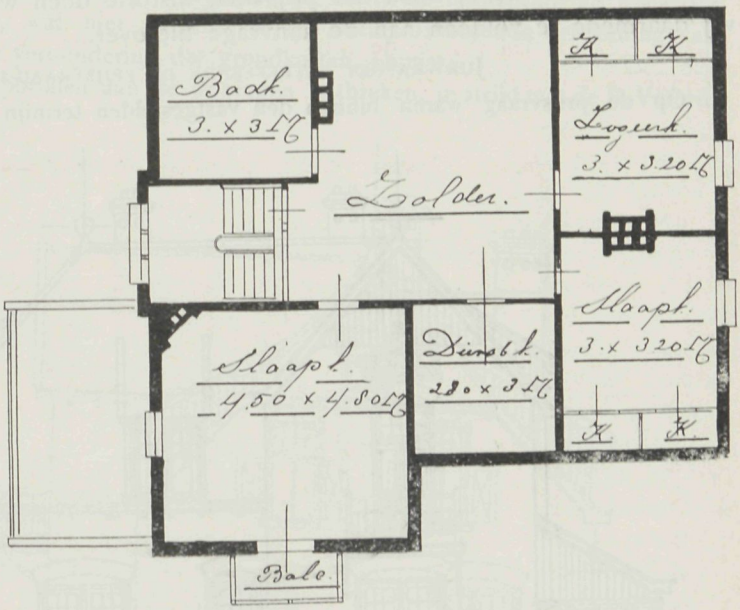

Eerste verdieping.

Prijsvragen.

Wij hebben in de vorige aflevering opgenomen het program van de prijsvraag door »'t Woonhuis« uitgeschreven betreffende het ontwerp van een heerenkamer. Dit was de eerste prijsvraag die door de Permanente Prijsvraag-Commissie is goedgekeurd. Bij het opnemen van het program hebben wij ons onthouden bemerkingen daarop te maken, dat zou allicht terugwerken op de medewerking en achten wij het bestaan der prijsvragen te hoog, om dat op nieuw in gevaar te brengen.

Nu de termijn van inzending gesloten is kan het gezegd worden, dat het ons verwonderd heeft, dat de Prijsvraag-Commissie geen bezwaar heeft gemaakt tegen den korten tijd die de mededingers gegeven was. Een program dat in het laatst van Februari werd rondgezonden, met de mededeeling 5 Maart buiten werking te zijn gesteld, was tot heden nog een zeldzaamheid, dat behoort tot de sport op prijsvraag gebied en die achten wij hoogst bedenkelijk Eerstens kunnen de ontwerpen niet genoegzaam overdacht en uitgewerkt worden, tweedens worden velen buitengesloten, die in zulk een korte spanne tijds geen oogenblikje tijd daarvoor konden vinden.

De prijsvraag was dus voor enkele begunstigden en dat maakt deze eenzijdig. Had »'t Woonhuis« geen ruimeren tijd kunnen geven? Waarom, wanneer men zulke anders te waardeeren voornemens heeft, daaraan niet bijtijds begonnen, dat had de waarde verhoogt en aan velen gelegenheid gegeven zich te kunnen aansluiten. Waar wij de Prijsvraag-Commissie haar eerste werk zien doen, hadden wij een openlijke verwijzing op dit feit wenschelijk geacht.

Een tweede prijsvraag die onder het gekibbel tamelijk is afgemaakt kwam tot eind en het resultaat doet zien, dat het invloed heeft gehad. 19 ontwerpen op de Rochdale-prijsvraag is sober. Dan waren de vroegere prijsvragen wat beter, waar een honderd vijftigtal tot geen zeldzaamheid behoorde. Het gevolg van dat alles is, dat het voorgestelde doel niet bereikt is. Het rapport der prijsvraag dat in dit opzicht een belangrijke bladzijde vormt in het boek der prijsvraag-historie doen wij hieronder volgen en meenen wij daarmede te voldoen aan de aanvrage hierover.

JURY-RAPORT BETREFFENDE DE PRIJSVRAAG-ROCHDALE.

Op de prijsvraag waren binnen den vastgestelden termijn tot 30 November 1910 19 ontwerpen ingekomen. De Jury is van meening, dat de inzendingen, in haar geheel genomen, niet op een hoog peil staan. Nieuwe oplossingen, voor uitvoering vatbaar, ontbreken, terwijl de architectonische waarde der projecten niet groot is Algemeen ontbreekt den gevels het juiste karakter, terwijl, op een enkele uitzondering na, geen rekening is gehouden met eene voldoende afsluiting van de bestaande, minder fraaie bebouwing Voor bijna alle oplossingen is de rentabiliteit, een der belangrijkste punten van deze prijsvraag, het struikelblok geweest, hetzij door een te zeer gebroken voor- of achtergevel-rooilijn, (waardoor veel buitenmuren) hetzij door een architectuur, die niet voldoende eenvoudig is gehouden, hetzij doordat het betrekkelijk gering aantal woningen de kosten van den grond per woning te zeer deed stijgen.

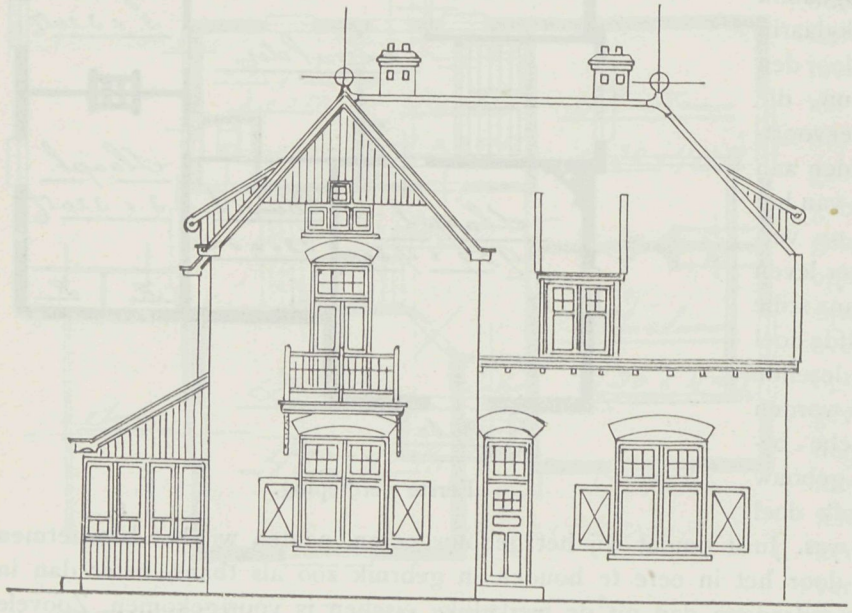

Voorgevel.

Buiten mededinging waren de ontwerpen, motto's: *Pour donner Acte de Présence* en *Wingerd*.

Ten einde een vergelijking der ontwerpen te vergemakkelijken, zijn deze naar de volgende punten achtereenvolgens beoordeeld: *Rentabiliteit*, *Bouwverordeningen*, *Verkaveling der terreinen*, *Planindeeling* en *Architectonische waarde*.

Uit de in het programma verstrekte gegevens valt op te merken, dat de stichtingskosten per woning. alles inbegrepen, een bedrag van f 2670 niet noemenswaard mogen over chrijden. Daar verder de eigenlijk gezegde bouwkosten wel niet veel lager dan gemiddeld f 1700 per woning zijn te ramen, is in verband met de verdere gegevens van het programma reeds vooruit te zeggen, dat wanneer het aantal woningen daalt beneden 168, de rentabiliteit van het bouwplan in gevaar wordt gebracht.

Ten einde dit te onderzoeken, werd een lijst samengesteld, bevattende de respectieve be-

dragen voor grondkosten; bouwkosten; honorarium Architect en idem Opzichter; renteverlies tijdens den bouw; kosten aanleg straat en idem tuin; totale kosten; kosten van bouw en tuin en straat (a); totaal aantal woningen en specificatie van de 4 verschillende typen; kosten per woning berekend uit (a) en kosten per M³. (zooals deze door de inzenders waren opgegeven).

Vele projecten voldoen aan de hierboven omschreven voorwaarden, indien men den door de inzenders opgegeven eenheidsprijs per M². der gebouwen als grondslag neemt voor de berekening der bouwkosten. Deze eenheidsprijs is echter menigmaal zoo laag gesteld, dat de Jury het niet mogelijk oordeelde daarvoor eene behoorlijke uitvoering te verkrijgen.

Alle ontwerpen werden aan de voorschriften der Amsterdamsche Bouw-verordeningen getoetst benevens aan de eischen van het Programma. Hierdoor vielen af, de ontwerpen met de motto's: *Het wapen van Amsterdam in 2 driehoeken*, daar hierin 6 woningen op een trap zijn geprojecteerd, in strijd met het programma. Motto: *Drie op een trap*, daar hierin de binnentuin als openbare Gemeentegrond werd beschouwd, wat niet mogelijk is. De hierbij behoorende berekening van kosten werd, door de aanzienlijke vermindering der grondkosten, onjuist.

Motto *C. B. R.* waarbij voorportalen aan de woningen ontbreken, in strijd met de B. Verord.

Motto *Hanap*, idem.

Motto *B. in Rechthoek*, waarin meerdere woningen hetzelfde bezwaar hebben.

Motto *Voici*, 2de oplossing, waarin 4 à 6 woningen één gemeenschappelijke trap, hebben, in strijd met het programma.

Motto XXX, waarin verschillende trappen niet direct buitenlicht hebben, in strijd met de B. Verord.

Bij motto *C. B. R.* 1910 voldoet de achtergevel-rooilijn niet aan de B. Verord. De Jury meende echter in deze te mogen rekenen op het vaststellen van speciale rooilijnen door den Gemeenteraad, terwijl zij de toevoer van licht en lucht ten aanzien van het bouwblok niet onvoldoende achtte.

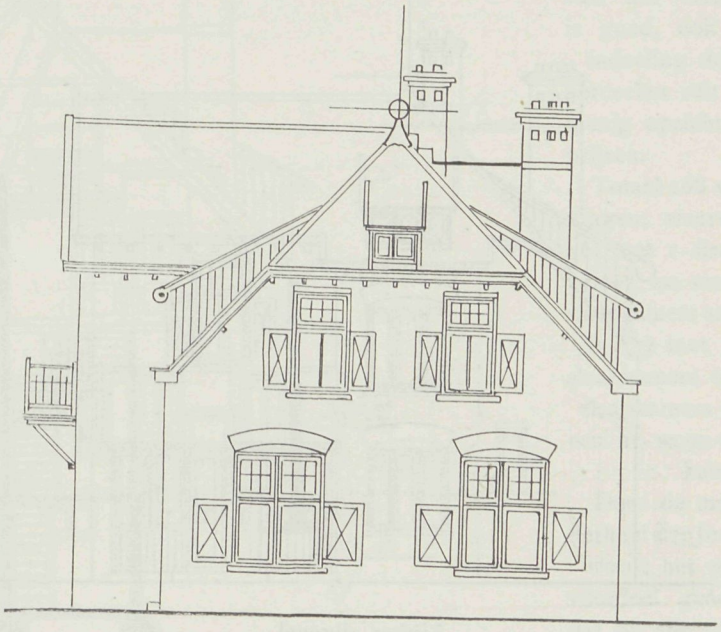

Rechter zijgevel.

Meerdere ontwerpen hadden kleine tekortkomingen in zake de B. Verord., welke echter niet van overwegend belang werden geacht.

Hierna werden alle ontwerpen naar hunne verkaveling der terreinen en plattegronden bekeken, met het gevolg, dat ten slotte de volgende ontwerpen voor een nader onderzoek in aanmerking kwamen: motto: *Risposta*, *Hano*, *C. B. R.* 1910 en *Licht Lucht*.

Alvorens deze te bespreken volgen eenige opmerkingen over de overblijvende projecten.

Motto: *Dat zij practisch, hygiënisch en waardevol zijn*. Het streven, zooveel mogelijk aan de hygiënische eischen van den woningbouw te voldoen, is in dit ontwerp sterk sprekend, door een overhoeksche plaatsing der perceelen. De zeker origineele oplossing heeft echter enkele punten, waar de lucht- en lichttoevoer minder goed is, zoo bij de vertrekken, wier ramen onder de buitentrap uitkomen.

Door de vele buitengevels wordt de bouw niet goedkoop, zoodat de opgegeven prijs van f 7.50 à f 8 per M³. te laag is te noemen; zelfs bij aanneming van dezen eenheidsprijs waren de stichtingskosten per woning, buiten den tuinaanleg, nog f 3046, De plattegrond der perceelen biedt goede woningen. De achitectuur, ontstaan door de inspringende hoeken aan den voorgevel, is niet gelukkig; overigens vertoont het ontwerp een niet-onbekwame hand. Voor praktische uitvoering is deze oplossing niet geschikt.

Motto: *Dool ik, wacht U*. De verkaveling der perceelen is niet kwaad; de bouw van de

inspringende perceelen geeft met het oog op de bepalingen der bouwverordening eenige bezwaren; een betere oplossing is hiervoor echter wel te vinden.

Een bezwaar is, dat op meerdere plaatsen de toegang tot de woningen aan den binnentuin ligt.

De plattegrond der woningen is, in het algemeen genomen, voldoende; echter voldoen meerdere slaapkamers niet geheel aan art. 148 der Bouwverordening betreffende de grootte van den buitenmuur, terwijl ook de lichtinval bij enkele keukens en woonkamers in de hoekoplossing niet voldoende is.

De door den inzender opgegeven stichtingskosten per woning, groot f 2676, kunnen een behoorlijke rentabiliteit doen verwachten. Echter moeten de eigenlijke bouwkosten, groot gemiddeld f 1760 per woning, volgens den eenheidsprijs van f 7,05 per M³, als een te laag geraamd bedrag worden beschouwd. De achitectuur is zwak.

Motto: *O O.* De verkaveling der terreinen is eenvoudig, waardoor de indeeling economisch werd.

De stichtingskosten per woning, gemiddeld berekend op f 2663, zijn niet hooger dan overeenkomstig het programma kan worden toegelaten; zij komen aannemelijk voor met het oog op den hoogst nuchteren bouwtrant; hierbij is een eenheidsprijs van f 7,50—f 9.— als niet te laag te beschouwen. Een door den inzender gemaakte fout, waardoor hij de kosten van den grond ongeveer f 20.000 te hoog berekent, is mede een voordeel der exploitatie-rekening.

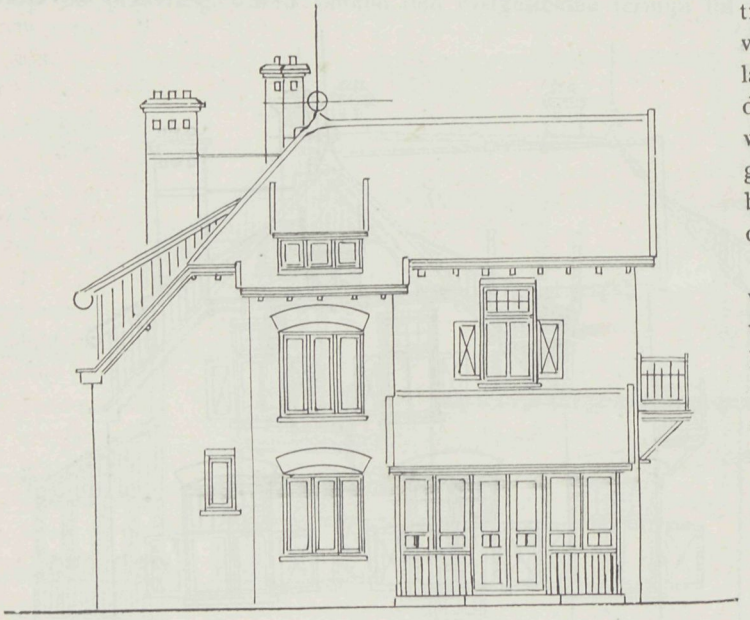

Linker zijgevel.

Echter is de plattegrond der woningen dor, zonder eenige verdienste, en geheel volgens het type der minder goede eigenbouwerij, terwijl de oplossing van den scherpen hoek van het terrein slecht is te noemen.

De architectuur is zonder waarde.

Motto *November.* Door het projecteeren van een schuine dwarsstraat wordt de oplossing ten gevolge van meerdere scherpe hoeken, noodeloos moeilijk.

De plattegronden hebben naast goede, ook minder gelukkige eigenschappen; tot deze laatste behooren o.a. het projecteeren van een slaapkamer in een uitbouw, en slechts door een 2de slaapkamer toegankelijk; de lucht en lichtkokers, en het door verschillende vertrekken niet voldoen aan art. 148 der Bouwverordening. De opgegeven prijs van f 6.50—f 7.— per M³. is onvoldoende, zoodat ook de raming der bouwkosten, zijnde gemiddeld f 1595 per woning, te laag wordt geacht. Heeft de architectuur der voorgevels wel enkele goede gedeelten, die der achtergevels heeft weinig waarde.

Motto *Twee stippen.* Zwak van architectuur, heeft het verdienstelijk streven, lage perceelen te maken, bestaande uit 2 woningen boven elkaar, het wonen van 8 gezinnen aan den kleinen binnenplaats, wordt door zijn groote ongerieflijkheid, niet wenschelijk geacht.

Motto *Tempis Fugit.* De verkaveling is eenvoudig en gesloten; de perceelen zelf zijn echter wenig economisch behandeld, vooral ook ten gevolge van veel gangen en binnenplaatsen. De opgegeven prijs van f 6.10 de M³ is veel te laag.

Motto *Voici.* De indeeling van het terrein heeft verdienste, maar is te veel verbrokkeld. Een groot gebrek der plattegronden is, dat meerdere slaapkamers zeer slecht verlicht worden, door een niet te motiveeren inbouw in den voorgevel. De gevels vertoonen op meerdere plaatsen een eenigszins onrustigen bouwtrant en weinig karakter. Verschillende opgaven, in het programma gevraagd, ontbreken.

Van de volgende 2 ontwerpen, buiten mededinging, zij opgemerkt:

Motto *Wingerd* heeft een origineele verkaveling der terreinen, die gelegenheid biedt veel perceelen te zetten; hierbij moet echter als bezwaar vermeld worden, dat de afwisselend aan de twee straten gelegen ingangen der verschillende perceelen sommige bezoekers voor het bereiken van den ingang tot een grooten omweg zouden noodzaken. Een fout is ook het ingewikkelde van de trappen.

Motto: *Pour donnér acte de présence.* De verkaveling der terreinen en de indeeling der plattegronden hebben goede eigenschappen; de ligging der trappenhuizen is origineel en kan een voldoende oplossing geven.

Ten gevolge van het ontbreken der noodige teekeningen is de Jury niet in staat verder over het project te oordeelen, hetgeen de Jury betreurt.

Over de 4 laatste projecten, die voor een ander onderzoek in aanmerking kwamen, het volgende:

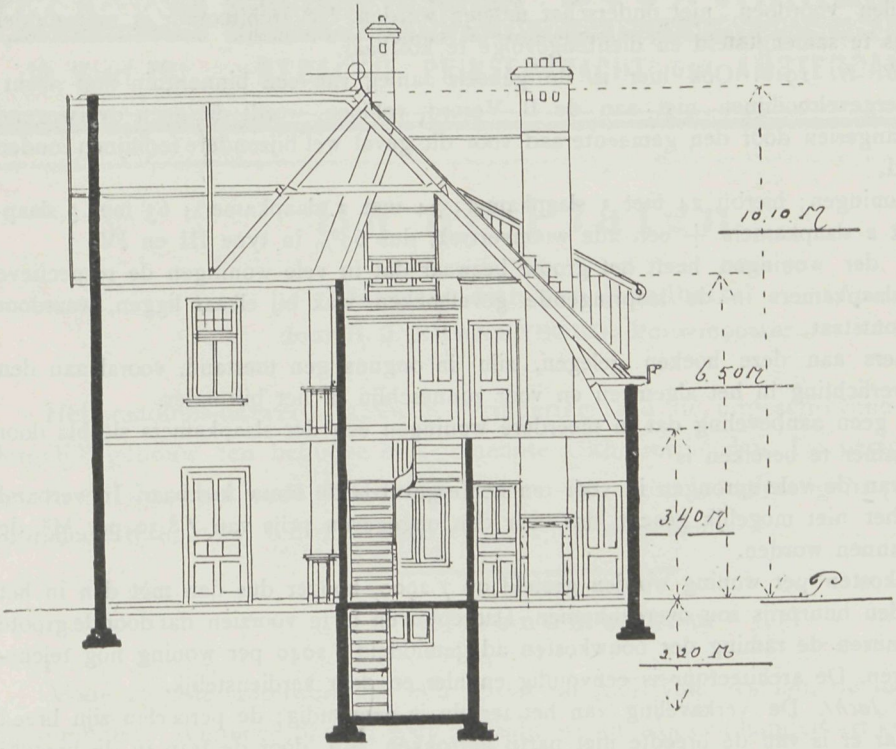

Doorsnede A. B.

Motto: *Rispos-ta.* De verkaveling van het terrein is goed, ook de indeeling der perceelen valt in menig opzicht te prijzen.

Totaal 168 woningen, waarvan 36 met 1 slaapkamer, 40 met 2 slaapkamers en 92 (55%) met 3 slaapkamers of 2 slaapkamers + een 2e woonkamer.

Door de meerderheid der Jury[1]) wordt het een voordeel geacht, dat bij alle typewoningen de woonkamer direct met de slaapkamers in verbinding staat (dit met het oog op verwarming, toezicht en nuttig gebruik der ruimte) en dat de keuken door den gang van de woonkamer is gescheiden.

De vormen van woonkamer en keuken zijn gunstig; minder goed is die van enkele slaapkamers, waar het ledikant in een nis staat en daardoor te veel van licht en lucht is afgescheiden.

Van de sprongen in den achtergevel is partij getrokken om het privaat direct buiten licht te geven; hier staat echter tegenover dat de zeer gebroken achtergevellijn een ongunstigen invloed op de bouwkosten uitoefent.

Dit laatste bezwaar doet zich nog sterker gelden bij den voorgevel, die rijk geleed, den bouw duur maakt, gelijk eveneens de dak-verbrokkeling. De stichtingskosten per woning, groot f 2710.

Op een 4-tal plaatsen (binnenhoeken) voldoet de toevoer van licht in de keuken niet aan de bouwverordening; het wordt echter niet onmogelijk geacht dit bezwaar op te heffen.

De architectuur vertoont goede eigenschappen; door te veel sprongen en dakpartijen is de gevel echter wat onrustig.

Motto: *Hano.* De verkaveling van het terrein is eenvoudig en gesloten gehouden; de aanleg van een plantsoen met speeltuin is goed.

[1]) De minderheid is van gevoelen dat, hoe overigens de woonruimte ook ontworpen moge worden, het gewenscht is, dat alle vertrekken van den gang uit te bereiken zijn.

Door deze verkaveling ontstaat een betrekkelijk gering aantal woningen (140), waarvan de geringe diepte een voordeel is voor toevoer van licht en lucht, doch ongunstig werkt op de kosten per woning. Hierbij een vrij rijk behandelde gevelarchitectuur, zoodat ook hier het groote bezwaar is, dat de opgave der stichtingskosten per woning groot *f* 2790, waarbij van den te lagen eenheidsprijs van *f* 7 — per M³. is uitgegaan, bij uitvoering zal blijken te laag te zijn, te meer daar ook voor rente-verlies tijdens den bouw een te klein bedrag is gesteld.

In het geheel 140 woningen; hiervan 12 met 1 slaapkamer, 40 met 2 slaapkamers, 52 met 3 slaapkamers en 36 met 2 slaapkamers + een extra woonkamer dus 63% van de woningen in type III en IV samen. Hoewel de indeeling der woningen niet slecht is, is zij toch, met het oog op de kosten, te ruim. Hiertoe werken de aangebrachte gangen mede.

Het aanbrengen van een tweede trap, waardoor de bewoners der verdiepingen ook in staat zijn de binnentuin te bereiken, is aardig gevonden, hoewel de moeilijkheden, die zich hierbij bij de exploitatie zullen voordoen, niet onderschat moeten worden. De architectuur is niet zonder verdienste, maar is te samengesteld en dientengevolge te kostbaar.

Motto: *C. B. R.* 1910. Ook hier is de geheele aanleg van een binnentuin niet slecht; alhoewel de achtergevelrooilijnen niet aan de B Verord. voldoen, wordt dit geen overwegend bezwaar geacht, aangezien door den gemeenteraad voor dit geval wel bijzondere rooilijnen zouden worden vastgesteld.

Totaal 188 woningen; hierbij 24 met 1 slaapkamer; 34 met 2 slaapkamers; 63 met 3 slaapkamers en 67 met 2 slaapkamers + een 2de woonvertrek, dus 69% in type III en IV.

De indeeling der woningen heeft het groote bezwaar dat in vele woningen de respectieve woonkamers en slaapkamers in de inspringende gevelhoeken vlak bij elkaar liggen, waardoor groote onvrijheid ontstaat.

De woonkamers aan deze hoeken gelegen, zijn in ongunstigen toestand, vooral aan den Noordkant, voor verlichting in het algemeen en voor zonneschijn in het bijzonder.

Het verdient geen aanbeveling dat in meerdere woningen een der slaapkamers slechts door een andere slaapkamer te bereiken is.

Tengevolge van de vele sprongen in vóór- en achtergevel is de bouw kostbaar. In verband hiermede wordt het niet mogelijk geacht, dat voor den opgegeven prijs van *f* 8.30 per M³ de perceelen gezet kunnen worden.

De stichtingskosten per woning worden gesteld op *f* 2900, hooger dus dan met den in het programma gestelden huurprijs zou overeenkomen. Daarenboven is te voorzien dat door de groote lengte der buitenmuren de raming der bouwkosten ad gemiddeld *f* 2040 per woning nog teleurstelling zal opleveren. De architectuur is eenvoudig en hier en daar verdienstelijk.

Motto: *Licht lucht.* De verkaveling van het terrein is eenvoudig; de perceelen zijn breed en niet diep, maar er is van de breedte niet partij getrokken, o a. door de trap in de breedte aan den gevel te plaatsen.

De gemiddelde kosten per woning, begroot op *f* 2810, wijken niet onbelangrijk af van den prijs, door het programma geëischt, waarbij de Jury van meening is, dat de eenheidsprijs per M³. niet tot *f* 7.17 kan dalen, wil een behoorlijke uitvoering gewaarborgd zijn.

Aantal woningen totaal 148, waarvan 16 met 1 slaapkamer, 16 met 2 slaapkamers; 60 met 3 slaapkamers en 56 met 2 slaapkamers + een 2de woonvertrek, dus 85 pCt. in type III en IV samen. Hoewel de indeeling der woningen voldoende is, toont de plattegrond in type III en IV verbrokkeling, vooral in de portalen; de keuken is slechts ± 1.40 M. breed (dus te smal, en de balcons er achter van ± 1.30/1.30 M. zijn veel te klein. De architectuur is zonder beteekenis.

Met het oog op het bovenstaande is de Jury van meening, dat geen der ontwerpen voor een prijs in aanmerking kan komen, maar besluit zij een drietal belooningen uit te keeren, ieder van *f* 200 overeenkomstig art. 5 der Bepalingen van het Programma en wel aan de ontwerpers van de projecten, motto: *Risposta, Hano en C. B. R.* 1910.

Vastgesteld in de Vergadering der Jury op 15 Februari 1911.

De Jury:

H. P. Berlage Nzn., *Voorzitter;* J. Gratama, *Rapporteur,* J. E. van der Pek; J. N. A. Zoetmulder; Ch. Koster; P. Roeland; A. Keppler.

De ingekomen ontwerpen worden van Maandag 13 Maart—Maandag 20 Maart tentoongesteld in het gebouw der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Dorps-Kerk.

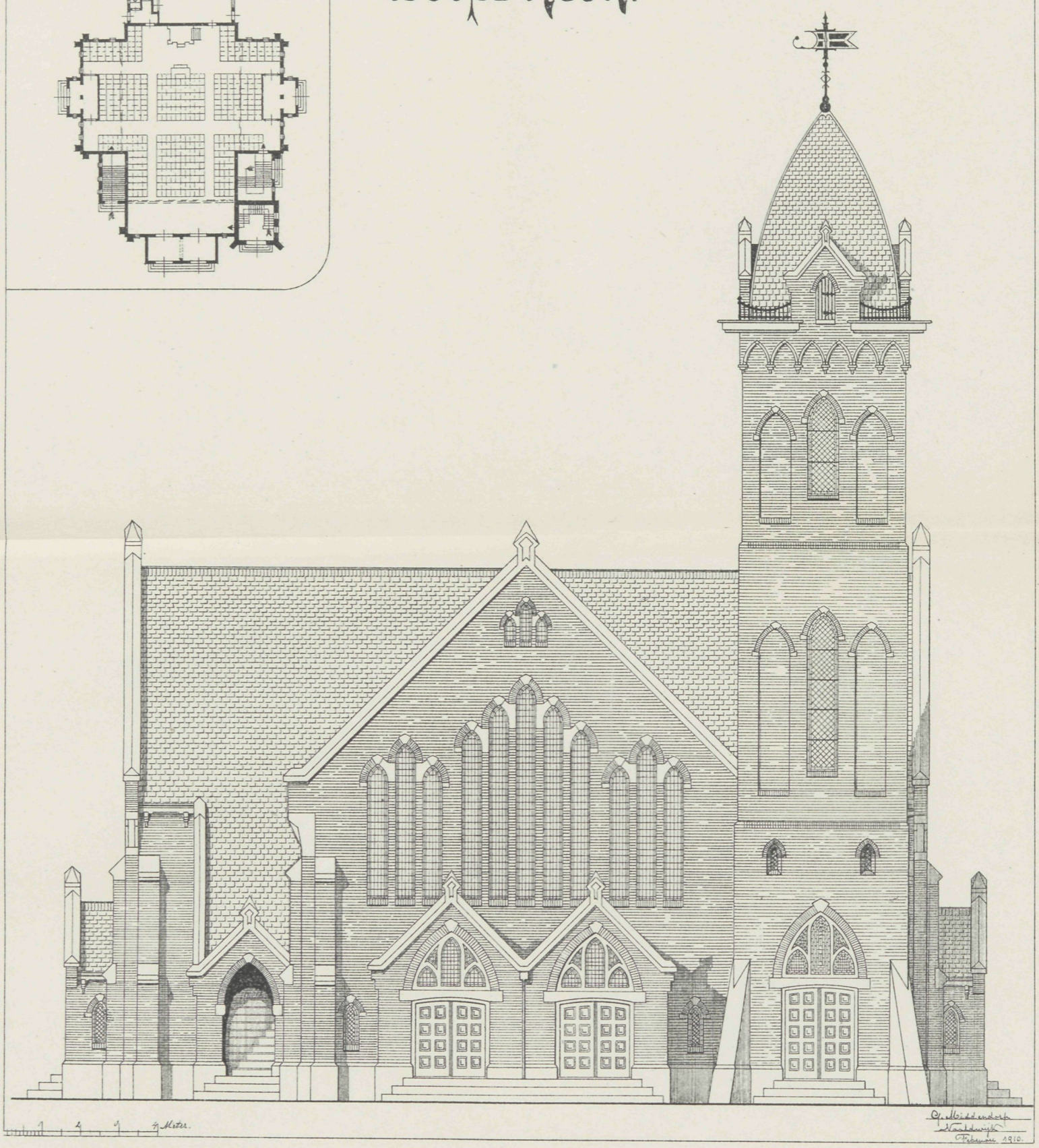

Vademecum der Bouwvakken
26e Jaargang 1911

Afl. 6. Plaat 6.
16 Maart 1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

30 Maart 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 7.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Raadhuis.

door H. J. KRANENBORG, Bouwmeester.

Het raadhuis-ontwerp is eene herinnering aan de uitgeschrevene prijsvraag voor dergelijk gebouw ten behoeve der gemeente Uithuizermeeden. De perspectief als tekstfiguur en de plaat voor het overige, geven het geheel doelmatig in plan, opstand en doorsnede terug. Het ontwerp werd een premie toegekend.

Grafmonumenten.

Voor de steenhouwerij is een groot middel van bestaan, de levering van grafmonumenten. Wanneer daarbij niet gedacht wordt aan een handels artikel, maar wanneer die monumenten worden opgedragen steeds in anderen vorm, weergevende de herinnering aan den overledenen, hetzij in woord of beeld, dan kunnen die monumenten een verzameling op de begraafplaats vormen waar menigeen gaarne tusschen verwijlt, omdat men bij ieder hunner een ander beeld en geschiedenis ziet weergegeven. Dan ook treedt de bouwmeester met den beeld- en steenhouwer op om iets kunstvols, saam te stellen.

Onzen tijd is in vele opzichten gemakkelijk en omdat gemak te bevorderen gingen de steenhouwers heen en maakten tal van monumenten in voorraad, met een en dezelfde familie-trek en stelden die in hun magazijnen ten toon. De keuze van een monument liet zich hierdoor geheel leiden en dikwerf liggen daardoor de menschen van geheel uiteenloopend karakter en van geheel tegenover gestelden levensloop rustig onder een volkomen gelijk monument, past hetzelfde opschrift op hun beiden, niettegenstaande een hemelsbreed verschil hun bestaan kenmerkt. Komt men in Parijs, de weg naar de kerkhoven is een tocht tusschen winkelzaken die met monumenten opgevuld zijn, vooral bij het herkhof Père la Chaise is dat opmerkelijk. Die industrie is oogenschijnlijk een voordeel

voor het steenhouwersbedrijf, toch is dat zoo niet, want, waar anders voor de vereering van den overledenen de beurs ruim ontsloten zou worden, blijft die nagenoeg ongeopend omdat men zich met een dikwerf nietswaardig prul te vreden stelt. Dat is jammer voor den arbeid die daar juist een ruim veld vindt voor schepping en gedachte. Hier doet

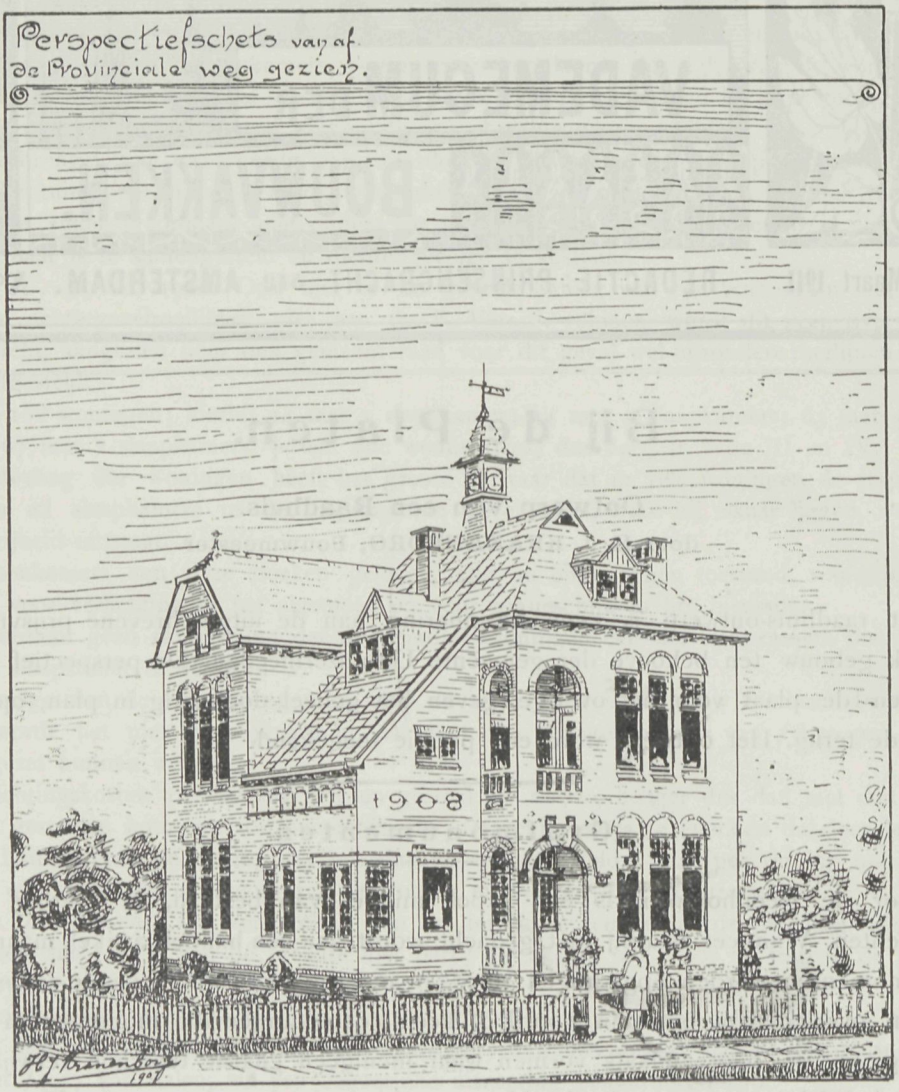

dus de concurrentie schade waar velen in de meening verkeeren dat zij voordeel brengt. Kunst en arbeid gaan er door achteruit en het wordt hoe langer hoe zeldzamer dat men verneemt, dat de oprichting van een nieuw gedacht monument zal geschieden. Thans komen echter de steenhouwers in het nauw. In Duitschland begint men op vele kerkhoven monumenten te plaatsen uit beton gegoten. Die concurrent is nog kwader. Nu heeft het beton de eigenschap door dat het gieten van velen uit eenerlei vorm mogelijk is, om hen die een aandenken op het graf van den overledenen willen stichten daaraan voor een prijsje te helpen, daarbij is de beton massa, wanneer die goed scherp is gehouden dikwerf duurzamer dan het steen materiaal waar de lagen veelal aanleiding geven tot spoedige verweering. Alleen voor liggend werk zal die beton toepassing nog

vele bezwaren opleveren omdat de ondergrond daarop van invloed is; voor staand werk echter heeft het vele goede eigenschappen.

Naar het zich laat aanzien zal die industrie, die in het buitenland reeds aanzienlijken omvang heeft verkregen ook wel tot ons overkomen en zien wij den tijd komen, dat onze dierbare afgestorvenen zich maar met een cement monumentje moeten behelpen. Gaat het dien weg op en dat doet het zeker mettertijd, dan gaat weer een deel van het steenhouwers bedrijf verloren, gaat de gelegenheid weg om iets waarlijk schoons en artistiek gedacht aan het nageslacht na te laten zooals wij nog kunnen aanschouwen in de praalgraven onzer voorouders. Daarbij heeft dat nieuwe materiaal, dat door een gedurig sausje echter kan frisch gehouden worden, uit zich zelf een zielloos aanzien, steen en graniet hebben beiden iets dat door de tinteling der bestanddeelen leven bij zet. Vooral ook het marmer met de velerlei spelingen, terwijl de cementen versieringen allen eenerlei van kleur en geestloos blijven. Past men die monumenten toe, dan zou het wenschelijk zijn, hetzij door mozaik in tegel of glas, het eentoonige te verbreken, alhoewel dan de zorg voor het onderhoud grooter wordt, daar zulke vrijstaande lichamen veel van weer en wind hebben te verduren het los aangehechte meestal in den wintertijd afvriest, wat nog armoediger beeld te aanschouwen geeft. Toch zien wij in de toekomst de thans alles overheerschende cement-industrie, ook hier beslag op de voordeelen leggen.

Middelbare Technische School voor de Bouwkunde.

Opgericht door den Nederlandsche Aannemersbond.

Wij vestigen de aandacht van velen er op, dat in de Aannemer van 28 Maart 11. voorkomt het volledig leerplan der school te Utrecht gevestigd. Dit leerplan getuigd van bizonder goede vereeniging der vakken noodig te weten voor den toekomstigen aannemer. Het zal zeker wel in de bedoeling liggen van den Bond, een afdruk dezer bepalingen op aanvrage beschikbaar te stellen, dat ten minste is de beste bevordering van het doel. Daarom vestigen wij er de aandacht op het kan voor velen die elders wonen nut hebben, er kennis van te nemen.

Bij de tekstfiguren.

Wij zijn in den laatsten tijd zoo gewoon, wanneer er over arbeiderswoningen gesproken wordt te denken aan die der groote steden met hunne dikwerf popperige indeeling keukens als pijpenladen, en kamers met hoeken voor de slaapplaatsen, veel ondoelmatiger dikwerf dan die afgekeurde alcoven, wanneer die aan beide kanten worden opengezet en de lucht nog kan door trekken en die dan als modellen worden aangeprezen van moderne vinding dat wij eens op een geheel andere inrichting willen verwijzen die evenzoo nog zeer primitief is, maar in het zuiden van ons land veel toepassing vindt.

Men valt er om zoo te zeggen met de deur in huis. De woonkamer is ingang tevens opgang naar de zolderverdieping maar heeft dat voor, dat zij flink van afmeting en luchtig is. De kleine aangrenzende kamer heeft goed licht en lucht en de keuken, die daar veelal de eigenlijke woonkamer is, heeft behoorlijke ruimte W.c. is goed van

de woning afgesloten. Voor kelderruimte wordt daar goed gezorgd. Typisch zijn die woningen in uiterlijk aanzien en danken wij dit ontwerp aan den Heer Louis Hermans te Valkenburg Met de overstekende kap. eigenaardige raamverdeeling enz. maken die woningen zich goed en moeten, in die fraaie streek bizonder tot hun recht komen.

Prijsvragen.

Op dit terrein speelt zich thans een merkwaardige geschiedenis af. De IJsselsteinsche prijsvraag is algemeen bekend en het programma is in onze aflevering indertijd in zijn geheel opgenomen. De Maatschappij tot bevordering der bouwkunst wakende voor de belangen der mededingenden, bracht tegen deze prijsvraag bezwaren in. Daar onder de

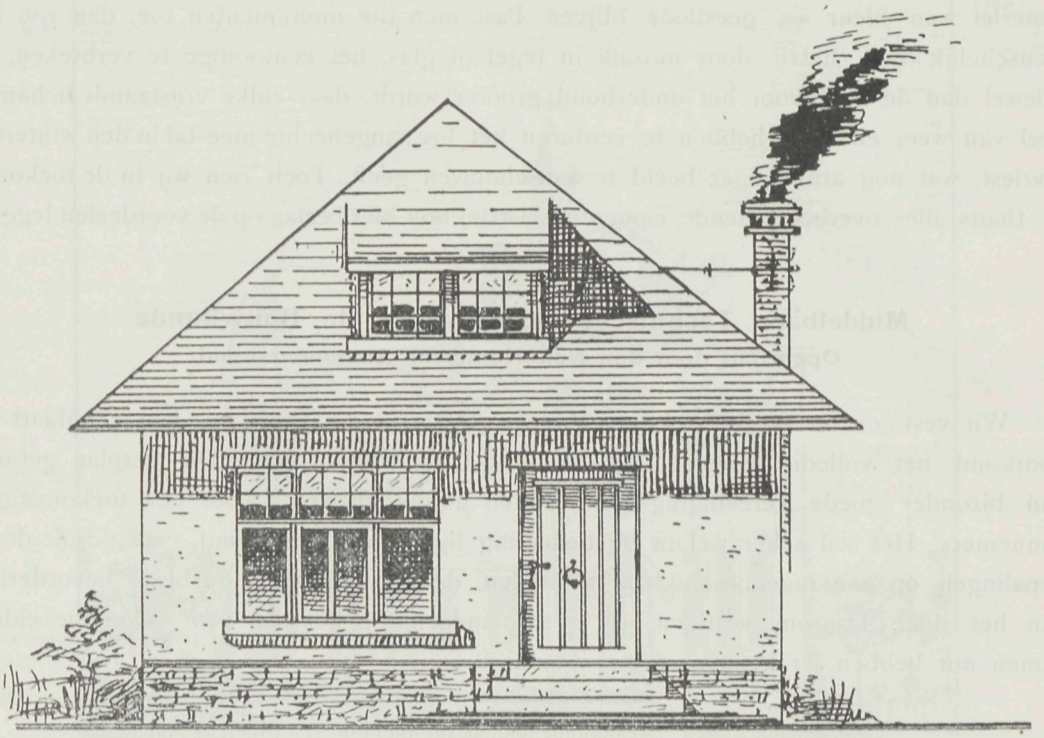

VOORGEVEL

jury en saamstellers van het program leden van de Maatschappij zijn, kwam de bestraffing die de Maatschappij meende te moeten toedienen hard neer; zeker te hard in verhouding van de waarde van dat program, dat lang zoo schuldig niet is, als vele voorgangers en vooral als dat van de Prijsvraag Rochdale. Nu schrijft de Heer C. de Graaf in het Bouwkundig Weekblad van 25 dezer, dat de Maatschappij eveneens ontraden heeft de deelname aan de prijsvraag Rochdale, dat verder de Maatschappij bepaalt »*dat het niet geoorloofd is, dat eenig lid zich, hetzij als lid der jury, hetzij als mededinger zal inlaten met eenige prijsvraag, waarbij de algemeene strekking dezer regelen voor de prijsvragen niet behoorlijk is in acht genomen*«.

Dat echter niettegenstaande die uitspraak en die bepaling het jury-rapport der

prijsvraag Rochdale is onderteekend door de jury-leden, die toch lid zijn der Maatschappij. Terecht vraagt de Heer C. de Graaf zijn bovengenoemde bepalingen ernst.

Hierop dient de Maatschappij van antwoord en voert aan:

1. Programma Rochdale was vastgesteld voor de nationale prijsvraag regelen, definitief waren goedgekeurd. Met het oog op de vrij belangrijke wijzigingen, die nog bij de voorlaatste besprekingen dezer regelen hadden plaats gehad, heeft de jury bij het opmaken dier prijsvraag met de concept-regelen niet volkomen rekening gehouden. Toen de regelen waren vastgesteld, verklaarden de bouwkundige lichamen zich tegen de prijsvraag.

   Getracht werd een vergelijk te treffen tusschen het bestuur van Rochdale en de bouwkundige vereenigingen, dat gelukte niet. De architect-jury-leden achtten het nu wenschelijk, dat de prijsvraag werd ingetrokken en verzochten het bestuur van Rochdale hiertoe over te gaan. Daar echter enkele inzenders hunne projecten reeds

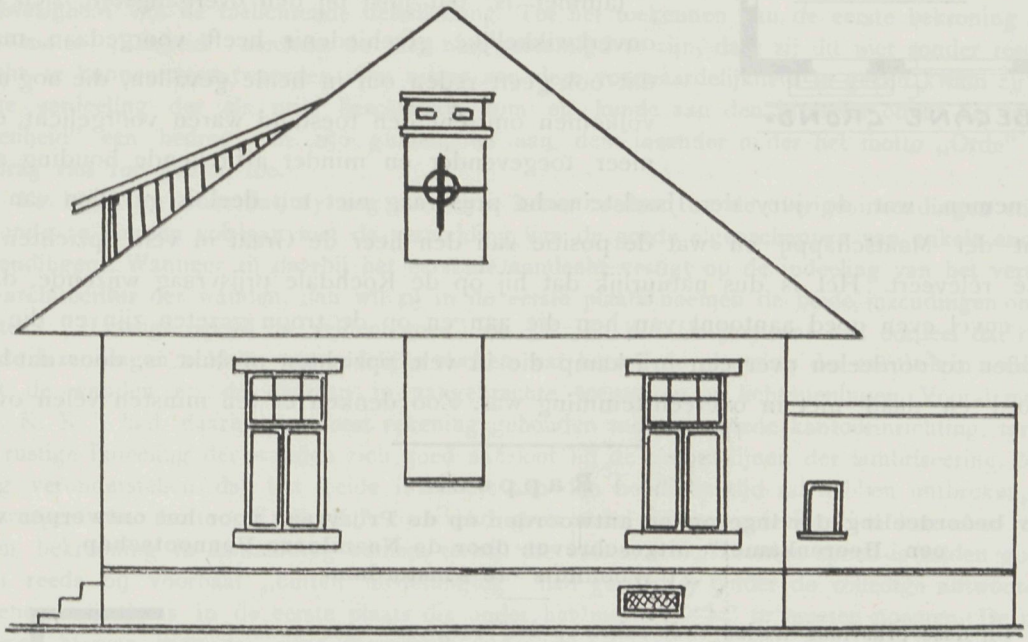

ZY GEVEL

bijna gereed hadden, hunne rechten lieten gelden en eischten dat de prijsvraag zou doorgaan, was het Bestuur gedwongen ten einde rechtskundige kwesties inzake verantwoordelijkheid te ontgaan, de prijsvraag door te zetten. Om nu een rechtskundige juiste afwikkeling van zaken te waarborgen, verklaarden de architect-jury-leden zich bereid aan te blijven, daarbij echter te kennen gevend, dat zij zich niet meer met het programma konden vereenigen, waarop de regelmatige afwikkeling plaats vond.

Hier is zeker zeer nobel voor de mededingenden gezorgd die reeds den arbeid begonnen waren, door te besluiten dat de jury aanbleef. Nog nobeler zeker ware het geweest, indien de jury voor de verdere afwikkeling *had bedankt.* Rechtskwesties hadden zoo hoog niet geloopen. Wie toch kan de jury dwingen een taak te vervullen,

die geheel belangloos is aanvaard, daar zijn toch zoovele gevallen tot onttrekking mogelijk te bedenken. Ware de jury afgetreden dan was de kans geopend voor andere deskundigen, om de taak van jury-lid op zich te nemen, die dit bijzondere geval dan hadden te beoordeelen en de eerste jury was vrij uitgegaan. Mogelijk had de tweede jury uit niet-leden der Maatschappij kunnen bestaan, en ook de straf was dan onmachtig geworden. Dat de Heer C. de Graaf hierop zich beroept, is dus in vele opzichten verklaarbaar, en waar het schuldig in deze hem boven het hoofd hangt, daar kan hij met gerust gevoel zich op zijn gezelschap beroemen, zijnde de jury-leden der Rochdale prijsvraag die in een moeielijk geval geplaatst, evenmin geheel zijn schoon te praten.

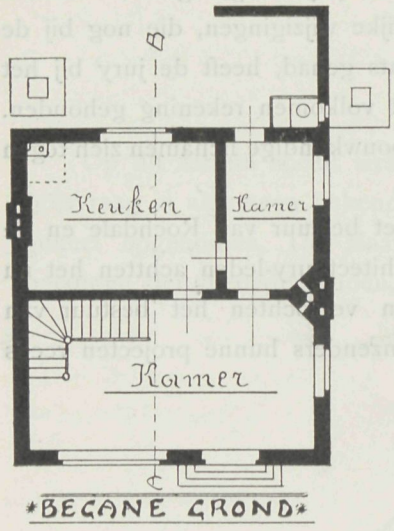

Jammer is, dat juist bij den overgangstijd, zich die onverkwikkelijke geschiedenis heeft voorgedaan, maar dat ook geeft reden om in beide gevallen, die nog niet volkomen omtrent den toestand waren voorgelicht, een meer toegevender en minder afbrekende houding aan te nemen, wat de jury der IJsselsteinsche prijsvraag niet ten deel is gevallen van de kant der Maatschappij en wat de positie van den heer de Graaf in vele opzichten in deze releveert. Het is dus natuurlijk dat hij op de Rochdale prijsvraag wijzende, daar het euvel even goed aantoont van hen die aan en op de troon gezeten zijn en die nu hadden te oordeelen over een prijskamp die in vele opzichten mislukt is, door dat hun woord en daad niet in overeenstemming was. Zoo denken er ten minsten velen over.

Rapport.

van beoordeeling der ingezonden antwoorden op de Prijsvraag voor het ontwerpen van een „Heerenkamer", uitgeschreven door de Naamlooze Vennootschap „'t Woonhuis" te Amsterdam.

Bij deze prijsvraag treden twee zaken op den voorgrond: ten eerste het vertrek met zijne indeeling en wanden, ten tweede de meubelen met hunne plaatsing en detailleering. Van deze twee hoofddeelen kan men de factoren opzoeken en zoo komt men tot velerlei voorwaarden, waaraan een volledig antwoord heeft te voldoen. Van dit standpunt gezien heeft de jury gemeend dat de inzending onder motto „Eenheid" verschillende geslaagde resultaten in zich vereenigt, vooral wat de meubelen betreft. De distributie van het vertrek en de verdeeling van vloer en wanden zijn echter niet geslaagd; de kasten naast den schoorsteen verbrokkelen deze wanden in kleine onbruikbare stukken; terwijl de meubels eenigszins los in de ruimte zijn geplaatst, zoodat er geen practisch verband is gezocht tusschen hun plaats en het doel van de kamer. De lambriseering maakt overigens een goeden indruk en de ontwerper is er vrijwel in geslaagd de vormen der meubels en de deelen der betimmering met elkaar in harmonie te brengen. Eenparig waren de juryleden het er over eens, dat de meubels van motto: „Eenheid"

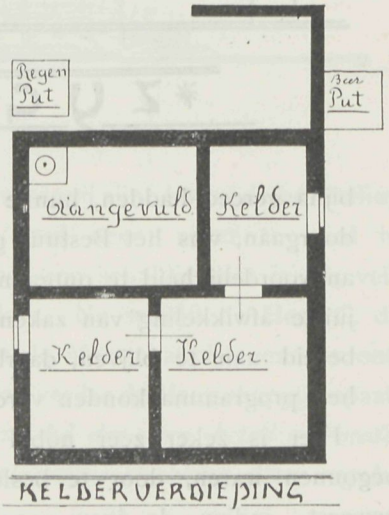

op zich zelf als de best geslaagde te noemen zijn. Ook door de detailleering der stoelen geeft de ontwerper blijk zijn teekenwerk te kunnen verantwoorden en in staat te zijn de uitvoering te verzorgen.

Dit laatste was, meende de jury, minder het geval met het werk onder motto „Orde" ingezonden. De veel minder geslaagde meubels waarvan alleen de stoelen op een tiende zijn geteekend, zonder toevoeging van noemenswaardige details deden afbreuk aan de groote aantrekkelijkheden die overigens deze inzending, wat de wandverdeeling betreft, bezit. De indeeling van het vertrek maakte een gunstigen indruk. De kasten en het bureau-meubel zijn in de betimmering opgenomen en vormen hiermede een onafscheidelijk geheel, waardoor een goede verdeeling der wandoppervlakte is verkregen. Met de schoorsteenbekleeding is evenzoo gehandeld en, hoewel deze een zekere breedheid van conceptie heeft, toch zal de practische waarde ervan om verschillende redenen zijn te betwijfelen terwijl zij bovendien moeilijk zal passen in de bindende grootte van het geheel. Hoewel de betimmering niet voldoende waarborg geeft voor eene logische constructie, gaat er toch van het geheel, als opzet, eene zekere bekoring uit en geeft het getuigenis van eene breede opvatting. De motto's „Eenheid" en „Orde" waren, om hunne goede eigenschappen, inderdaad de twee aangewezen inzendingen, die de jury langen tijd hebben bezig gehouden. Tenslotte meende zij, bij meerderheid van stemmen aan de eerstgenoemde inzending de voorkeur te moeten geven om de betere oplossing der meubels en de aanwezigheid van de toelichtende detailleering. Tot het toekennen van de eerste bekroning aan het motto „Eenheid" meende de jury niet gerechtigd te zijn, daar zij dit niet zonder reserve dacht te kunnen verantwoorden. Om uiting aan deze voorwaardelijkheid te geven kwam zij tot eene verdeeling der als prijs beschikbare som en kende aan den inzender onder het motto „Eenheid" een bedrag van 150 gulden, en aan den inzender onder het motto „Orde" een bedrag van 100 gulden toe.

Er bleef nu voor de jury nog over eene keuze te doen uit de overige inzendingen en zij meende te kunnen volstaan met de vermelding van de goede eigenschappen van enkele andere inzendingen. Wanneer zij daarbij het eerst de aandacht vestigt op de indeeling van het vertrek en architectuur der wanden, dan wil zij in de eerste plaats noemen de beide inzendingen onder motto's „Haastige spoed is zelden goed" en „K. K. K." De jury was van oordeel dat deze beide inzendingen voldoen aan redelijke eischen wat betreft de plaatsing der meubels in verband met de wanden en de daaraan in aangebrachte toegangen en lichtopeningen. Vooral motto „K. K. K." had daarbij het best rekening gehouden met een goede kantoorinrichting, terwijl de rustige indeeling der wanden zich goed aansloot bij de groote lijnen der lambriseering. Men mag veronderstellen dat het beide inzenders aan den noodigen tijd zal hebben ontbroken, de ontwerper van motto „K. K. K." toch had geen enkel meubel geteekend en kon alzoo voor geen bekrooning in aanmerking komen, terwijl die van motto „Haastige spoed is zelden goed" zich reeds bij voorbaat „buiten mededinging" had gesteld.[1]) Onder de volledige antwoorden meenen wij thans in de eerste plaats die onder het motto „⊂⊃" te moeten noemen. De ontwerper hiervan mag om zijne inzending onder de serieuze mededingers vermeld worden. De meubels zijn van opvallende eenvoud en daardoor wat koel en stug ofschoon vertegenwoordigende een degelijk karakter en een logische constructie, hetgeen eveneens blijkt uit de detailleering die den inzender doet kennen als een geschikt meubelteekenaar. De detailleering van den schoorsteen is minder geslaagd en de versiering uiterst sober; toch kan van deze inzending worden gezegd dat zij op geschikte wijze heeft voldaan aan de gestelde eischen. Motto „Jo" behoort eveneens tot de goede inzendingen en eveneens de motto's „X. Y." en „4 Maart j.l."

Vooral wat raamverdeeling aangaat behoort motto „Jo" tot het geslaagde gedeelte der ingekomen antwoorden. Zoowel in de wandverdeeling als in de plaatsing der toegangen geeft dit ontwerp eene rustige oplossing. De lambriseering werkt gunstig als afsluiting der geheele betimmering. De wijze waarop de wandkastjes in de betimmering zijn aangebracht is minder gelukkig, terwijl ook de meubels minder geslaagd zijn.

Het bureau b. v. is niet in overeenstemming met de architectuur van het vertrek, het doet

[1]) Door één der juryleden werd met nadrang de aandacht gevestigd op de meubels van het ontwerp (drie circels om elkaar) zonder dat dit echter tot het naar voren brengen van deze inzending heeft kunnen leiden.

evenals de meubels denken aan winkelartikelen zonder bepaald karakter. De detailleering der versiering behoort eveneens tot het zwakke punt dezer inzending; de oplossing der paneelen is minder getroffen, een uitsluitend lijnornament van niet gelukkige compositie is vrij kostbaar, zonder dat een evenredig resultaat daartegenover staat. Van motto „X Y." kan niet anders gezegd worden dan dat het zich kenmerkt door goede middelmatige eigenschappen. De jury was echter van oordeel dat, waar er zelfs vier inzenders zijn die in hunne motto's kennis geven van hun tijdsgebrek zooals dit bij „In Haast", „Haastig" etc. het geval is, de inzender onder motto „X Y." in dien zelfden korten tijd gelegenheid heeft gevonden alles uitvoerig te teekenen op een wijze, die niets aan duidelijkheid overlaat. De teekeningen zijn om zoo te zeggen direct geschikt om als werkteekeningen te worden gebruikt. De degelijkheid van het geheel maakt, zooals reeds gezegd, een goeden indruk en dit, gevoegd bij de nauwgezetheid waarmede deze ontwerper zijn taak heeft opgevat, heeft de jury doen besluiten het als vijfde in de rij te plaatsen.

De rangschikking wordt derhalve als volgt:

1. Motto „Eenheid" *f* 150.—, 2. Motto „Orde" *f* 100.—, 3. Motto „⊖" *f* 75.—, 4. Motto „Jo" *f* 80.—, 5. Motto „X. Y" *f* 25.—. Hebben wij onder de goede inzendingen reeds vermeld motto „4 Maart j l." zoowel om den geheelen opzet als om de meubels en ook de vele uitvoerige teekeningen, niet onvermeld mag ook blijven, om de enkele heel goede eigenschappen der meubelontwerpen, motto „Zakelijk". De inzender heeft zich een geheel Indisch milieu gedacht, maar de meubels zouden zeker veel te kostbaar worden in verband met de genoemde som der begrooting. Ten laatste zij nog vermeld de inzending onder het motto „Valk" en te meer mag deze inzending niet ongenoemd blijven, om de gelegenheid te hebben er op te kunnen wijzen, dat de jury zich in haar oordeel niet heeft laten afleiden door fraai teekenwerk alleen.

Want inderdaad de teekeningen onder motto „Valk" zijn als zoodanig zeer verdienstelijk. Als opvatting van meubelkunst kan de jury zich met deze uiting geenszins vereenigen; hier is te veel geteekend om het teekenwerk, te weinig om de dingen waarom het gaat. De bespreking van de overige ontwerpen, waaronder veel gelijksoortig werk zou niet voldoende profijt geven noch voor de inzenders nog voor andere belangstellenden waarom de jury hiervan meent te kunnen afzien.

De Jury:

K. van Leeuwen.
C. W. Nijhoff.
H. J. M. Walenkamp
F. J. Zeegers.

Ontwerper van Motto „Eenheid", J. Crouwel Jr., Architect te Amsterdam.
Motto „Orde", Verschoor, Architect te 's-Gravenhage.
Motto „⊖" wenscht onbekend te blijven.
Motto „Io", A. H. Jansen, Architect Interieur te Amsterdam.
Motto „X Y", Hulshoff & Kok, Architecten te Amsterdam.
Met ontwerper van Motto „Eenheid" zal in overleg getreden worden om behoudens enkele wijzigingen, dat ontwerp voor uitvoering geschikt te maken.

Het bekroonde ontwerp zal tot uitvoering komen om te dienen als inzending op de Tentoonstelling van kantoormeubelen enz. te houden achter het Rijksmuseum.

Prijsvraag Rochdale.

De inzenders op deze prijsvraag, die voor bekroning in aanmerking kwamen met premie ad *f* 200, zijn de Heeren W. Noorlander te Amsterdam, motto: Risposta, Z. Gulden en M. Geldmaker te Amsterdam, motto: Hano, A. H. Zinsmeister te 's-Gravenhage, motto: C. B. R. 1910.

ONTWERP VAN EEN RAADHUIS VOOR DE GEMEENTE UITHUIZERMEEDEN.

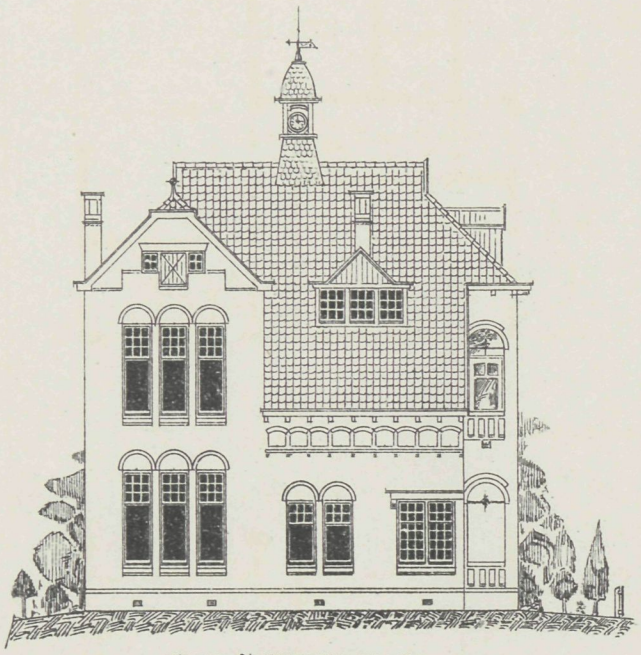

GEVEL Z/D PROVINCIALEN WEG.

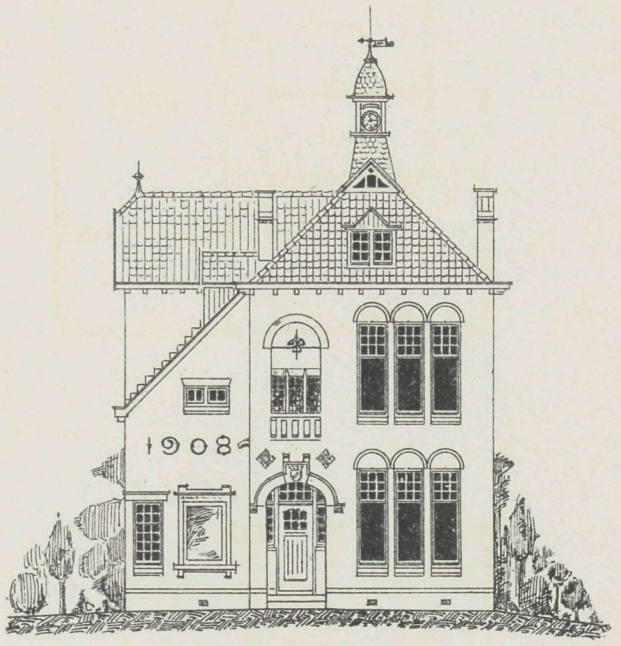

GEVEL Z/D WEG NAAR OOSTERNIELAND.

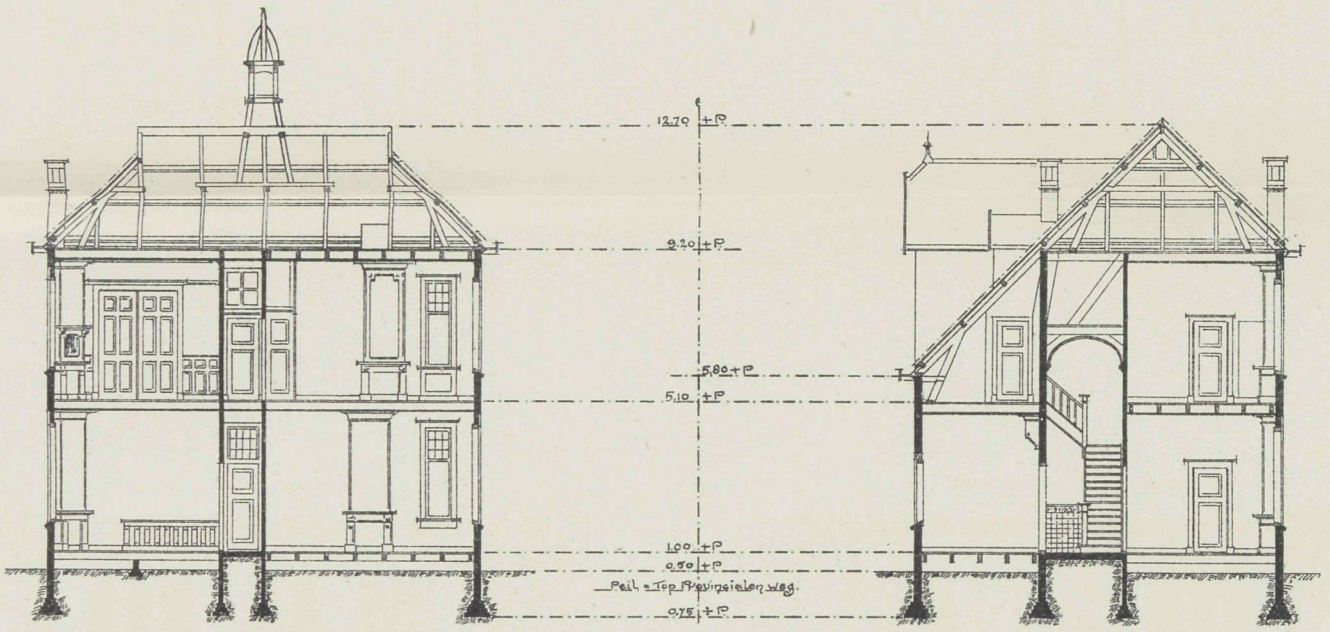

DOORSNEDE A-B.

DOORSNEDE C-D.

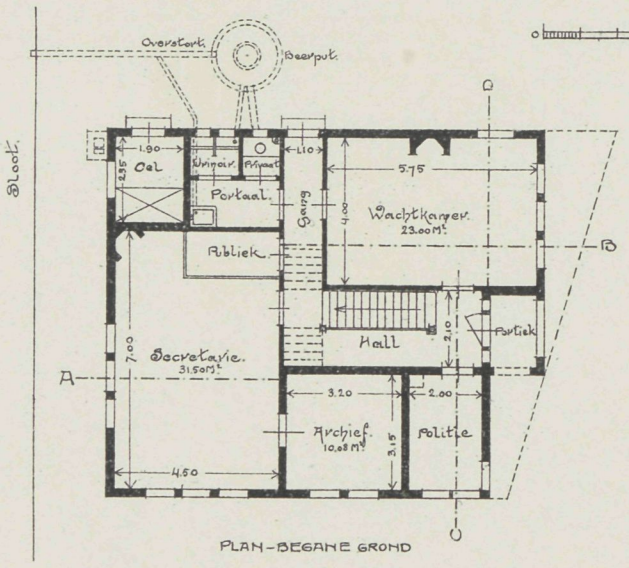

PLAN-BEGANE GROND

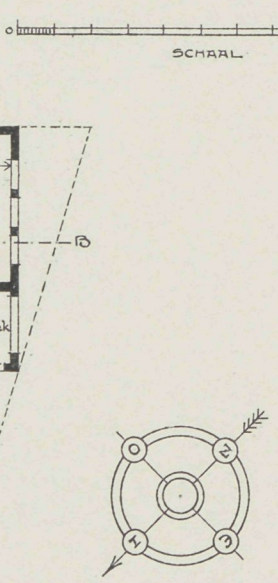

SCHAAL 0 1 2 3 4 5 10M

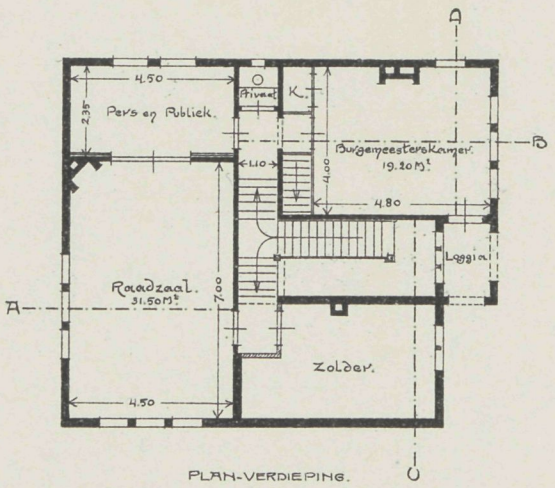

PLAN-VERDIEPING.

H.J. Kremenboer Bleiswijk

Vademecum der Bouwvakken
26e Jaargang 1911.

Afl. 7. Plaat 7.
30 Maart 1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

13 April 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 8.

Bij de Platen.

Ontwerp van een steenen boogbrug,

door H. J. ROTHUIZEN.

De plaat geeft een steenen boogbrug, die eenvoudig van vorm, juist daardoor een vrij monumentaal aanzien heeft. De constructie blijkt uit plan en doorsneden.

Wat bij deze plaat het eigenaardige is, dat is: dat deze een blik doet slaan op hetgeen aan het Bouwkundig Instituut »Jacob van Campen« geleerd wordt. Reeds meermalen hebben wij op het nut dezer instelling gewezen en zal ongetwijfeld de voorstelling der boogbrug het oordeel bevestigen, dat daar het onderwijs in goede handen berust. Wij geven daarom gaarne gelegenheid door opname van een en ander dit in herinnering te brengen en de hierbij gegeven omschrijving te doen volgen:

»Het hier afgebeelde ontwerp is naar een opgegeven schets, geteekend door een leerling van het Instituut »Jacob van Campen« te Amsterdam, Directeur de heer F. Wind (Waterstaat-Cursus.)

De brug is gedacht van gebakken steen op die plaatsen, waar de constructie veel weerstandsvermogen moet hebben. De standaards zijn bedoeld voor electrische verlichting, doch kunnen met geringe verandering ook voor gasverlichting dienst doen. De vulling der gemetselde leuning bestaat uit zware gesmeed-ijzeren ringen, wat — zonder druk te zijn — de leuning een aangenaam aanzien geeft. De constructie zal voorts wel uit de figuren zijn af te leiden.«

Zonderlinge Besteksbepalingen.

In een bestek van een te Enschede gevestigd bouwkundige, komt de volgende zonderlinge bepaling voor: »Dadelijk na de gunning van het werk geeft de aannemer mij *f* 50.— en zoo lang als het werk duurt *f* 70.— voor opzichtkosten plus 5 % van de geheele aannemingssom voor architectkosten, redenen waarom ik dat doe, dan kan

ik precies weten hoeveel als mij dat werk kost, daar kan ik dan huur naar stellen, want ik werk niet voor niets mijne heeren«.

Inderdaad een aardige erkentenis, wanneer de bestekken op die wijze de toekomst te gemoet gaan dan mag de honorarium tabel nog wel weder eens herzien worden, maar 't zal wel bij die eene zonderlinge opvatting blijven. Het ziet er wel treurig uit bij dergelijke besteding, en is het onbegrijpelijk hoe de architect de begrooting heeft opgemaakt waar hij, om tot de wetenschap van eigen honorarium te komen een dergelijk aanloopje noodig heeft.

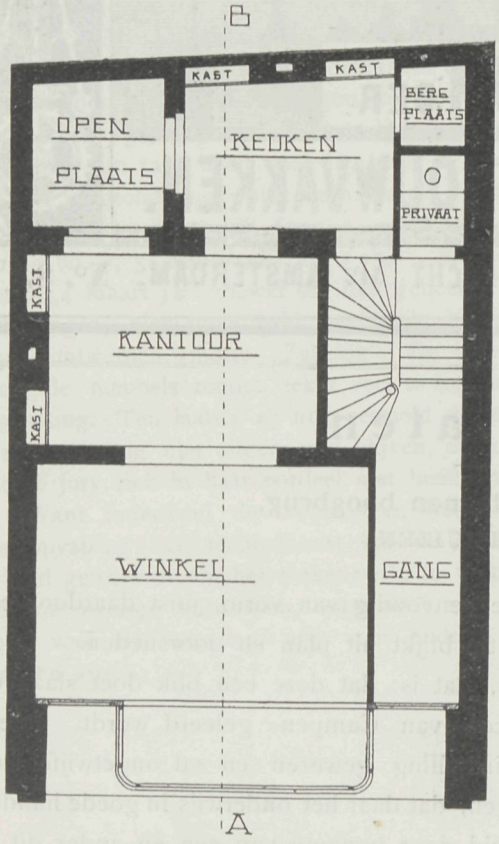

Plan Beganen grond.

Bij de tekstfiguren.

Een winkelhuis te Heerlen (L.), ontworpen door den bouwmeester J. W. H. Luyten te Valkenburg. Kleine plaatsen hebben veelal kleine woningen en dat van een kleine woning nog een behagelijk geheel te maken is laten de tekstfiguren zien. Het huis bestaat uit winkel, daarachter kantoor en keuken, daarboven drie kamers, terwijl van de zolderverdieping eveneens drie kamers zijn getimmerd. Onder de winkel is kelderverdieping. Het is een zeer karakteristiek geveltje, dat ongetwijfeld in de gemeente tot recht komt en zeker wel als het beste in die omgeving kan gelden. Van het winkelraam is zooveel mogelijk partij getrokken, door de ingangen ook hiervoor te benutten.

De Paleis Raadhuis-kwestie.

Toen op 6 April een vinnige koude menigeen belette des avonds de gezellige haard te verlaten, trokken niettemin tal van Amsterdammers, die belangstellen in de Paleis Raadhuis-kwestie, naar het Concertgebouw, om aan de oproeping der Vereeniging »Amsterdamsche belangen« gevolg te geven. Onder de aanwezigen zagen wij ook Dr. P. J. H. Cuypers en men moet de kracht bewonderen, die dezen nestor in onze kunst op zijn hoogen leeftijd nog toont, door ook ter vergadering aanwezig te zijn. —

Het verslag der vergadering, zeer uitvoerig opgenomen in het Algem. Handelsblad zegt daarvan het volgende:

De voorzitter, de heer W. F. Bijvoet Jr., zeide in zijn openingswoord, dat de vereeniging „Amsterdamsche Belangen" aan haar naam te kort zou doen, indien zij niet ook haar aandacht wijdde aan het Paleis-Raadhuis-vraagstuk.

Onder de vele sympathiebetuigingen met het plan der vereeniging was een schrijven van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond. In dit schrijven van de hand van Dr. H. E. van

Gelder, die den Bond ter vergadering zou vertegenwoordigen, doch verhinderd was, werd betoogd, dat de eenige waardige wijze om een bouwwerk als het Paleis tot zijn recht te doen komen is het te laten dienen voor het gebruik waarvoor het bestemd is.

De eerste spreker, de heer Weissman, gaf bij lichtbeelden een beschrijving van het inwendige van het Koninklijk Paleis. (Reeds herhaaldelijk heeft naar men zich herinnert de heer Weissman dit onderwerp behandeld). De spreker besloot met te onderschrijven wat in 1883 J. A. Alberdingk Thijm schreef, dat namelijk het Paleis weer Raadhuis moest worden en dat een nieuw Koninklijk Paleis moest worden gebouwd.

De heer Jos. Th. J. Cuypers, de tweede spreker, zette uiteen, dat een stadhuis gewoonlijk een beeld geeft van de welvaart en de kracht der bevolking. Tal van steden in het buitenland hebben raadhuizen uit oude tijden, die nog aan de tegenwoordige eischen voldoen, doordat onderdeelen zijn ondergebracht in andere gebouwen. Andere steden weder hebben in de 19e eeuw nieuwe raadhuizen gebouwd.

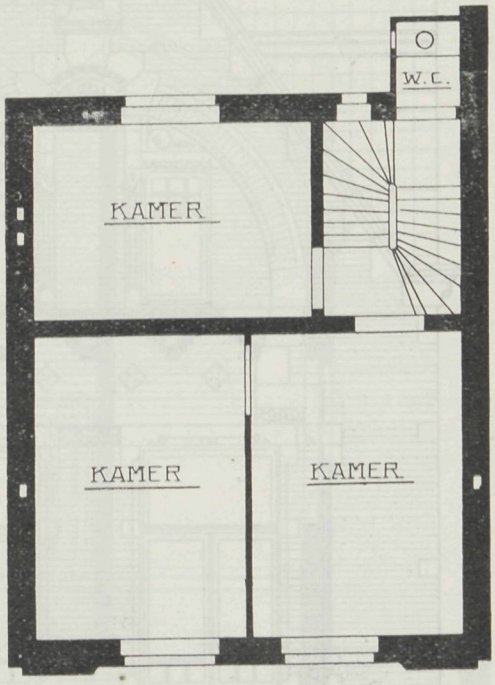

Plan 1e Verdieping.

Als eerste eisch voor de oplossing van het Paleis-Raadhuis-vraagstuk moet volgens spr. gesteld worden, dat bij Vorstelijk Bezoek het Paleis daarvoor in gebruik zou kunnen blijven en dat de Hooge Bezoekers hun eersten groet kunnen blijven brengen van het balcon van dat Paleis.

Echter, het Paleis moet zijn een vorstelijke woning en dat is het niet, want er is gebrek aan ruimte voor de ontvangst van vreemde vorsten, voor het onderdak brengen van hun gevolg. Het is wel een bewijs voor de groote liefde van de vorsten van het Huis van Oranje voor de Amsterdammers, dat zij zich telken jare zoo willen behelpen.

Wordt een nieuw Paleis gebouwd, dan behoeft daarbij niet gerekend te worden met groote ontvangstzalen, daar deze in het Paleis op den Dam te vinden zijn

Prof. Jitta, de derde spreker, zegt, dat het Paleis-Raadhuis-vraagstuk uit twee deelen bestaat namelijk het Paleis-vraagstuk en het Raadhuis-vraagstuk. Niet ten onrechte heeft de vereeniging „Amsterdamsche Belangen" op de uitnoodigingskaart zoowel het woord „Paleis" als het woord „Raadhuis" met een hoofdletter geschreven. Sedert jaren streeft spreker naar een goede oplossing van de beste onderdeelen van het bedoelde vraagstuk, en verstaat daaronder een oplossing welke datgene geeft wat door den luister der Kroon, het belang van het land en de traditie der stad Amsterdam wordt gevorderd.

Hij verdeelt zijn betoog in drie onderdeelen: het Paleis-vraagstuk, het Raadhuis-vraagstuk, de middelen van oplossing van die twee verbonden vraagstukken.

In de eerste plaats behandelt hij het Paleis-vraagstuk.

Dat er in Amsterdam een vorstelijk verblijf moet zijn staat bij hem vast. Amsterdam is de grondwettige plaats der Koninklijke inhuldiging. De stad wil het jaarlijksche bezoek van de Koninklijke familie tot geen prijs missen. Zij is door traditie de plaats geworden waar het hoofd van den Nederlandschen Staat vreemde vorsten en andere dragers van het hoogste gezag plechtig ontvangt. Amsterdam eindelijk is het reduit der defensie; in tijd van nood wordt het de werkelijke hoofdstad.

Van deze vier gronden: inhuldiging, jaarlijksch bezoek, vorstelijke gastvrijheid, en defensie, is er slechts één: het jaarlijksch bezoek, dat met plaatselijke belangen verband houdt; de drie overige betreffen landsbelangen, zoodat men kan zeggen dat het bestaan van een behoorlijk vorstelijk verblijf grootendeels landszaak en slechts voor een klein deel stadszaak is.

Mag nu, vraagt spreker, het gebouw aan den Dam een vorstelijk verblijf heeten, dat aan zijne bestemming voldoet? Zijns inziens moet het gunstigste antwoord op die vraag luiden;

Slechts in één opzicht. De receptiezalen hebben zoo groote kunstwaarde dat men ze niet ongeschikt kan noemen, maar van die gedeelten, welke juist voor het verblijf van de vorstelijke familie en de hofhouding gebruikt worden, en vooral die, welke voor de ontvangst van vreemde vorsten met hun soms talrijk en aanzienlijk gevolg moeten dienen, kan hetzelfde niet worden getuigt. Een tuin wordt gemist. Daarbij komt dat het gebouw als kunstgewrocht, bij zijne tegenwoordige bestemming, niet voldoende tot zijn recht komt. Burger en vreemdeling zien het alleen wanneer het onbewoond, doelloos en zielloos is.

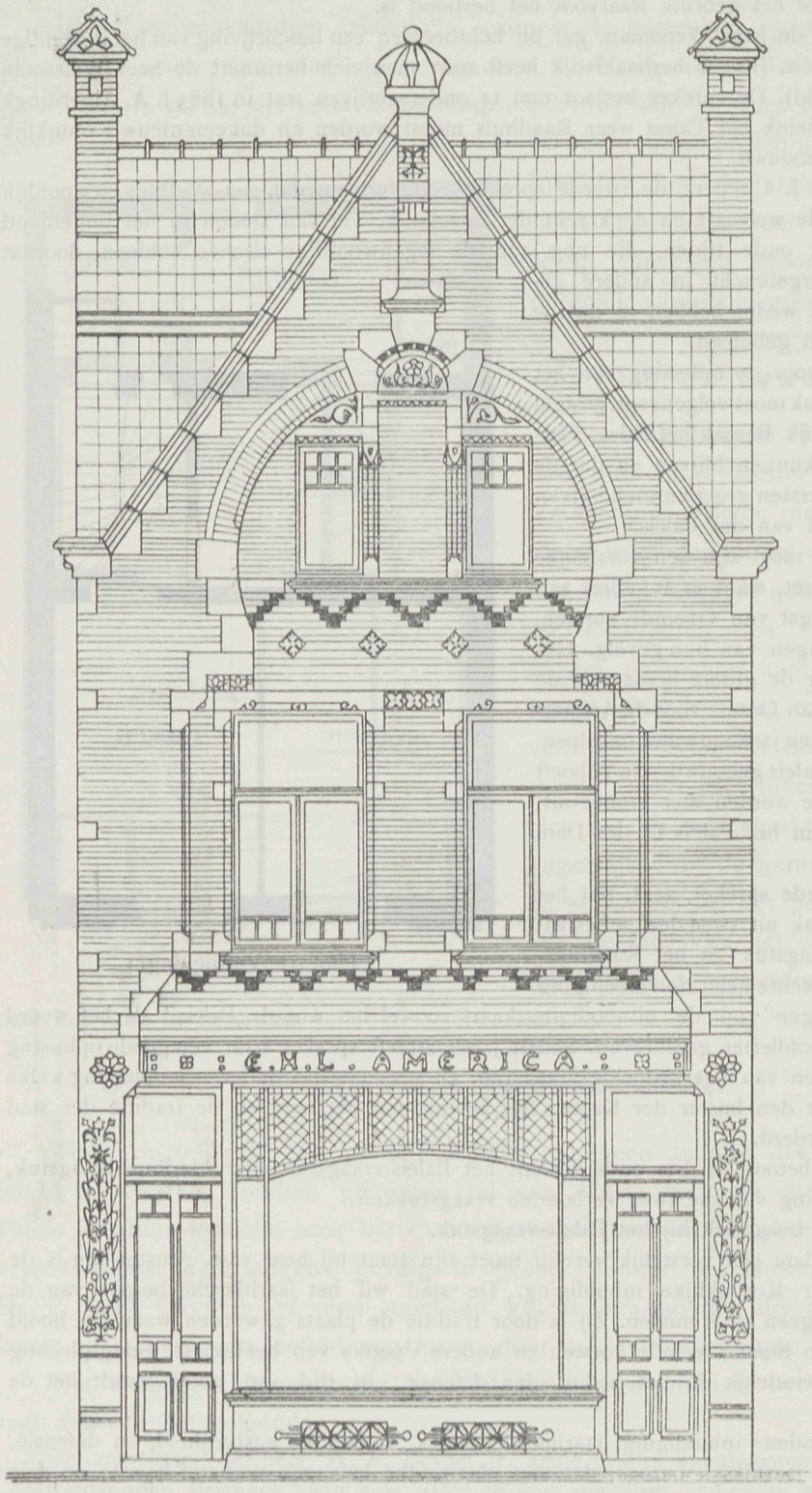

Voorgevel Winkelhuis te Heerlen.

Behoud van het Paleis, als zoodanig, is daarom, volgens spreker, niet te beschouwen als een goede oplossing van het Paleis-vraagstuk.

Hij komt nu tot het Raadhuis-vraagstuk.

Het complex van gebouwen, dat thans als Raadhuis dient, is onwaardig. Het werkt hypnotisch neerdrukkend. Het kan aan vreemde vorsten, die in hunne landen prachtige oude en nieuwe stadhuizen hebben, nauwelijks vertoond worden. Wanneer Amsterdam, zooals de internationale positie van Nederland het soms medebrengt, tegenover de vreemdelingen, bezoekers van congressen, als gastvrouw moet optreden, mist men in het Raadhuis goede ontvangstlokalen.

Vroeger, zegt spr., heeft men getwijfeld aan de geschiktheid van het oude Raadhuis, in

verband met de inrichttng van het tegenwoordige gemeentebestuur. Na het rapport, in Juni 1910 uitgebracht door de bekende commissie van deskundigen, kan dat niet meer het geval zijn. Het gebouw is uitnemend geschikt. De inrichting behoeft niets aan te tasten wat kunstwaarde heeft. Het bezoek van het publiek blijft mogelijk. Is het gebouw soms te mooi, vraagt spreker. Men heeft het gezegd. Het zou grootheidswaanzin zijn de dwergen van heden met de reuzenvoorouders te vergelijken. Maar spreker antwoordt dat menschen slechts druppels water in den oceaan zijn, zij komen en verdwijnen, wat blijft is de goede stad, die, onder Oranje, weder een tijdperk van bloei beleeft, en voor haar is niets te goed.

De commissie heeft ook de kosten begroot. Zeven ton vordert de inrichting van het oude Raadhuis, indien het weder als zoodanig in dienst komt. Twee millioen zeven ton zouden noodig zijn om het tegewoordige stadhuis te vergrooten en te verbouwen.

Wat het Raadhuisvraagstuk betreft is wederindienststelling van het oude gebouw, als Raadhuis, de beste oplossing, en de tweezijdige oplossing van het Paleis-Raadhuis wordt dus: een nieuw paleis, opdat het Raadhuis weder Raadhuis worde.

Spreker komt nu tot zijn derde onderdeel: de middelen van oplossing.

Die middelen zijn er. De tooverlamp van Aladdin, uit de Duizend-en-één-nacht, die paleizen uit den grond deed rijzen, is zoek geraakt. Maar de heilige eendracht, de samenwerking van gezaghebbers en burgers, is, zonder toovenarij, even machtig. Op die samenwerking doet spreker een beroep.

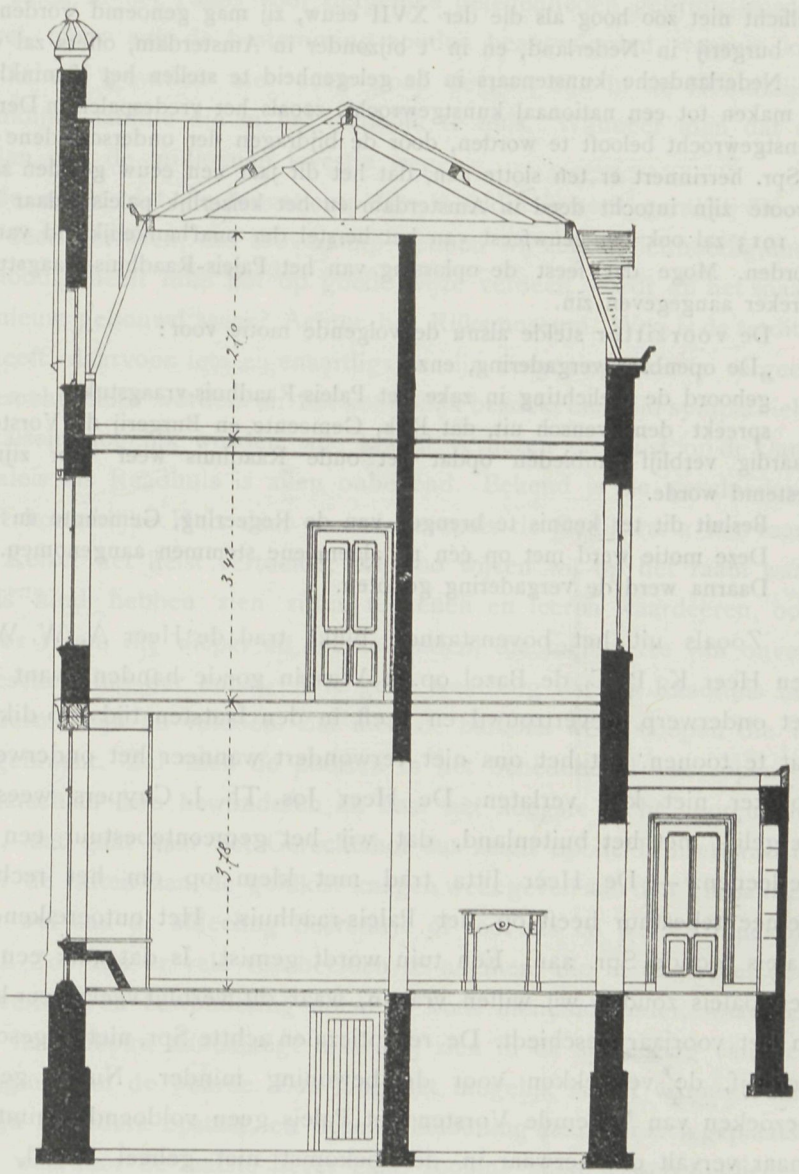

Doorsnede.

Daarmede is in de eerste plaats gezegd, dat deze zaak nooit een gerechtelijke mag worden. Haar juridische zijde bestaat daarin, als spreker het zoo zeggen mag, dat er geen juridische zijde aan is. Konden de Napoléons, als heerschers door geweld, het Stadhuis van Amsterdam met één pennestreek tot zich nemen, Willem van Oranje, als wettige souvereine vorst, kon het met één woord teruggeven. Het vraagstuk is een historisch, niet een juridisch vraagstuk. Bonaparte heeft ontnomen, Oranje zal herstellen.

Tevens is elke stap, die ook maar in de geringste mate oneerbiedig zou zijn tegenover de Kroon, uitgesloten. De stad haast niet, omdat zij gelooft.

Eindelijk moet er samenwerking zijn, wat de financiën betreft. Dat Amsterdam alleen de kosten van den bouw van een vorstelijk verblijf zou moeten dragen, is een overdreven eisch. De zaak is grootendeels langsbelang. De stad, die een beter stadhuis noodig heeft, en die een paar millioen zou moeten uitgeven om het bestaande gebouw te verbeteren, kan met het land samenwerken door afstand van een terrein en beschikbaarstelling van een som gelds. Ook van de zijde der burgerij mag steun worden verwacht, en wel in den volgenden vorm. Het nieuwe paleis zal een monument moeten worden van de hedendaagsche kunst. Al staat die kunst wellicht niet zoo hoog als die der XVII eeuw, zij mag genoemd worden. Spreker vertrouwt, dat de burgerij in Nederland, en in 't bijzonder in Amsterdam, offers zal willen brengen, teneinde de Nederlandsche kunstenaars in de gelegenheid te stellen het Koninklijk Paleis te Amsterdam te maken tot een nationaal kunstgewrocht, zooals het vredespaleis in Den Haag een internationaal kunstgewrocht belooft te worden, door de bijdragen der onderscheidene mogendheden.

Spr. herrinnert er ten slotte aan, dat het dit jaar een eeuw geleden zal zijn, dat Napoleon de Groote zijn intocht deed in Amsterdam en het keizerlijk paleis aldaar betrok. Maar binnenkort in 1913 zal ook het eeuwfeest van het herstel der onafhankelijkheid van ons Vaderland gevierd worden. Moge dat feest de oplossing van het Paleis-Raadhuis-vraagstuk brengen, in den door spreker aangegeven zin.

De voorzitter stelde alsnu de volgende motie voor:

„De openbare vergadering, enz.

gehoord de toelichting in zake het Paleis-Raadhuis-vraagstuk.

spreekt den wensch uit, dat Rijk, Gemeente en Burgerij de Vorstelijke Familie een Harer waardig verblijf aanbieden opdat het oude Raadhuis weer voor zijn oorspronkelijk gebruik bestemd worde.

Besluit dit ter kennis te brengen van de Regeering, Gemeente en Burgerij.

Deze motie werd met op één na algemeene stemmen aangenomen.

Daarna werd de vergadering gesloten.

Zooals uit het bovenstaande blijkt trad de Heer A. W. Weissman in plaats van den Heer K. P. C. de Bazel op. 't Was in goede handen, want de spreker is volkomen het onderwerp toevertrouwd en heeft in den laatsten tijd zoo dikwerf gelegenheid gehad dat te toonen, dat het ons niet verwondert wanneer het onderwerp zelfs in de nachtrust spreker niet kan verlaten. De Heer Jos. Th. J. Cuypers wees meer op de plicht in vergelijk met het buitenland, dat wij het gemeentebestuur een meer waardig gebouw verleenen. — De Heer Jitta trad met klem op om het recht te bepleiten, dat het gemeentebestuur heeft op het Paleis-raadhuis. Het ontoereikende van het gebouw als Paleis toonde Spr. aan. Een tuin wordt gemist. Is dat zulk een hoofdvoorwaarde voor een paleis zouden wij willen vragen, waar dit verblijf veelal zeer kortstondig is en meestal in het voorjaar geschiedt. De receptiezalen achtte Spr. niet ongeschikt voor een koninklijk verblijf, de vertrekken voor de bewoning minder. Nu is gebleken dat tijdens de bezoeken van Vreemde Vorsten het Paleis geen voldoende ruimte aanbiedt tot verblijf; maar vervalt dat bezwaar in de toekomst niet geheel en al, nu men het plan heeft een hotel tegenover het Paleis te bouwen, dan kunnen al de leden der hofhouding, die in het Paleis geen plaats kunnen vinden, in de onmiddelijke nabijheid onderdak worden gebracht. In hoevele hotels geschiedt datzelfde niet, waar vele gasten in de tegenover liggende annexen worden opgenomen. Het tegenwoordige stadhuis is Amsterdam onwaardig; is Spr. daar wel zoo zeker van. Wanneer eenmaal successivelijk het raadhuis op de Voorburgwal verbouwd wordt zooals reeds een groot deel voltooid is in aansluiting van wat bestaat, dan zal dat raadhuis een best toonbaar geheel vormen, ook daar zit architectuur in. Men bouwt toch niet meer in de geest van vroegere eeuwen, toen de

raadhuizen modellen van architectuur vormden. Wij zien het in Berlage's Beursgebouw het streven loopt anders, en dan kan het Raadhuis op deze wijze voltooid zeker daarmede toch wel in concurrentie treden. Men spreekt van millioenen die noodig zijn om het Raadhuis voltallig te maken, men schept zich idealen om groote receptie zalen te bouwen aan den kant van de Hoogstraat, maar is dat alles wel noodig, kan niet even goed van de groote zalen in het Paleis voor dergelijke gelegenheden gebruik worden gemaakt, die dan veel meer aan de bestemming zouden beantwoorden, waarom kan het gemeentebestuur in die gevallen niet even goed de gast zijn in de Koninklijke woning als de Koninklijke familie die in het stedelijk te huis. Wanneer men dat op den voorgrond stelt, dan valt de millioenen kwestie weg.

De spreker deelde mede dat de tooverlamp van Aladdin is zoek geraakt die de Paleizen uit de grond deed verrijzen, die tooverlamp hebben wij echter niet noodig, men heeft reeds wat men noodig heeft mits het op goede wijze verdeelt wordt en het spaart kapitalen. Een paleis nieuw gebouwd waar? Achter het Rijksmuseum. Weg is de traditie juist dat Damplein heeft daarvoor iets eigenaardigs in zijn omgeving, dat te vergeefs achter het Museum gezocht moet worden en het koninklijk bezoek, de altijd sympathieke ontvangst zal zoo prozaisch mogelijk worden, alle kracht verliezen die juist op de Damomgeving leeft. Het Paleis als Raadhuis is allen onbekend. Bekend is de geschiedenis voor velen die zich het koninklijke Huis daar vormde evenals de Berlijners u het raam wijzen waar de vorige Keizer het liefst vertoefde, evenzoo wijzen wij op het raam waar wij onze Koningin als kind hebben zien zitten teekenen en leeren waardeeren, ook dat is een historie voor velen, die dieper zit bij duizenden, die toch verre van onverschillig zijn voor de bescherming der kunst. Wie geeft waarborg dat als Raadhuis het gebouw beter zal beschermd zijn en voldoen. Zal men de balkons weer sloopen die in vorige eeuw zijn aangebracht. Zal men de poorten in het benedendeel weer openen, opdat het volk de vierschaar kan bewonderen en daar het hoogste recht hooren uitspreken, immers neen, dat gaat naar het Gerechtshof dat zetelt op de Prinsengracht; zal men de kamer waar de ratten aan de geldkist knagen weer geven aan den Thesaurier immers neen, mogelijk wel aan de afdeeling Secretarie of zoo iets en uit- en innerlijk zijn met elkaar in strijd. Zoo zijn er vele voorbeelden te noemen, die in ons heden alle kracht missen. Voor eerbied en bewondering doen wij voor niemand onder, waar het de schoone kunst van het gebouw aanbelangt maar wij zien in de stoffeering van het gebouw niet die verhooging van de waarde. Zoo lang het mogelijk is dat wanneer een ondergeschikte tegen zijn meerdere opstaat, en deze als belooning daarvoor zich geplaatst ziet naast die meerdere waardoor de laatste liever gaat, zoolang zulke wisselvalligheden mogelijk zijn, zien velen daarvan niet gaarne de expositie op een onzer voornaamste pleinen na zooveel wat ons lief was daar terzijde te hebben gesteld.

Het is te hopen dat dit gevoel zich meer en meer moge uiten, 't spaart geld, behoud de band en laat een ieder op de plaats die hem toekomt.

Pixoline.

Wij vestigen de aandacht op de mededeeling over »Pixoline« van de Asphalt-fabriek Holland te Nijmegen, van de firma L. Hartog & Co.

Pixoline is een vochtweerder en die hebben wij bij de meesten onzer huizen noodig, want droog zijn er weinig. Nu blijkt uit de vele attesten en dat maakt de mededeeling vertrouwbaar, dat reeds velen bij de toepassing baat vonden.

Waar de prijs laag is, 15 cent per kilo, zoodat een vierkante meter slechts eene uitgave vereischt van enkele centen, daar zal zeker menigeen zich aangespoord gevoelen een proef te nemen en zich daarbij ongetwijfeld goed bevinden.

Prijsvraag, IJsselsteinsche Bouwmaatschappij.

De bovengenoemde prijsvraag kan zich beroemen beter succes gehad te hebben dan hare voorganger. Er zijn in het geheel 85 ontwerpen ingekomen, een vrij belangrijke collectie dus.

Examen

voor het Diploma voor Bouwkundig Opzichter, voor Bouwkundigteekenaar en voor Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas). ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en afgenomen van 27 Februari tot 30 Maart 1911.

Voor het Examen van Bouwkundig Opzichter hadden zich aangemeld 151 Candidaten, werden geëxamineerd 138 Cand. en slaagden er 68. In verband met het behaalde rangnummer zijn geslaagd de heeren: G. Hogervorst; Haarlem, L. Francken Hommerts; B. G. Godron Jr., Apeldoorn; C. van de Linde, Kloetinge; L. Ploeger, Omval; G. Repko, Amsterdam; W. Kuiper, Sneek; R. ten Kate Czn., Leiden; H. J. Hoijtink, Amsterdam; K. Kroon Wzn., Alkmaar; W. Faassen, Dordrecht; S. J. Boonstra, Leeuwarden; R. de Bakker, Omval; P. Wisse, Hilversum; J. Pijnenburg, Vught; W. Pathuis, Vriescheloo; J. Negrijn, Schoten N.-H ; A. C. van Liere Jr., Haarlem; G. Posma, Zwolle; P. J Colijn, Leiden; F. Blaauw, Eenrum; F. J. Hanskamp. Utrecht; J. H. Post, Amersfoort; H. Lucas, Haarlem; C. D. Koster Rzn., Rotterdam; G. W. Roelofs, Amsterdam; P. N. Nederveen, Akersloot; J. Menkveld, Assen; J. H. Visser, Leiden; C. Draak, Nieuwendam; P. Reus, den Haag; G. de Jong, den Haag; H F. Hermans, Vught; J. F. A. van Beek, Haarlem; W. P. van der Zweep, Leeuwarden; J. M. Wingelaar, den Haag; A. Meintema Pzn , Rauwerd; W. A. Hartog, Bloemendaal; H. Stroobach, Amsterdam; W. J F. van den Berg, Amsterdam; A. S. Vellinga, Blija; A Korteweg, Rotterdam; Joh. Elles, Leiden; G. van Wessem Jr., Brielle; J D. Kleinhout, de Steeg; W. Joffer, Amsterdam; Alph. v. Oosterhout, Breda; P. de Regt, Colijnsplaat; H. Gazenbeek, Oosterbeek; Chr. van Doorn, Dordrecht; W. Kroes, Arnhem; H. Mastenbroek; Vlaardingen; R. A. C. van de Bijl, Amstelveen; P. H. van Altena, de Bildt; J. B. A. Ramaker, Zwolle; P. Leith Jr., Haarlem; J. G. Sorber, Heemstede; D. van de Waal, Rotterdam; Jos. Fabrie, Vlijmen; P. H. Althof Gzn., Zwolle; F. Wielsma Gzn., Sneek; N. Hollander, Amsterdam; D. J. de Jong, Amsterdam; Jb. Visser, Zeist; J. D. Gosher, Zwolle; Joh. Oly, Sneek; R. Kwist Pzn., Hillegom; E. W. Meijboom, Hoogvliet.

Voor het examen van Bouwkundig Teekenaar hadden zich aangemeld 21. Candidaten, werden geëxamineerd 19 Cand. en slaagden er 7. In verband met het behaalde rangnummer zijn geslaagd de heeren: C. Kruijswijk, Dordrecht; K. Wiedijk, Amsterdam; W. J. Klok, Amsterdam, G. Koopman, Haarlem; W. B. Blitterswijk, Amsterdam; H. L. Satter, Rotterdam; G. Repko, Amsterdam. — Van deze geslaagden waren No. 1, 2, 3, 4, 5 en 6 reeds in het bezit van het diploma voor Bouwkundig opzichter, terwijl No. 7 dit diploma dit jaar verwierf.

Voor het examen van Uitvoerder van Bouwwerken, (onderbaas) hadden zich aangemeld 19 Candidaten, werden geëvamineerd 9 Cand. en slaagden er 5. — In verband met het behaalde rangnummer zijn geslaagd de heeren: J. van de Belt, Deventer; Joh. Overtoom, Alkmaar; D. J. de Jong, Amsterdam; G. Looyen Gzn., den Haag; A. Korteweg, Rotterdam. — Van deze geslaagden is No. 1 reeds in 't bezit van het diploma voor Bouwkundig Opzichter, terwijl No. 3 en 5 dit jaar dit diploma verwierven.

ONTWERP VOOR EEN STEENEN BOOGBRUG

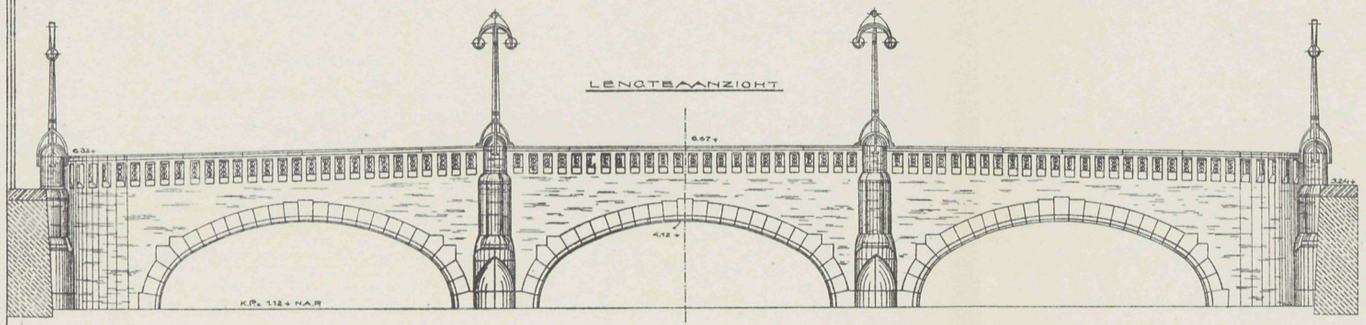

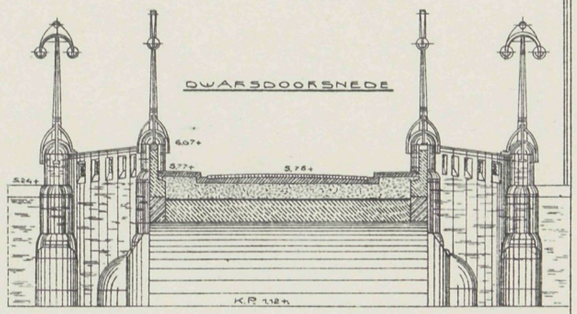

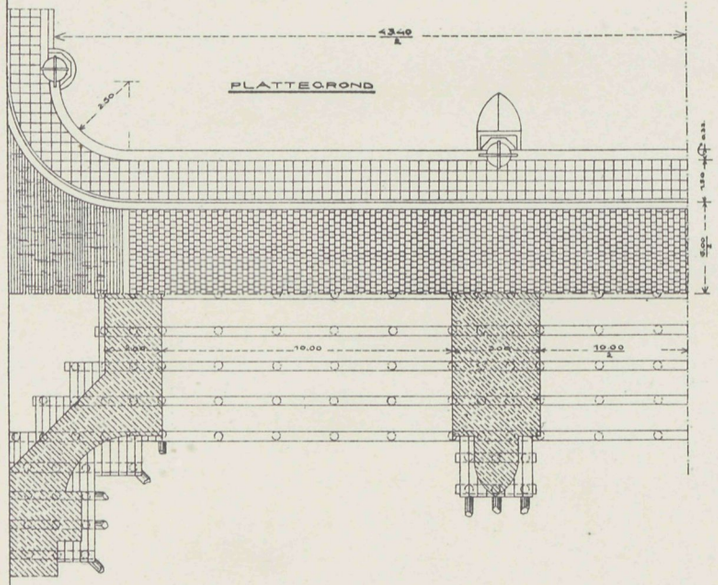

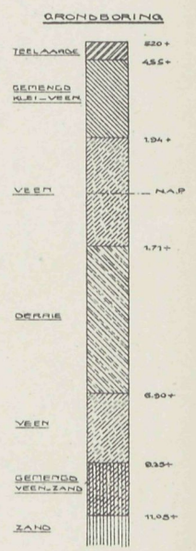

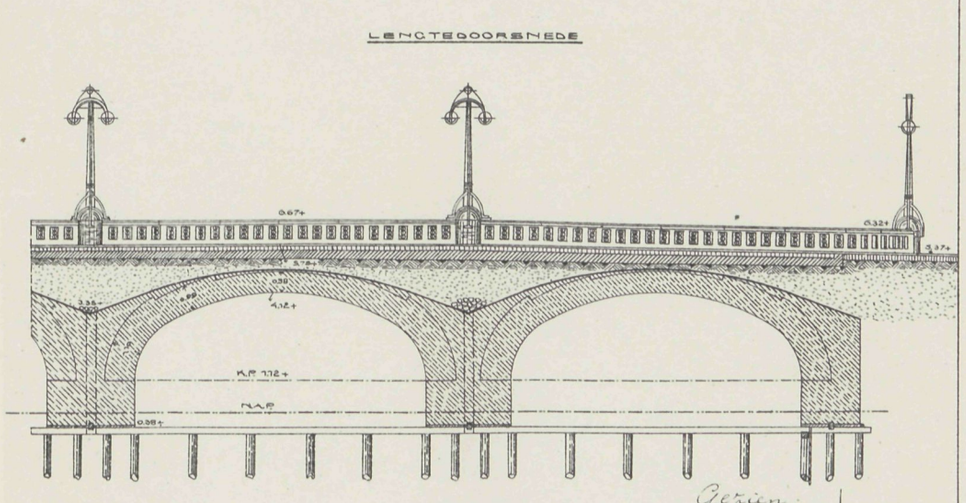

Gezien:
De Dir.

BOUWKUNDIG INSTITUUT

0 10 M.

JACOB VAN CAMPEN

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

27 April 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 9.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een lokaliteits-gebouw te Laren.

door H. D. TABAK, Bouwmeester.

Een ontspanningsgebouw waarin diverse lokaliteiten voor gezellig samenzijn ter beganen grond; en op de boven en zolderverdieping verschillende slaap- en logeerkamers zijn aangebracht. De kelder ligt onder de hal en heeft zooals dat bij dergelijke inrichtingen noodig is nog al eenigen omvang.

J. VAN LOOY.

Den 14den van deze maand overleed te Kleef, waar hij tot herstel van een ernstige ziekte vertoefde, de architect J. van Looy bij de Amsterdamsche vakgenooten wel bekend. J. van Looy zocht weinig omgang in bouwkundige vereenigingen, slechts korten tijd nam hij deel aan den werkkring van de afdeeling Amsterdam van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, wel waardeerde hij de Vereeniging Arti et Amicitia waar hij ook aan het Bestuur heeft deelgenomen. Hierdoor kenden vele bouwkundigen hem niet anders dan uit zijn werken en die waren velen in aantal. Het gebouw van de New-York hoek Keizersgracht en Leidschestraat, een winkelgebouw in diezelfde straat bij de Prinsengracht, een op het Leidscheplein hoek Marnixkade, op de Heiligenweg van Schakel, op het Rokin en Damrak, de boekhandels van Schröder en de Lange eveneens Damrak een meubelmagazijn, op de Weesperstraat een apotheek, op de Binnen-Amstel een tabakspakhuis, in de Nes verkooplokaal en tabakskantoren, aan de Zaan woningen, in Hilversum en Abcoude evenzoo, en tal van andere woningen in de hoofdstad, terwijl het gebouw voor de Elizabeth Otter Knoll stichting, tot zijn nagenoeg laatste en meest uitvoerige bouwwerk behoorde. J. van Looy was een van hen, die bij de

beroepskeuze op de wegpaal konden lezen »*Wilt gij er komen, doet zulks dan door eigen wil en initiatief*«. Het onderwijs in den tijd toen hij begon was slechts op bescheiden schaal waar te nemen, door eigen studie en zelfvorming moest hij zich den weg banen, gevolgd door hen die de school te Delft niet bezochten en van Looy bewees dat het mogelijk was met volharding op die wijze er te komen.

Al getuigen zijne stichtingen niet van groote monumentaliteit, omdat de aard en omvang daartoe geen gelegenheid gaf, toch zit in al zijn werk iets, dat de aandacht vraagt en met welgevallen aanschouwd wordt. Op prijsvraaggebied begaf hij zich weinig, eenmaal bij de prijsvraag voor het Maatschappelijk-gebouw van de Maatschappij van den Werkenden Stand te Amsterdam, trok hij mede op en zag zich loffelijk vermeld. Veel pleit er dus voor, dat met waardeering herdacht wordt, hij die van ons ging en waarvan de kring steeds kleiner wordt, maar waarvar getuigt kan worden, met eere in het vak werkzaam te zijn geweest.

De bebouwing van het Rijksmuseum terrein.

Wanneer wij eenige tientallen van jaren ons terugdenken toen de Singelgracht zich kronkelde langs landerijen waarop de boerenwoning die stond ter plaatse waar nu het Rijksmuseum staat, dan is zeker in vergelijk daarmede de omgeving ontzaggelijk van

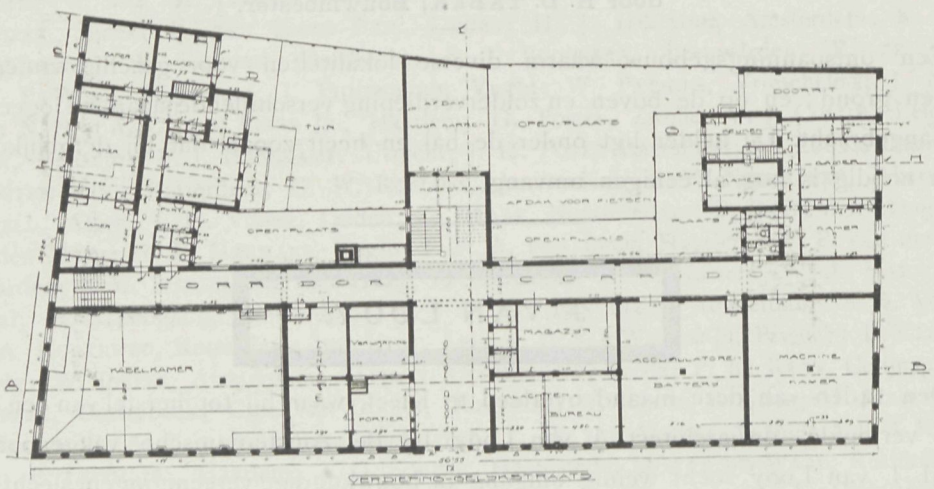

toestand gewijzigd — Met den bouw van het Rijks-Museum werd ons een toekomst daarachter voorgespiegeld, die in zijn soort eenig zou zijn, talrijke villas zouden daar een omgeving vormen, die een waardige aansluiting aan het Vondelpark zou worden, kortom Amsterdam zou zich daar in al zijn luister toonen. De grond werd opgehoogd, tot bouwterreinen ingedeeld, maar de bouwers waren zoek. Allerlei tentoonstellingen werden na die terreinen verwezen om toch nog eenige voordeelen er van te kunnen genieten en jaar op jaar klom de som schrikbarend die dat ontgonnen oord aan de gemeente Amsterdam kostte. Eindelijk kwam er leven, en die de spade in den grond staken verdienen lof voor de artistieke en degelijke wijze waarop hetgeen verrees was gedacht en uitgevoerd. Maar 't bleef bij een klein getal en om de leemte aan te vullen werd een ontspanningsplaats voor het niet al te gevraagde deel bestemd, waar 's winters geschaatst, zomers gebald en met Koninginnedag feestgevierd kon worden.

Er was toch een groot vijand in de buurt die eigenlijk allen groei van het eldorado belemmerde. Dat was de Waskaarsenfabriek, die zijn vetlucht en roetdamp met kwistige hand over de omgeving dreef. Was die eens weg dan zou het terrein eerst recht tot doel komen. Ook alweer met groote opofferingen kwam het zoo ver. De stearine verdween en een kale ruimte verscheen. Nu was het mogelijk tusschen Jan Luijkenstraat en Hobbemakade het villapark te vergrooten. Maar wat geschiedde, de villas kwamen niet, maar reuzen van gebouwen die er een verzameling vormen van groot nut en bruikbaarheid maar tevens van een uitgestorven omgeving. Die gebouwen hadden overal elders kunnen komen. Nu ziet men de telephoon reus, waarbij de postspaarbank een kermiskraam gelijkt (ook al onzinnig een groot kapitaal vermorst, aan een voor andere doeleinden later ongeschikt gebouw), die wegzinkt tusschen de hooge schoolgebouwen, die daar broederlijk elkander opvolgen en wat nu moet leveren dat schoone villa-park achter het Rijks Museum waarvan vroeger zoo hemelhoog is opgegeven, nu is de toekomst heden geworden; waar is het ideaal op dat zoo onzinnig duur geworden terrein, 't is een museum van grootheden maar die het villa terrein wil noemen bazelt. Dat is jammer voor hen die op zoo breede wijze zijn aangevangen met het begin en

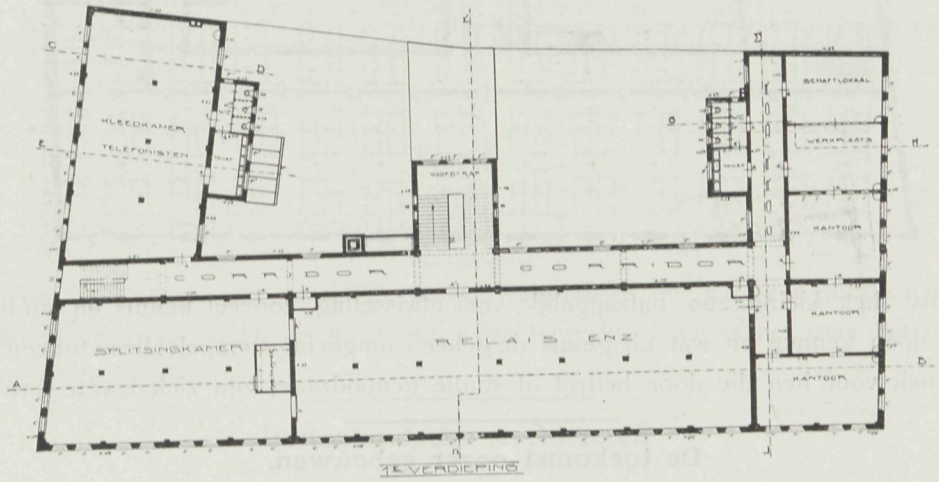

die begin zijn gebleven, waardoor eigenlijk van dat zeker schoonste terrein al bitter weinig is terecht gekomen en het had met kennis en zorg zoo van beteekenis kunnen zijn. Of zijn er soms kunstbevorderaars of mannen van het vak die die verzameling reuzen gebouwen daar in harmonie en in aansluiting met de omgeving vinden dan zijn wij wel als die goedgunstige uitspraak volgt met blindheid geslagen want wij kunnen het goede er van niet in ons opnemen. Dat er ten minste, waar het geval nu eenmaal zoo ons parten gespeeld heeft, nog met oordeel gewerkt is, dat maakt de omgeving alhoewel niet tot een gezochte toch tot een die niet geheel afstuit omdat de gebouwen hunne waarde hebben. Daaronder behoort voorzeker het door de gemeente gestichte telefoon-gebouw, dat wij hierbij in verschillende tekstfiguren weergeven. De plannen wijzen de verdeeling aan, de doorsnede de inrichting, en de gevels het uiterlijk een uiterlijk dat zeer zeker door een statige rust en goede verdeeling zich kenmerkt.

Waar dit gebouw spoedig ten dienste van het publiek zal worden opengesteld, dacht ons de opname niet ongeschikt, vooral ook omdat een zeer gunstige verdeeling

alles kenmerkt. Wij sluiten deze echter met het te betreuren dat op die wijze een der schoonste punten in de gemeente feitelijk doel gemist heeft, wat had het kunnen zijn als was vervolgd zoo als was aangevangen, wanneer typische woningen met hunne wondervolle fraai aangelegde tuinen die omgeving tot sieraad hadden verstrekt, het had voor de Amsterdammers, een lust-oord geworden, waar het grootste deel thans tochthoeken vormt, waar de wandelaar bij gemis aan natuur niet tot bezoek genoodigd wordt men kan zich toch in de binnen stad genoeg tusschen de muren doen opsluiten. Zoo is inderdaad een goed opgevat plan ontaard en op bizonder weinig uitgeloopen. Is dat niet ontmoedigend voor velen. Nog een zwembassin in Velox, mogelijk nog een schouwburg zooals ook plannen loopen of een museum No. 3. en dan volgens zoo velen liefst nog een Koninklijke woning en de grond is bezet met alle mogelijke grootheden,

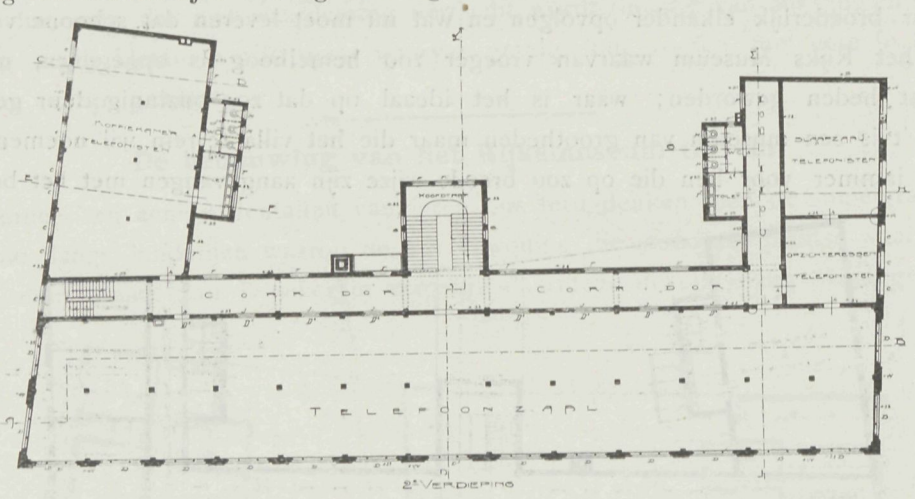

waar juist het kleine zoo ontzaggelijk veel afwisseling, zooveel kennis en studie had kunnen doen kennen en wat bij gemis de geheele omgeving stempelt alleen tot een plaats van bezoek voor hen die door bedrijf of studie genoodzaakt zijn zich daar te vertoonen.

De toekomst onzer gebouwen.

Edison wordt nu eenmaal beschouwt als den profeet der uitvindingen en geen wonder een man die zoo ontzaggelijk veel wist te denken en tot werkelijkheid te maken, wordt zoo stilzwijgend met zooveel eerbied beschouwt, dat men gelooft, dat al wat hij zegt orakeltaal is, die de toekomst geheel voor ons ontsluiert. Daarbij komt dat juist die beschouwing er aanleiding toe geeft dat velen op 's mans rekening brengen waaraan hij nooit heeft gedacht of nooit over gesproken heeft, wanneer echter reporters van bladen als het Cosmopolitan Magazine te New-York meedeelen, dat hetgeen zij ter kennis brengen werkelijk het oordeel is van den grooten uitvinder dan krijgen die mededeelingen een ander karakter. Wij nemen aan wat Edison over meubelen en huizen gezegd heeft. Het staal, dat het hout reeds verdrongen heeft bij den bouw van schepen en huizen, zal een metaal worden voor huiselijk gebruik, men zal er meubelen van maken, zelfs boekbanden. De stijging der hout- en leerprijzen baant er den weg voor. Staal zal goedkooper dan hout worden en een stalen kamerameublement zal ongeveer een vijfde der kosten bedragen. Dit materiaal zal veel lichter zijn en in kleuren het hout nagebootst vertoonen, 't Zal

dan wel voor de waarheidlievende menschen een voortdurende plaag zijn om in zulk een nagebootste wereld zich te bewegen. Steenbakkerijen zullen verdwijnen, cement wordt de baas, van dit laatste is de waarheid bevattelijker want reeds ziet men overal gebouwen geheel uit cement-constructie saamgesteld verrijzen. Niet alleen gevels, maar interieurs, trappen, leuningen, balusters, schoorsteenen, kortom elk deel der woning wordt reeds in cement gefabriekt en reeds heeft men het in New-York zoover gebracht dat er cementen meubels door een meubelzaak worden geleverd. Op die wijze het moge dan al aardig gevonden zijn, zal de omgeving toch iets kils verkrijgen en mogelijk bij het gebruik ook ons hart cementeren, maar het warme, het gevoel-volle wordt uit de woning verbannen. Hoewel Edisons voorspellingen hierin de werkelijkheid reeds nabij zijn hopen wij van harte dat die cementperiode zich nog lang laat wachten alvorens deze op die manier bij ons de intrede doet. Onze tegenwoordige bouwkunst waarin de rechte lijn het meesterschap heeft, wijst er wel den weg voor van aan, gebouwen in den dobbelsteen vorm, zoo als wij er in den laatsten tijd zoovele hebben zien verrijzen, leenen er zich beter toe dan bewerkelijke gebouwen, zooals om maar een enkel te

VOORGEVEL

noemen, de Dom te Keulen waarin de waarde juist zit in het karakter der duizenderlei verschillende motieven, velen op bizondere wijze bewerkt. Toch is het zaak het oog op die toekomst te houden.

Buitenlandsche Architecten.

Bij onze naburen spelen de architecten een zonderlinge rol. De architect Chedane, die in Frankrijk wegens zijn hooge betrekking aan het Rijksbouwdepartement zooveel gelegenheid had om te kunnen bouwen, en daarbij de noodige bekendheid te verkrijgen, ziet zich in arrest gesteld,[1]) omdat hij bevriend was met een zekere Hamon, die regeeringsgeheimen voor geld aan belanghebbenden omzette, terwijl hij nu bovendien door velen wordt aangewezen als bij den bouw van vele groote werken zich van aannemers en leveranciers het noodige te hebben toegeeigend. Te Berlijn is het de architect Wolfer, die daar in hoog aanzien stond, die een afdeeling van het Roode Kruis, de vrouwenvereeniging, in een tiental jaren successievelijk van een aardig duitje heeft afgeholpen, en voor zijn eigen doen en laten besteed. Ook die is in justitieeele handen terecht gekomen.

Het Raadhuis te Schaerbeek.

Een der fraaiste raadhuisgebouwen in België is, naar men algemeen gelooft, door

[1]) Voorloopig weder in vrijheid gesteld.

kwaadwilligen in brand gestoken en nagenoeg vernietigd. Het is een moeilijk feit, in een land, waar zoovele oude Raadhuizen zulk een bijzondere schoone architectuur te zien geven, zooals weinig elders nog wordt aangetroffen, een Raadhuis bij te bouwen, dat zich gunstig bij die verdienstelijke serie aansluit. Dit feit durfde de bouwmeester IJsendijcke echter aan, en hij stichtte te Schaerbeek een raadhuis, dat ieders bewondering trok, om de hoogst fraaien en monumentalen vorm in de zoo goed begrepen Vlaamschen renaissance door hem als bouwstijl gekozen. 't Was voor IJsendijcke, die zulk een grondige studie gemaakt had over de architectuur en het bloeitijdperk dier renaissance, (men denke slechts aan het fraaie, door hem uitgegeven werk Documents classes), het was voor hem zoo volkomen op de hoogte, een werk zoo geheel aan hem toevertrouwd

Dat werk ligt thans vernietigd. Toch is er nog zooveel van het uitwendig van

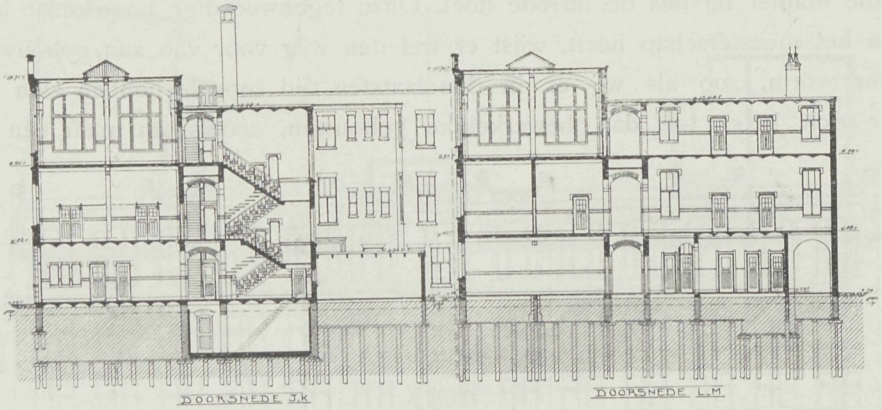

gebouw en toren overgebleven, dat herstelling niet onmogelijk is. Inwendig echter is alles totaal vernietigd. Het is te wenschen, dat spoedig alle pogingen worden in het werk gesteld, om de zoo verdienstelijke arbeid weder in al zijn luister te herstellen.

Prijsvragen.

VEREENIGING „KUNST AAN ALLEN" TE 'S-GRAVENHAGE.

Prijsvraag tot het bekomen van een ontwerp voor de vervaardiging van goedkoope woonkamermeubelen

Het bestuur van bovengenoemde vereeniging, die zich ten doel stelt in den meest uitgebreiden zin het begrijpen en genieten van kunst te bevorderen en wansmaak te verdrijven, meent dat het meerendeel der huidige nijverheidsproducten uitingen zijn van slecht begrepen grootfabricatie en stuitend voor de aesthetische gevoelens

Teneinde er toe mede te werken, dat ook zij, die over bescheiden middelen te beschikken hebben, in de gelegenheid kunnen worden gesteld zich van betere, niet-wansmakelijke meubelen te voorzien, noodigt het bestuur van genoemde Vereeniging alle ontwerpers uit tot het beantwoorden van onderstaande prijsvraag.

Gevraagd wordt een ontwerp voor burger-woonkamermeubelen, bestaande uit een buffet, vier stoelen, twee armstoelen, een tafel en een kleinen spiegel

Het geheele ameublement in eikenhout uitgevoerd door een modern ingerichte meubelfabriek mag, bij een aanmaak van 50—100 ameublementen in eens, den verkoopsprijs van 150 gulden niet te boven gaan. De meubels moeten, behalve degelijkheid en practische bruikbaarheid, goede vormen bezitten.

Gevraagd worden teekeningen op een schaal van 1 à 10, benevens alle noodige detals op ware grootte.

Alle teekeningen moeten in zwarte inktlijnen worden uitgevoerd, zonder schaduw of arceering.

Als prijs voor het beste ontwerp, beantwoordende aan de bovenomschreven eischen, wordt uitgeloofd een som van f 30.— in eens, benevens 2 pCt. van de eerst ontvangen f 15000.— aan verkochte meubels. Daarna wordt het ontwerp het vrij eigendom der vereeniging voornoemd. Kan door onvoldoende deelname of anderszins niet tot aanmaak worden overgegaan, dan ontvangt de eersten-prijswinner een extra prijs van f 30.— boven de reeds uitgekeerde

Als 2de prijs kan een premie van f 25 — worden uitgekeerd.

Alle inzendingen, uitgezonderd het bekroonde ontwerp, worden na uitspraak van de jury aan het correspondentie-adres teruggezonden, terwijl de Vereeniging zich het recht voorbehoudt, de teekeningen eerst ten toon te stellen.

Van de zijde der Vereeniging „Kunst aan Allen" zal zooveel mogelijk de aankoop der meubelen onder hare ± 5500 leden worden bevorderd.

De jurv zal bestaan uit de heeren K. P. C. de Bazel, H. P. Berlage en Corn. van der Sluys.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 1. Alle stukken, ter beantwoording van deze prijsvraag, moeten vóór of op 1 October 1911, des namiddags 2 uur, franco ontvangen zijn door den Secretaris der Vereeniging „Kunst aan Allen", Mr. A. de Stoppelaar, Stephensonstraat 37 te 's-Gravenhage.

Art. 2. De in te zenden stukken moeten vlak verpakt en van een motto worden voorzien. Dit motto moet ook voorkomen op alle te gebruiken pakmateriaal.

Art 3. Het schrift op de teekeningen en bijbehoorende stukken moet van een andere hand zijn, dan van die van den ontwerper. De ontwerper mag zijn naam niet bekend maken, vóór de uitspraak der jury. Worden deze beide laatste bepalingen niet behoorlijk nagekomen, dan blijft het ontwerp buiten mededinging.

Om correspondentie met den ontwerper mogelijk te maken met behoud van het naamgeheim, moet in een bijgevoegd omslag een correspondentie-adres vermeld worden, terwijl een andere gesloten en verzegelde enveloppe den naam van den ontwerper moet bevatten.

Art 4. Mocht de jury van oordeel zijn, dat van de ingekomen ontwerpen geen aan de gestelde eischen voldoet, dan heeft zij het recht eene premie of onderscheiding toe te kennen aan die antwoorden, welke naar haar oordeel daarop aanspraak kunnen maken.

Zoodra de uitspraak der jury is gedaan, zal de uitslag bekend worden gemaakt.

Namens het bestuur der Vereeniging „Kunst aan Allen",

De Commissie van de Prijsvraag,

W. FELS.
C. DE LORM.
CORN. VAN DER SLUYS.

's-Gravenhage, April 1911.

Aan dit programma is de volgende toelichting toegevoegd:

ONS MEUBEL-PLAN.

In dit nummer van ons correspondentieblad is afgedrukt een „Prijsvraag tot het bekomen van een ontwerp voor aanmaak van goedkoope woonkamermeubelen". Dit is het begin van uitvoering van het volgend plan. In de eerste plaats zullen wij zorg dragen, en rekenen daarbij op de hulp van de pers, voor ruime publicatie van deze prijsvraag, opdat vele ontwerpers zich te werk zullen zetten om een goede oplossing te scheppen. Zijn de antwoorden ingekomen, dan doet de jury uitspraak. Met het bekroonde ontwerp gaan wij naar eenige goede meubelfabrieken en vragen prijsopgaaf, hoeveel de aanmaak van b.v. 50, 75, en 100 stel meubels moet kosten, onder nader te bepalen voorwaarden betreffende deugdelijkheid, wijze van aflevering enz. Zijn wij zoover gevorderd, dan doen wij in dit correspondentieblad uitvoerig verslag van wat gedaan is, nemen daarin op afbeeldingen van de ontworpen meubels, die voor aanmaak in aanmerking komen, geven de verschillende prijzen op en stellen u, b.v. door middel van een bon, in de gelegenheid te bestellen. Van het aantal ingekomen bestellingen hangt af: 1°. of tot aanmaak kan worden overgegaan en 2°. hoeveel de prijs zal bedragen. Is het aantal bestellingen te gering, dan is ons plan ditmaal mislukt, maar zijn er zooveel liefhebbers dat wij de meubels kunnen

laten maken, dan hangt het van het aantal af of de prijs goedkoop of goedkooper zal zijn. Hoe meer bestellingen, hoe lager prijs. Vijftig ameublementen zullen per stel meer kosten dan honderd ameublementen per stel.

Na lezing van het bovenstaande en van de hierbij gevoegde prijsvraag zelf zal het plan u duidelijk zijn. Wij hopen er mede te bereiken: 1°. velen in het bezit te stellen van een goed interieur; 2°. de kosten van aanschaffing zoo goedkoop mogelijk te doen zijn, zonder dat daaraan de soliditeit wordt prijs gegeven. Er is in dit blad reeds meermalen op gewezen hoe in vele gevallen onze kamerinrichtingen uit een schoonheidsoogpunt veel te wenschen overlaten. Hoevelen zijn er gelukkig reeds die dit inzien. Maar hooge prijzen maken het veelal onmogelijk, zich dat aan te schaffen, wat men gaarne zou wenschen de groot-industrie biedt nog zoo bedroevend weinig, dat bevredigend is. Welnu, indien er hier in 's-Gravenhage nu eens honderd goede kamers meer zouden komen, dan er zijn, dan zal onze moeite voorloopig voldoende beloond worden. En wij weten, dat er velen wachten. Deze zullen nu binnen niet te langen tijd in de gelegenheid zijn, hun wensch vervuld te krijgen.

Indien het eenmaal zoover is, zullen wij gaarne in ons blad nader omschrijven, hoe wij ons de kamer verder ingericht denken, en omtrent aanschaffing van bijbehoorende vloerbekleeding, behangsel, gordijnen, lampen enz., aanwijzingen geven. C. DE LORM.

Prijsvraag van het D. A. Thieme-Fonds.

Volgens Art. 3 van het Reglement van het D. A. Thieme-Fonds, onder beheer staande van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels, wordt uit de rente van genoemd Fonds, om de vijf jaar een premie uitgekeerd voor één of meer der meest uitnemende werkstukken op het gebied der fabrieks-, handwerks- of kunstnijverheid, ingezonden op een uitgeschreven prijsvraag.

Gevolg gevende aan bovengenoemde bepaling, wenscht het Bestuur der genoemde Vereeniging ditmaal een tweeledige prijsvraag uit te schrijven voor:

A. Een Luxe-Band in 4° formaat,

B. Een Bibliotheek-Band in royaal 8° formaat,

en daarvoor het volgende programma vast te stellen:

1°. De voorwerpen moeten door een Nederlander ontworpen en uitgevoerd zijn; de vergulding handwerk zijn.

2°. Het materiaal, waarin de voorwerpen worden uitgevoerd, moet zijn voor: a. heel leder of perkament; b. half leder.

3°. De uit te keeren premie bedraagt:

voor a. 1e prijs ƒ 100.—, 2de prijs ƒ 50.—, voor b 1e prijs ƒ 50.—, 2de prijs ƒ 25.—.

4°. De inzendingen blijven het eigendom van de inzenders.

5°. De inzendingen worden vóór 1 Mei 1912 vrachtvrij ingewacht bij den tweeden ondergeteekende, Singel 146, Amsterdam, en zullen gedurende vier weken tentoongesteld worden in het gebouw van de Maatschappij ter bevordering der bouwkunst of in het Gemeente-Museum te Amsterdam.

6°. Aan ieder ingezonden voorwerp moet, in plaats van den naam des inzenders, een spreuk of motto gehecht zijn; dezelfde spreuk of motto moet voorkomen op een verzegeld couvert, dat een briefje bevat, den naam en de woonplaats van den vervaardiger inhoudende; tevens moet op het couvert het correspondentie-adres van den inzender vermeld zijn.

7°. De beoordeeling zal geschieden door een jury, waarin twee bestuursleden der Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels zitting hebben.

8°. Het rapport der jury zal bij de tentoonstelling der inzendingen aanwezig zijn.

De Jury: G. S. de Clercq, K. Groesbeek, M. van Notten, W. P. van Stockum Jr., J. Visser, Dr. A. G. C. de Vries, B. W. Wierink.

Het Bestuur van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels,

W. P. VAN STOCKUM Jr., Voorzitter.

Amsterdam, 1 April 1911. Dr. A. G. C. DE VRIES, Secretaris.

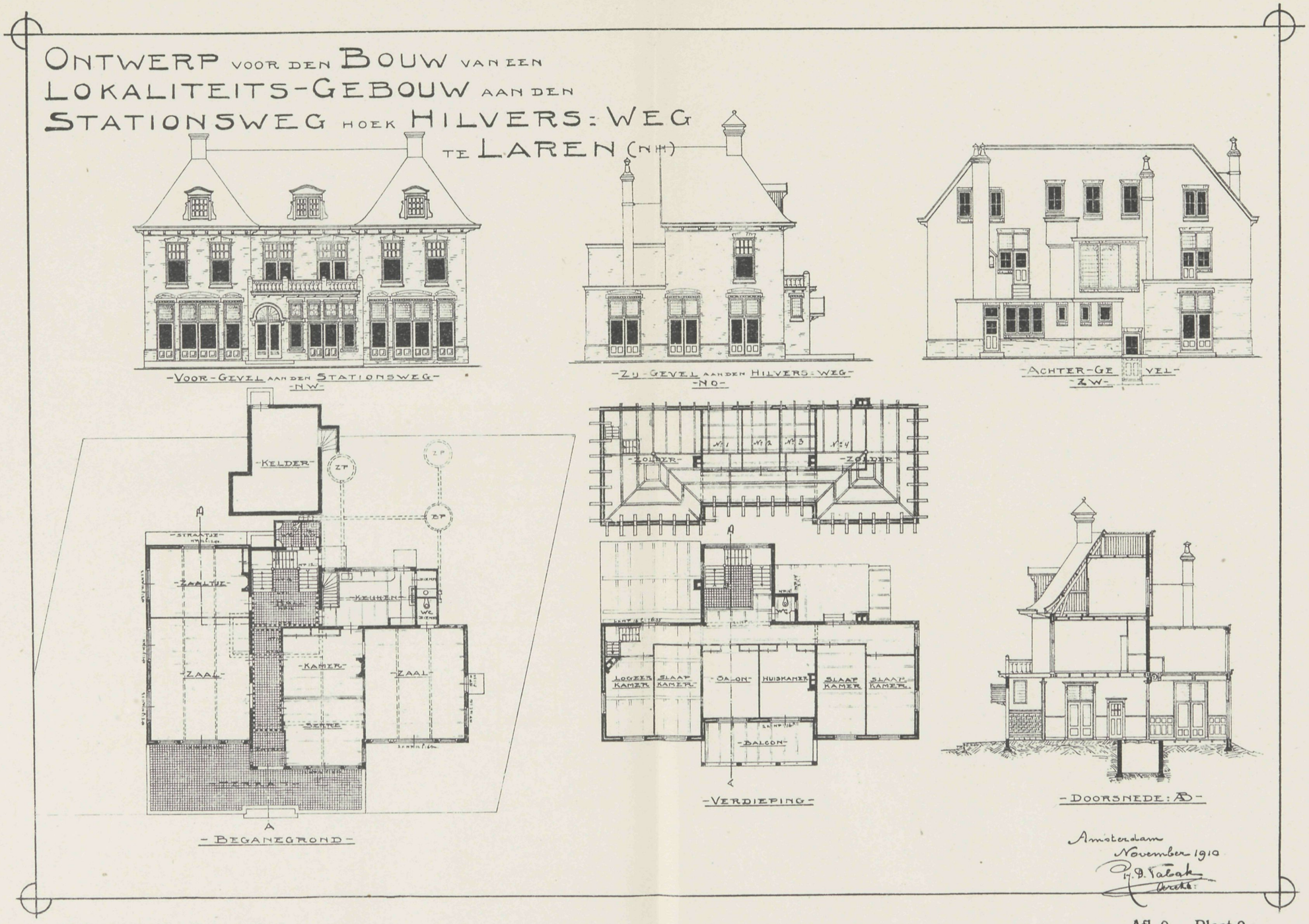
ONTWERP VOOR DEN BOUW VAN EEN
LOKALITEITS-GEBOUW AAN DEN
STATIONSWEG HOEK HILVERS: WEG
TE LAREN (NH)
-VOOR-GEVEL AAN DEN STATIONSWEG-
-NW-
-ZIJ-GEVEL AAN DEN HILVERS: WEG-
-NO-
-ACHTER-GEVEL-
-ZW-
-KELDER-
-STRAATJE-
-ZAALTJE-
-KEUKEN-
-ZAAL-
-KAMER-
-ZAAL-
-SERRE-
-TERRA-
-BEGANEGROND-
-ZOLDER-
-ZOLDER-
LOGEER KAMER
SLAAP KAMER
-SALON-
HUISKAMER
SLAAP KAMER
SLAAP KAMER
-BALCON-
-VERDIEPING-
-DOORSNEDE: AB-
Amsterdam
November 1910
H. D. Tabak
Gerekt.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

11 Mei 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 10.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een Theater Variété en Hotel-Restaurant,

door M. KUYPER Czn., Bouwmeester.

De plaat en tekstfiguren geven plannen en gevel van een Theater-Variété en Hotel-Restaurant, bestemd voor een onzer groote steden. Zooals de plannen doen zien is het

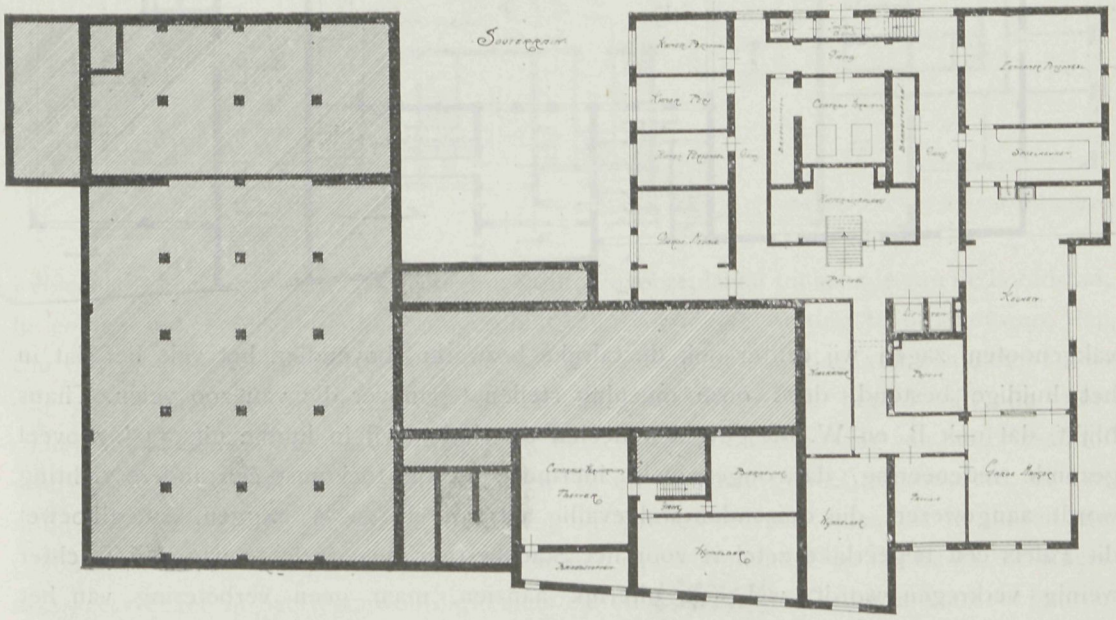

terrein op den hoek van twee wegen gelegen waardoor aan beide zijden licht te verkrijgen is. Zeer regelmatig is de indeeling van het plan, waarbij Hotel en Theater een geheel van elkander afgesloten geheel vormen. Ook het uiterlijk kenmerkt hetzelfde. De gevelteekening doet alleen het Hotel en den toegang tot de schouwburgzaal zien.

Die gevel is van bizonder gelukkige verdeeling, monumentaal, goed versierd zonder eenige overdrijving en daarbij gevormd door zeer gunstig gedachte hoofdlijnen. Het is een ontwerp, waarin groote verdiensten is weggelegd en dat tot uitvoering gebracht, een aantrekkelijk geheel voor den toeschouwer oplevert.

De Paleis-Raadhuiskwestie.

B. en W. van Amsterdam hebben door een zeer uitvoerig rapport hunne meening doen blijken in zake de Paleis-Raadhuiskwestie. Dat is een zeer te waardeeren feit. Tot nog toe waren het alleen de Vereenigingen die in hun idealistische beschouwingen aan het woord waren, en zoolang dit geschiedde, waren velen van meening daar geen tegenspraak kwam, dat dat de eenige weg was om tot oplossing te geraken. Wij hebben ons er van den beginne af aan tegenover gesteld, niet minder idealistisch als de andere

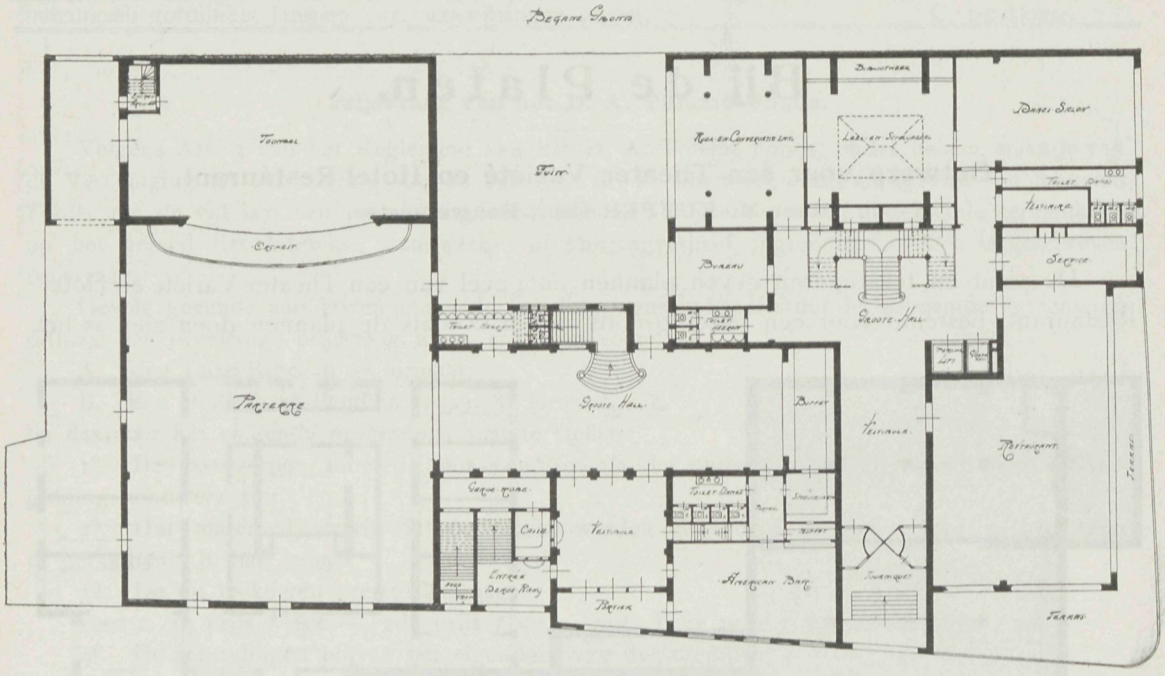

vakgenooten zagen wij echter ook de talrijke bezwaren, bovendien het vele lief dat in het huidige bestond, deed onze meening stellen tegenover die van zoo velen. Thans blijkt, dat ook B. en W. dit gevoelen deelen en vinden wij in hunne uitspraak zooveel gezonde redeneering, dat ongetwijfeld hiermede in de toekomst een andere richting wordt aangewezen, die duizenden welgevallig zal zijn. B. en W. zeggen, dat, alhoewel dit Paleis een begeerlijke zetel is voor het Stadsbestuur, ten opzichte van gerief echter weinig verkregen wordt, wel aan uiterlijk aanzien, maar geen verbetering van het raderwerk dat de gemeente-administratie vormt. Wanneer het Stadsbestuur verhuisd, dan wordt van het Prinsenhof nog zeker $^3/_5$ gevorderd om de verschillende diensten te huisvesten en nu moge de telefoon nog zoo gemakkelijk en doelmatig zijn, toch zal verspreiding van hoofden en dienst bezwaren opleveren. Daarbij zal het Prinsenhof ook toch voor die diensten verbouwing behoeven en dus van kostenbesparing geen sprake

zijn, en het Paleis tot Stadhuis gemaakt 7 ton kosten, waar wel over nagedacht mag worden, daar nog zooveel op hulp wacht.

Waar nu de Commissie die het plan aan de hand deed voor een geschikten overgang, ook de traditie wil in eere houden, en aan de koninklijke familie de vertrekken te laten tijdens het bezoek aan de hoofdstad, daar zou als vanzelf uit volgen, dat de oorspronkelijke bestemming dier vertrekken op die wijze nooit weder tot haar doel kwam. Maar er zijn grootere bezwaren, de vertrekken door de commissie vastgesteld zijn volgens B. en W. niet voldoend en het jaarlijks bezoek wijst dit aan door het gebruik van de groote zalen van het Paleis die dan werkelijk dienst moeten doen. Zal dat alles moeten vervallen bij verbreking van verband tusschen op te richten woning en gebouw tot ontvangst, dan zal er veel van den luister verloren gaan die nu dat bezoek kenmerkt en B. en W. vinden ook daarin overwegende bezwaren, want op dien weg zouden de officieele bezoeken van autoriteiten

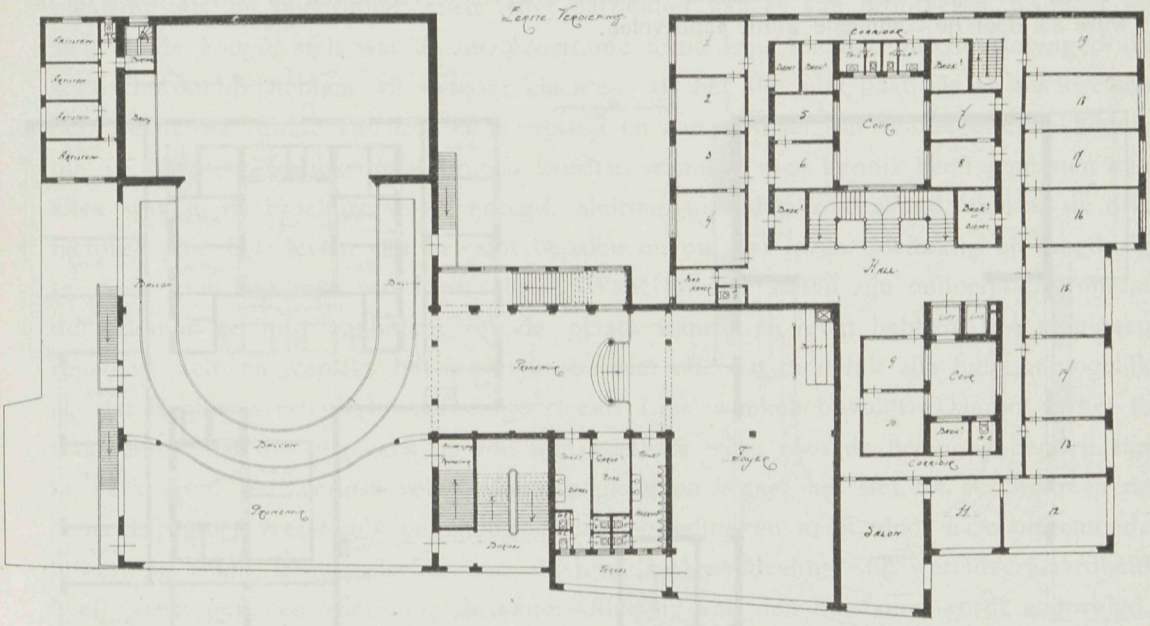

wel eens geheel naar den Haag kunnen worden overgeplaatst tot schade van de hoofdstad. Is echter het Paleis Raadhuis ongeschikt als vorstelijke woning te beschouwen, dan zou daaruit alleen kunnen voortvloeien het aannemen tot stichting van een nieuw Paleis wat dan echter een landszaak wordt en waarvoor B. en W. bereid zijn alle voorstellen tot samenwerking in overweging te nemen. Ook de verbouwing van het Prinsenhof waarvoor *f* 2.700.000 is gerekend, achten B. en W. niet geheel gemotiveerd, er zijn middelen genoeg aan de hand te wijzen om groote receptie zalen uit te sluiten die gevonden zouden kunnen worden in de kamer van koophandel op de Beurs, of elders maar zeer zeker in het tegenwoordig Paleis en door H. M. de Koningin daarvoor gaarne zullen worden afgestaan. B. en W. besluiten daarbij hunne zienswijze in de volgende conclusies.

1°. Het Paleis, het oude Stadhuis aan den Dam, kan de oorspronkelijke bestemming herkrijgen; daarbij kunnen echter de eischen van den tijd en van den dienst niet in alle opzichten tot hun recht komen.

De werkzaamheden, daartoe vereischt, moeten onder het toezicht en onder de leiding eener deskundige commissie geschieden.

2°. Oordeelt de hooge Regeering, dat het Paleis, oorspronkelijk een dienstgebouw en geene woning, met het oog op de tegenwoordige eischen als vorstelijk verblijf maar uiterst gebrekkig voldoet en dat de groote en rijk versierde ruimten het gemis van comfort niet kunnen vergoeden, en acht zij het ongewenscht, dat het Paleis zijne tegenwoordige bestemming behoudt, dan verleene de Gemeente hare medewerking, om voor het verblijf van H. M. de Koningin in de hoofdstad eene doelmatige vorstelijke woning te stichten. Het in alle opzichten merkwaardige historische bouwwerk, dat nu bijna het geheele jaar is gesloten, worde in dit geval voor de burgerij van Amsterdam weder opengesteld.

3°. Wenscht daarentegen de Hooge Regeering den tegenwoordigen toestand van het Paleis te doen voortduren en moet dus op andere wijze een beter stadhuis worden verkregen, dan kan de oplossing niet gevonden worden op het terrein aan den Dam tegenover het Paleis, omdat dit terrein, ook zelfs bij onteigening van het geheele blok tusschen Vischsteeg en Vijgendam, te klein is.

4°. Een volkomen bevredigende oplossing van het Stadhuis-vraagstuk kan in elk geval worden verkregen door het bestaande Stadhuis-complex te verbouwen en te vergrooten op de wijze als door de commissie wordt aanbevolen.

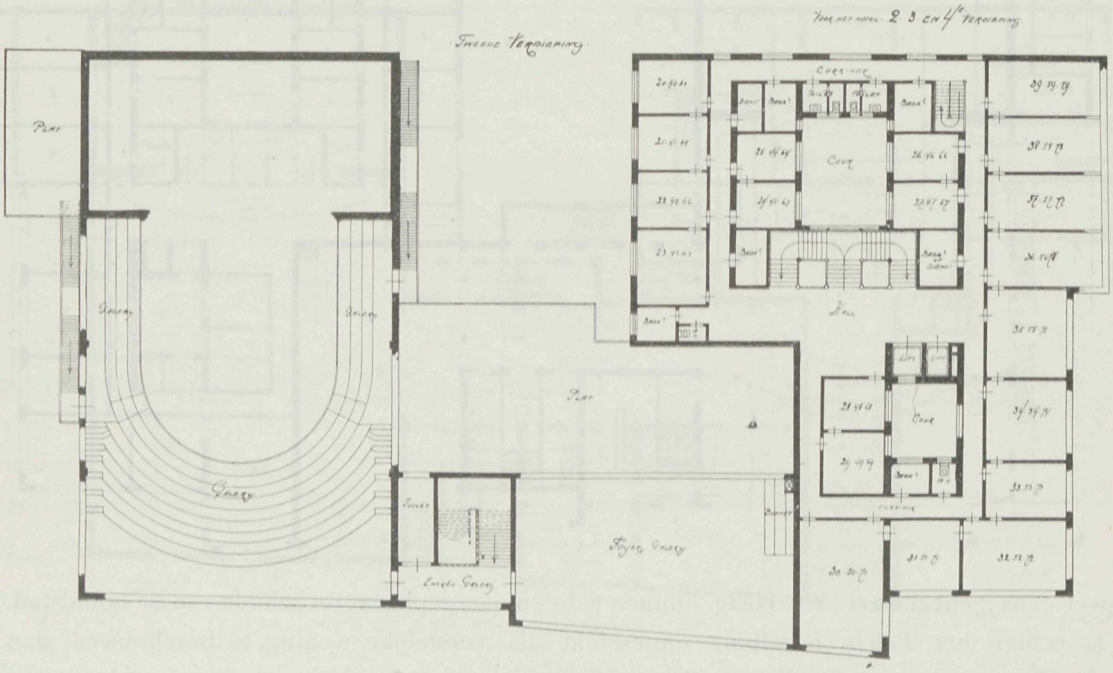

Zoo is dan door B. en W. een woord gesproken, dat door velen wordt toegejucht, want het aantal van hen die met die conclusies mede gaan, is lang niet gering te achten. Wij vertrouwen dat de regeering in die conclusies een stille wensch lezende de tegenwoordige traditie hoog te blijven houden spoedig aanwijzing moge geven, opdat met kracht worde doorgegaan om het stadhuis in de voorgenomen richting te kunnen voltooien. Wij hebben het onlangs van den Heer Weissman gehoord, hoeveel in het Paleis-Raadhuis in den Franschen tijd is verknoeid en door schijnvertooning in dat monumentale interieur is bijgewerkt Zou nu wanneer eenmaal het besluit mocht vallen, dat het Paleis-Raadhuis, Paleis blijft, dan de natie en Amsterdam in het bizonder niet zooveel liefde voor de kunst, die dat gebouw vertegenwoordigt hebben dat zij de namaak verwijderd en alles in overeenstemming brengt, het raadhuis tot Paleis verheft

dan was aan alles een goed einde gekomen. Zoo menige waardevolle woning zag zich naar de eischen van den nieuwen bewoner gewijzigd, zonder daarin juist ten onder te zijn gegaan. Dat blijft een zaak die de toekomst ons aan de hand bied, om met alle kracht tot eere te brengen.

Sloten van de N. V. Lips, Dordrecht.

De overal bekende firma Lips heeft een brochure de wereld ingezonden, die elk die bij het bouwvak betrokken is verdient te leeren kennen, en daar die brochure gratis verkrijgbaar is, zullen velen partij trekken van de nuttige wenken, toegelicht met illustraties daarin gegeven. De inhoud dan loopt geheel over de sloten. Het is een artikel waarmede bijna een ieder te maken heeft. Niet alleen de mannen van het vak voor wie het een vereischte is, dat zij weten, welke zorg een slot behoeft, zoowel bij plaatsing als bij onderhoud, maar ieder particulier kan er van profiteeren, wanneer hij zich op de hoogte stelt wat de mededeelzame firma Lips ten bate van het slotengebruik zegt. Gewoonlijk hebben wij spoedig klachten, als het slot niet gaat, als wij ons kwetsen door te nauwe ruimte van slot en kozijnstijl en zoo al meer, tal van ongeriefelijkheden, die in het vergeetboek opgeschreven worden, wanneer men kennis heeft genomen van alles wat in de brochure wordt gezegd. Sluiting, plaatsing, onderhoud, ziedaar de drie factoren die het leven van het slot bepalen en om dat leven doelmatig en langdurig te doen zijn leze men wat Lips schrijft. Want hoevele sloten zijn ondoelmatig, omdat de vakman ze niet aanbracht op de plaats waarop zij recht hebben, hoe menigeen repareert zelf en verdikt het innerlijk zoo met olie dat eindelijk alle hulp onmogelijk is, dat is alles overbodig, wanneer ge slechts Lips' wenken opvolgt. Daarom is het te waardeeren dat die gegevens op zoo min kostbare wijze voor de belanghebbenden zijn te verkrijgen, het verlost velen van een plaag en brengt het slot tot eer waaraan de firma Lips toch reeds zulk een hooge waarde geschonken heeft, door hare uitnemende bewerking. Men denke slechts aan de brandkasten-afdeeling, die wereldvermaardheid heeft verkregen, en die door de sloten-afdeeling van den huisbouw wordt nagevolgd.

Prijscouranten.

Wij vestigen de aandacht op de uitvoerige prijscourant, die de firma Henri Huinck en Alex Imhofe deed verschijnen. Men vindt er talrijke en juist de meest bruikbare bouwmaterialen in, allen geprijsd, waardoor het bezit er van geriefelijk is Het is prijscourant No. 16, en zal de firma die gaarne op aanvrage toezenden.

Prijsvragen.

Prijsvraag voor de verkaveling ter bebouwing van de gronden behoorende tot de villa „Wyckerveld" gelegen in het Wykerveld onder de gemeente Meerssen, uitgeschreven door de erfgenamen van wijlen den Heer en Mevrouw Eugène Regout-Regout overleden ter villa Wyckerveld

Prijzen *f* 400.—. en *f* 200.—.

PROGRAMMA: Doel.

Het doel der prijsvraag is eene verkaveling van het terrein met volledige stratenaanleg te

verkrijgen, welke aan praktische en aesthetische eischen voldoet, doch waarbij eene zoo groot mogelijke opbrengst van den verkoop der kavels als bouwterreinen op den voorgrond staat.

Gegevens.

1. *Terrein.* Het te verkavelen terrein met eene zware lijn op de twee bij het programma verkrijgbare teekeningen aangeduid, is gelegen in het Wykerveld onder de gemeente Meerssen, oostwaarts van den langs het stations-emplacement Maastricht loopenden rijksweg Maastricht—Nijmegen en ten Noorden van den Scharnderweg (rijksweg Maastricht—Valkenburg).

De oostelijke helft van het terrein maakt, volgens de gegevens van den Rijk-Waterstaat, deel uit van het winterbed der rivier de Maas, ten behoeve van den afvoer van het overstroomingswater, dat bij hare hoogste standen, geheel afgescheiden van het eigenlijke rivierbed, oostwaarts van het op den rechter Maasoever gelegen gedeelte van Maastricht, loopt.

Aangenomen wordt dat het winterbed tot eene breedte van 75 M. mag beperkt worden, indien daarvoor nagenoeg evenwijdig aan den Groenenweg een regelmatig bed gegraven wordt ter bodembreedte van ± 50 M. met den bodem ter hoogte van 44,65 M. + N. A. P. nabij den Scharnderweg, dalende tot 44,40 M. + N. A. P. aan de Noordergrens van het terrein.

De afstand van den westkant des Groenenwegs tot de as van het te graven winterbed zal niet meer bedragen dan 107 M.

De gemiddelde zomergrondwaterstand ligt beneden 44,00 M. + N. A. P.

Verkavelingsontwerpen waarbij het gevorderde winterbed niet of slechts ten deele wordt vrij gehouden, worden niettemin ter mededinging toegelaten, mits de ontwerper in de toelichting duidelijk de uitvoerbaarheid en het voordeelige van het ontwerp aantoone.

Het terrein is tot 1 Augustus 1911 voor belangstellenden op vertoon van het programma te bezichtigen, des Woensdags en 's Zaterdags van 2 tot 6 uur.

2. *Hoogte der straten.* De aan te leggen straten zullen minstens eene hoogte verkrijgen van 47.50 M + N. A. P aan den Scharnderweg en 47.25 + N. A. P. nabij de Noordergrens van het terrein, welke hoogte overeenkomt met de te verwachten hoogte van het overstroomingswater bij eene herhaling van den bekenden hoogsten Maasstand (1880).

In de ophooping van de beide langs het terrein loopende rijkswegen behoeft het verkavelingsontwerp niet te voorzien.

3. *Breedte der straten.* De nieuw aan te leggen straten zullen minstens 10 M. breed zijn. De rooilijnen langs den rijksweg Maastricht Nijmegen en langs den Scharnderweg, op de teekening bestemd voor het verkavelingsplan aangeduid, moeten aangehouden worden.

4 *Verlegging van den weg naar Guesselt.* Aangenomen wordt dat het gedeelte van den weg naar Guesselt, vallende binnen het te verkavelen terrein, geheel of gedeeltelijk kan worden opgeheven, wanneer het overblijvende gedeelte van den weg door de ontworpen nieuwe straten op geschikte wijze in aansluiting wordt gebracht met den rijksweg Maastricht—Nijmegen tegenover of benoorden de verlengde Stationstraat.

5. *Bestaande gebouwen.* Elk der vier op het plan, bestemd voor de verkaveling, aangeduide gebouwen, zijnde in de volgorde van Zuid naar Noord eene boerderij, een koetshuis met stalling, eene villa en eene portierswoning, kunnen al of niet behouden worden.

6. *Verlegging station.* Het verkavelingsplan moet rekening houden met de geprojecteerde wijziging van het station en emplacement Maastricht, zooals die op de situatieteekening is aangegeven. De overweg in het verlengde der Stationstraat moet geacht worden te zijn opgeheven, terwijl eene voetbrug ontworpen is ter plaatse op de situatieteekening aangeduid.

7. *Bouwverordening der gemeente Meerssen.* Volgens deze verordening moeten de bouwblokken tusschen twee evenwijdige straten minstens 45 M. breed zijn.

8. *Aanlegkosten der straten.* De kosten voor den aanleg eener straat ter breedte van 10 M. met al de daarin te brengen voorzieningen, doch zonder de aanlegkosten der aardenbaan, zijn te stellen op *f* 25.— per strekkenden Meter. Voor elken meter meerdere straatbreedte worden bedoelde aanlegkosten *f* 1.— hooger.

Gevraagd wordt:

1°. Een ontwerp voor de verkaveling van het terrein als bouwterrein met volledigen stratenaanleg, aangeduid op een der teekeningen op de schaal 1 : 1000. De breedte van de

straten, de afmetingen der bouwblokken, de breedte der verschillende kaveltypen, alsmede de oppervlakte der kavels moeten ingeschreven worden.

Alle kavels moeten van een doorloopend volgnummer voorzien worden.

De kavels bouwterrein worden al naar gelang hunner bestemming ingedeeld in de navolgende 5 groepen, die op het verkavelingsplan moeten worden aangeduid met de bij elke groep vermelde kleur:

I. Arbeiderswoningen, blauw;
II. Burgerwoonhuizen van *f* 150—*f* 250 huurwaarde, geel;
III. Burgerwoonhuizen van *f* 250—*f* 400 huurwaarde, rood;
IV. Heerenhuizen, bruin;
V. Villa's, groen.

2°. Eene memorie van toelichting.

3°. Eene uitgewerkte begrooting der kosten van den aanleg van het volledige stratenplan van al de overige werken, welker uitvoering vooraf dient te gaan aan den verkoop der bouwterreinen.

4°. Eene raming van de verkoopswaarde der bouwterreinen, ingedeeld in de vijf onder 1°. vermelde groepen, en van de eventueel te behouden gebouwen.

BEPALINGEN.

Art. 1. De mededinging staat aan een ieder open.

Art. 2. Van de ontvangst af tot de terugzending zullen de ingekomen ontwerpen elk voor *f* 50 tegen alle risico worden verzekerd.

Art. 3. De jury bestaat uit: P. C. Huenges, Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat. J. G H. Schoth, Directeur der Gemeentewerken, W. L F. Sprenger, Architect.

Art. 4. Daar de Jury-leden de benoeming aanvaard hebben, verklaren zij, dat zij noch middelijk noch onmiddelijk belang bij den uitslag van den wedstrijd hebben en dat zij zich vereenigen met de bepalingen van dit program.

Art. 5. Toegekend worden: een eerste prijs van *f* 400, een tweede prijs van *f* 200 en eene eervolle vermelding.

Als de jury van oordeel is, dat geen der ingekomen ontwerpen voor bekroning in aanmerking kan komen, kan zij de voor prijzen beschikbaar gestelde som geheel of ten deele onder de beste ontwerpen verdeelen tot een minimum van *f* 200, of bij gering gehalte geheel inhouden In het eerste geval is voor het openen van den naambrief de schriftelijke toestemming van den inzender noodig. Ontwerpen, welke niet aan alle eischen van het programma voldoen, worden ter zijde gelegd en komen niet voor verdere beoordeeling in aanmerking.

De ontwerpen, waarvoor een prijs van minstens *f* 100 wordt toegekend, worden het eigendom van de prijsvraaguitschrijvers. De overige ontwerpen kunnen door de uitschrijvers aangekocht worden tegen eene vergoeding van *f* 100 en heeft het ontwerp eene eervolle vermelding verworven van *f* 150.

De uitschrijvers zijn hoegenaamd niet gebonden aan den ontwerper van een der bekroonde of aangekochte ontwerpen eenige verdere werkzaamheid betrekkelijk den stratenaanleg, de verkaveling of bebouwing op te dragen.

Art. 6. De jury zal over de ontwerpen der laatste schifting gedetailleerde beschouwingen leveren. Voor het vaststellen der eindconclusie zal de jury voltallig aanwezig zijn. Bij ontstentenis van langen duur van een lid der jury, waardoor de afwikkeling der prijsvraag aanzienlijk zou worden vertraagd, kan een plaatsvervangend lid door de uitschrijvers der prijsvraag worden benoemd in overleg met de jury. Voor een plaatsvervangend lid gelden dezelfde bepalingen als voor de gewone juryleden.

De jury neemt al hare besluiten met gewone meerderheid van stemmen. Na de uitspraak zal de verzegelde naambrief, behoorende bij het eerstbekroonde ontwerp, door de prijsvraaguitschrijvers in tegenwoordigheid van de jury worden geopend. Voor het openen van de naambrieven der overige bekroonde ontwerpen wordt de toestemming van de inzenders vereischt.

Art. 7. De inzendingen worden ingewacht tot en met 1 Augustus 1911 aan het adres van den heer W. L. F. Sprenger, St. Hubertuslaan no. 13 te Maastricht.

Inzendingen, welke na voormeld tijdstip mochten inkomen, zullen buiten beschouwing blijven

en vóór de uitspraak der jury aan het correspondentie-adres teruggezonden worden. Teekeningen of andere stukken, die niet door het programma zijn voorgeschreven, zullen buiten beschouwing blijven en niet worden tentoongesteld.

Art. 8. De ontwerpen moeten anoniem zijn en worden ingezonden onder een kenteeken of motto. Op straffe van uitsluiting is het aan inzenders verboden op de een of andere wijze de anonimiteit vóór de uitspraak van de jury te verbreken.

Bij elke inzending zal in afzonderlijke verzegelde couverts moeten worden gevoegd:

a. een naambrief van den ontwerper, bevattende een verklaring, luidende: „ondergeteekende . . . . . te . . . . . inzender van het ontwerp motto . . . . . ., verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is";

b. een correspondentie-adres.

Beide brieven te voorzien van het motto, welk motto tevens moet vermeld staan op de teekening, de memorie, de begrooting, de raming en de verpakking.

Het onder b genoemd couvert zal vóór de uitspraak der jury door haar mogen worden geopend, wanneer het noodig is door tusschenkomst van den correspondent, met den ontwerper in briefwisseling te treden.

Het schrift op de teekeningen en bijbehoorende stukken mag niet zijn het handschrift van den inzender.

Art. 9. Uitreiking der prijzen of aankoopsommen zal geschieden binnen één maand na de uitspraak der jury.

Art. 10. De ingekomen ontwerpen zullen na de uitspraak der jury, op nader te bepalen tijdstip, voor de inzenders tentoongesteld worden.

Het tijdstip en de plaats der tentoonstelling worden den inzenders medegedeeld op eene kaart, welke op vertoon den houder toegang geeft tot de tentoonstelling. Aan elk correspondentie-adres zullen twee kaarten toegezonden worden.

Het volledige jury-rapport zal gedurende de tentoonstelling in het daarvoor bestemde lokaal ter lezing liggen. Na afloop van de tentoonstelling zullen de ontwerpen, welke niet 't eigendom van de prijsvraaguitschrijvers zijn geworden, vrachtvrij terug gezonden worden aan de opgegeven correspondentie-adressen.

Elk prijsvraag-ontwerp, voor zoover niet door de uitschrijvers in eigendom verkregen, blijft het geestelijk eigendom van den vervaardiger, zonder wiens toestemming verder van het ontwerp geen gebruik zal worden gemaakt.

Art 11. Het bureau voor inlichtingen wordt gevormd door de jury: alle correspondentie te richten tot het lid den heer W. L. F. Sprenger, Architect, St. Hubertuslaan no. 13, te Maastricht.

Na 31 Mei 1911 worden geene inlichtingen meer verstrekt.

Alle schriftelijk gevraagde en gegeven inlichtingen zullen op den 1 Juni 1911 des voormiddags voor belangstellenden ter inzage liggen bij voormeld jurylid en zullen daarna zoo spoedig mogelijk kosteloos in druk worden toegezonden aan de aanvragers van programma's, wier adressen schriftelijk zijn opgegeven, alsmede aan hen die schriftelijk om toezending der inlichtingen verzocht hebben.

Alleen de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden als deel uit te maken van het programma.

Art. 12. Het programma met twee teekeningen voor de verkaveling en eene situatieteekening is, zoolang de voorraad strekt, tegen betaling van *f* 0.30 verkrijgbaar bij het in Art. 11 vermelde jurylid tusschen 12 en 1 uur 's namiddags. Tegen inzending van *f* 0.50 wordt het franco toegezonden aan het in de aanvraag nauwkeurig aan te duiden adres.

Maastricht, April 1911.

De Jury,

P. C. Huenges.
J. G. H. Schoth.
W. L. F. Sprenger.

Voor de erfgenamen voornoemd,

C Schreinemacher
L. Lhoest.
A. Bonhomme.

Plan tot het bouwen van een Theater-Variété met annexe, en een Hotel-Restaurant
voor The Dutch Hotel Company" te London — Gevelschets

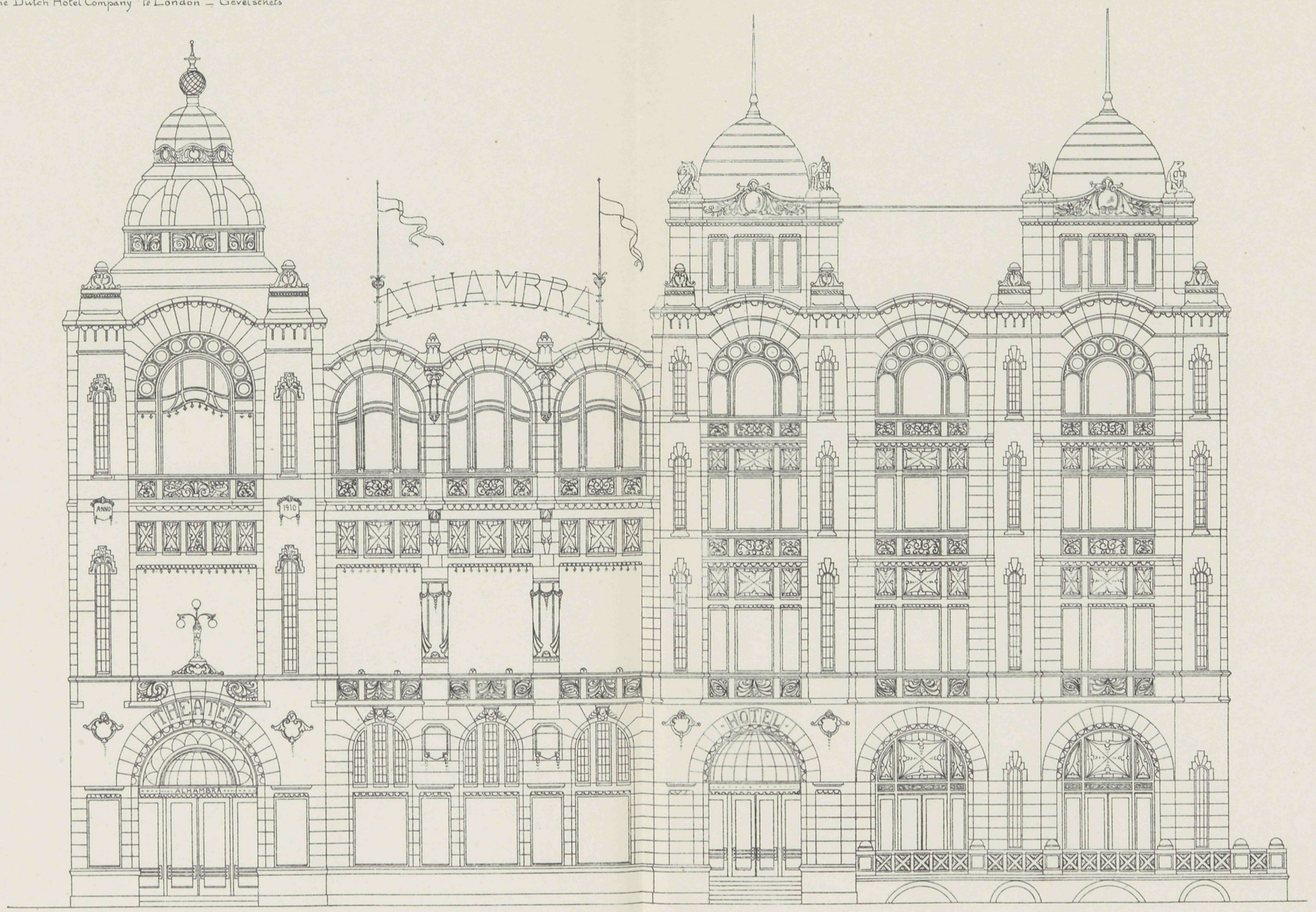

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

25 Mei 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 11.

Bij de Platen.

Onderwijzerswoning te Koudekerke,
door H. G. TOEBES.

Een eenvoudig vraagstuk toch eigenaardig opgelost. Ontwerper gaf aan den gevel een karakter, geheel verschillend met het gewone en trekt daardoor de aandacht. Het terug bouwen van den ingang dat aan de hoofdvertrekken eenigen voorsprong geeft, maakt met den topgevel als bekroning een zeer goeden indruk. De gevel bestaat uit metselwerk tot de hardsteenen lijst in miskleurig hardgrauw en het verdere gedeelte in kleurig Brabantsch hardgrauw met Obernkirchener zandsteen. De trap is gedekt met verbeterde Holl. roode dakpannen. De indeeling is beknopt, beganen grond twee kamers en keuken, daarboven twee idem en studeerkamer, gangen zijn ruim en de trapbreedte flink.

Dictaphoon.

De N. V., Maatschappij »Matovanti«, gevestigd te Amsterdam, exposeert ter Tentoonstelling van Moderne Kantoor-inrichtingen en Administratie een zeer belangrijke vinding op het gebied der huistelephoon. Een dictaphoon ook wel genaamd Stentortelephoon. Het wordt oppassen voor het personeel, want al zijn zij in een geheel ander magazijn of kantoorlokaal van hetzelfde gebouw bezig, de aanwezigheid van de dictaphoon brengt het geluid over, en is dat niet naar behooren, dan weet de patroon oogenblikkelijk waar hij nauwlettend toe moet zien. Maar niet alleen ondergeschikten, ook de werking der machines valt op die wijze voor hem te beoordeelen, rustig gezeten op zijn kantoorstoel. Is dat een gerief, nog belangrijker is, dat de patroon van zijn kantoor naar een ander gedeelte van het gebouw aan zijn personeel een brief kan dicteeren, zonder dat het noodig is dat de telephoonhoorn aan het oor geplaatst moet worden.

Gesprekken worden op die wijze op groote afstanden overgebracht en in het tentoonstellingsgebouw wordt daarvan het bewijs geleverd op afstanden tot 40 Meter toe. Inderdaad wel een gerief en de N. V. Maatschappij »Matovanti« zal voorzeker haar intrede in verschillende instellingen doen tot levering van die toestellen en daar een praktisch gerief scheppen.

De Buizenfabrikatie.

Onder het postmerk van 20 Mei 1911 ontvingen wij van de N. V. de Nederlandsche gresbuizen-industrie te Deventer een niet onbelangrijke mededeeling, betreffende onze nijverheid. Bij een onderzoek ten behoeve eener levering van gresbuizen voor de gemeente Amsterdam, bleek dat een buis van 30 c M. een draagvermogen had van 10000 K.G, terwijl die van Duitsch fabrikaat het moest afleggen op 3200 K.G. Wel een gunstigen uitslag voor het Nederlandsche fabrikaat.

Bij de tekstfiguren.

De vier tekstfiguren geven de beide plannen en gevels van een villa, ontworpen door M. Rooderkerk, bouwkundige. Het is een geriefelijk plan, de vestibule waardoor men in de hal komt, waarin de trap, heeft ter rechter zijde een spreekkamer. Verder komen op die hal uit twee kamers en keuken. Op de bovenverdieping zijn twee slaapkamers, bad- en logeerkamer. De gevels zijn modern opgevat en zullen door de afwisseling daarin aangebracht, voldoen.

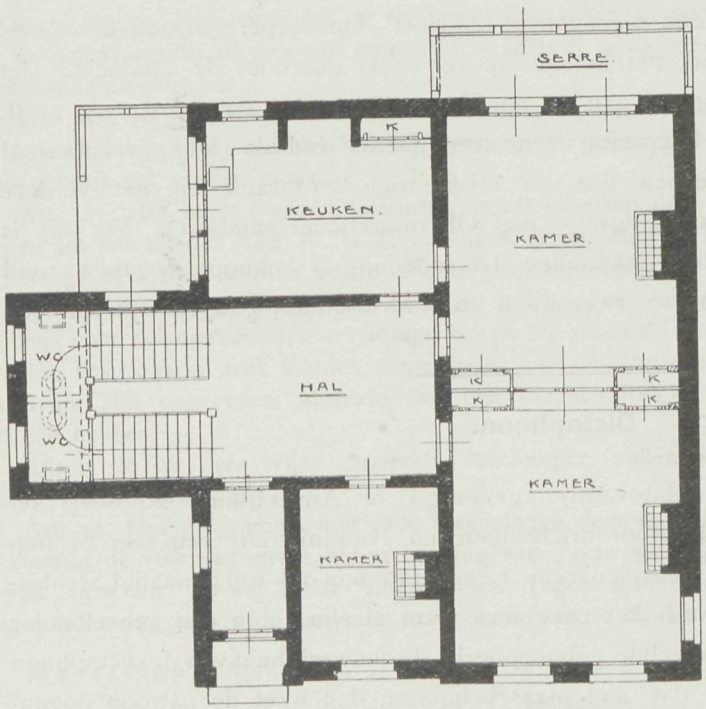

Beganen grond.

Zonderlinge Besteksbepalingen.

In aflevering 8 mochten wij verwijzen op de alleszins vreemde bepalingen in een bestek van een te Enschede gevestigd bouwkundige opgenomen. Wij deden dat naar aanleiding van een bericht van daar ontvangen. Thans krijgen wij eveneens van daar een vervolg van andere zijde op die mededeeling en wel, »dat de betrokkene bouwkundige een zenuwlijder is, dus niet verantwoordelijk kan en mag worden gesteld voor zijne handelwijze«. Dat feit is zeker te betreuren en geeft voor de daad een andere verklaring. Niettemin blijft het zonderlinge aan de zaak eigen en vragen wij waar die toestand bekend blijkt te zijn geweest aan vakgenooten, dan

ook door hen niet een waarschuwend woord is gesproken. Wanneer toch zulke toestanden mogelijk zijn, dan zou men bij de mededinging naar eenig bouwwerk voor het vervolg wel de bepaling op mogen nemen. »De aannemer stelle zich vooraf vooral op de hoogte omtrent den zielstoestand van den bouwmeester« en wij zien al een leger van psychiaters optrekken om bij de berekening van bestekken de aannemers hunne diensten aan te bieden.

Bond-Heemschut.

Wij ontvingen dezer dagen van bovengenoemde Bond, waarvan 24 Mei 1911 de eerste Algemeene Vergadering is gehouden, het programma van den werkkring en nemen wij dit gaarne ter verdere kennisname op, omdat wij de stichting van den Bond alleszins toejuichen. Jammer is het dat bij ons te lande dergelijke plannen gewoonlijk eerst gevormd worden als de toestanden er vrij hopeloos uit zien. Eerst hebben wij zonder eenig verzet, de meest pittoreske geveltjes, die vooral aan Amsterdam's verleden herinneren, doen sloopen. Er was voor dertig jaar geleden een tijd dat men die afgodisch vereerde, wel wat te veel, en elk bouwkundige, die eenige teekenvaardigheid had, zette zich aan het werk, om oude geveltjes in teekening te brengen, zoodoende is er nog zeer veel op papier bewaard gebleven, maar de origineelen gingen. Het Huis met de Hoofden, zoo ten allen tijde gerespecteerd, liet men eerst door kwajongens na hartelust de fraai gebeeldhouwde leeuwenkoppen die den gevel versieren, mishandelen en stukken afslaan, om ze daarna met zorg te stoppen en op te lappen. Overal om de stad en op het platte land liet men cacao-, zeep-, cognac- en champagnereclame hoogtij vieren door het plaatsen van allerlei misselijke gedenkteekenen om dan tot de ervaring te komen, dat het toch ontzaggelijk leelijk is. Zoodoende vindt Heemschut werk om overal op te ruimen maar de Bond kan ons niet weder teruggeven de velerlei typische gebouwen die door het moderne zijn verdrongen Het is ook te wenschen, dat de Bond eens de aandacht schenkt aan de veilingen van antiquiteiten, waar de prachtigste schouwen, wand- en plafondbeschilderingen terecht komen om naar Amerika of Engeland uitgevoerd te worden. Het is een tijd, waarin nog veel gered kan worden en daartoe zal de Bond, getuige haar program van groot nut zijn, dit zegt:

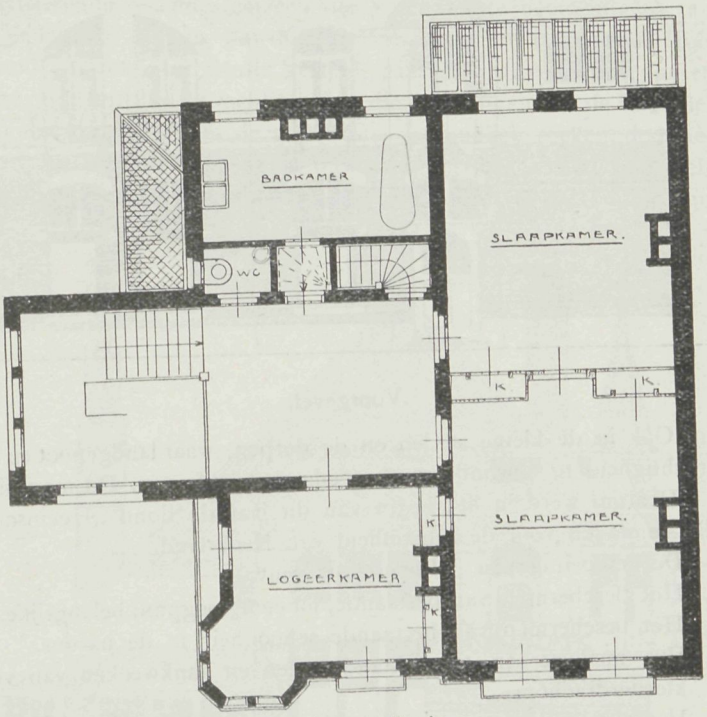

Eerste verdieping.

De schoonheid van Nederland is al van ouds bekend. In geen ander land hebben de schilders en de teekenaars zich, sedert de vijftiende eeuw, met zóóveel ijver en kunst op het wedergeven dier schoonheid toegelegd.

Tot het laatst der achttiende eeuw is de schoonheid van Nederland vrijwel ongerept gebleven. Wel ondergingen steden, dorpen en gehuchten vóór dien tijd veranderingen, doch die veranderingen gaven nooit tot ontsiering aanleiding, omdat steeds nieuwe kunst in de plaats kwam van de oude, die verdween.

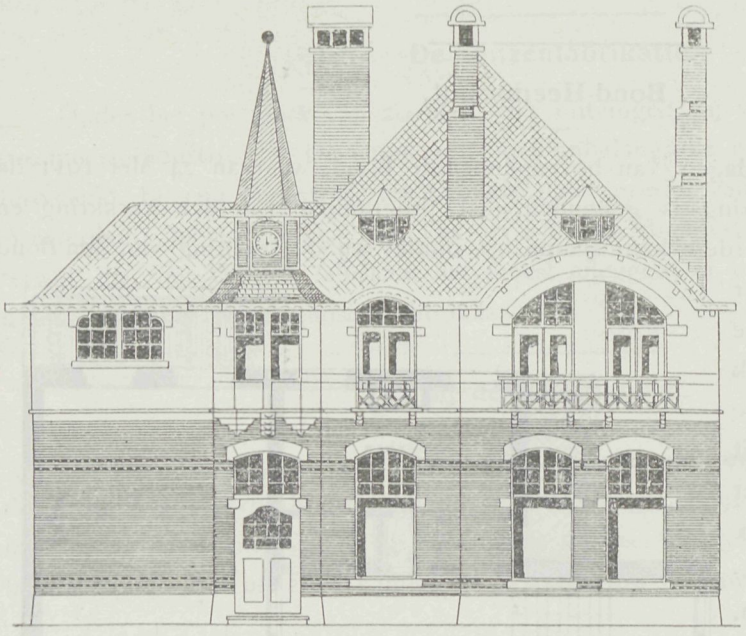

Voorgevel.

Dan zien wij de negentiende eeuw mêedoogenloos den moker zwaaien, wateren dempen, gedenkteekenen doen verdwijnen, zonder iets te kunnen voortbrengen, hetwelk met het oude op één lijn mocht worden gesteld.

Wanneer wij de oude afbeeldingen van steden en dorpen beschouwen, dan treft ons steeds het harmonisch geheel Doch wie door onze hedendaagsche steden of dorpen wandelt kan haast geen schrede doen, zonder dat hij de een of andere oorzaak tot ergernis vindt. Overal is de niets ontziende reclame er op uit, door zoo schril mogelijke tegenstellingen de aandacht van den voorbijganger te trekken. Ook in de kleine steden en de dorpen, waar landgenoot en vreemdeling heen gaan om schilderachtigheid te bewonderen, is reeds veel bedorven. Dit mag niet zoo blijven.

Daarom werd in het begin van dit jaar de Bond „Heemschut" opgericht, die zich ten doel stelt, te waken voor de schoonheid van Nederland.

De bemoeiing van „Heemschut" omvat:

1. Het beschermen van bestaande, uit eenig oogpunt belangrijke, bouwwerken en gedenkteekenen.
2. Het beschermen van bestaande schoonheid in de natuur.
3. Het medewerken tot instandhouden en aankweeken van volkskunst, volksfeesten en volkskleederdrachten.
4. Het tegengaan van ontsierende reclames.
5. Het bevorderen, dat nieuw te stichten bouwwerken aan de eischen der schoonheid voldoen.
6. Het doen houden van technische voordrachten voor openbare ambtenaren, die op het bebouwen van stad en land invloed hebben.
7. Het doen houden van wetenschappelijke voordrachten voor leeraren en onderwijzers, om in staat te stellen, bij de jeugd kennis van en liefde voor de schoonheid van Nederland op te wekken.
8. Het doen houden van populaire voordrachten met lichtbeelden, om het publiek in alle streken des lands de schoonheid der omgeving te leeren kennen en te doen waardeeren en het duidelijk te maken zoowel hoe die schoonheid kan worden behouden als hoe zij te loor gaat. In deze voordrachten moet op het groote belang dat voor ons land, wegens het vreemdelingenverkeer, aan het behoud der schoonheid verbonden is, worden gewezen.
9. Het zenden aan de pers van mededeelingen en opstellen, welke tot voorlichting van het publiek dienstig zijn.
10. Het verspreiden van geïllustreerde boeken en vlugschriften.
11. Het uitgeven van een maandschrift.
12. Het uitschrijven van studie-prijsvragen.

Toelichtingen.

Tot 1. De Bond zal zich, ten opzichte der bescherming van bestaande gedenkteekenen, aansluiten bij de beweging door den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond begonnen, om tot een bescherming door de wet te geraken, en, zoolang die nog niet is verkregen, alle pogingen steunen, die gedaan worden om bestaande bouwwerken te behouden.

Tot 2. Wat het beschermen van bestaande schoonheid in de natuur aangaat zal de Bond zich verstaan met de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland en zich verder bepalen tot het opwekken van belangstelling voor deze schoonheid in den ruimsten kring. In bijzondere gevallen zal de Bond de pogingen steunen, die tot behoud van het landschaps- of stadsschoon door op dit gebied reeds werkzame lichamen worden ondernomen.

Tot 3. In vele streken van Nederland dragen karakteristieke volkskunst, volksgebruiken, volksfeesten en volkskleederdrachten zeer veel tot de eigenaardige schoonheid bij. De Bond zal daarom trachten, dit alles zooveel mogelijk te verheffen en in stand te doen blijven door gepaste middelen aan te wenden, en vereenigingen, die hetzelfde doel beoogen, te steunen.

Tot 4. Het tegengaan van ontsierende reclames zal een der voornaamste bemoeiingen van den Bond zijn. Hij zal trachten, gedaan te krijgen, dat door de wet aan deze steeds meer toenemende ontsiering van stad en land paal en perk worde gesteld, daar juist de schoonste punten voor reclame-doeleinden worden geëxploiteerd. In afwachting van die bepalingen zal de Bond het publiek er op wijzen, dat de reclamemakers, die toch de gunst van dat publiek zoeken, door het bederven der schoonheid van stad en land zich die gunst onwaardig maken, zoodat hun welbegrepen belang vordert, daarmede niet voort te gaan, maar andere middelen te zoeken, om hun doel te bereiken.

Tot 5. Niet minder belangrijk zal de bemoeiing van den Bond zijn in zake het stichten van bouwwerken, die aan de eischen der schoonheid voldoen. Reeds bestaan in enkele groote gemeenten „Schoonheidscommissies", waarvan invloed ten goede uitgaat. Daar echter die commissies uit den aard der zaak slechts zeer beperkt in aantal zullen zijn, stelt de Bond in een „Schoonheidsraad", welke zijn diensten overal verleent, waar dit noodig is. De taak van dezen Raad zal zijn, adviezen te geven omtrent alles wat van invloed kan wezen op de schoonheid van stad en land. De Raad zal door het Dagelijksch Bestuur van den Bond, dat voorgelicht wordt door de Correspondenten, om advies gevraagd worden, waarna dit Bestuur dat advies ter kennis brengt van wien het aangaat.

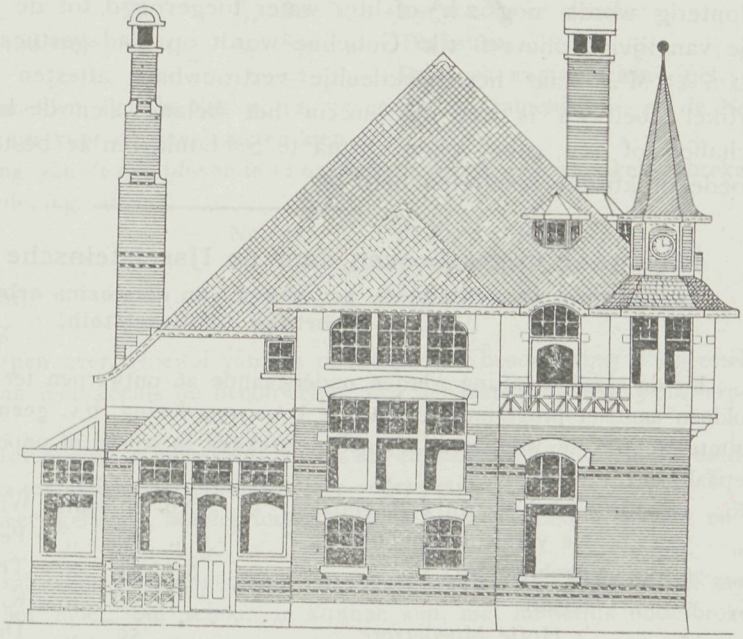

Zijgevel.

Ter beschikking van den „Schoonheidsraad" zal de noodige bezoldigde technische hulp worden gesteld

Het Dagelijksch Bestuur brengt de instelling van den „Schoonheidsraad" ter kennis van alle openbare bestuurslichamen, die voor zulk een kennisgeving in aanmerking komen.

De „Schoonheidsraad" zal, indien dit noodig blijkt, Gewestelijke Commissies aan het Bestuur ter benoeming voordragen. De taak dezer Commissies zal overeenkomen met die, welke door de „Schoonheidscommissies" in de groote gemeenten moet worden vervuld.

De „Schoonheidsraad" zal niet slechts advies geven ten opzichte der stichting van gebouwen, maar ook omtrent verandering in aanzien van het landschap en bij wijziging of uitbreiding eener bebouwing.

Gobeline waterverf.

In den laatsten tijd is het artikel verfstoffen belangrijk vooruitgegaan. Daaronder neemt een groote plaats in de Gobeline waterverf die blijkens talrijke attesten uitstekend voldoet. Een lastige vijand in de woning is de witkalk, niet alleen gaat door het gedurig witten zich een laag vestigen op het muurvak of plafond maar de versieringen gaan er eindelijk onder verloren en spoedig barst die laag, waardoor het uiterlijk in waarde verliest, terwijl de muurvakken eenen gedurigen hinder leveren om met het voorbijgaan een gedeelte van hun bezit aan anderen mee te deelen. Dat houdt alles op wanneer men de vlakken met gobeline waterverf overdekt. Natuurlijk moet de oude laag witkalk vooraf verwijderd worden wanneer die eenige dikte heeft bereikt, zijn de vlakken nog niet oud dan is voldoende schoon schuieren genoeg en met sterk zeepsop afnemen. Bij nieuw werk is voldoende wanneer de vlakken winddroog zijn. Ook voor de buitenvlakken der gevels, kan men het toepassen, wat menig gecement geveltje spoedig als herboren doet zijn Over de bewerking het volgende. In een pot of emmer doet men 10 k⁰ Gobeline en voege daarbij in eens, dus niet bij kleine hoeveelheden 5 k⁰ = 5 Liter koud water. Een en ander wordt flink omgeroerd, zoo lang tot alles goed gemengd is. Men heeft dan een taaie brijachtige massa, die men een halfuur rustig laat staan, zoo mogelijk van de lucht afgesloten door een deksel of een stuk papier. Daarna wordt onder voortdurend flink omroeren ten einde te voorkomen dat de verf klonterig wordt, nog 2 k⁰ of liter water toegevoegd tot de dikte zoo wat gelijk is aan die van lijvige olieverf. 1 k⁰ Gobeline wordt op glad gestucadoord werk gerekend voor 10 à 15 M². Naar het boekdeeltje vertrouwbare attesten te oordeelen, voldoet het artikel goed en is het daarom in het belang zich de brochure hieromtrent aan te schaffen of een proef bij de firma te Schoonhoven te bestellen. Menigeen zal daarbij goede praktische resultaten hebben.

Prijsvraag uitgeschreven door de IJsselsteinsche Bouwmaatschappij.

Jury rapport betreffende de prijsvraag van ééngezins arbeiderswoningen aan den Poortdijk te IJsselstein.

Bij de eerste schifting werden onderstaande 26 ontwerpen ter zijde gelegd, wegens het niet voldoen aan het programma of aan de bouwverordening, b v. geen voldoende straatbreedte, open ruimte achter de woningen, of geen vertrekken in aantal of oppervlakte, als in de verordening bepaald enz.

No.	1	motto Cirkel waarin 8 diagonalen.	No.	39	motto Wie overlegt, legt over.
„	3	„ De verkleinde nabootsing.	„	40	„ Penates.
„	6	„ Architecture.	„	41	„ Trapezium.
„	7	„ Klaar.	„	44	„ K. E. A. N.
„	14	„ 't Hofje Moederzorg.	„	50	„ De zestig huizen.
„	17	„ C.	„	51	„ Twee driehoeken in cirkel [get]
„	18	„ Cirkelfiguur [get]	„	54	„ Volharding
„	20	„ Arbeid Adelt.	„	58	„ Klinkerornament.
„	22	„ Cirkel waarin rechte lijnen [get]	„	66	„ Eigenbelang.
„	24	„ Poortdijk.	„	75	„ IJssel.
„	28	„ Zelden Rust.	„	78	„ Lotto.
„	34	„ Licht en Lucht.	„	83	„ Wiwintem.
„	38	„ Trio.	„	84	„ Eenvoud.

Bij de tweede schifting bleek, na een nauwkeurig onderzoek dat de volgende 46 ontwerpen wegens mislukte opvatting, gebrekkige plan- en terreinindeeling, minder gelukkige architectuur van de gevels of niet te herstellen bezwaren, als bij de eerste schifting genoemd betreffende de bouwverordening, niet voor bekroning in aanmerking kwamen:

No. 2 motto Eenvoud.
„ 4 „ Wie?
„ 5 „ Cirkel waarin een bij [get.]
„ 8 „ Ring.
„ 9 „ Eenvoudig en degelijk.
„ 12 „ Studio.
„ 16 „ Zwarte schijf [get.]
„ 19 „ Hun thuis.
„ 21 „ Goed en Goedkoop.
„ 23 „ Egypt.-driehoek [get.]
„ 27 „ Welkom.
„ 29 „ Beknopt.
„ 30 „ No. 30.
„ 31 „ Bis in idem.
„ 33 „ H. S. en zwarte driehoek.
„ 35 „ Pythagoras.
„ 36 „ Liberty.
„ 37 „ Loon naar werken.
„ 42 „ A.
„ 43 „ Passer, driehoek en gradenboog in cirkel [get.]
„ 45 „ A. H. [dooreen.]
„ 46 „ Fortes Fortuna.
„ 47 „ Slechts weinig tijd over.
„ 52 „ Eensgezind.
No 53 motto Woningbuurt.
„ 55 „ Vesta.
„ 56 „ Dilemma.
„ 59 „ Driehoek waarin 2 Egypt. driehoeken [get.]
„ 61 „ Cirkel waarin 2 Egypt. driehoeken [get.]
„ 62 „ Studie.
„ 63 „ Maart.
„ 64 „ Hoop.
„ 65 „ G. W.
„ 68 „ Ad laborem.
„ 69 „ Josephina.
„ 70 „ Voorwaarts.
„ 71 „ Doel.
„ 72 „ Drie cirkels dooreen [get.]
„ 73 „ Cirkel waarin ster [get.]
„ 74 „ Werkmansheim.
„ 76 „ Cirkel waarin driehoek met ingeschreven cirkel [get.]
„ 77 „ Rust.
„ 79 „ Placet.
„ 80 „ Eenvoudig in cirkel.
„ 81 „ Toekomst.
„ 82 „ Driehoek waarom cirkel [get.]

Wij willen hier nog vermelden, dat de Nos. 5, 12, 55 en 71 een tamelijke — en de Nos. 56 en 73 een goede architectuur voor de gevels lieten zien.

Na een derde bestudeering van de overblijvende 12 ontwerpen vielen, wegens enkele gebreken, ook wat betreft de bouwverordening, uit:

No. 10 motto Studie.
„ 11 „ Te huis.
„ 13 „ Licht en Lucht.
„ 48 „ Kleine woning.
No. 57 „ B. K.
„ 60 „ Je oplossing.
„ 67 „ Minimum en maximum.

Als nu bleven 5 ontwerpen over. Hoewel van elk ontwerp eene beoordeeling is opgesteld, meenen wij te kunnen volstaan met slechts de beoordeeling van den laatstgenoemde 5 ontwerpen hier te laten volgen.

No. 32. Motto „32". Het terrein is geteekend op 80 M. en daar het 85 M. is zal er dus aan de Poortdijk een nog grooter gedeelte overblijven voor vóórtuintjes.

De terreinindeeling is zeer gelukkig, zonder fouten wat de bouwverordening betreft en in de details vernuftig.

Een plein of hof als dit zal zeker een aangename indruk verwekken; een plein of hof moet een gesloten beeld geven; het moet, om schoon te kunnen zijn, niet hinderlijk onderbroken worden door straten.

Deze groepeering is gesloten en aan het achtergedeelte zeer rustig gehouden door de iets terug liggende huisjes, deze huisjes zullen aangewezen zijn voor ouden van dagen.

Ook de geslotenheid van het voorgedeelte is goed gedacht door de alleen staande huisjes bij den toegang.

De indeeling van de huisjes is goed doordacht, praktisch en aangenaam in de verhoudingen.

De architectuur van de gevels is zeer goed, goed van karakter en goed van groepeering om het pleintje.

Het teekenwerk is vlot, zonder effectbejag en doet den constructeur herkennen.

No. 15. Motto „Arbeid". De terreinindeeling is zeer goed, doch mist op enkele punten de beslotenheid van het ontwerp „32".

De 6 middenwoningen zullen de rust van de bebouwing eenigszins verstoren en de plaatsing

van deze zes woningen heeft tengevolge gehad dat de achtertuintjes ondiep zijn geworden.

De distributie van de huisjes is goed bestudeerd

De architectuur van de gevels is verdienstelijk, goed getypeerd en aangenaam in de groepering.

Het teekenwerk is van hooge waarde en verraad een zeer vaardige hand.

No. 49. „De 20ste eeuw". De terreinindeeling is niet gelukkig, er is geen enkele poging gedaan om een aardig effect te krijgen, hetzij door groepeering of door beplanting. De indeeling is te veel straat, te stedelijk van karakter.

Door de zeer gelukkige architectuur van de gevels wordt het bovenstaande bezwaar wel verminderd, doch het ontbreken van een afsluiting aan de Noordzijde van het terrein blijft niet fraai.

De planindeeling van de huisjes is zeer goed en met zorg ontworpen.

Het teekenwerk is verdienstelijk en getuigt van een bekwame hand.

No. 26. Motto: „Eudokia". De terreinindeeling verdient lof.

De indeeling van de woningen is goed.

De gevels zijn goed en het geheel is verdienstelijk geteekend.

No. 26. Motto: „Cirkel waarin egypt. driehoek" (get.) De terreinindeeling is niet gelukkig, ontwerper heeft geen poging gedaan om een eenigszins vriendelijke en afwisselende groepeering. te verkrijgen.

De planindeeling van de woningen is goed.

De architectuur van de gevels is eenvoudig en goed.

Het teekenwerk is strak van lijn.

Conclusie. De eindconclusie van de jury is, dat deze vijf ontwerpen het meest in aanmerking zouden komen voor eene bekroning.

De jury meende hen te moeten rangschikken als hieronder is gedaan en wel op grond van de architectonische verdiensten d.w.z. goede terrein- en pianindeeling en goede geveloplossingen.

Bij het narekenen der begrootingen moest de jury tot haar leedwezen erkennen, dat geen der inzenders er in slaagde op voldoende wijze aan te toonen, dat er voldaan was aan een der eischen van het programma, n.l. dat de woningen konden worden gebouwd voor een som, welke bij de in het programma gestelde huurprijzen, een rente van 7 pCt. zou waarborgen.

Reden waarom de jury zich niet meent te kunnen verantwoorden, de genoemde vijf ontwerpen voor een volledige bekroning, volgens het programma voor te dragen.

Zij meent echter dat de groote verdiensten der ontwerpen wel degelijk erkend moeten worden en vindt daarin aanleiding, aan uw Bestuur voor te stellen, aan deze plannen premiën toe te en wel als volgt:

1e premie van *f* 175.— aan het ontwerp motto „32".
Ontwerper de heer K. VAN DEN BERG, architect te Utrecht.

2e premie van *f* 75.— aan het motto „Arbeid".
Ontwerper de heer G. J. BOSMA, architect te 's Gravenhage.

3e premie van *f* 50.— aan het ontwerp motto „De 20ste" eeuw."
Ontwerper de heer G. H. MOL, te Breda.

1e Eervolle vermelding aan het ontwerp motto „Eudokia".
Ontwerpers de heeren C. J. L. VAN DEN HARST en W. de W., te Rotterdam.

2e Eervolle vermelding aan het ontwerp motto „Cirkel waarin egypt driehoek" (get.)
Ontwerper de heer A. VAN HATTUM, architect te Utrecht.

In het ontwerp motto „32", zijn eenige bezuinigingen te maken, zonder aan plan, indeeling of architectuur schade toe te brengen en daar wij dit plan als het beste beschouwen, stellen wij U voor, bij eventueele bebouwing van het terrein, dit ontwerp, met de aan te brengen bezuinigingen, te kiezen en uit te voeren.

Aldus opgemaakt op de laatste bijeenkomst van 2 Mei 1911.

De Jury,

W. DE MAN, c.i., *Voorzitter.*
D. KOMEN.
A. v. d. KOPPEL.
D. E. WENTINK.
C. DE GRAAF, *Secretaris.*

Plan voor een Onderwijzerswoning van het hoofd der Gemeenteschool te Noordeherke Prov: Zeeland.

Voorgevel.

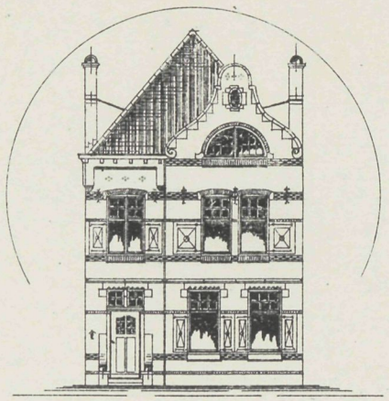

Doorsnede.

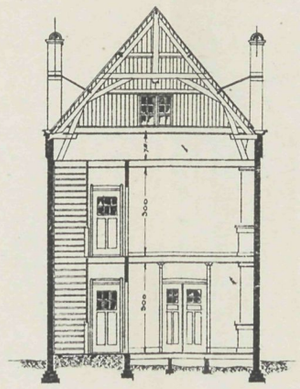

achtergevel.

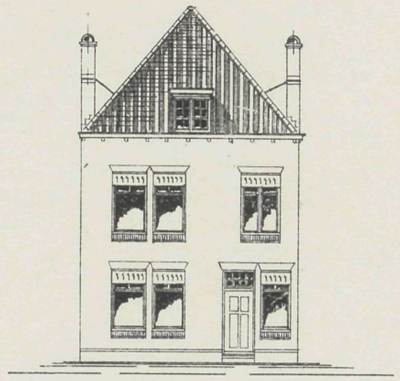

Platte Grond.

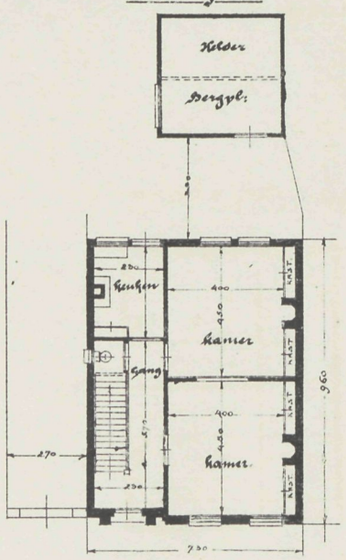

1e Verdieping.

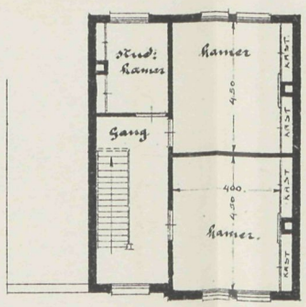

Balk: en Kapplan.

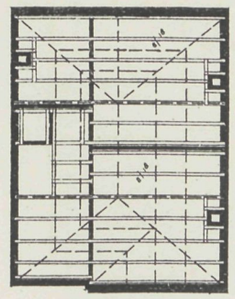

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

8 Juni 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 12.

Bij de Platen.

Woonhuis aan de Oude Ubbergscheweg te Nijmegen,

door I. A. HEUVELINK, Bouwmeester.

De bouwmeester die ons deze teekening ter opname afstond, is geen onbekende voor de abonnenten onzer uitgave. Meermalen mochten wij daartoe op gelijke wijze in de gelegenheid gesteld zijn en steeds deden wij dat gaarne omdat de plaat een gewoonlijk volledig geheel aanbied, waarbij de architectuur een degelijke plaats inneemt. Zoo ook dit ontwerp. Het plan beganen grond geeft bij den ingang, aan den voorgevel, een ruime entree die vervolgd wordt door even ruimen gang waarin het trappenhuis rechts is gelegen. Aan dien zelfden kant ligt een kantoor en flinke keuken met bergplaats waarvoor een afzonderlijke toegang bestaat. Links de ruime suite met ronden uitbouw aan den voor- en serre aan den zijgevel. Op de bovenverdieping zit- slaap- en badkamer terwijl voor het dienstdoend personeel de kamers op de zolderverdieping zijn. Flinke gevels sluiten dit alles in, door de verdeeling van uitbouw, serres, en ramen voor het trappenhuis aan alles een eigenaardig aanzien gevende dat bevredigt en waarbij een hoogstzuinige versiering hier juist bizonder voldoet. Zooals de situatie aangeeft gunstig aan den weg gelegen in de nabijheid van de fabrieksinrichtingen van den eigenaar maakt alles een zeer goeden indruk.

Ontsiering der wegen.

Het is zeker een gelukkig teeken, dat allerwege nagenoeg in elke stad van eenig belang, zelfs in dorpen een samenwerking begint te ontstaan, om het schoon aan die plaatsen eigen zooveel mogelijk in stand te houden. De sterk toenemende alles bedervende reclame vertooningen dragen daar veel toe bij. In Duitschland neemt men het nog wat ernstiger op dan bij ons en in Frankfort a. d. O. is zelfs een ondernemer van die reclame vertooningen voor de rechtbank gedaagd. Nu is die zaak ter beoordeeling gesteld aan kunstenaars, die als hunne meening uitspraken, dat al die reclame het landschap bederft, dat er echter streken zijn zooals groote effen landvlakten, heidevelden en andere terreinen waar het natuurschoon gering is, die de reclame toelaat zich daar in al hare macht te vertoonen en achten zij het daarom wenschelijk, dat bij dergelijke ondernemingen, de ondernemers naar die terreinen moeten verwezen worden. Alzoo de reclame toegelaten maar alleen daar waar haar bestaan geen afbreuk doet aan de omgeving. Doch niet alleen de reclame maar ook slechte inrichting van stedelijke toestanden moeten verwijderd worden. Op een der hoofdwegen naar het Rijksmuseum waar langs de meeste vreemdelingen gaan, de Spiegelstraat en Spiegelgracht te Amsterdam. troont aan het einde van deze laatste een loods waaruit het afval van de omgeving in schuiten wordt gestort en weggevoerd, daarbij die omgeving dikwerf in een ware stofwolk verbergend. Dat viel te meer op, toen in de afgeloopene week bij een bezoek van Engelsche burgervaderen en technici die het steden schoon kwamen opnemen, deze juist hun station vonden, om op de booten door de stad te gaan, in de Spiegelgracht vlak bij die loods en daardoor wel een zonderling denkbeeld moeten hebben gekregen van de wijze waarop in de hoofdstad het steden schoon wordt in eere gehouden. Geen wonder dat bij de afvaart van de booten die omgeven waren van daar liggende vuilnis schuiten, de meeste gasten met de zakdoek voor neus en mond de tocht aanvingen. 't Wordt dus hoog tijd die inrichting te wijzigen en zal dit bij vele buitenlandsche bezoekers dien dag niet onopgemerkt zijn gebleven. Had dat niet voorkomen kunnen worden, door het kiezen van beter station van afvaart.

Stadsverfraaïing.

Rotterdam heeft groote plannen. Het betreft het aanleggen van een groot wandelpark Nu is Rotterdam karig van wandelwegen voorzien en wat nu wordt voorgesteld zal daarin een echte ommekeer brengen. Het plan is inderdaad een der fraaiste dat in de laatste jaren aan de orde kwam, het is op oordeelkundige wijze gedacht en juist het denkbeeld, de Kralingsche Plas die een groote aantrekkingskracht daarbij vormt er geheel door in te sluiten; verdient waardeering. De grootte van het Park zal 250 H.A. bedragen begrensd ten Zuid-Westzijde door de stad. Noord en Oostzijde door de baan gevormd door Hollandsche- en Staatsspoorweg. Het land dat ongeveer 5 à 6 M. onder het Rottepeil ligt, wil men nu 1 M. boven dit peil ophoogen. Een groote hoeveelheid

gronds is daarvoor noodig, doch de uitdieping van de Waalhaven komt hierin te gemoet en zal dan den grootsten aanvoer leveren. Men berekent dat 20 millioen M3 grond zal moeten worden aangevoerd, wat meerendeels door opspuiting zal geschieden. Aan de Westelijke helft rekent men in 1914 te beginnen, dan zal in 1924 die zijde gereed kunnen zijn. In dien tijd wordt ook aan de Oostelijke kant aangevangen, zoodat tegen 1940 alles gereed kan zijn. Inderdaad, Rotterdam dat in vele opzichten krachtig aan hare uitbreiding en verbetering werkt, heeft wanneer alles tot stand komt, en dat zal het zeker, een park verkregen zoo als geen enkele stad in ons land kan te zien geven. Juist de groote waterpartij geeft daaraan iets bekoorlijks en ongemeens, waarom dit denkbeeld aller sympathie zal verwerven. Daarbij kenmerkt zich de Park aanleg door een bizonder gelukkige verdeeling zooals de aanvankelijke projecten daarvan te zien geven

---

Nederland en het Vredespaleis.

Behalve dat de regeering vier wandschilderingen van F. Bol in bruikleen ten dienste van het gebouw afstaat; bestaat het voornemen, zeven ramen te dichten met gekleurd glas, hier te lande vervaardigt. De oppervlakte is 53.397 M². De kosten hiervoor worden begroot op *f* 18.000.

Prijsvraag IJsselstein.

De tentoonstelling der ingekomen antwoorden op dien prijsvraag, zullen 9, 10, 11 en 12 Juni 1911, van 9 tot 12 en vau 1½ tot 7½ uur op de Galerij van de Fruithal Vreeburg—Utrecht, en op 20 tot en met 24 Juni in de teekenlokalen te IJsselstein te bezichtigen zijn.

Watervoorziening
door
de Firma Jan Hamer & Co., Amsterdam.

Watervoorziening in uitgebreiden zin vindt men opgenomen in de geïllustreerde omschrijving, die de Firma Jan Hamer & Co., Frederiksplein 6-8, te Amsterdam, algemeen heeft verspreid, 't is een welkome wegwijzer. Verschillende belangrijke installaties zijn door de Firma reeds daargestelt. De voordeelen, die de installaties aanbieden, zijn daarin uitvoerig omschreven, verder de ontijzering; filtratie; zuig- en perspompen, motoren, stoom- en diepwelpompen, een volledig geheel om te raadplegen door een ieder, die de watervoorziening ter uitvoering krijgt.

Bij de tekstfiguren.

Een Hotel-restaurant volgens ontwerp van den Bouwmeester M. Kuyper Cz. Een forsche fraai verdeelden en kloeken voorgevel waarvan het bovendeel zeker niet het allerminst is. Een gevel zooals wij ze gaarne zien in den kring waar zich het stadsleven bepaalt omdat door de goede verhoudingen zij indruk maken en den beschouwer bevredigen. Het plan dat wij ter beganen grond en verdiepingen hierbij geven,

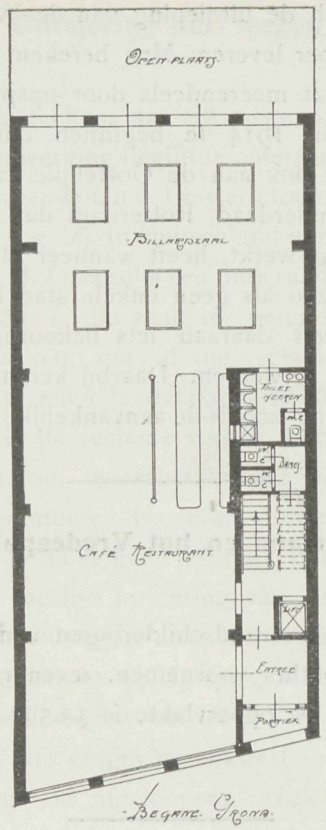

BEGANE GROND

levert een van die ontwerpen die voor den bouwmeester dikwerf de meeste bezwaren brengen, opgesloten tusschen anderen moet met de ruimte gewoekerd worden. Zoo geeft dit ontwerp ter beganen grond de zaal voor het café-restaurant, de bovenverdieping zit en verblijfzaal voor hotel benevens logeerkamers die op de andere verdiepingen gelijkelijk vervolgen. Een ruime binnenplaats geeft lucht en licht.

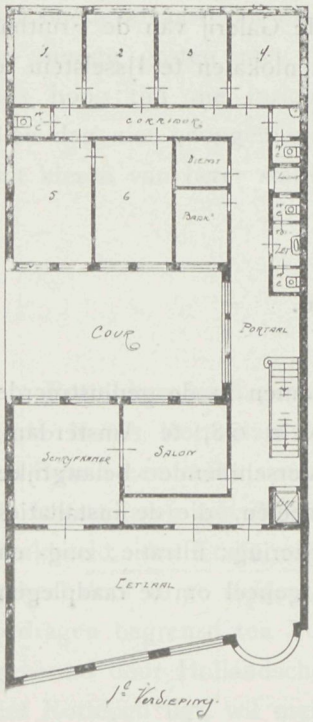

1e VERDIEPING

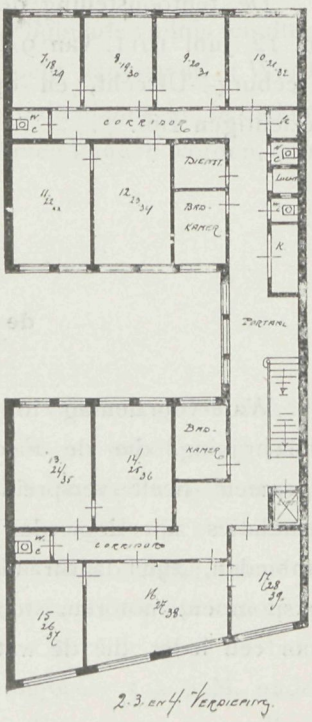

2. 3. en 4 VERDIEPING

Plan tot het bouwen van een Hotel Cafe Restaurant
in Wagenstraat te 's Gravenhage

Schets Voorgevel

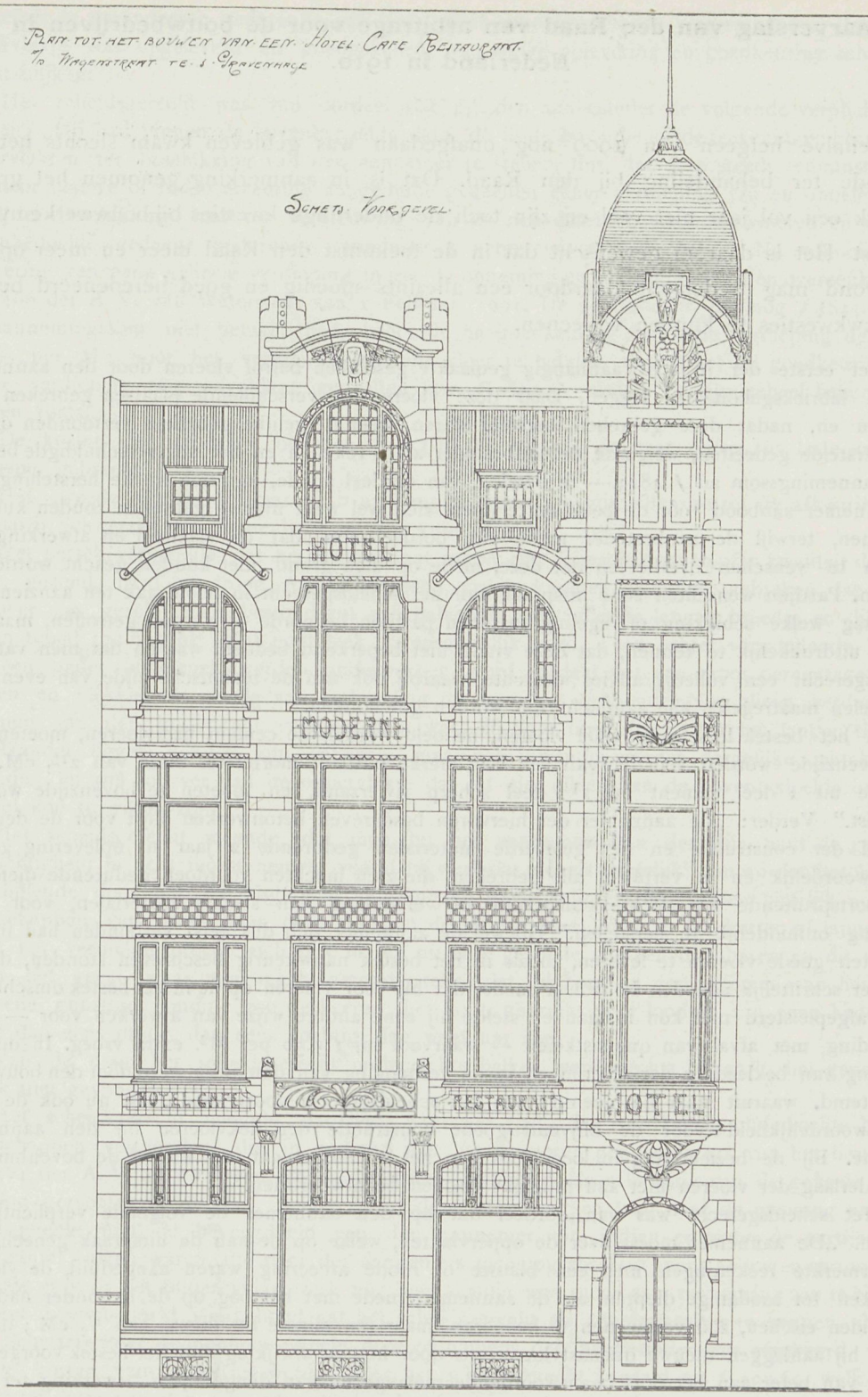

's Gravenhage. October 1910
De Architect:
H. Kuijper

Jaarverslag van den Raad van arbitrage voor de bouwbedrijven in Nederland in 1910.

Behalve hetgeen van 1909 nog onafgedaan was gebleven kwam slechts het navolgende ter behandeling bij den Raad. Dat is in aanmerking genomen het groote tijdperk een vol jaar niet veel en zijn toch de onderlinge kwesties bij bouwwerken velen geweest. Het is daarom gewenscht dat in de toekomst den Raad meer en meer op den voorgrond mag treden om daardoor een allezints spoedig en goed beredeneerd besluit in bouwkwesties te kunnen verleenen.

Het eerste der in 1910 aanhangig gemaakte geschillen betrof vloeren door den aannemer in een fabrieksgebouw te leggen. Daar deze vloeren op verschillende plaatsen gebreken vertoonden en, nadat deze gebreken hersteld waren, weer dergelijke gebreken vertoonden op de niet herstelde gedeelten, weigerde de aanbesteder af te rekenen en het nog verschuldigde bedrag der aannemingssom ad ƒ 4823.— te betalen, van oordeel zijnde, dat zich na de herstelling, die de aannemer aanbood vóór de betaling te doen, zich wel weer nieuwe gebreken zouden kunnen vertoonen, terwijl de aanbesteder mede van oordeel was, dat de vlakheid en afwerking der vloeren te wenschen overliet en dat deze, mede op dien grond, niet konden geacht worden te voldoen. Partijen wenschten eene uitspraak van het scheidsgerecht in hoofdzaak ten aanzien van de vraag welke schikking of regeling tusschen partijen behoorde te worden getroffen, maar zij gaven uitdrukkelijk te kennen, dat deze vraag niet beperkend bedoeld was en dat men van het scheidsgerecht een volledig advies wenschte, waarbij ook aan de technische zijde van eventueel te bevelen maatregelen alle aandacht zou worden geschonken.

In het bestek leest men: „De vloeren, bedoeld worden de cement ijzervloeren, moeten aan de bovenzijde worden voorzien van een laag sterke portland-mortel ter dikte van $2^1/_2$ cM., bestaande uit 1 deel cement op $1^1/_2$ deel scherp rivierzand, en moeten te bovenzijde worden gepolijst." Verder: „de aannemer der hiervoren beschreven betonwerken blijft voor de deugdelijkheid der constructie en der geleverde materialen gedurende 2 jaar na oplevering geheel verantwoordelijk en is verplicht alle gebreken, die zich mochten voordoen gedurende dien tijd en voortspruitende uit slechte constructie of verwerking van slechte materialen, voor zijne rekening onmiddelijk te herstellen." Hoewel de aannemer zich dus eerst verbonden had in alle opzichten goede vloeren te leveren, zooals in het bestek nauwkeurig beschreven stonden, deelde hij later schriftelijk aan den bouwheer mede, dat hij voor vloeren op de in het bestek omschreven wijze afgepleisterd niet kon instaan en stelde hij eene andere wijze van afwerken voor — eene bekleeding met afval van quenastkeien — waarvoor hij ƒ 0.50 per M^2. extra vroeg. In de verandering van bekleeding der vloeren en in de verhooging van den prijs werd door den bouwheer toegestemd, waaruit naar de meening van het scheidsgerecht voortvloeide, dat nu ook de volle verantwoordelijkheid voor de blijvend goede constructie der dekvloeren bij den aannemer berustte. Bij de bezichtiging in loco bleek aan het scheidsgerecht, dat zoowel de bovenhuid als de onderlaag der vloeren niet aan redelijke eischen beantwoordden.

Het scheidsgerecht was van oordeel dat op den aannemer de volgende verplichtingen rustten. „De aannemer moest over de oppervlakten, welke op de aan de uitspraak gehechte en gewaarmerkte teekeningen met een blauwe of roode arceering waren aangeduid, de vloeren afhakken tot zoodanige diepten, als de aannemer, mede met het oog op de hieronder nader te vermelden eischen, zou vermeenen te behooren, maar ten minste ter diepte van $^1/_2$ cM ; daarop moest hij aanleggen nieuwe quenastvloeren als door hen in afwijking van het bestek voorgesteld, echter van beter aan het doel beantwoordende mélange en van deugdelijker bewerking ter dikte van ten minste $1^1/_2$ cM., zoodanig dat het bovenvlak van alle vloeren op eenzelfde verdieping in aansluiting met de niet af te hakken vloeren overal even hoog kwam te liggen en zich nergens ongelijkheden voordeden. Deze werkzaamheden moesten aanvangen op zijn vroegst 7 en uiterlijk 14 dagen na de dagteekening dezer uitspraak en geregeld en met spoed worden voortgezet, zoodat zij vóór een bepaalden datum waren afgeloopen. De aldus hernieuwde vloeren had de

aannemer te garandeeren gedurende een jaar, nadat eene vernieuwde verdieping over de geheele oppervlakte was opgeleverd en goedgekeurd, van welke oplevering en goedkeuring schriftelijk moest blijken."

Het scheidsgerecht was van oordeel dat op den aanbesteder de volgende verplichtingen rustten: „Hij had binnen de bovenbepaalde data, de in de bovenbedoelde teekeningen gearceerde oppervlakten ter beschikking van den aannemer te stellen, dus, dat deze steeds tenminste ééne der door blauwe of roode arceering aangeduide gedeelten eener verdieping vrij en onbelemmerd te zijner beschikking had tot vernieuwing van de zich daarin bevindende vloeren en wel elk bovenbedoelde gedeelte gedurende tenminste 4 achtereenvolgende weken. Na voltooiing en oplevering van eene geheele verdieping moest de opneming en keuring geschieden overeenkomstig par 466 der A. V. van Waterstaat van 1 Februari 1901. De aanbesteder, die nog ƒ 4823.— van de aannemingssom niet betaald had, behoorde na goedkeuring van eene verdieping deze met ƒ 2.— per M². voor het verniewde gedeelte vloer te betalen, terwijl het bij goedkeuring der laatste verdieping nog onvoldane gedeelten der ƒ 4823.— alsdan in zijn geheel behoorde te worden voldaan".

De kosten der arbitrage beliepen ƒ 353.18 en werden in haar geheel ten laste van den aannemer gebracht.

Het tweede der in het jaar 1910 aanhangige gemaakte geschillen betrof de afkeuring van een partij Schwarzwalder dennenhout wegens vuur of broei.

Het bestek vermeldde, dat het dennenhout moest zijn Rijnsch dennen of in kwaliteit daaraan gelijk, gezond, hard en droog, zonder scheuren, groote kwasten of andere gebreken. De partij, waarover het geschil liep, bestond uit 278 balken in verschillende lengte, breedte en dikte en was in totaal 172.635 M³. Het hout leek oogenschijnlijk goed. Toen echter verschillende balken aan een nader onderzoek werden onderworpen, werd ontdekt dat een groot percentage roode strepen en vlekken als gevolg van verbroeiing of vervuring vertoonde. Niet alleen werden deze teekenen aan den buitenkant waargenomen, waar zij door besmetting door het langen tijd nat op elkander liggen konden zijn ontstaan, maar ook inwendig werden dergelijke ziektekiemen gevonden en wel zoo ver van de oppervlakte dat dit niet alleen aan de bovenbedoelde omstandigheid kon te wijten zijn.

Het scheidsgerecht meende, dat men bij het aannemen van dergelijk hout de grootste voorzichtigheid in acht moest nemen, vooral bij werk dat niet als „tijdelijk" kan worden beschouwd. Verschillende door het scheidsgerecht uitgesneden roode splinters vertoonden uiterlijk nog alle eigenschappen van goed hout, doch droegen de ziektekiemen in zich. Na korter of langer tijd moest het vernielingsproces zich ook in die uiterlijk gezonde stukken openbaren en dit was te eerder het geval, waar men mocht veronderstellen dat dit hout na gereedkomen van het werk in geene gunstige conditie zou verkeeren; het hout, gebruikt voor loodsen aan eene kade, zou allicht dan eens droog, dan eens vochtig, dan weer nat zijn.

Van de door het scheidsgerecht onderzochte balken werd slechts bij 25 % het genoemde gebrek niet gevonden.

Het scheidsgerecht meende, dat, waar ongeveer 75 % der nauwkeurig onderzochte balken eigenschappen vertoonden, die in verband met het hiervoren genoemde art. van het bestek en par. 324 der A. V. als gebreken moesten worden beschouwd, de afkeuring van de geheele partij en bloc gerechtvaardigd was Echter sloot deze afkeuring en bloc naar de meening van het scheidsgerecht niet de bevoegdheid van den aannemer uit, indien er onder de partijen een zeker aantal balken waren, die naar des aannemers meening absoluut geene gebreken vertoonden, deze, als er voor het onderhavige werk nog hout noodig was, nogmaals ter keuring aan te bieden.

Met bovenbedoeld voorbehoud gaf het scheidsgerecht als zijne meening te kennen, dat de partij Schwarzwalder dennenhout terecht door of namens den aanbesteder was afgekeurd.

De kosten van dit advies werden door het scheidsgerecht bepaald op ƒ 409.65, welk volle bedrag ten laste van den aannemer werd gebracht.

Het derde der in 1910 aanhangig gemaakte geschillen, waarin reeds uitspraak is gedaan, houdt verband met den bouw van eene tweede schutsluis naast een bestaand verlaat, een werk ten behoeve van eene gemeente verricht.

Tusschen aanbesteedster en aannemer is verschil gerezen allereerst betreffende het meer

werk. De aannemer die bij het ontstaan van het geschil reeds ƒ 6500.— meer werk had betaald gekregen, vroeg uit dezen hoofde nog betaling van ƒ 5572.05⁵. De aanbesteedster verklaarde zich bereid ƒ 2510.48 te betalen, het scheidsgerecht stond ƒ 4875.48 toe

Een tweede geschilpunt betrof de inhouding van ƒ 8100.— wegens overschrijding der opleveringsdata. Het scheidsgerecht overwoog dienaangaande o. a. dat, waar er een totaal bedrag aan meer werk geweest is van ruim ƒ 11375.48 dit aanleiding gaf te onderzoeken, of er geen termen waren, de 4de alinea van par. 468 der A. V. toe te passen, uit welke paragraaf volgt dat meer werk reden kan zijn tot verlenging van de opleveringstermijnen. Het scheidsgerecht kwam toen na verschillende overwegingen betrekkelijk den omvang van dit meer werk, en den tijd, waarop het was opgedragen, tot de conclusie dat een bedrag van ƒ 3800.— moest worden gekort.

Ten slotte hadden partijen verschil over de rentebetaling. Dienaangaande overwoog het scheidsgerecht dat de aanbesteedster aan den aannemer 2 betalingsmandaten had aangeboden, een voor het verrichte meer werk, en een voor het per resto op de aannemingssom verschuldigde resp. groot ƒ 2480.48 en ƒ 6840.— Naar het oordeel van het scheidsgerecht waren deze betalingsmandaten ten onrechte door den aannemer niet aanvaard, die zulks immers had kunnen doen onder reserve zijner rechten, maar die eene dergelijke aanvaarding zelfs niet beproefd had.

Het totale door den aannemer gevorderde bedrag was ƒ 20612.05⁵ behalve de door hem gevorderde rente; de Gemeente had zich bereid verklaard tot betaling van ƒ 9350.48 zonder rente. Het scheidsgerecht bepaalde dat de aanbesteedster had te betalen ƒ 16115.48, te vermeerderen met rente ad 5% van af den dag waarop de verschillende bedragen, waaruit bovengenoemd totaal bedrag is samengesteld, betaald hadden moeten zijn tot den dag der voldoening, met dien verstande dat geene rente betaald behoeft te worden van de bedragen, die per betalingsmandaat zijn aangeboden, vanaf den dag waarop dit is geschied.

De kosten van het advies bedroegen ƒ 977.09⁵, waarvan ƒ 615.57 werd gebracht ten laste van de aanbesteedster en ƒ 361.52⁵ ten laste van den aannemer.

In den loop van het jaar 1910 had de periodieke aftreding van de helft van de leden van den Raad plaats.

Alle aftredenden werden herkozen. Het waren de heeren J. J. 's Jacob, lid van den Raad van Administratie der H. IJ. S. M. te Amsterdam; P. H. Kemper, Hoofdinspecteur-generaal van de Rijks-Waterstaat te 's-Gravenhage; W. K. du Croix, Ingenieur van den Rijks-Waterstaat te Breda; J. F. Klinkhamer, Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft; A. Salm G.Bzn, Architect te Amsterdam; C. Muysken, Architect te Baarn; W. de Vlugt, aannemer te Amsterdam; F. de Herder, aannemer te Zwolle; A. H. Weijers Wzn., aannemer te Tilburg; W. F. Hoijinck, aannemer te Westervoort; J v. Noordenne, aannemer te Utrecht en B. Groenewegen, aannemer te Haarlem.

De heer J. N. Kruizinga, aannemer te Groningen zag zich genoodzaakt wegens ziekte voor het lidmaatschap van den Raad te bedanken, evenals de heer A. Stigter, aannemer te 's-Hage. In deze beide vacaturen werd voorzien door de benoeming tot leden van den Raad van de heeren H. Ibelings, aannemer te Groningen en A. J. de Haan, aannemer te Amsterdam.

27 September 1910 werd de Jaarlijksche Algemeene Vergadering te Amsterdam gehouden. Op deze vergadering werden verschillende wijzigingen in de Statuten aangebracht. Het aantal leden van den Raad werd uitgebreid en vastgesteld op 15 leden-ingenieur, 15 leden-architect en 15 leden-aannemer. De mogelijkheid werd geopend ter besparing van kosten en ter bespoediging van de behandeling van de geschillen, de berechting van kleine geschillen, d. w. z. die beneden ƒ 1000.— door één scheidsman te doen plaats hebben, terwijl geschillen van boven dit bedrag door één scheidsman zouden kunnen worden berecht wanneer *beide* partijen dit wenschten. Verder werd de mogelijkheid geopend met grooten spoed een geschil te behandelen, wanneer de aard van dit geschil het eischte.

Aldus vastgesteld in de vergadering van het Bestuur van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland van 31 Maart 1911.

Namens het Bestuur:
A. Déking Dura, *Voorzitter.*
Mr. M. A. van Booven, *Secr.*

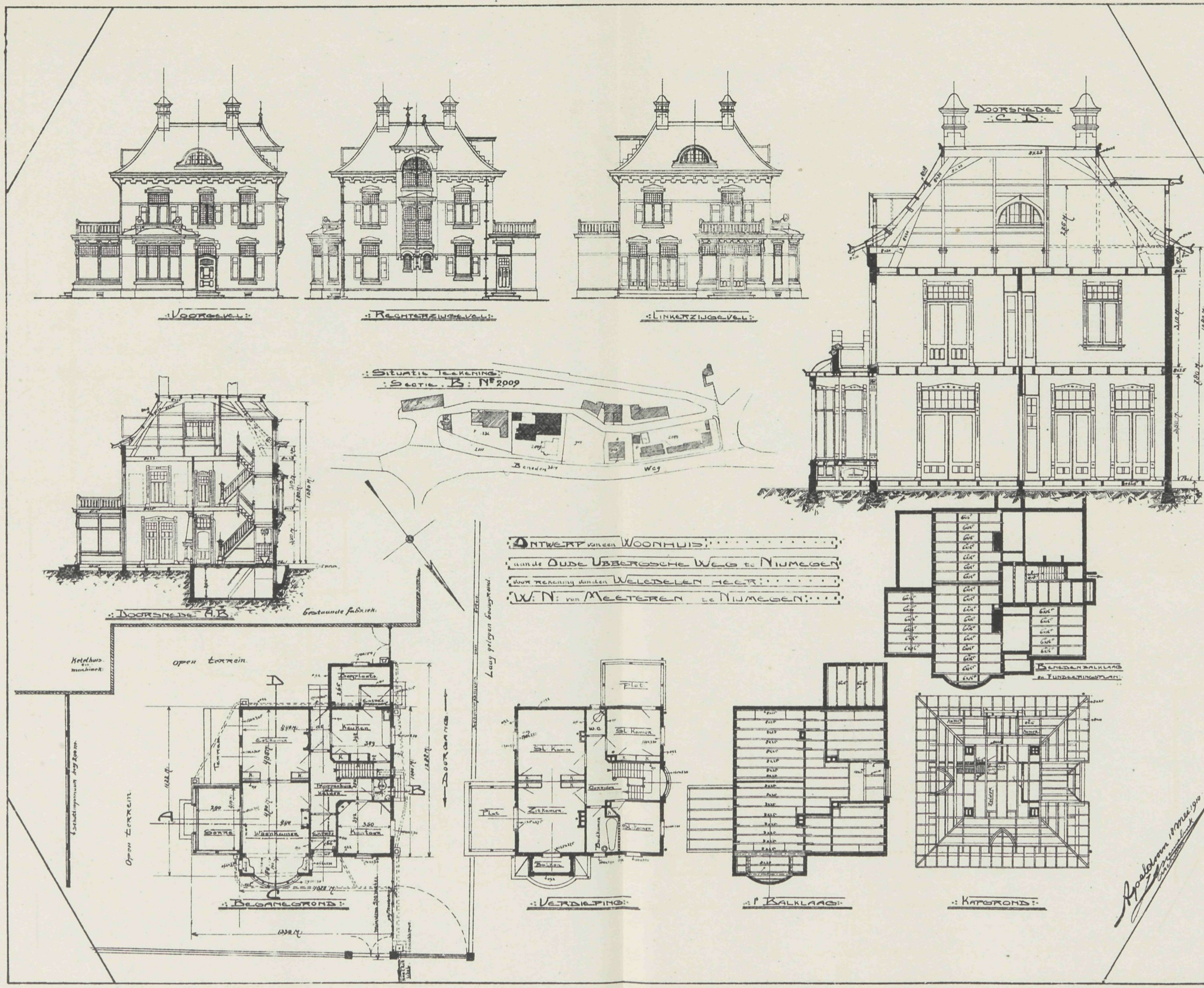
Voorgevel
Rechterzijgevel
Linkerzijgevel
Doorsnede C.D.
Situatie Teekening
Sectie B. No 2009
Beneden Weg
Antwerp van een Woonhuis
aan de Oude Ubbergsche Weg te Nijmegen
voor rekening van den Weledelen Heer
W. N. van Meeteren te Nijmegen
Doorsnede A.B.
open terrein
Beganegrond
Verdieping
1e Balklaag
Kapgrond
Benedenbalklaag en Fundeeringsplan

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

22 Juni 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 13.

Bij de Platen.

Ontwerp voor eene kleine villa.

door G. H. BROEKEMA, Bouwmeester.

Moeielijk is het zich aan den gewonen vorm te onttrekken en iets te leveren, dat ook bij anderen niet aangetroffen wordt. Dat zou men zeggen in dit ontwerp gevonden te hebben. De bouwheer stelde den bouwmeester eischen, die oorzaak waren dat een verdeeling werd verkregen geheel nieuw. Aan den voorgevel mocht geen ingang zijn maar moest de suite liggen. Twee flinke vertrekken vormen die suite, het licht werd aan een der schuine hoeken binnengebracht, terwijl de overige hoeken voor kast en schoorsteen dienden. De toegang kwam aan den zijgevel. Door een portaal, komt men in den traphal, terwijl de gang uitloopt op een veranda en toegang geeft tot de slaapkamer. Uit het portaal heeft men tevens toegang tot de keuken die door een afzonderlijken gang is afgesloten. De keuken heeft bijkeuken en door den gang die er langs gaat komt men in de badkamer. Op de bovenverdieping onder de trap zijn 5 slaap en logeerkamers, van die verdieping klimt de trap in den uitzichttoren, die aan de gevels een eigenaardige bekoring geeft. Ook de architectuur van die gevels maakt in allen eenvoud een echt gunstigen indruk.

Maatschappij tot Bijvordering der Bouwkunst.

Toevoeging programma's der examens voor Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en uitvoerder van burgerlijke bouwwerken.

In de Algemeene Vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, gehouden 31 Mei j.l., is besloten aan de Programma's van eischen voor het Examen van Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken toe te voegen: EEN CANDIDAAT MAG NIET MEER DAN DRIE KEER AAN HETZELFDE EXAMEN DEELNEMEN.

Bij de tekstfiguren.

Een graanpakhuis gebouwd naar ontwerp van den bouwkundige G. Middendorp, wordt door de tekstfiguren weergegeven. Het geheel bestaat uit graanpakhuis, kantoor, winkel en twee bovenwoningen. Kantoor en winkel behooren bij het pakhuis, de bovenwoningen zijn afzonderlijk verhuurd. Alles is opgetrokken van vlakke grijze waalklinkers, de dorpels, lateien enz. zijn van hardsteen en de gevel afdekking van zandsteen. De vloer pakhuis ter beganen grond is van cement-beton. Het dakvlak is gedekt met mastiek, de dakschilden zijn gedekt met roode onverglaasde kruispannen.

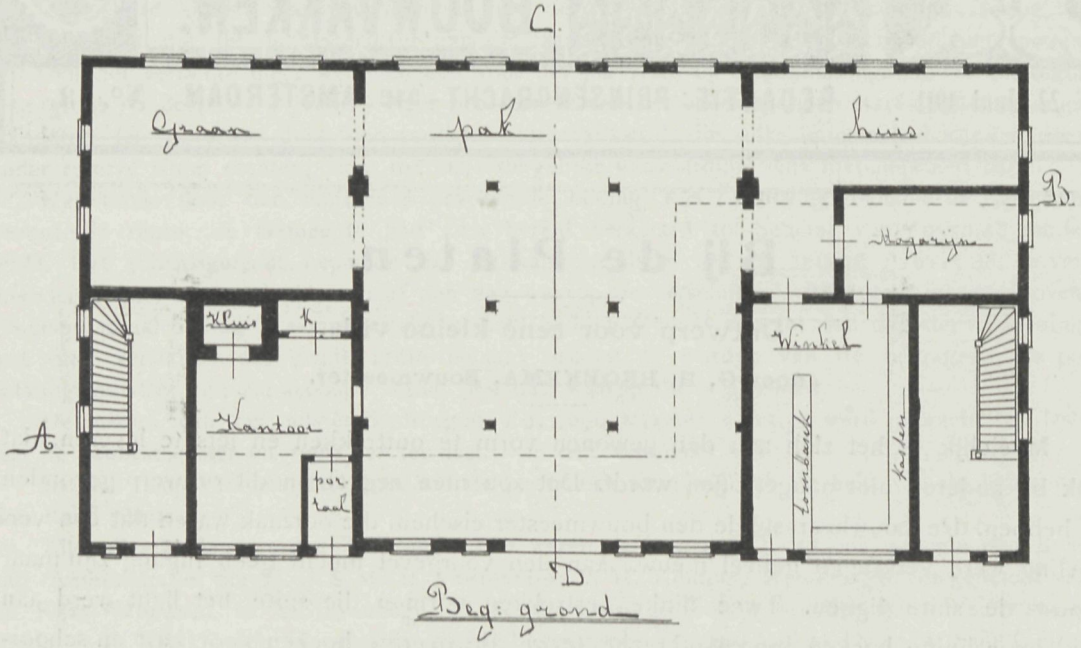

Prijsvragen-Reglement.

De prijsvragen hebben in den laatsten tijd veel van hunne waarde verloren. De kwestie hoe die geregeld moeten worden, reeds vroeger dikwerf van vele kanten beschouwd, nam een ernstigen vorm aan en men wilde voor goed het terrein verkennen en van alle gebreken ontdoen. Het gevolg was, dat zoo lang er geen definitief reglement was, de prijsvragen in staking gingen en was er al een als de IJsselsteinsche die het durfde wagen in het licht te treden, dan volgde het vonnis door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst uitgesproken, dat de vroolijkheid onder de Bouwkundigen deed opleven en bewees hoe moeielijk het is de prijsvragen voor goed te reglementeeren. Toch gelooven wij, dat het met zorg opgestelde concept tot richtsnoer zal dienen en niet zal nalaten een gunstigen invloed uit te oefenen op het prijsvraaggebied, waardoor zooveel mogelijk alle ongerechtigheid daarvan wordt uitgesloten. Het concept thans gereed en dat wellicht weinig verandering zal ondergaan, luidt als volgt:

Hoofdstuk 1. *Algemeene Bepalingen.*

Artikel 1. De prijsvragen kunnen zijn met: a. *Algemeene Mededinging*, of b. *Besloten Mededinging op uitnoodiging.* Combinatie van beide stelsels is derhalve uitgesloten.

Art. 2. Bij onderwerpen van omvangrijken aard is het gewenscht de beantwoording in twee gedeelten te doen geschieden:

a *Voorwedstrijd*, waarbij uitsluitend schetsontwerpen met, zoo noodig, globale ramingen worden gevraagd; b. *Eindwedstrijd*, waartoe uitsluitend zij worden toegelaten, die bij den vóórwedstrijd daartoe worden aangewezen.

Hoofdstuk 2 *De permanente prijsvraag-commissie.*

Art. 3. De permanente prijsvraag-commissie is een zelfstandig lichaam en bestaat uit drie architecten, benoemd door de bouwkundige corporaties, die deze regelen vaststelden en zich verbonden hebben de toepassing daarvan voor te staan, verder in deze regelen aangeduid met *de constitueerende vereenigingen*. Zij heeft tot taak te bevorderen, dat bij het uitschrijven van nationale prijsvragen de bepalingen van deze regelen worden toegepast, waartoe zij zich ter beschikking stelt van den prijsvraag-uitschrijver, en dezen desgevraagd adviseert omtrent de voorbereiding der prijsvraag en de benoeming van de jury. Zij adviseert omtrent het al of niet wenschelijke van mededinging aan een uitgeschreven prijsvraag aan de constitueerende vereenigingen, die de verplichting dragen tot openbaarmaking van het advies

De werkzaamheden in de bevoegdheid der commissie, benevens de wijze van verkiezing en het aftreden harer leden, worden geregeld bij huishoudelijk reglement, door de corporaties goed te keuren. Geen lid mag langer dan drie jaren achtereen in de commissie zitting hebben.

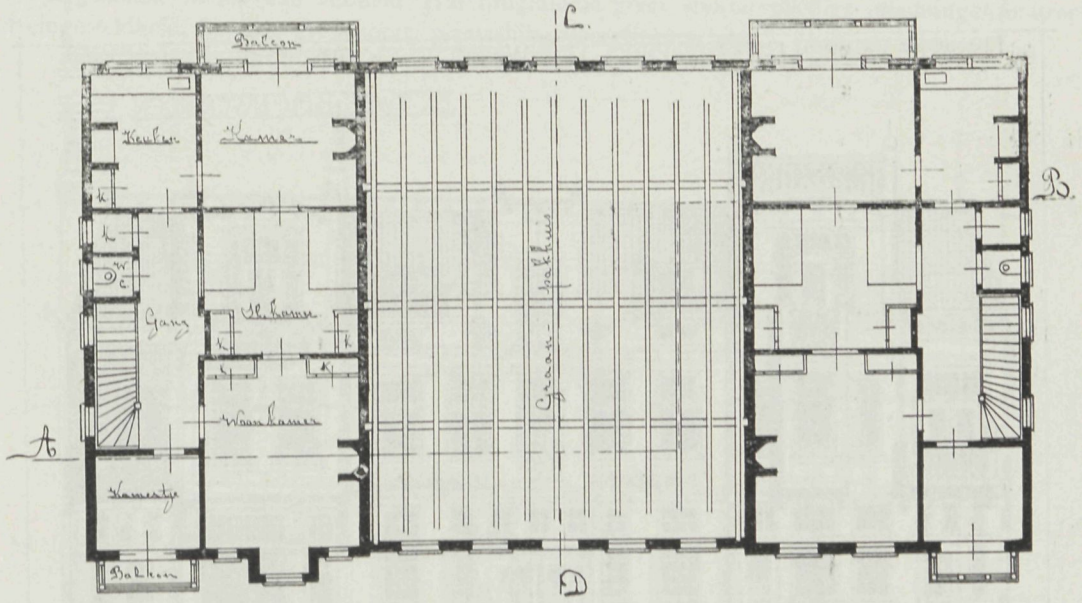

Verdieping.

De leden der commissie onthouden zich van mededinging in een prijsvraag, waarin op eeniger wijze door hen is geadviseerd.

Niet meer dan één hunner kan in een jury zitting hebben. Ter bestrijding der onkosten voortvloeiende uit de bemoeiingen der Permanente Prijsvraagcommissie welke door een prijsvraag-uitschrijver worden verlangd, zal deze laatste een, voor elk geval afzonderlijk, vooraf te bepalen bedrag storten in de kas der P. P. C.

Indien door een prijsvraag-uitschrijver de tusschenkomst van een der constitueerende vereenigingen wordt verlangd, zal de prijsvraag-uitschrijver de bedoelde som in de kas dier vereeniging storten.

Hoofdstuk 3. *De Jury.*

Art. 4. De Jury wordt benoemd door den prijsvraag-uitschrijver, desverlangd geadviseerd

door de Permanente Prijsvraag-Commissie. De jury zal in oneven getal worden samengesteld, in den regel uit architecten; wanneer een gemengde jury wordt gewenscht, zullen in elk geval de architecten, of gelijkbevoegde technici, daarin de meerderheid vormen.

Art. 5. Door het aannemen der benoeming verklaren de juryleden, dat zij noch middellijk, nog onmiddellijk materieel belang bij den uitslag van den wedstrijd hebben en niet zullen deelnemen in de uitvoering van eenigen bouw, die het directe gevolg van de prijsvraag kan worden geacht te zijn.

Alle leden van de jury ontvangen van den prijsvraag-uitschrijver een vooraf te bepalen honorarium, benevens vergoeding van reis- en verblijfkosten; de rapporteur geniet het dubbele honorarium. De jury zal zich in overleg met en voor rekening van den prijsvraag-uitschrijver hulpkrachten kunnen assumeeren, wanneer de omvangrijkheid harer werkzaamheden daartoe aanleiding geeft.

Art. 6. De jury zal met betrekking tot den prijsvraag-uitschrijver en de mededingers alles in het werk stellen om een regelmatig verloop der prijsvraag te verzekeren.

Art. 7. Voor zoover ontwerpen voorhanden zijn, die aan de eischen der prijsvraag voldoen, en die op zich zelf voldoende artistieke kwaliteiten hebben, zullen de uitgeloofde prijzen aan de relatief beste ontwerpen worden toegekend. Alleen wanneer de jury van oordeel is, dat geen der ingekomen ontwerpen voor bekroning in aanmerking kan komen, kan zij een deel der voor de prijzen beschikbaar gestelde som, doch niet meer dan de helft, onder de beste ontwerpen verdeelen, of bij te gering gehalte der prijzen geheel inhouden. Mocht de jury bij eenig ontwerp

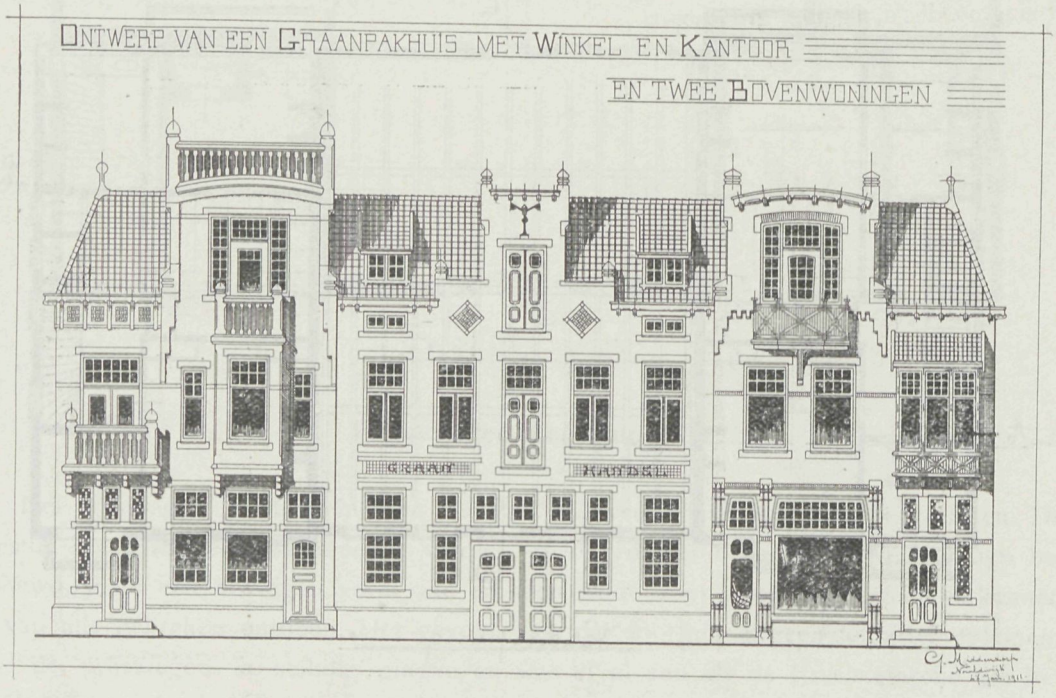

wezenlijke afwijkingen van het programma constateeren, dan kan dat niet in aanmerking komen voor eenige bekroning.

Art. 8. De jury zal haar uitspraak in een uit te brengen rapport motiveeren en zooveel mogelijk over alle, doch in elk geval over de ontwerpen der laatste schifting gedétailleerde beschouwingen leveren. Het jury-rapport zal zooveel mogelijk tegelijk met de jury-uitspraak, doch in elk geval voor de opening der tentoonstelling verschijnen en ter lezing liggen. Voor het vaststellen der eindconclusie zal de jury voltallig moeten aanwezig zijn. Bij ontstentenis van langen duur van een lid der jury, waardoor de afwikkeling der prijsvraag aanzienlijk zou worden vertraagd, kan een plaatsvervangend lid door den prijsvraag-uitschrijver worden benoemd in overleg met de Permanente Prijsvraag-Commissie. Voor een plaatsvervangend lid gelden dezelfde bepalingen als voor de gewone juryleden.

De jury neemt al hare besluiten met gewone meerderheid van stemmen. Na de uitspraak zal de naambrief, behoorende bij het eerst bekroonde ontwerp door of namens den prijsvraag-uitschrijver in tegenwoordigheid van de jury worden geopend. Voor het openen van de naambrieven der overige bekroonde ontwerpen wordt de toestemming van de inzenders vereischt.

Art. 9. Het bureau van inlichtingen wordt gevormd door de jury. Inlichtingen worden slechts schriftelijk gevraagd en door het bureau in overleg met den prijsvraag-uitschrijver, gepubliceerd in de organen der constitueerende vereenigingen en ter publicatie medegedeeld aan de door de P. P. C. aan te wijzen vakbladen. Uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het programma. Het bureau van inlichtingen wordt op een in het programma vast te stellen dag, eenigen tijd voor den datum van inlevering, gesloten..

Hoofdstuk 4. *Het Programma.*

Art. 10. Het programma moet door den prijsvraag-uitschrijver in overleg met de jury worden vastgesteld en door deze zijn goedgekeurd alvorens tot publicatie zal worden overgegaan

Het programma zal bij voorkeur *kosteloos* verkrijgbaar worden gesteld.

Art. 11. Het programma moet duidelijk de bedoeling der prijsvraag uitspreken en nauwkeurig de gestelde voorwaarden omschrijven, waarbij facultatieve wenschen zooveel mogelijk vermeden dienen te worden. Indien de voorkeur voor een bepaalde stijl bestaat, of door locale omstandigheden wordt voorgeschreven of indien een bepaalde stijl wordt uitgesloten, moet dit in het programma nader zijn vermeld. Het programma geeft voorts volledige inlichtingen omtrent terreingesteldheid, ligging, grondsoort, plaatselijke voorschriften enz.

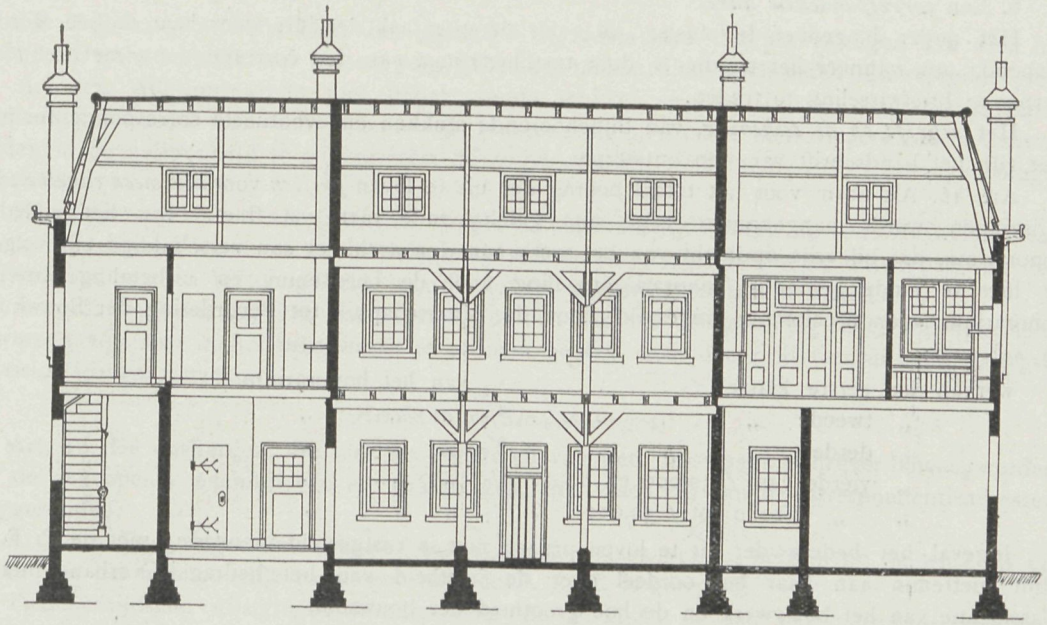

Doorsnede A. B.

De *namen der jury-leden* moeten in het programma zijn opgenomen.

Art. 12. Ter vermijding van onnoodigen arbeid en kosten wordt het aantal der verlangde *teekeningen* beperkt tot hetgeen strikt noodig is om het ontwerp te kunnen beoordeelen. *Détails* op grooter schaal dan die der ontwerp-teekeningen mogen slechts dan gevraagd worden, wanneer zij voor het begrip van het ontwerp van bizonder belang zijn. Indien een *perspectief-teekening* wordt gevraagd, moeten een of meer standpunten den mededingers worden aangegeven.

De teekeningen, modellen of andere stukken, die niet door het programma voorgeschreven zijn, zullen *buiten beschouwing* blijven en niet worden tentoongesteld. Het programma schrijft een uniforme wijze van bewerking der inzendingen voor.

Art. 13. Indien in het programma een *bouwsom* wordt bepaald, al of niet met aan te geven speling, zal daaraan een beslissende beteekenis worden gehecht.

Wordt een *gedétailleerde begrooting* gevraagd, dan moet het programma de noodige gegevens bevatten voor de uniforme bewerking, en een staat van ter plaatse geldende eenheidsprijzen bij het programma worden gevoegd.

Art. 14. Als *datum van inlevering* wordt beschouwd de dagteekening van het bewijs der verzending, dat desverlangd, moet worden overgelegd.

Inzenders buiten Nederland, in Europa woonachtig, zijn verplicht tegelijk met de afzending van hun ontwerp telegrafisch daarvan kennis te geven aan het adres der inlevering.

De ontwerpen van inzenders, buiten Europa woonachtig, moeten op den in het programma vermelden datum aan het adres der inlevering ingekomen zijn.

Elke inzending, die niet op den dag voor de sluiting der prijsvraag in het programma vastgesteld, blijkt verzonden te zijn geweest, zal *buiten beschouwing* blijven, en onmiddellijk aan het correspondentie-adres worden terug gezonden. Binnen een week na den datum van inlevering worden de motto's gepubliceerd.

Art. 15. Het programma zal de bepaling bevatten, dat de ontwerpen *anoniem* moeten zijn. en moeten worden ingezonden onder een kenteeken of motto.

Op straffe van uitsluiting is het aan inzenders verboden op de een of andere wijze de anoniemiteit vóór de uitspraak van de jury te verbreken.

Bij elke inzendig zal in afzonderlijke, behoorlijk gesloten omslagen moeten worden gevoegd:

a. een door den ontwerper *onderteekende verklaring* luidende:

„ondergeteekende, inzender van het ontwerp zijn geestelijk eigendom is".

b. Een *correspondentie adres:*

Het onder b genoemde omslag zal vóór de uitspraak der jury door haar mogen worden geopend, om wanneer het noodig is, door tusschenkomst van den correspondent, met den ontwerper in briefwisseling te treden.

Het *schrift op de teekening*, van bijbehoorende stukken en eventueele correspondentie mag niet zijn het handschrift van den ontwerper.

Art 16. Als norm voor het totaal bedrag der uit te loven *prijzen* voor *algemeen enkelvoudige* prijsvragen wordt aangenomen eene som gelijkstaande met een fractie van het volledige honorarium, dat bij vrije opdracht van het werk aan den architect zou verschuldigd zijn volgens de hier te lande geldende honorariumregeling voor de berekening en uitbetaling van het honorarium voor architecten, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en wel voor:

werken der eerste klasse	$^1/_2$	van het honorarium.
„ tweede „	$^4/_7$	„ „ „
„ derde „	$^5/_7$	„ „ „
„ vierde van *f* 30.000 en h. .	$^5/_7$	„ „ „
„ „ *f* 1200 tot *f* 30.000 . .	$^1/_1$	„ „ „

Ingeval het bedrag der uit te loven prijzen niet is vastgesteld in overleg met de P. P. C. blijft niettemin aan haar het oordeel over de juistheid van het bedrag in verband met de klassificatie van het bouwwerk en de hoe grootheid der bouwsom.

In alle gevallen waarin geen bouwsom is aangegeven en het bedrag der prijzen niet in overleg met P. P. C. is vastgesteld beslist deze laatste over de juistheid van het bedrag.

Als beginsel moet worden aangenomen, dat het werk van den door de jury eerst-bekroonde onder diens leiding worde uitgevoerd, onder de bepalingen van de hier te lande geldende honorarium-regeling voor architecten. Het bedrag van de toegekende prijzen zal niet in mindering komen van het verschuldigd honorarium.

Voor het geval de prijsvraag-uitschrijver zich het recht wil voorbehouden om een ander dan het eerst-bekroonde werk te doen uitvoeren, moet het programma de voorwaarden van schadeloosstelling aan den eerst-bekroonde bevatten. Voor het geval, dat de eerst-bekroonde naar het oordeel der jury geen voldoenden waarborg kan geven, dat hij in staat is geheel zelfstandig den bouw, die het onderwerp der prijsvraag was, te leiden, zal hij zich op zijne kosten, in gemeen overleg met den prijsvraag-uitschrijver, gehoord de jury, hulpkrachten toevoegen, of deze

op nader overeen te komen voorwaarden, vanwege den prijsvraag-uitschrijver aanvaarden. Bij eene *prijsvraag in twee gedeelten*, zal ieder mededinger, welke tot den eindwedstrijd zal worden toegelaten, een vooraf bepaald gelijk bedrag als belooning worden toegekend, onafhankelijk van de uitgeloofde prijzen voor den eindwedstrijd. Het totaal bedrag van belooningen en prijzen wordt vastgesteld overeenkomstig het in het begin van dit artikel bepaalde.

Aan ieder der uitgenoodigden voor den eind-wedstrijd wordt door tusschenkomst van zijn correspondent zijn schetsontwerp, door de jury en den prijsvraag-uitschrijver gewaarmerkt ter nadere uitwerking voor den eindwedstrijd teruggezonden met, onder verplichting van geheimhouding, de algemeene beschouwing van de jury en datgene, wat op zijn ontwerp in 't bijzonder betrekking heeft.

De schetsontwerpen worden volledig weer gevoegd bij de zending van de ontwerpen voor den eindwedstrijd.

Uitreiking der prijzen zal geschieden binnen één maand na uitspraak der jury. Behalve de eerst-bekroonde, is geen inzender verplicht, indien hij den hem toegekenden prijs niet aanvaarden wil, zijn ontwerp af te staan.

Bij *besloten* prijsvragen zal iedere uitgenoodigde architect een vooraf te bepalen honorarium ontvangen; dit bedrag zal niet lager dienen te zijn dan een vierde van de som, welke bij vrije opdracht den architect als volledig honorarium zou verschuldigd zijn voor de uitvoering van zijn werk.

In een besloten prijsvraag zal de uitvoering altijd aan den eerst-bekroonde worden opgedragen onder de bepalingen van de hier te lande geldende honorariumregeling voor architecten, waarbij het bedrag aan hem, als uitgenoodigd deelnemer, verschuldigd, niet in mindering wordt gebracht.

Elk prijsvraag-ontwerp blijft het *geestelijk eigendom* van den vervaardiger, aan wien het uitsluitend recht verblijft van het ontwerp gebruik te maken, dit te publiceeren of te reproduceeren.

Art. 17. Alle ontwerpen met bijbehoorende stukken worden in een daarvoor passende lokaliteit gedurende zulk een tijdsverloop tentoongesteld, dat alle mededingers geacht kunnen worden in de gelegenheid te zijn geweest de *tentoonstelling*, welke tijdig moet zijn aangekondigd, te bezoeken.

Bij *prijsvragen in twee gedeelten* (vóór- en eindwedstrijd) zullen de schetsontwerpen van den voor-wedstrijd eerst *na* de einduitspraak van de jury, tegelijk met de ontwerpen van den eindwedstrijd worden tentoongesteld, waarbij de jury-rapporten ter inzage liggen.

Art. 18. Van den dag van ontvangst af tot den dag van terugzending zullen alle ingekomen ontwerpen voor een in het programma te noemen bedrag, door den prijsvraag-uitschrijver tegen alle risico worden verzekerd.

Hoofstuk 5, *Slotbepalingen.*

Art. 19. De ontwerpen, die niet het eigendom van den prijsvraaguitschrijver blijven, worden met de ongeopende naambrieven en verklaringen, enz. vrachtvrij aan de correspondentieadressen teruggezonden.

Art. 20. Deze Algemeene Regelen zullen om de 5 jaar worden herzien op de wijze als bij art. 12 van het huishoudelijk reglement voor de P. P. C. is geregeld.

Tusschentijdsche wijzigingen kunnen door de P. P. C. of een der constitueerende vereenigingen worden voorgesteld en zullen op dezelfde wijze behandeld worden.

Art. 21. De constitueerende vereenigingen en de vereenigingen die deze algemeene regelen hebben aanvaard, verklaren dat zij als hunne meening uitspreken:

1e. dat het niet geoorloofd is, dat eenig lid zich, hetzij als lid der jury, hetzij als mededinger zal inlaten met eenige prijsvraag, waarbij de algemeene strekking dezer regelen voor de prijsvragen niet behoorlijk is in acht genomen.

2e dat wanneer een der constitueerende vereenigingen, of die welke deze regelen aanvaard hebben, wordt aangezocht om te dienen van advies in eene uit te schrijven prijsvraag, zij die aanvragen steeds zal behandelen in overleg met de Permanente Prijsvraag-Commissie.

3e. dat de vastgestelde regelen niet van toepassing zijn op studie-prijsvragen, als zoodanig door bouwkundige vereenigingen, academie's en dergelijke lichamen uitgeschreven. In twijfelachtige gevallen berust de beslissing over de vraag of eenige prijsvraag uitsluitend als studie-

prijsvraag is te beschouwen, bij de Permanente-commissie, bedoeld onder Hoofdstuk 2 dezer Regelen.

Samengesteld en goedgekeurd in Juni 1910.

Herzien in 1911 door de constitueerende vereenigingen zijnde:

De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te Amsterdam.
A. Salm G.Bzn., *Voorzitter.*
J. Gratama, *Secretaris.*

Het Genootschap „Architectura et Amicitia" te Amsterdam.
H. A. J. Baanders, *Voorzitter.*
Th. Philippi, *Secretaris.*

De Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam.
Albert Otten, *Voorzitter.*
J. Herman de Roos, *Secretaris.*

De Bond van Nederlandsche Architecten te Amsterdam.
K. P. C. de Bazel, *Voorzitter.*
Jos. Th. J. Cuypers, *Secretaris.*

De Friesche Bouwkring te Leeuwarden.
H. Feddema Azn., *Voorzitter.*
L. van der Meij, *Secretaris.*

Prijsvragen.

Prijsvraag voor een Gedenkraam in het Universiteitsgebouw te Groningen.

Het College van Curatoren der Rijks-Universiteit te Groningen noodigt de kunstenaars van alle nationaliteiten uit tot een prijskamp inzake het ontwerp voor een gebrandschilderd gedenkraam in de traphal van het Universiteitsgebouw.

Het gedenkraam moet tot onderwerp hebben een historisch overzicht van de wording en ontwikkeling der Groningsche Universiteit. Het karakter van het ontwerp moet overeenstemmen met de architectuur van het Universiteitsgebouw.

Van den inzender wordt verlangd:

a. Eene teekening, schaal 1 : 10, van het geheele ontwerp.

b. Eene detailteekening ter halve ware grootte van een der belangrijkste onderdeelen der voorstelling.

De teekeningen moeten op papier en in kleuren zijn uitgevoerd, geen grootere afmetingen hebben dan 0.70 × 1 M. en vergezeld gaan van eene memorie van toelichting.

Bij het ontwerpen moet rekening worden gehouden, dat de kosten van uitvoering en plaatsing van het gedenkraam een totaal bedrag van *f* 8000 niet mogen overschrijden.

De jury bestaat uit de heeren: Jhr. Mr. V. E L. de Stuers, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, H. W. Mesdag, kunstschilder, en J. A. Vrijman, Rijksbouwkundige bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, allen wonende te 's-Gravenhage.

De volgende prijzen worden uitgeloofd:

Een 1ste prijs van *f* 750. Een 2de prijs van *f* 500. Een 3de prijs van *f* 250.

De jury heeft de bevoegdheid om, wanneer volgens hare meening geen der ingezonden ontwerpen voor eene volledige bekroning in aanmerking kan komen, de uitgeloofde prijzen geheel of gedeeltelijk als premiën onder de beste inzendingen te verdeelen.

Inlichtingen, deze prijsvraag betreffende, geeft de secretaris der jury, de heer J. A. Vrijman, 's-Gravenhage.

De ontwerpen, waaraan eene volledige of gedeeltelijke geldelijke belooning is toegekend, worden eigendom van het college van curatoren.

Ontwerp voor eene kleine Villa:

Rechter zygevel.

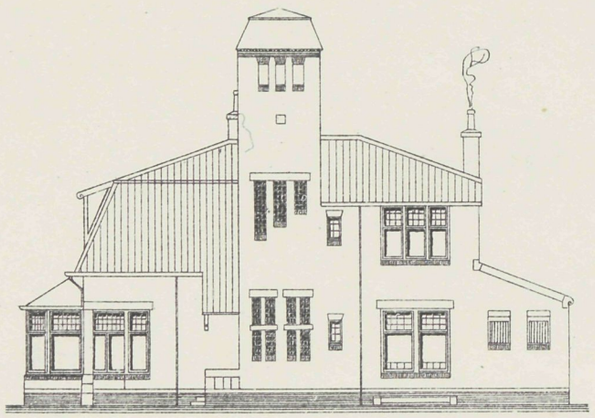

Voorgevel.

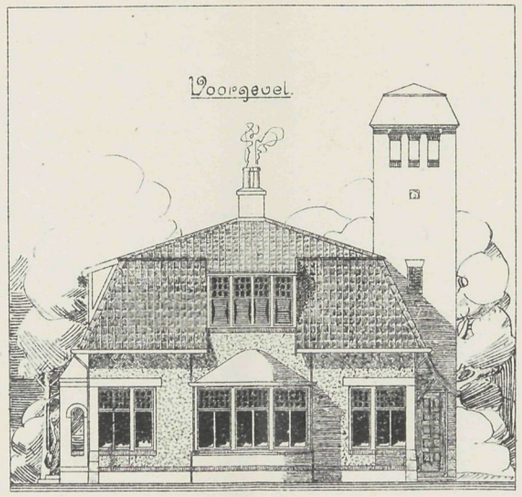

Linker zygevel.

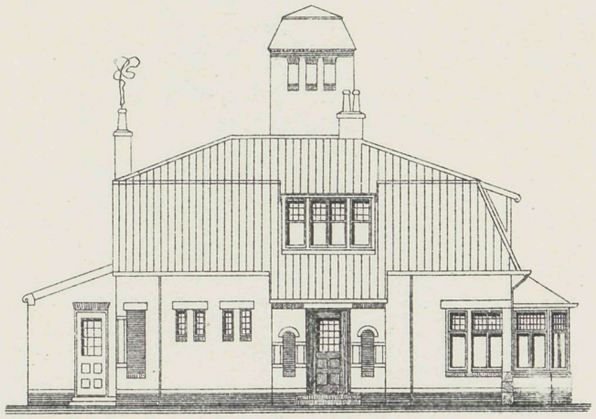

Doorsnede A.B.

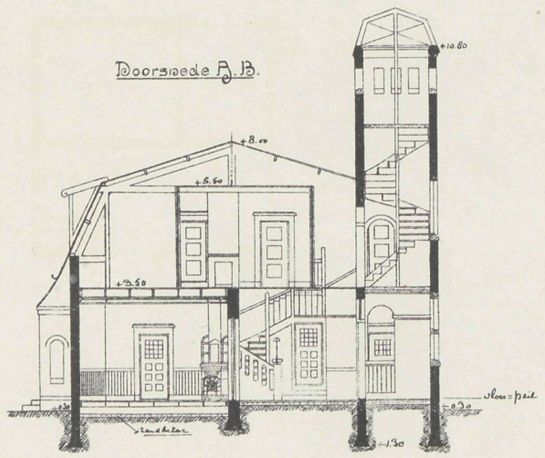

Plan Beg. grond.

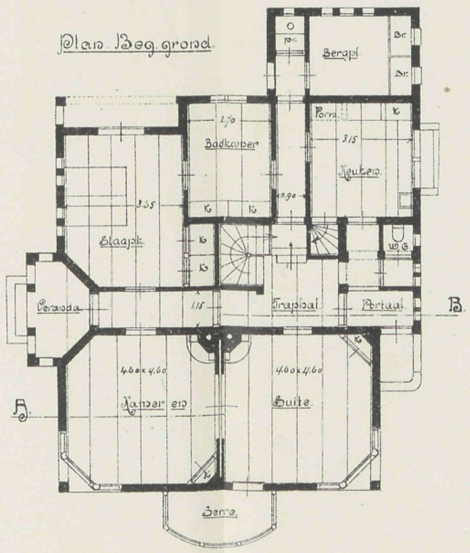

Plan verdieping.

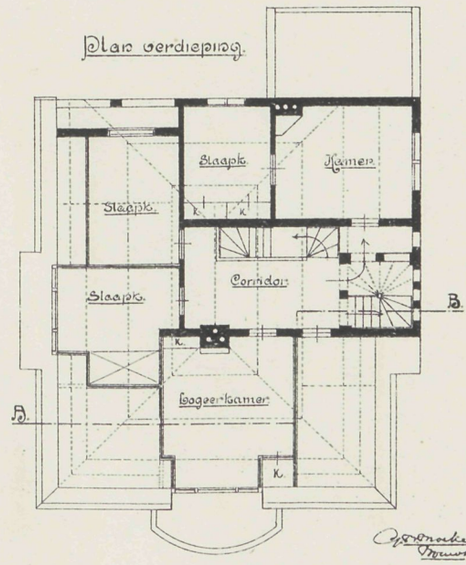

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

6 Juli 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 14.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Landhuis,
door G. Middendorp.

Een ruim opgevat geheel met veel afwisseling in de gevels geeft dit ontwerp te zien. De entree is aan den voorgevel waarin de toegang is teruggebouwd; dan komt men in een ruime hal waarin de trap achterwaarts gelegen is en in welke ruimte de groote lichtramen een uitnemend licht verspreiden. Links van de hal is het salon met een uitbouw waarin de haard is geplaatst. Met den erker aan den voorgevel heeft dit salon een mooie ruimte en is gezellig ingedeeld. Daarachter ligt de eetkamer waarbij aangesloten is de serre van waar toegang tot het terras.

Rechts van de hal is keuken en bijkeuken die een afzonderlijken toegang hebben aan den zijgevel. Op de bovenverdieping bevinden zich slaap, logeer en badkamers. Alles heeft een flinke afmeting, goede circulatie en overal licht. De gevels opgetrokken van harde vlakke waalsteen zijn aan het bovendeel van vakwerk voorzien, welk vakwerk tusschen het hout bepleisterd is. Het dak is met verglaasde Echtsche kruispannen gedekt Elke gevel is vol afwisseling en biedt door de verschillende uitbouwen, overal echt gezellige zitjes aan, daarbij doet de hooge kap op alles goed

---

Bij de tekstfiguren.

Van den bouwmeester H. D. Tabak ontvingen wij ter opname een villa in den Engelschen bouwstijl gebouwd te Blaricum. Het is een dier woningen, die zich ook in Engeland kenmerken door de velerlei in en uitbouwen, die daaraan een eigenaardig uiterlijk en een hoogst geriefelijk innerlijk leveren. Dadelijk bij den ingang die ter wederzijde tusschen zitbanken is ingesloten volgt de hal waarin de trap en waarachter badkamer enz. Links studeer en eetkamer, waarachter de keuken rechts de suite. Op

de bovenverdieping slaap en logeerkamers. Serre, terras, en op de bovenverdieping een ruim loggia geven aan alles veel afwisseling en maken het geheel zeer behagelijk.

De Zuiderkerk te Amsterdam.

22 Mei 1911 was het juist 300 jaren geleden, dat de Zuiderkerk te Amsterdam, een bouwwerk van Hendrik de Keyser werdt ingewijdt. Nu is de kerk bij velen vooral niet stedelingen minder bekend, maar men zou haast zeggen een wereldvermaardheid

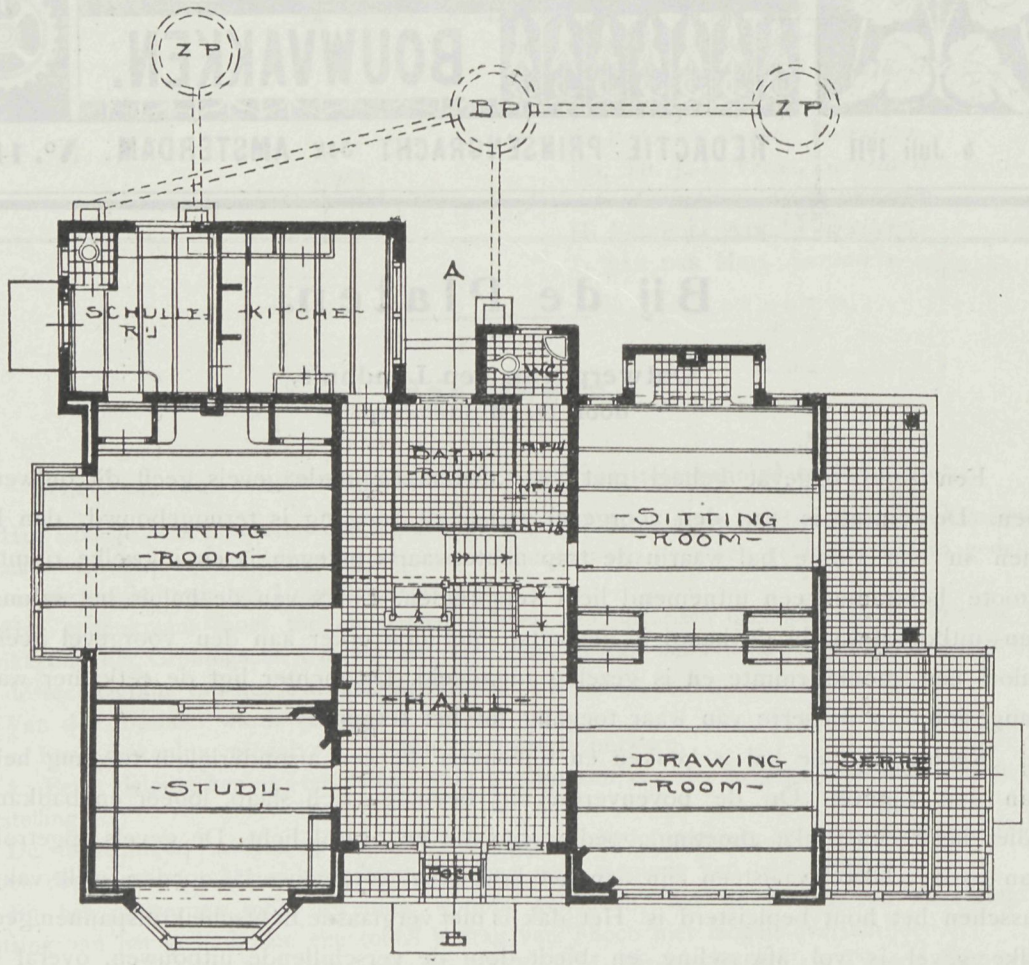

Plan beganen grond.

heeft de toren gekregen. Dat vindt vooral zijn oorzaak in de fraaie ligging van den toren juist tegenover de Groenburgwal wat van af den Binnen Amstel gezien een stadsgezicht oplevert, zoo typisch, dat elke prentbriefverzamelaar, dat plekje onder zijne merkwaardigheden heeft opgenomen, en onwillekeurig steeds de aandacht vraagt van elke stadgenoot omdat het zulk een typisch geheel en zulk een met smaak geordenden toren te zien geeft. Het heeft daarom waarde te vernemen wat den Heer A. W. Weissman die zoo volkomen op de hoogte is waar het onze oude architectuur betreft, over dien toren schrijft en ontleenen wij aan het Bouwkundig weekblad het volgende.

In het bijzonder de toren is al van ouds om zijn sierlijkheid beroemd. Of hij

reeds in 1603 ontworpen werd weten wij niet. Daar echter met de houten spits pas in 1612 werd begonnen, heeft de bouwmeester gelegenheid gehad zijn oorspronkelijk ontwerp te herzien en te verbeteren. En daar hem in 1606 het bouwen van twee spitsen op bestaande vesting torens; den Montalbaans en den Haringpakkerstoren werd opgedragen, was hij ook in staat, het effect, dat de verschillende ontwerpen in werkelijkheid maakten, te beoordeelen.

De Keyser heeft bij deze twee spitsen het stelsel gevolgd, dat Joost Jansz. gezegd Bilhamer had gekozen, toen hij in 1566 den toren der oude kerk te Amsterdam van

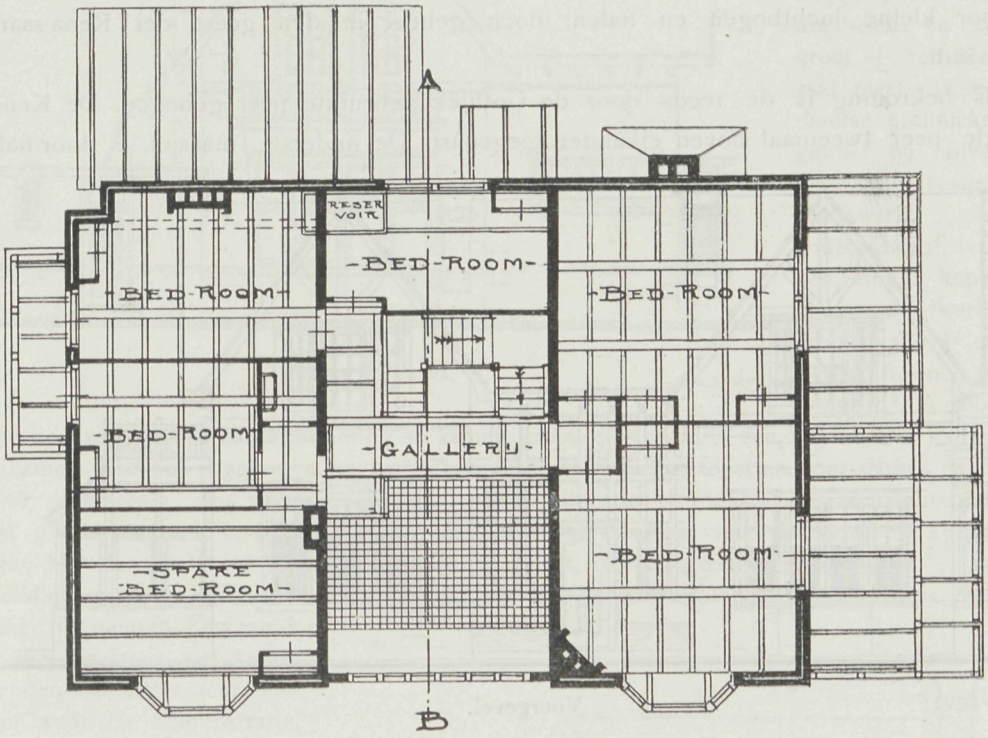

Plan eerste verdieping.

een spits voorzag. De hoofdvorm is de piramide, zoodat de begrenzende lijnen niet loodrecht staan.

Anders weder was de in 1611 voltooide toren aan de zuidzijde van de Beurs. Hier waren uitsluitend loodlijnen gebruikt, en bestond de spits uit naar boven telkens kleiner wordende prismas, waarvan de onderste vierzijdig, de bovenste achtzijdig waren. Dit is dus het stelsel waarvan de bouwmeesters der middeneeuwen zich bediend hadden.

Voor den Zuiderkerktoren is het laatste stelsel door de Keyzer gevolgd. Op den massieven steenen onderbouw, die door een forsche lijst is afgesloten, laat hij aanstonds een achtzijdig prisma van gehouwen steen beginnen, dat, door een lijst gedekt, dien onderbouw bekroont. In vier zijden van dit prisma zijn diepe nissen gemaakt, misschien voor beelden bestemd, die echter nooit zijn uitgevoerd. Voor de vier andere zijden staan Jonische zuilen die door hoofdgestellen aan de lijst werden verbonden, en die door vazen werden bekroond. Dit motief, aan middeneeuwsche torens, bij voorbeeld die der Nieuwekerk te Delft, ontleend, is echter op volkomen oorspronkelijke wijze uitgewerkt,

en van een even verrassend als gelukkig effect. De houten spits bestaat uit twee op elkander geplaatste achtzijdige prisma's. Het benedenste is door een lage piramide met den onderbouw verbonden. De als dakvensters, uitgebouwde wijzerplaten, door frutons bekroond, bedekken deze piramide echter grootendeels.

Voorheen was de spits meer doorluchtig dan thans. Immers in de vakken boven de wijzerplaten bevinden zich openingen, waarin klokken hingen. Die openingen zijn dicht gemaakt in 1657 toen de toren van het tegenwoordig klokkenspel werd voorzien.

Het ontwerp van de Keyser gaf daar geen klokken zoodat het zich meer doorluchtig voordeed. Bijzonder fraai is de overgang van de bovenste balustrade naar den toren, die door kleine luchtbogen en fialen, doch geheel in den geest der Renaissance plaats vindt.

Als bekroning is de reeds door de Gothiek gebruikte peer gebogen. De Keijser heeft de peer tweemaal boven elkander toegepast. De onderste, massief, is door fialen

Voorgevel.

daarom heen geplaatst, versierd, zooals de spits van den toren der kleine kerk te Edam ze vertoont. De bovenste is doorluchtig en draagt het torenkruis met den haan. De Zuiderkerktoren is een groot meesterstuk.

Volkomen stemmen wij in met deze waardeerende beschouwing en omschrijving van den torenbouw hier gegeven, die in Amsterdam voor stadgenoot en vreemdeling steeds een aantrekkelijk gezichtspunt oplevert en die door zijn hoogst fraaie lijnen den bouwmeester tot eer verstrekt.

Prijsvragen.

LELIMAN-PRIJSVRAGEN.

Door de afdeeling Amsterdam van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en door het Genootschap „Architectura et Amicitia" te Amsterdam, daartoe door een bijdrage in staat gesteld, worden ter nagedachtenis van wijlen den heer J. H. Leliman uitgeschreven de navolgende Prijsvragen *).

*) De programma's zijn kosteloos verkrijgbaar aan het bureau van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, te Amsterdam.

A *Museum voor Moderne Kunstnijverheid.*

PROGRAMMA:

Art. 1. *Wat verlangd wordt.* Er wordt gevraagd een ontwerp voor een museum van moderne kunstnijverheid. Het terrein, een rechthoek van 100 × 150 M., is gedacht gelegen te zijn in een buitenwijk van een moderne stad. Het museum moet bevatten: *op het verhoogd parterre*: een entrée; een vestibule met ontvangzaal, tevens garderobe in verband met een of twee monumentale trappen; een zaal voor meubelen en tapijten groot ± 300 M².; een zaal met vitrines voor diverse technieken, als goud- en zilverwerk, leerwerk, textielkunst, battikwerk, glaswerk, houtsnijkunst, ivoorwerken, emails, koperwerk, klein smeedwerk, enz. groot ± 300 M². een zaal voor fayence groot ± 350 M². Verschillende kleine vertrekken voor kamerinrichting te zamen groot ± 550 M².; een kamer voor suppoosten, een kamer voor het exposeeren en verkoopen van fotografieën, toiletten voor dames en heeren. *Op de verdieping;* een vestibule; een zaal voor blijvende tentoonstelling voor buitenlandsche kunst groot ± 300 M².; een zaal voor tijdelijke tentoonstelling van buitenlandsche kunst groot ± 300 M². een zaal voor bibliotheek, grafische kunst, teekeningen, sierkunst, groot ± 350 M². Buitendien moet er in ruime mate gelegenheid zijn voor het plaatsen van afgietsels en bouwkundige fragmenten. Een kamer voor den directeur, een kamer voor den onderdirecteur, een kamer voor de administratie, groot ± 60 M².; twee kamers voor het maken van teekeningen en voor speciale studie, toiletten voor dames en heeren.

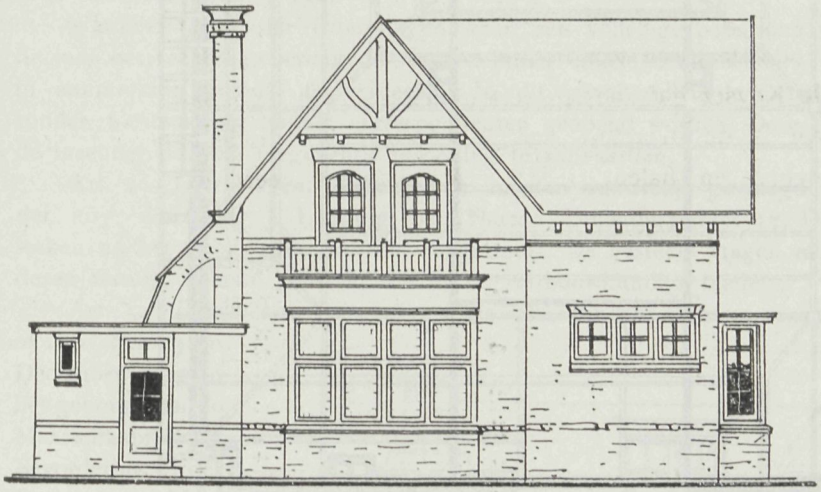

Linker zijgevel.

In het Sousterrain: een conciergewoning, ruimte voor centrale verwarming met brandstoffenbergplaats, pakkamers met afzonderlijken ruimen toegang van buiten, bergruimten voor kisten, enz., werkplaatsen, fietsenbergplaats. Verder moet het gebouw bevatten twee liften en twee diensttrappen. Het is wenschelijk de lokalen te rangschikken om een monumentalen binnenhof.

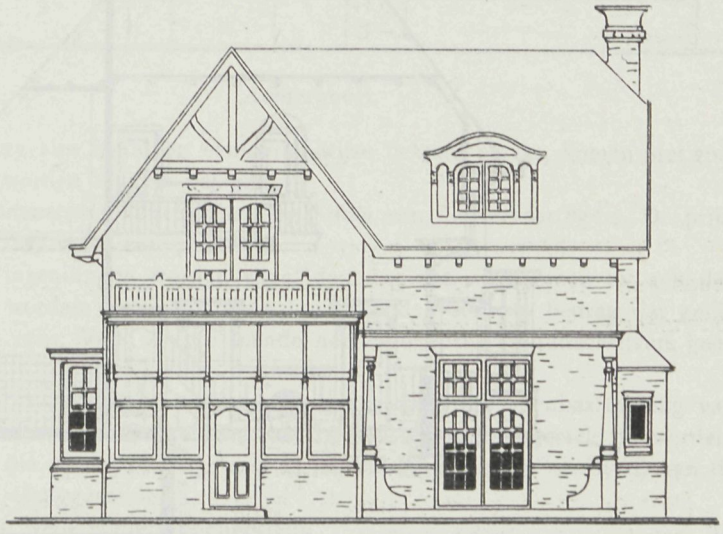

Rechter zijgevel.

Gevraagd worden:

a. een situatieteekening op de schaal 1 à 400, waarop aangegeven is de aanleg om het gebouw, met eventueele buitentrappen, enz ;

b. de drie platte gronden op schaal 1 à 100;
c. de hoofdgevel op de schaal 1 à 100;
d. de drie andere gevels op de schaal 1 à 200;

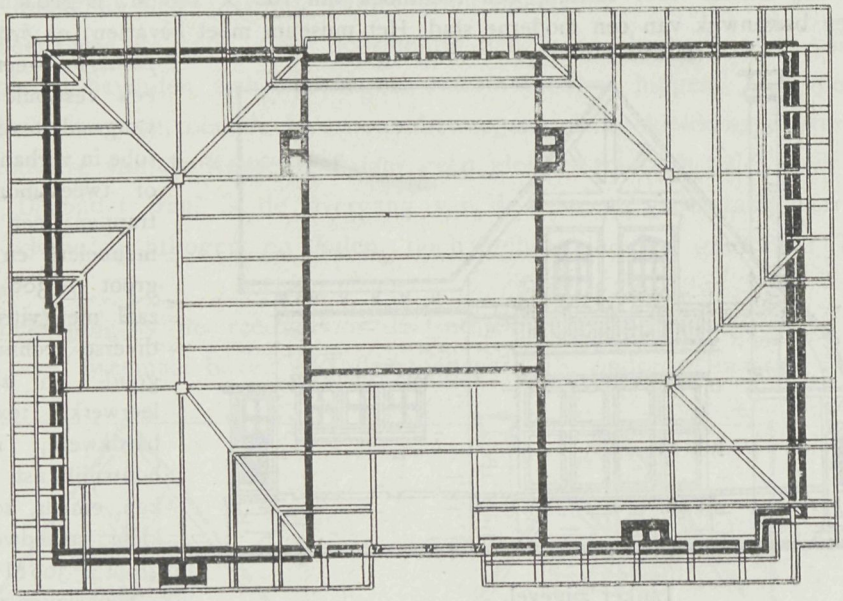

Kapgrond.

e. twee hoofddoorsneden op de schaal 1 à 100;
f. een belangrijk uit- of inwendig detail op de schaal 1 à 20;
g. een perspectiefteekening, die als schets behandeld kan zijn;
h. een korte memorie van toelichting met opgave van de voornaamste toe te passen materialen.

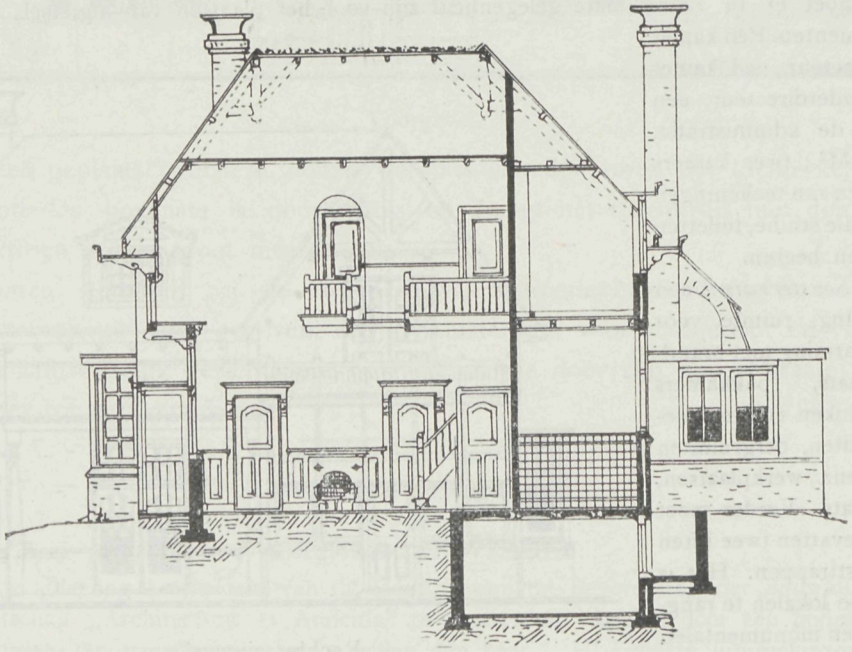

Doorsnede A. B.

De behandeling der teekeningen wordt vrijgelaten.
De teekeningen mogen niet gerold zijn.

Art. 2. *Motto, Correspondentie-adres.* Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin zich de naam van den ontwerper bevindt. Op de buitenzijde der enveloppe moet een correspondentie-adres vermeld staan en een motto, dat ook voorkomt op elk der teekeningen en stukken bij de inzending behoorende.

Art. 3. *Prijzen* Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van *f* 450.—, als tweede prijs een bedrag van *f* 150.—.

Wanneer geen der inzendingen voor een volledige bekroning in aanmerking komt, heeft de jury het recht het bedrag der prijzen onder enkele der inzenders, die zij meent dat daarvoor in aanmerking komen, te verdeelen. In dit geval zullen de naambrieven dier inzenders niet zonder toestemming hunner correspondenten geopend worden. Door deze toestemming verklaart de inzender de hem toegekende belooning te aanvaarden.

Art. 4. *Inlichtingen.* Inlichtingen moeten schriftelijk gevraagd worden aan den Secretaris der jury, den heer J. Limburg, b i, Nassau Dillenburgstraat 17, Den Haag, uiterlijk tot vier weken na het publiceeren van het programma. De gestelde vragen met de antwoorden zullen na dezen termijn bekend gemaakt worden in de bouwkundige bladen.

Art. 5. *Datum van verzending* De inzendingen moeten vrachtvrij zijn ingekomen vóór of op den 31en December 1911 in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam. Op de buitenzijde van elke inzending moet vermeld staan:

Prijsvraag-Leliman-Museum.

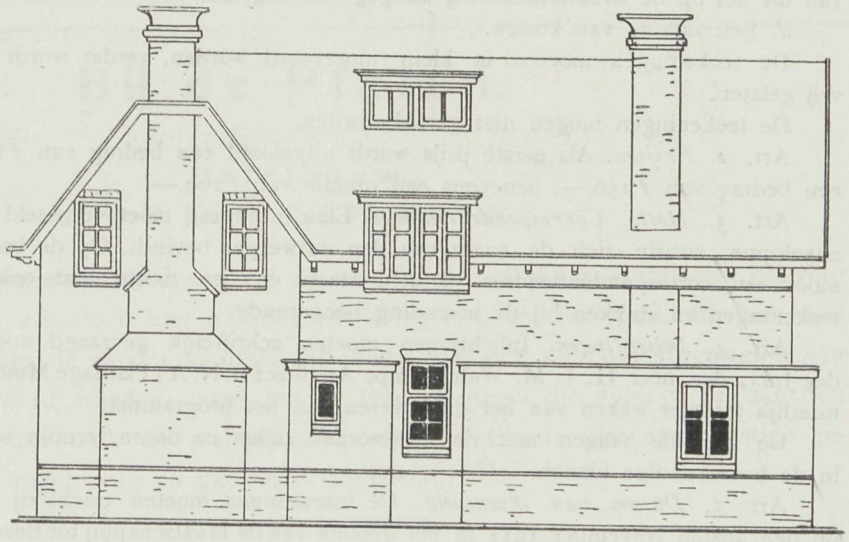

Achtergevel.

Art. 6. *Terzijdestelling.* Inzendingen die niet voldoen aan de bepalingen van dit programma of die, waarvan de ontwerper vóór de uitspraak der jury zijn naam op eenigerlei wijze bekend maakt, komen niet voor beoordeeling in aanmerking en worden terzijde gelegd.

Art. 7. *Eigendom.* Alle ontwerpen blijven het eigendom van de vervaardigers. De prijsvraaguitschrijvers hebben echter het recht van publicatie.

Art. 8. *Verzekering.* De inzendingen worden vanaf den dag dat zij inkomen tot aan den dag waarop zij teruggezonden worden verzekerd tegen brandschade voor een bedrag dat gelijk is aan den uitgeloofden eersten prijs. Voor andere schade nemen de prijsvraaguitschrijvers geen risico op zich.

Art. 9. *Tentoonstelling. Terugzending.* Gedurende een maand na openbaarmaking van de uitspraak der jury zullen alle inzendingen beschikbaar blijven om tentoongesteld te worden. Daarna zullen de inzendingen die voor publicatie niet in aanmerking komen vrachtvrij aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

De mededinging is voor alle Nederlanders opengesteld.

De Jury, W. Kromhout Czn., Voorzitter.
K. de Bazel. Jan Stuyt.
A. le Comte. J. Limburg, Secretaris.

Juni 1911.

B. *Afsluiting van het Leidsche Plein te Amsterdam.*

Programma.

Art. 1. *Wat verlangd wordt.* Het ontwerp omvat de aesthetische afsluiting van het Leidsche

Plein en de Lijnbaansgracht te Amsterdam met plantsoenaanleg en fontein op het gedempte en nog te dempen gedeelte dier gracht. (Gemakhuisjes kunnen in het plan opgenomen worden, doch zijn geen vereischten). De aard der gekozen bouwmaterialen moet uit de teekeningen duidelijk blijken.

Het plantsoen moet door een laag hek van het verkeer afgesloten worden. Boombeplanting, mits niet boven het riool, is niet uitgesloten.

De bouw- en aanlegkosten mogen in hun geheel de som van vijftig duizend gulden (*f* 50 000) niet overschrijden. Hieronder zijn de kosten voor de demping en de rioleering van het nog te dempen gedeelte der Lijnbaangracht *niet* begrepen; doch wel is daar in begrepen een som van vijf duizend gulden (*f* 5000.—) voor het maken van de fundeeringwerken voor de fontein, enz.

Gevraagd worden:

a. de plattegrond van het geheele terrein met duidelijke aangifte van de soort der gekozen beplanting, op schaal 1 à 100;

b. een lengte- en twee breedteaanzichten, op schaal 1 à 200;

c. een voornaam bouwkundig détail, op schaal 1 à 20; (een perspectivisch aanzicht kan ter verduidelijking toegevoegd worden; doch wordt niet vereischt; deze perspectief is dan te nemen van uit het op de situatieteekening aangegeven oogpunt vóór den Schouwburg;

d. Een raming van kosten.

De teekeningen moeten in kleur uitgevoerd worden, verder wordt de behandeling er van vrij gelaten.

De teekeningen mogen niet gerold worden.

Art. 2. *Prijzen.* Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van *f* 250.—, als tweede prijs een bedrag van *f* 150.—, benevens een premie van *f* 100.—.

Art. 3. *Motto, Correspondentieadres.* Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin zich de naam van den ontwerper bevindt. Op de buitenzijde der enveloppe moet een correspondentieadres vermeld staan en een motto, dat ook voorkomt op elk der teekeningen en stukken bij de inzending behoorende.

Art. 4. *Inlichtingen.* Inlichtingen moeten schriftelijk gevraagd worden aan den Secretaris der Jury, den heer H. J. M. Walenkamp, Architect B. N. A , Plantage Muidergracht te Amsterdam, uiterlijk tot vier weken van het publiceeren van het programma.

De gestelde vragen met de antwoorden zullen na dezen termijn bekend gemaakt worden in de bouwkundige bladen.

Art. 5. *Datum van inzending.* De inzendingen moeten vrachtvrij zijn ingekomen vóór of op den 30sten November 1911 in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Op de buitenzijde van elke inzending moet vermeld staan: „Prijsvraag-Leidsche Plein-afsluiting".

Art. 6. *Terzijdestelling.* Inzendingen, die niet voldoen aan de bepalingen van dit programma of die, waarvan de ontwerper vóór de uitspraak der jury zijn naam op eenigerlei wijze bekend maakt, komen niet voor beoordeeling in aanmerking en worden terzijde gelegd.

Art. 7. *Eigendom.* Alle ontwerpen blijven het eigendom van de vervaardigers. De prijsvraag-uitschrijvers hebben echter het recht van publicatie.

Art. 8. *Verzekering.* De inzendingen worden vanaf den dag dat zij inkomen tot aan den dag waarop zij teruggezonden worden verzekerd tegen brandschade voor een bedrag dat gelijk is aan den uitgeloofden eersten prijs. Voor andere schade nemen de prijsvraaguitschrijvers geen risico op zich

Art. 9. *Tentoonstelling. Terugzending.* Gedurende een maand na openbaar making van de uitspraak der Jury zullen alle inzendingen beschikbaar blijven om tentoongesteld te worden. Daarna zullen de inzendingen die voor publicatie niet in aanmerking komen vrachtvrij aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

De mededinging is voor alle Nederlanders opengesteld.

De Jury: A. W. Bos, Directeur der Publieke Werken te Amsterdam.
Leonard Springer, Tuinarchitect te Haarlem.
H. J. M. Walenkamp, Architect B. N. A., te Amsterdam, Secretaris.

Juni 1911.

ONTWERP VOOR EEN LANDHUIS

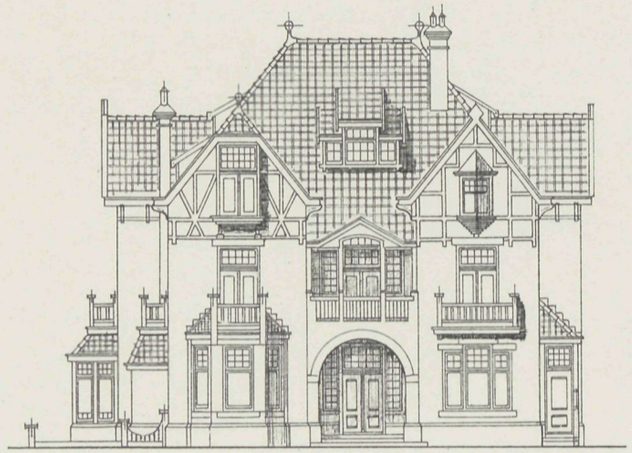

VOORGEVEL

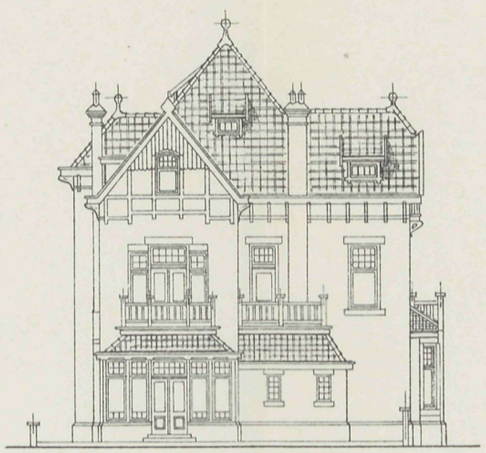

L: ZIJGEVEL

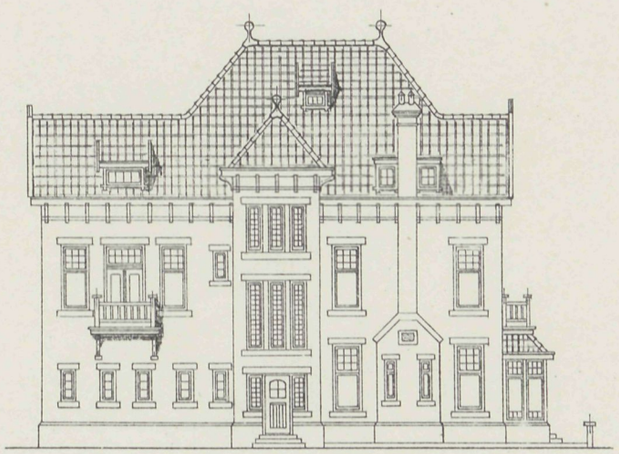

ACHTERGEVEL

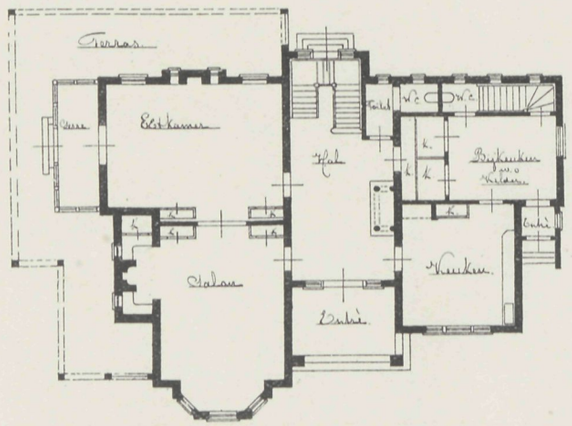

BOG: GROND

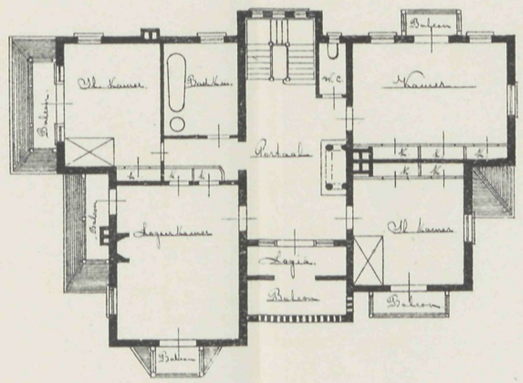

VERDIEPING

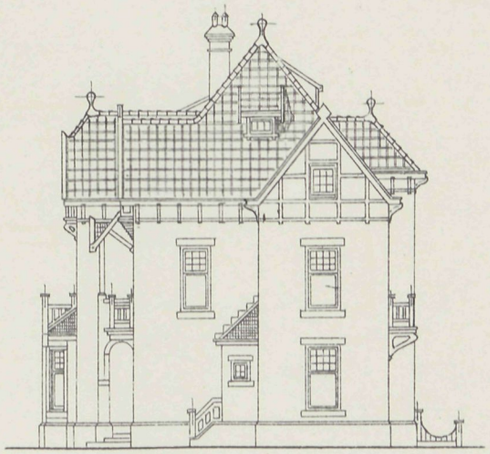

R: ZIJGEVEL

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

20 Juli 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 15.

Bij de Platen.

Hotelbouw,

door M. Kuyper Cz., Bouwmeester.

Plaat en tekstfiguren geven den gevel en de plannen voor een Hotelbouw die voor Amsterdam bestemd was, doch nog niet tot uitvoering is gekomen. Mocht dit het geval worden, dan zal zeker de rij der kapitale gebouwen met een niet onverdienstelijk van architectuur vermeerderd worden, want het is een voorgevel die voldoet, en aan den weg een sieraad vormt. Ook de plannen zijn, waar het terrein hiervoor gunstige gelegenheid geeft, zeer regelmatig en geriefelijk ingedeeld.

Koloniaal-Museum.

Amsterdam zal met een nieuwe stichting worden verrijkt. Het Koloniaal-Museum. In overleg met B. en W. besloot het Koloniaal-Instituut tot het volgende:

Het Museum zal te Amsterdam worden gesticht. Voor de oprichting van het hoofdgebouw en de later te stichten bijgebouwen, wordt door de gemeente aan het Instituut afgestaan een terrein, hetwelk voor het beoogde doel geschikt kan worden geacht.

In de bouwkosten van het hoofdgebouw, die bij een oppervlakte van 4000 à 5000 M² geraamd worden op *f* 1.500.000, wordt door de gemeente bijgedragen, 20% tot een maximum van *f* 300.000, waar tegenover de Vereeniging zich verplicht, om voor de oprichtingskosten van een nieuw hygiënisch laboratorium, dat tevens ruimte zou bieden voor het Instituut voor tropische en scheepshygiëne, welke kosten ten naasten bij kunnen worden gesteld op *f* 300.000, bij te dragen een som van *f* 100.000.

In de exploitatiekosten van het Koloniaal-Instituut, geraamd op *f* 118.000 's jaars, waaronder begrepen een bedrag van ruim *f* 18.000. voor de exploitatie van het Instituut voor tropische en scheepshygiëne, welke naar de Vereeniging zich voorstelt, voor 25%

uit eigen middelen zullen kunnen worden gedekt, terwijl zij voornemens is, aan het Rijk een jaarlijksche subsidie van *f* 60.000 te vragen, zijnde 50% der exploitatiekosten, wordt voor de Gemeente 25% bijgedragen tot een bedrag van ten hoogste *f* 30.000

Voorts vestigt de Vereeniging er de aandacht op, dat het beschikbaar gestelde terrein, gelegenheid moet geven, het Museumgebouw in lateren tijd merkbaar te kunnen uitbreiden, terwijl daarin zullen gehuisvest worden:

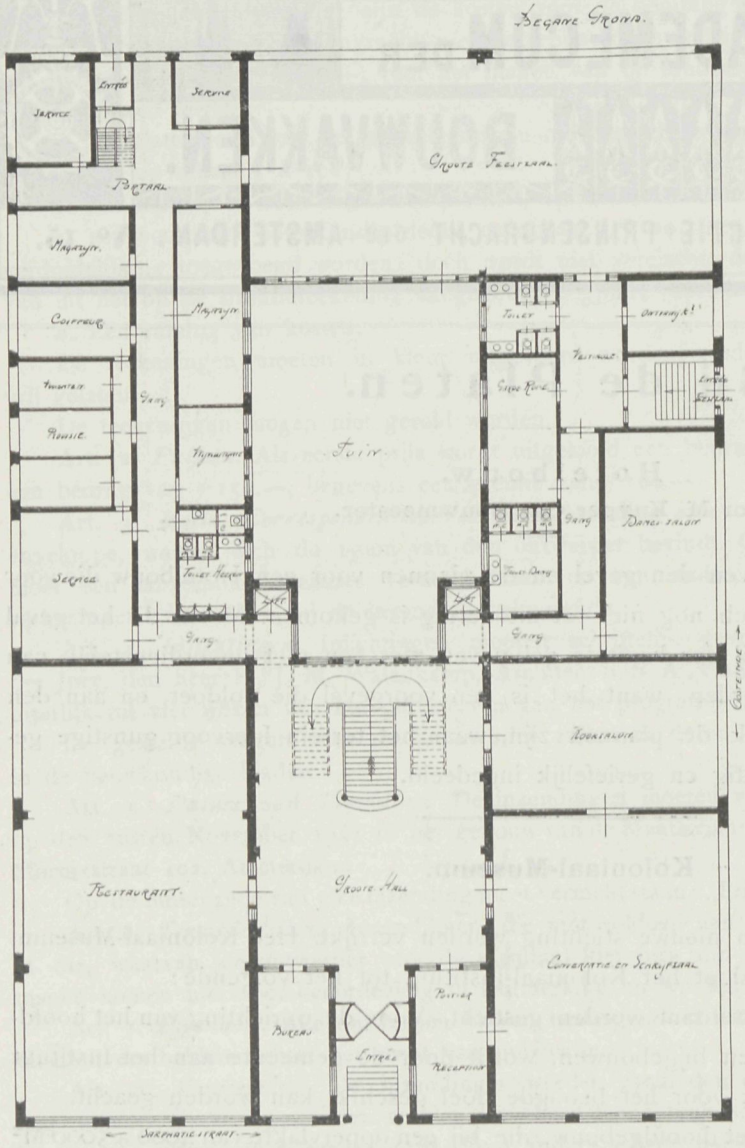

Het Handelsmuseum, waarvan de kern zal worden verstrekt door het bestaande Koloniaal-Museum te Haarlem, het Ethnographisch-Museum, waarheen al dadelijk zal worden overgebracht, de verzameling, aanwezig in Natura Artis Magistra, de boekerijen van het Instituut en de aangesloten vereenigingen, en verder de Laboratoria.

Voor het Museum acht men een grondoppervlakte van 400 M² noodig.

Uit dit alles blijkt, dat inderdaad een fraaie stichting in de hoofdstad zal verrijzen. Het komt er nu vooral op aan, waar die stichting te vestigen. Nu bestaat het voornemen daarvoor te kiezen, het terrein van de Oude Oosterbegraafplaats. Een eigenaardig feit. Jaren achtereen zijn de stedelingen, die in die thans nog al belangrijk bebouwde omgeving wonen, gepaaid met de toezegging, dat na aansluiting van het Oosterpark bij de Oude begraafplaats, daar een wandelpark verkregen zou worden, eenig in zijn soort, intusschen werd door allerlei stichtingen in de nabijheid, van dat beloofde land jammerlijk geknaagd aan het natuurschoon dat daar van ouds aanwezig is, en nu komt men met een voorstel, om alle illusies den bodem in te slaan, en de begraafplaats te bestemmen als terrein voor het nieuwe Museum. Mogelijk zal men later het oog vestigen op de boomlooze begraafplaats bij Zeeburg, die al meer en meer de stad nadert, en daarin eene vergoeding voorspiegelen. Jammer is het, de eenige plek die nog

herinnert aan de Singelgrachten die Amsterdam omsloten, en daarbij op vele punten een fraaie boomenverzameling leverde, een miniatuurboschje maar toch zoo verkozen door velen, 't wordt ook door dit plan ten doode opgeschreven.

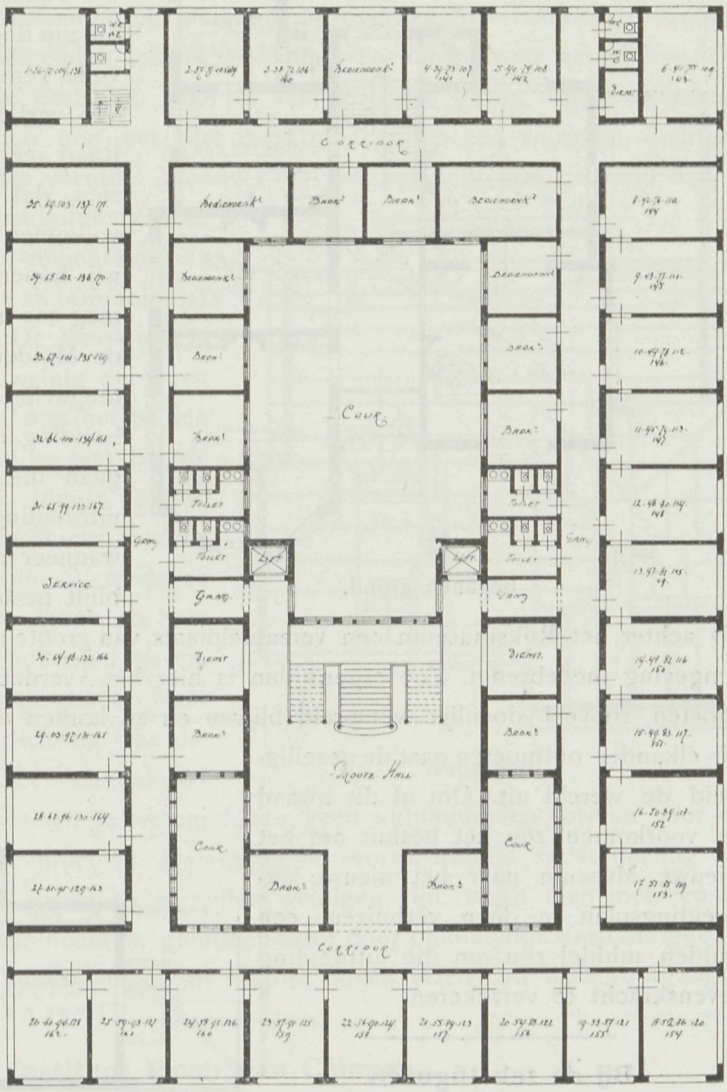

Wel heeft de bouwmeester Walenkamp, die altijd dapper strijdt over het behoud van het natuurschoon aan de begraafplaats eigen een plan aan de hand gedaan om alles te behouden en het gebouw wat meer achterwaarts te plaatsen, maar hoe goed gemeend ook, dat hulpmiddel achten wij niet krachtig genoeg om de verstoring der natuur daarmede tot kalmte te brengen. Wij achten het een jammerlijk feit, dat zulk een voorstel door B. en W. wordt overwogen. Onwillekeurig heeft waarschijnlijk de aansluiting van de verzameling van het genootschap Natura Artis Magistra invloed op de vestig ng dezer plannen gehad daar dan de verzameling in de onmiddelijke nabijheid blijft. Wij laten de vraag in ruste of het genootschap zelf door de splitsing niet geschaad wordt, waar dit toch reeds veel moet doen om de belangstelling altijd gaande te houden en verdeeling, die belangstelling zal doen verminderen. Maar de hoofdzaak is het terrein. Wij achten, dat een jammer voor de omgeving en zeker het minst geschikte terrein voor het doel omdat het geheel buiten den bezochten kring ligt. Waarom met zulk een kapitale stichting niet een begin gemaakt met de aangewezen plannen der bebouwing langs den Amstelveenschen weg dan heeft men een kardinaal punt, waaruit verschillende wegen zich kunnen concentreren, dan heeft men een stichting, die als monument kan gelden, en die vertier voor de omgeving met zich brengt. Wanneer men de bebouwing van de nieuwe uitbreiding maar overlaat aan het toeval,

aan de mogelijke moed van enkele bouwers om een angstige poging te wagen tot behoud van hun bestaan, dan zal de bebouwing der nieuwe uitbreiding een eeuwigheid vorderen. Gaat de gemeente er echter in voor door hare grootsche stichtingen er als centra te maken dan komt het overige wel van zelf want de weg is gebaand, nu zijn door de voorstellen zulke waardevolle gegevens onopgemerkt gebleven. Wij verheugen er ons over dat er in de Raad reeds stemmen opgaan die doen zien, dat dergelijke regeling op hunne volkomen instemming niet kan rekenen, wij hopen dat die opvatting in kracht mag toe nemen, en geen museum achter de Muiderpoort zal verrijzen, wel in de omgeving waar Amsterdam hare uitbreiding moet zoeken en door het voor gaan met zulke plannen den weg tot uitbreiding moet voorbereiden. Wordt, wanneer de begraafplaats voor het doel blijft bestemd, het daar ook niet weer als achter het Rijksmuseum een verzamelplaats van groote gebouwen wat een uitgestorven omgeving medebrengt. Zoo ergens dan is hier het »verdeelt u noodig« groote gebouwen moeten zooveel doenlijk verspreid blijven en zij komen de omgeving ten goede, waar zij elkander ontmoeten gaat de gezelligheid de wereld uit. Om al dit kwaad te voorkomen zou het besluit om het nieuwe Museum naar het nieuwe uitbreidingsplan te doen verhuizen, een gulden middel zijn om die uitbreiding levenskracht te verzekeren.

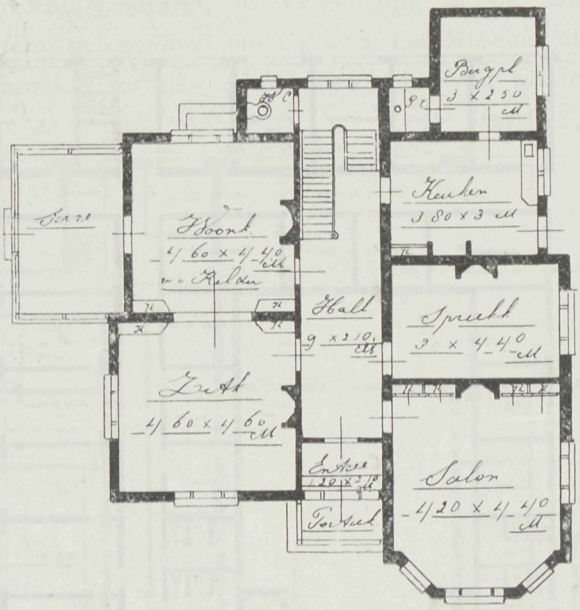

Beganen grond.

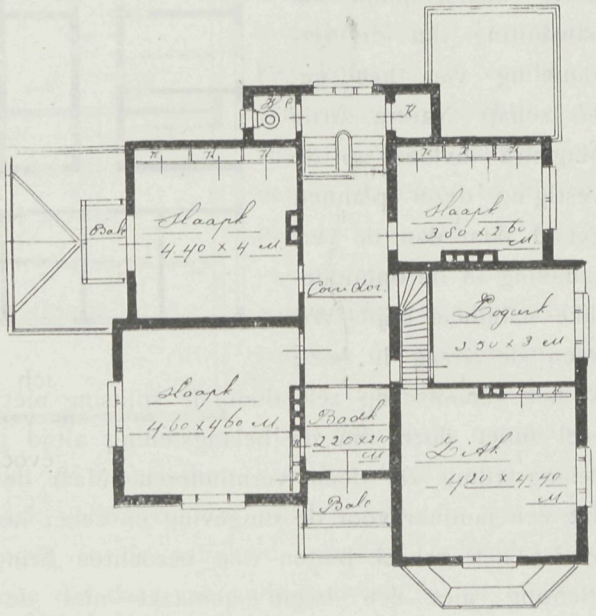

Eerste verdieping.

Bij de tekstfiguren.

Van den Heer H. Bos te Putten ontvingen wij de hierbijgaande villa ter opname. De ingang ligt op het midden van den voorgevel, daarop volgt de hal. Rechts zijn het salon, spreekkamer, keuken enz., links zit- en woonkamer. Op de bovenverdieping zijn drie slaapkamers en een zit- en logeerkamer. Zooals de voor- en zijgevel doen zien, hebben deze een eenvoudig en landelijk karakter. Alles bijeen vormt een geheel met vele geriefelijke eigenschappen.

Een nagalm.

Amsterdam heeft tijdens het bezoek van den Franschen President feest gevierd. Kostbaar was de verlichting. Echter wat kostbaar is, is daarom nog altijd niet fraai. De gemeente had het monument op den Dam, de brug bij het Centraal Station en het Paviljoen tot ontvangst versierd, waarlijk in lijnen die overdag niet onbevallig waren en zonder licht, geen onbevredigenden indruk maakten. Toen echter de avond kwam en het licht uitstraalde bleek de keerzijde. Door te veel te willen geven was de verlichting mislukt, die in de verte zich nog het best deed gelijken op een vuurpoel, dichterbij echter een smakelooze massa vormde. Wanneer $^1/_3$ van het licht niet gebrand had op regelmatig verdeelde tusschenruimten dan had het nog er door geglipt en alles wellicht nog iets voldaan. Thans was hier het al te mooie dat een bizonder leelijk schiep. De Beurs gaf in de verlichting te zien hoe weinig de lijnen van dit gebouw voldoen, en was het bij den een de rijkdom, bij den ander was het de armoede die zich feestelijk tooide, echter zonder bewondering af te vorderen. Hoe en geheel anders had die machtige Westertoren dat in zijn tijd gedaan, waar lijnen en licht een nimmer te vergeten schouwspel gaven. Dat was voor aller oogen een genot. Maar de laatste duurbetaalde verlichting was dat niet, 't was licht zonder meer en zal het tot leering dienen, dat te veel en te weinig lijnen geen hulpmiddelen vormen voor een fraaie verlichting. Daarvoor moet er afwisseling in vorm, ruimte en verdeeling zijn, zonder dat wordt het doel gemist en er zullen weinigen zijn, tenzij men met een oog ziet, dat het leelijke mooi wil noemen, geinfluenceerd door bijkomende omstandigheden, die de laatste verlichting zullen stellen in waarde boven velen van hare voorgangers.

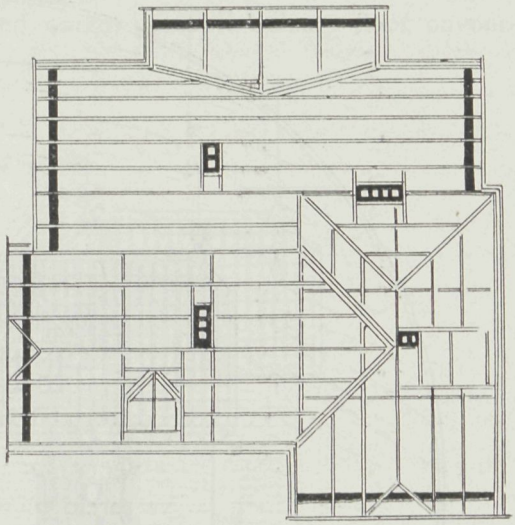

Kapgrond.

Instituut Jacob van Campen.

De bovengenoemde inrichting, die zich reeds een algemeene bekendheid heeft verworven, door het succes bij de examens verkregen met het onderwijs aldaar gevolgd, heeft weder eene afdeeling daaraan toegevoegd, die inderdaad noodig is. Het betreft de opleiding tot opzichter van weg en werken bij spoor en tramwegen Gaarne ontleenen wij aan de missive waarin uitvoerig omschreven wordt, waarover dat onderwijs loopt, de navolgende toelichting:

TOELICHTING. — Doel.

De aanleg en exploitatie van spoor- en tramwegen, zoowel in Indië als in Nederland, vorderen veelzijdig ontwikkeld personeel. We hebben hier in de eerste plaats het oog op de opzichters. Dezen moeten kennis bezitten van: Waterbouwkunde, Burgelijke Bouwkunde, Spoorwegbouwkunde van Waterpassingen en opmetingen, enz. enz.

De bezitters van het diploma van Bouwkundig Opzichter of Teekenaar kunnen feitelijk, wegens hun onbekendheid met water- en spoorwegbouw, niet in aanmerking komen. Iemand met het diploma Opzichter van den Rijkswaterstaat evenmin, omdat hij niet voldoende kennis van spoorwegbouwkunde heeft. Toch komen dergelijke personen bij gebrek aan andere krachten in aanmerking voor een benoeming.

Het Instituut „Jacob van Campen" heeft hierom het initiatief genomen, een cursus in te stellen ter opleiding voor spoor- en tramwegopzichters. Uit vorenstaand programma blijkt, dat de cursus geheel op de practische eischen, welke men aan den spoorwegopzichter stelt, gebaseerd is.

Deelname aan deze cursus staat voor ieder, die voldoend lager onderwijs heeft genoten, open. De duur van den volledigen cursus wordt op 3 jaar geschat. Elke candidaat verbindt zich, minstens voor 4 op elkaar volgende maanden den cursus te volgen. Zij, die hun wensch

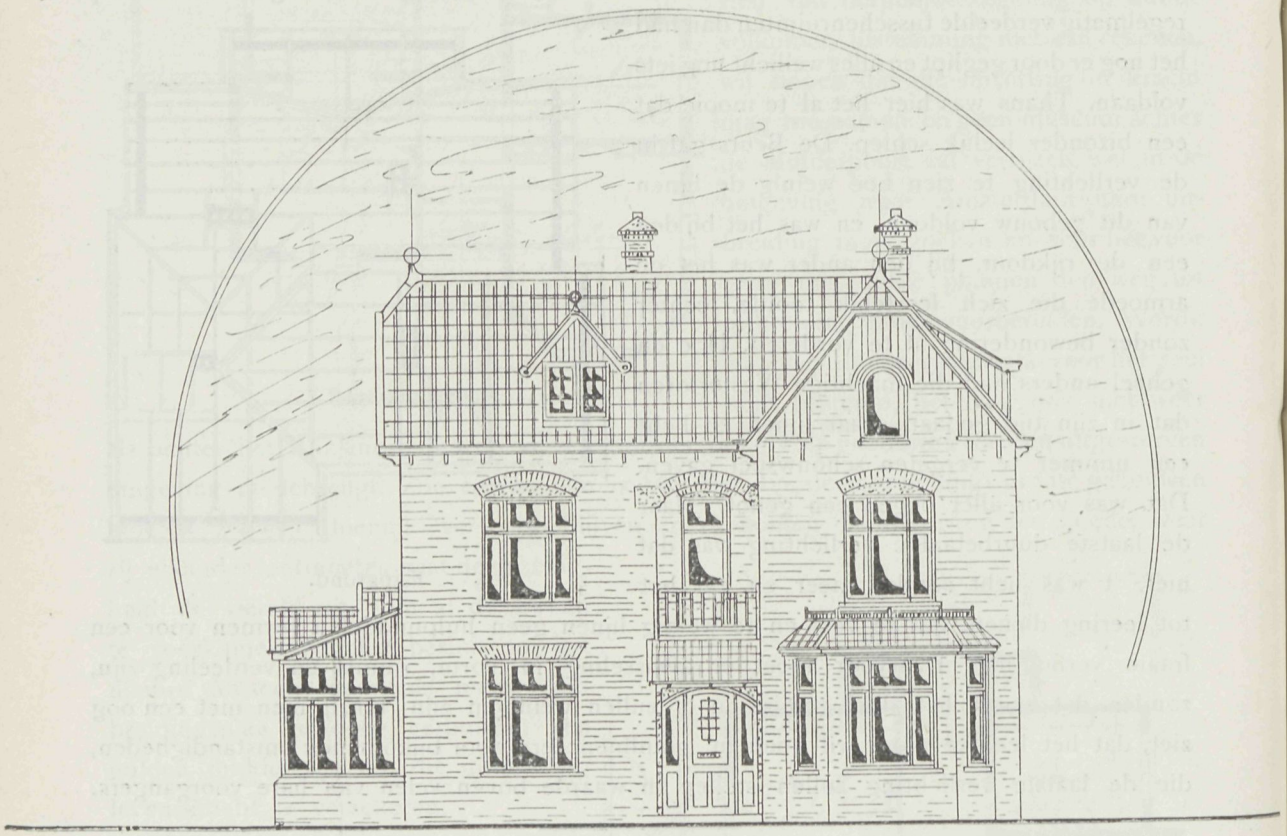

Voorgevel.

daartoe te kennen geven bij den aanvang van den cursus, kunnen in het bijzonder hunne opleiding ontvangen voor Opzichter bij de spoor- en tramwegen in Ned-Indië

Bekortingen in den cursus.

Zij, die in het bezit zijn van het diploma Bouwkundig Opzichter, worden geacht voldoende bekwaam te zijn in de vakken, genoemd sub. 1, 2, 3, 4, 6, 7, (voor zoover Burgerlijke Bouwkunde betreft) 8, 10. Zij, die in het bezit zijn van het diploma Bouwkundig Teekenaar, worden geacht voldoende bekwaam te zijn in de vakken: 1, 2, 3, 4, 6, 7, (voor zoover Burgerlijke Bouwkunde betreft) 8.

Zij, die in het bezit zijn van het diploma Opzichter van den Rijkswaterstaat, worden geacht voldoende bekwaam te zijn in de vakken: 1, 2, 4, 5, 6, 7 (uitgezonderd punt *c* en *f*), 8, 12. In deze vakken behoeft dus geen nader onderwijs ontvangen te worden.

De vrijstellingen zijn echter alleen van kracht wanneer in de desbetreffende vakken een *voldoend* cijfer is behaald, 't geen moet blijken door overlegging bij de inschrijving van de officieele puntenlijst of het diploma.

Diploma.

Wanneer de candidaat met vrucht de cursus of de voor hem vereischte onderdeelen hiervan heeft gevolgd, wordt hem, zonder examen, een diploma uitgereikt.

Juni 1911.

Ongetwijfeld zal ook deze uitbreiding van het onderwijs, die, vooral ook voor velen nut kan hebben, die zich bij den spoorwegbouw voor Indië verbinden, waar goede krachten altijd nog gewenscht zijn, nut hebben.

Brand van de bekleeding van een IJzerbetongebouw.

Bij het nieuwe handelsgebouw Klosterhof te Hamburg dat reeds tot het dak klaar was en waarvan de ijzerbetondeelen nog bekleed waren, geraakte onlangs door onvoor-

Zijgevel.

zichtigheid in brand. Het vuur ontstond in een loods en deelde zich direct mede aan de groote hoeveelheid hout die gebruikt was tot bekleeding van de groote plafondvlakken, de pijlers enz. In het meer dan 30 M. hooge gebouw ontstond door den brand zulk een hitte, dat de brandweer een heelen tijd niets kon uitrichten, daar de in het vuur gespoten watermassa's dadelijk verdampten, en de uit de onderste verdiepingen stroomende hitte belette dat de brandweer op de ladders het vuur op de bovenste verdiepingen bestreed. De schade aan het ijzerbeton is nog niet definitief vastgesteld. Volgens de firma Sachs en Pöhlmann te Hamburg die het werk uitvoert is de veroorzaakte schade aan plafonds enz. gering. Zelfs het bovenste plafond, dat eerst 3 dagen geleden klaar was, is na het verbranden van de bekleeding en de stelling niet ingestort en ook andere nieuwe constructiedeelen hebben geen ernstige schade geleden.

Damverbetering.

De Damverbetering te Amsterdam sukkelt. Het Hotel dat in uitzicht was, is weder van de rol gevoerd, de plannen zijn op zij gelegd en voorloopig schijnt geen Hotel het Kommandantshuis te vervangen. Op het terrein van de Oude Beurs is de Bijenkorf droom, naar het schijnt een droom waarbij geen ontwaken plaats heeft, ten minste het blijft bij de schutting. Zoo gaan wij 1912 in met een nog onbestemde toekomst voor de bestaande en nog te maken ruine. 't Is te hopen dat zich spoedig andere liefhebbers voor alles opdoen.

Sloopingskosten van een Betonhuis.

Het sloopen van oude gebouwen veroorzaakt gewoonlijk in het geheel geen of slechts zeer weinig kosten, daar het oude materiaal de onkosten geheel of bijna geheel dekt. In zeldzame gevallen blijft er zelfs nog een overschot over. Anders is het gesteld met de betonhuizen.

In New-York moest onlangs een nog vrij nieuw huis uit gewapend beton afgebroken worden, omdat men het door een ander grooter wilde vervangen.

De sloopingskosten alleen bedroegen *f* 54.000. Deze geweldige som doet de vraag bij den architekten opkomen, of de bouwwijze niet zoodanig te veranderen is dat het sloopen niet al te kostbaar wordt. De Amerikanen toch houden niet van verbouwing of verbetering van een huis, liever breken zij het geheel af en zetten een nieuw huis neer. Zoo kan het hier voorkomen dat een voortreffelijk gebouwd huis reeds na weinig jaren weer afgebroken moet worden. Het probleem om een hechte bouwwijze met geringe sloopingskosten gepaard te laten gaan, is anders niet gemakkelijk op te lossen.

Altijd hooger.

Hooge huizen zijn Amerika eigen. Men klom bij den Singerbouw tot 204 Meter, en bij de Metropolitan Life tot 233 Meter hoogte maar dat alles is de Amerikanen nog niet hoog genoeg. De ingenieur Semsch deelt in de Scientific American mede, dat naar aanleiding van de door hem gemaakte berekeningen, hij een resultaat verkreeg dat het mogelijk is huizen van 150 verdiepingen of 666 Meter hoogte te bouwen. Hoofdzaak is dat het grondvlak het dragen kan waarvoor een druk van 150.000 K.G. per M². wordt gevorderd. Het ligt voor de hand dat die gegevens, het is de Amerikanen aangeboren, niet in de wind zullen geslagen worden en reeds loopen er plannen om huizen met die hoogte overeenstemmend in bouw te ondernemen. Waarlijk men vraagt, waartoe. De oppervlakte der aarde is nog groot genoeg, zoodat elk er een behoorlijk stuk van machtig kan worden, waartoe dan zulke torens van Babel noodig zijn is onbegrijpelijk, komen er ongelukken voor in zulke torenhooge huizen dan is de ramp niet te overzien. Het is nog kortgeleden bewezen, en voor verfraaiing van het stadsschoon behoeven ze waarlijk niet opgetrokken te worden, en om de berekeningen van een ingenieur tot waarheid te maken zijn dergelijke proeven waarlijk niet wenschelijk. Men late aan de torens het recht zich boven stad en dorp te verheffen maar woning en bedrijf houde men daar buiten.

Plan tot het bouwen van een Hotel-Restaurant,
voor The Dutch Hotel Company te London —

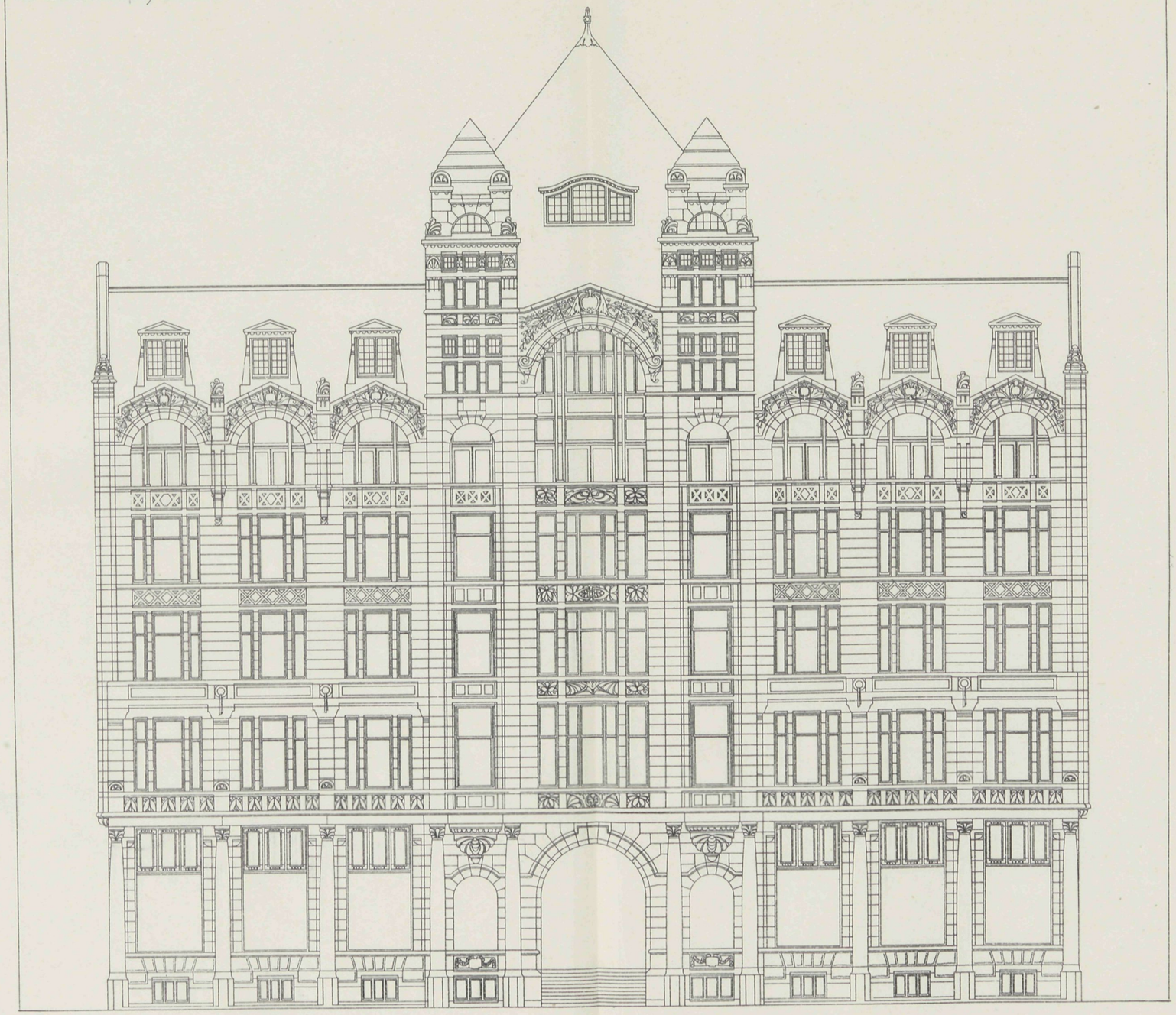

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

3 Augustus 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 16.

Bij de Platen.

Villa te Soesterberg,

door P. C. ELSEVIER & Co., Bouwmeesters.

De villa gebouwd te Soesterberg voor rekening van den WelEdelGeboren Heer S. Scholtens is opgetrokken van Waalsteen, kleurig hardgrauw afgewisseld met vakverdeeling waartusschen cementwerk van witte Kenecement. De kap is gedekt met roode verglaasde pannen. Plan beganen grond bestaat uit salon met serre, eetkamer, keuken, hal waarin trap en verder alle overige vereischte geriefelijkheden. Op de bovenverdieping twee slaap- en een werkkamer, verder slaap- en dienstbodenkamer op de zolderverdieping. Een zeer geschikt uiterlijk, passende bij de boschrijke omgeving is aan de gevels eigen waardoor het geheel een echt aangenamen en gezelligen indruk maakt.

Paleis-Raadhuis.

De Commissie indertijd benoemd om rapport uit te brengen over de Paleis-Raadhuis-kwestie, doet zich bij een uitvoerig rapport opnieuw hooren en wel naar aanleiding van het besluit door B. en W. genomen. 't Is een vonkje dat gloort op de gedoofde kool. De Commissie houdt zich bij hare bedenkingen tegen het rapport, aan wat zij voorstelt als oplossing in deze zaak te doen, men kan niet anders verwachten, toch geeft het geheele resumé weinig nieuwe beschouwingen of middelen aan de hand tot versterking van het voorstel, wat men nog had kunnen verwachten Men meent dat het besluit van B. en W. van invloed zal zijn op de verbouwing der Dam-ruimte. Op de verbouwing van het clubgebouw schijnt dit ten minste geen invloed te hebben en de plannen die overigens bestaan om de Dam een monumentaal aanzien te geven zijn nog vrij onbeslist, en zijn de liefhebbers nog lang niet er voorgevonden Toch gelooven wij wanneer de ruimte eerst is gemaakt, de kooplieden wel zullen opdagen Eerst zien, zegt de koopman en zoo gaat het ook daar. Zijn de wegen gebaand, andere

toestanden geschapen, dan ontstaan er ook nieuwe inzichten en de bebouwing zal zijn bezitter wel vinden. Wij twijfelen daaraan geen oogenblik.

Of nu het monumentale gebouw ingericht tot speciale huisvesting voor het gemeente bestuur de krachtige kern zal vormen waaruit leven en vertier over de hoofdstad zal uitstralen, zullen velen in twijfel trekken. Die al het gemartel aanschouwt dat zich in de laatste jaren voordoet, verheugt er zich in dat B. en W. de moed hadden daarmede rekening te houden en binnen de tegenwoordige stadhuismuren eerst een anderen en beteren toestand wenschen af te wachten. Zeker is het dat bij duizenden die nu slechts hebben aangehoord, hun rapport een aller gunstigsten en bevredigenden indruk heeft gemaakt. Met de Commissie onderschrijven wij gaarne, dat het gebouw niet aan de bestemming voldoet, *brengt het er toe, neemt de gebreken weg* en het gebouw zal daardoor meer in aanzien stijgen en behouden blijven, dan door een gedwongen bewoning van veel, dat er zich eigenlijk nooit te huis zal gevoelen en verre er van is om de monumentaliteit te verhoogen.

Bestrijding van den houtworm.

Tot het verdrijven van de lastige houtwormen, die vooral in oude gebouwen dikwijls groote schade aanrichten, wordt menig middel aanbevolen. In den regel tracht men door de een of andere vloeistof in de wormgaatjes te brengen de dieren te vergiftigen, maar gewoonlijk levert dit niet veel op. Dikwijls gebruikt men hiertoe benzine of petroleum. Dit werkt zeer zeker doodelijk op de dieren wanneer deze er van alle kanten door omgeven zijn. Bij groote stukken is het echter bijna onmogelijk om de in de wormgangen aanwezige lucht door de vloeistof te verdrijven. Bij kleinere stukken of vlakke planken, deuren enz. waarbij men de vloeistof door veelvuldig drenken diep kan doen indringen, is met benzine of petroleum wel wat te bereiken. Deze laatste middelen kunnen bij grootere stukken niet worden aangewend, daar ze niet diep genoeg doordringen en spoedig weder vervluchtigen, terwijl de dieren door den damp niet gedood worden. Hoogstens zal het dier dit in petroleum gedrenkte hout later mijden omdat de lucht er lang in blijft.

Betere uitwerking hebben echter de gasvormige bestrijdings middelen. Onder hen is allereerst zwavelkoolstof te noemen, wat echter buitengewoon vatbaar is voor vuur. In vloeibaren toestand wordt het in de openingen gebracht, verdampt dadelijk en door deze dampen wordt het dier gedood. Ook dit is te gebruiken voor groote stukken. Voor kamers kan men het ook aanwenden. Dan worden de deuren en vensters behoorlijk gesloten en een voldoende hoeveelheid zwavel in de kamer verbrand. De dampen laat men dan 24 uur inwerken, waardoor ook in 't binnenste van het hout de worm gedood wordt.

Stokerij met ovenfundeering, elevatorkelders en 3 schoorsteenen voor de Zuider Gemeente-Gasfabriek bij Amsterdam.

De derde Gasfabriek die bij Amsterdam komt, is verre van de kleinste. De tekstfiguren geven daarvan een deel te zien, echter merkwaardig om de constructie, die grootendeels uit ijzer bestaat. Hoe omvangrijk reeds dit deel van het werk is, kan dienen, dat onder de ringmuren der stokerij geheidt zijn 696 palen, lang 14 M., onder

de ovenfundeeringen 2516 palen, waarvan 1016 lang 15 M., de overigen 14 M. Onder den tunnel 40 idem, lang 14 M, onder de zes schoorsteenen 294 idem, lang 15 M., onder de elevatorkelders enz. 136 idem, lang 14 M., totaal 3682 palen. Die paalfundeering wordt ingesloten door een werkvloer, dik 3 c.M., beton 1 op 5 tot een oppervlakte van 2110 M². waarover een ijzeren netwerk van staven, zwaar 13 m.M. in masen van 15 × 20 c.M. vierkant De verschillende betonwerken in de fundeering vorderen 914 M³. beton en 69500 K.G getrokken ijzer.

Op den betonvloer komen te dragen de betonblokken van de pijlers en ringmuren

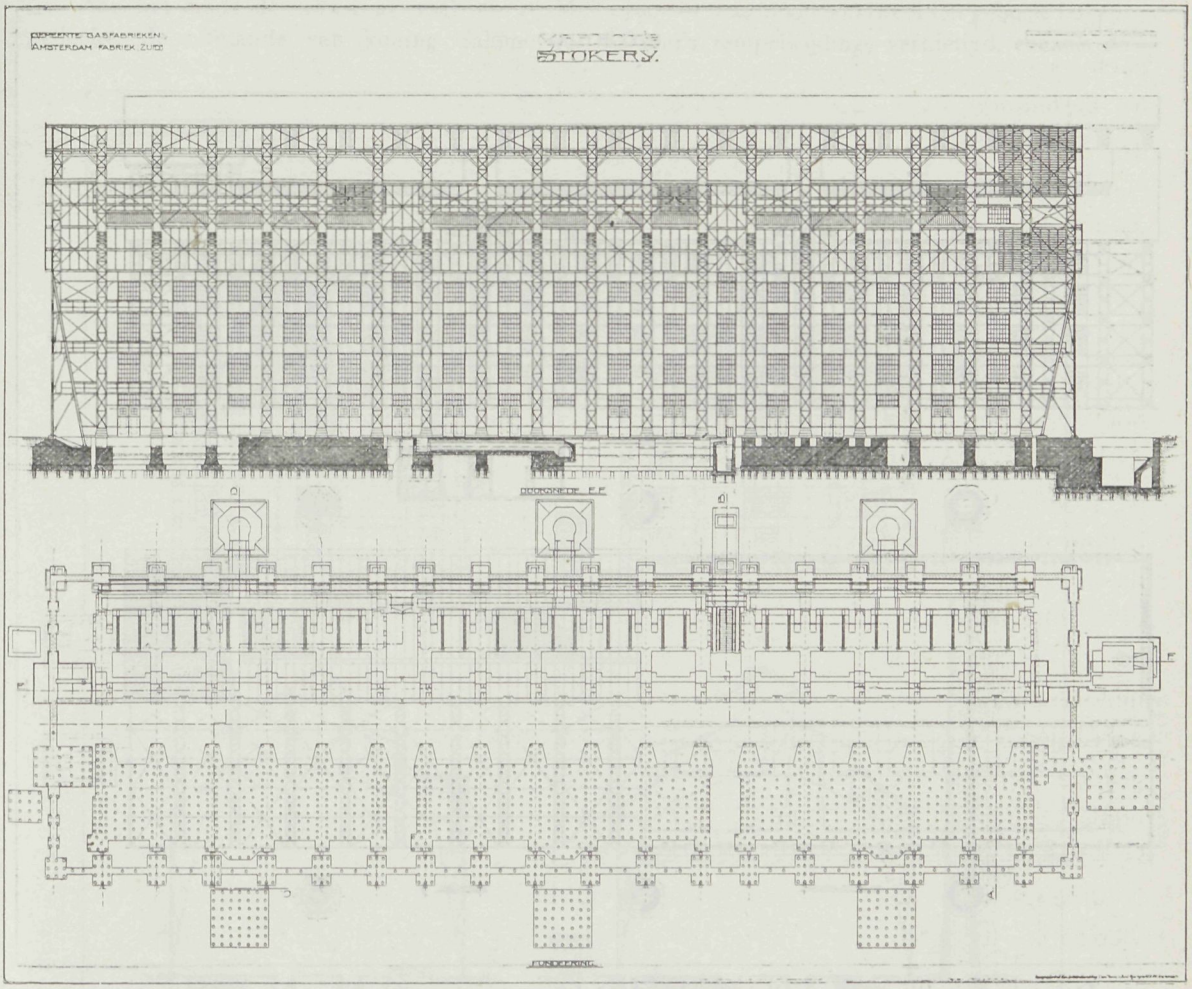

400 M³., fundatieblokken onder de ovens 627 M³. 1 op 5, 1635 M³. 1 op 7, onder de schoorsteenen 165 M³. 1 op 7, onder de ringmurenliften 200 M³ 1 op 7, alzoo totaal 3027 M³. beton met 6000 K.G ijzerwerk.

Tusschen de pijlers der ringmurenstokerij, wordt een koppelrib van beton gelegd, 40 × 60 c.M., evenzoo over de koppen der draagpalen, en ter afsluiting der middenruimte naast de cokestransport goot. Verder is voor ondersteuning rookkanalen, en voor de elevatorkelders alles bijeen noodig, 512,3 M³. beton en 70 360 K.G. ijzer.

Deze verhoudingen geven eenigszins een kijk op de belangrijkheid van het werk. De rompmuren worden op een granieten plintband van vlakke waalklinkers opgetrokken. De kap wordt gedekt met Muldenpannen. Een groote afmeting bij den bouw neemt

het ijzerwerk in, voor vakwerken en kappen aan kapspanten 353.000, gevels 110.650, windhokken 16.000, gordingen 51.650, sparren 4600, panlatten 27.000, windverband 9000, galerijen en ladders 39.500, totaal 652.800 K.G. ijzer.

Inderdaad kan de bouw dezer gasfabriek, die kalmpjes aan zich uitbreid, tot een der belangrijkste bouwwerken in den laatsten tijd in Amsterdam uitgevoerd, gerekend worden. Men kan dit echter ook zeggen uit een constructief oogpunt, want zeker is, deze bouw een van den grootsten omvang, waarbij ijzer en beton de hoofdmaterialen vormen.

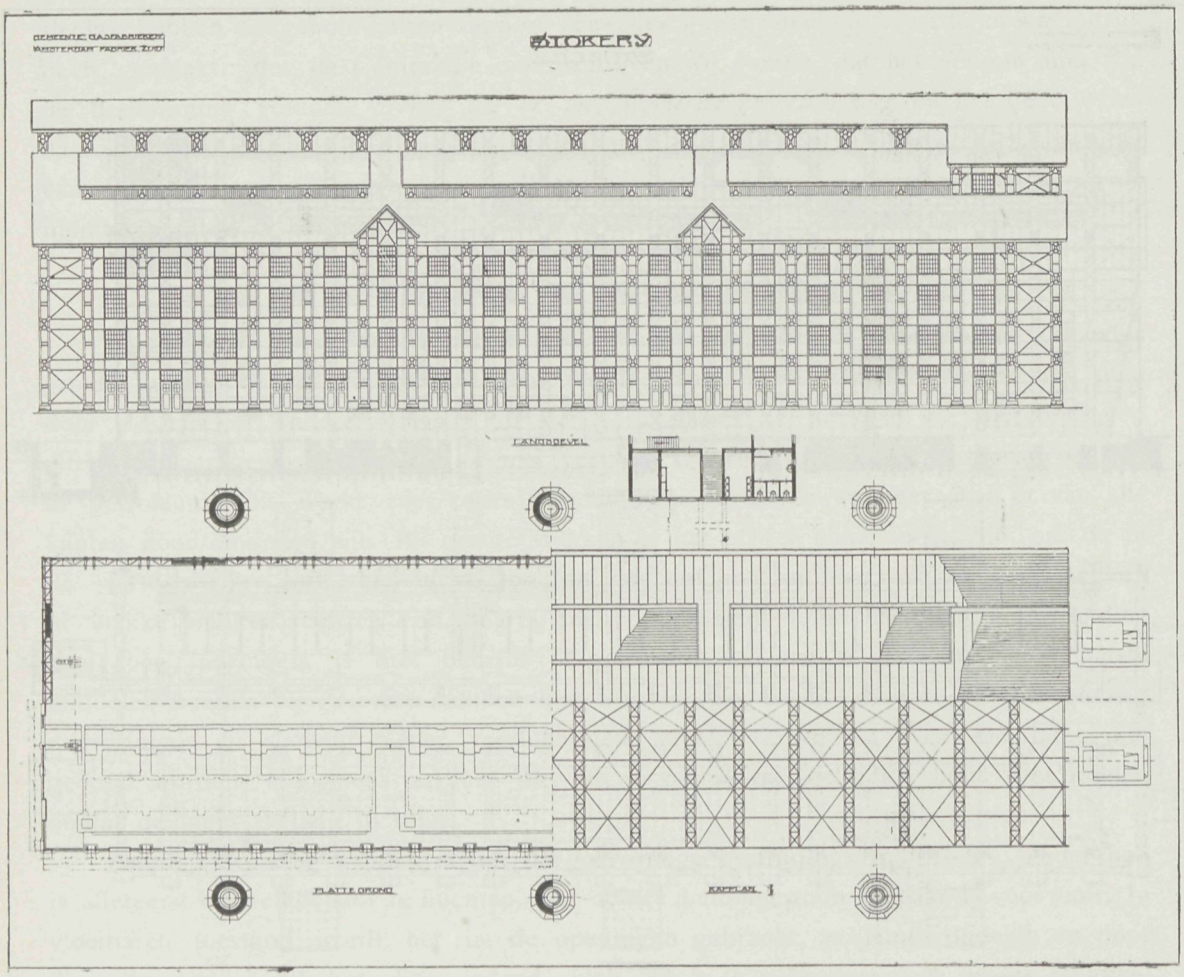

De samenstelling van alles, valt duidelijk uit de tekstfiguren op te maken, en mogen wij een woord van lof niet onthouden aan de ambtenaren, die dit werkelijk verdienstelijk bouwwerk hebben gedacht en tot uitvoering gebracht.

Goudsche Kerkramen.

Gedurende een tijdvak van 12 jaar is men bezig met het herstellen der gebrande glazen in de Kerkramen der Groote Kerk te Gouda, den kunstvollen arbeid van de beroemde glasbranders Dirk en Wouter Crabeth. Het thans voltooide zevende raam kenmerkt zich door bizondere schoonheid. Door de vorstelijke gift van een dame die zich niet genoemd wil hebben was het mogelijk in de bekende ateliers van den heer

Schouten, Prinsenhof te Delft alles te voltooien. De voorstelling is: Het avondmaal van Jezus en de Apostelen. De rijke versiering voorstellende de inwijding van den tempel door Salomo, en verder de figuren van Filips II en gemalin geknield ter zijde van den avondmaalsdisch benevens de cartels enz. maakt alles tot een geheel dat den beschouwer vol bewondering stemt. Wij ontleenen aan de mededeelingen betreffende de herstelling van dat raam groot 19.70 M. hoog en 4.60 M. breed het navolgende:

Dat het herstel van dit glas, een der uitmuntendste van Gouda's beroemde glazen, dringend noodig was, behoeft geen betoog.

Aan het einde der 18e eeuw toch — 26 Mei 1790 — was door noodweer het geheele bovengedeelte, de offerande van koning Salomo (of Salomo's tempelwijding) vernietigd, evenals de

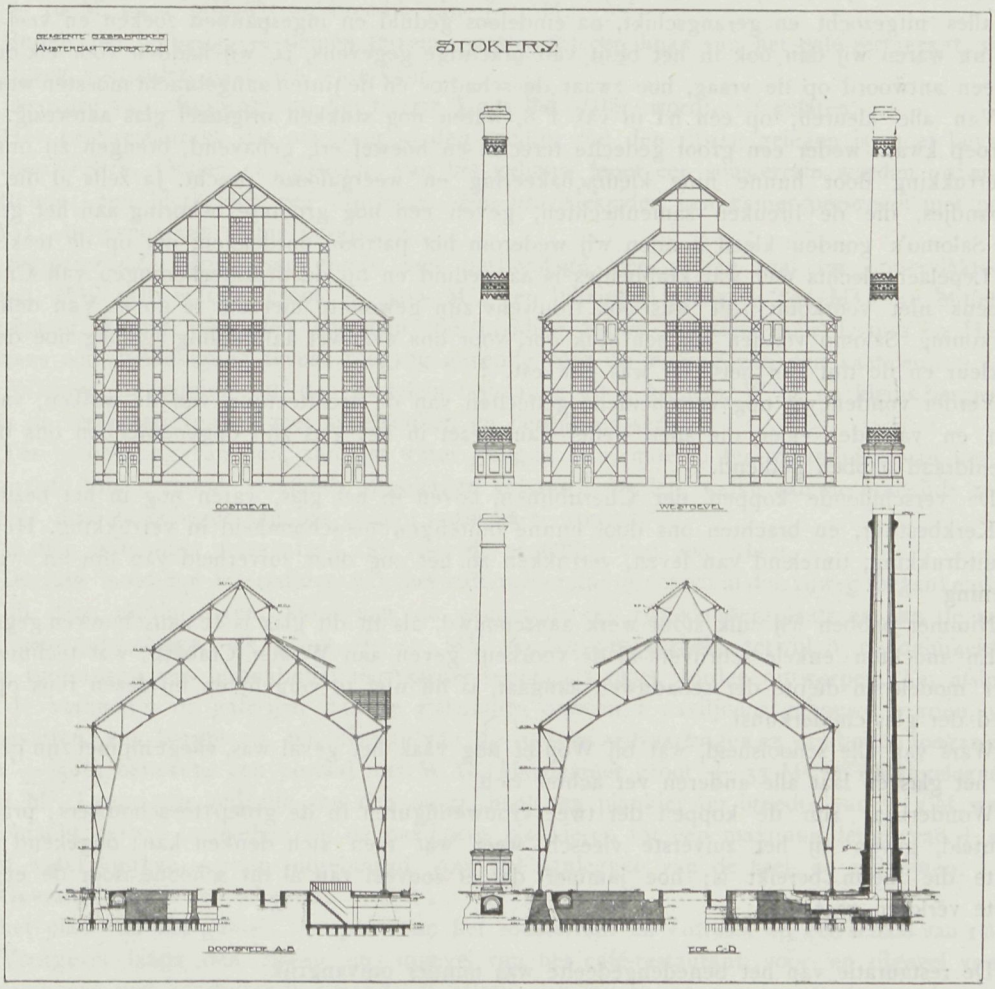

architectuur tot aan de groep in het benedengedeelte (het laatste Avondmaal) benevens nog verscheidene stukken uit dit tafereel en de Cartouche.

De ramp scheen niet meer te herstellen, althans men bracht blanke ruiten aan tot waar het raam er totaal uitgeslagen was en wat er in het tafereel in het benedengedeelte verwoest werd, vulde men met nieuw werk aan. Edoch in dien tijd werd er al zeer weinig, of liever in het geheel niet aan glasschilderen gedaan, zoodat dit bijwerken al heel onbeholpen en primitief geschiedde.

Behalve de heerlijke figuren van den schenker en de schenkster van dit raam, Koning Philips II en Maria van Engeland, die bijna geheel intact waren gebleven, ontbraken aan alle

figuren uit het Avondmaal, benevens aan de engelenfiguren ter weerszijden van de Cartouche, de koppen, op twee uitzonderingen na.

En wat er van het bovenraam overbleef?

Enkele voorname stukken, uit de groep werden bij elkaar geraapt en bewaard als herinnering aan het eens zoo machtige kunstwerk.

Toen nu tot herstel van het geheele raam besloten werd, deed een gelukkig toeval ons een partij glas vinden, die sedert jaren op de zolders der kerk had gelegen.

Bij deze partij, bestaande uit duizenden stukken en scherfjes glas, vermoedden wij, dat ook nog wel een en ander te vinden zou zijn uit het bovengedeelte van dit glas.

En ons vermoeden bleek waarheid te bevatten.

Toen wij deze partij glas in ons atelier kregen, begonnen wij zeer nauwkeurig stukje voor stukje na te kijken en te schriften. Het was voor ons niet moeilijk het werk van Dirk Crabeth te onderscheiden; moeilijker was het, elk stukje op zijn vroegere plaats te brengen. Eindelijk was alles uitgezocht en gerangschikt, na eindeloos geduld en ingespannen zoeken en veel tijd; doch nu waren wij dan ook in het bezit van prachtige gegevens, ja, wij hadden voor elk onderdeel een antwoord op de vraag, hoe zwaar de schaduw en de tinten aangebracht moesten worden.

Van alle kleuren, op één na in vak F 8, waren nog stukken origineel glas aanwezig. Van de groep kwam weder een groot gedeelte terecht, en hoewel erg gehavend, brengen zij ons nog in verrukking door hunne fijne kleurschakeering en weergalooze pracht. Ja zelfs al die fijne loodbandjes, die de breuken samenhechten, geven een nog grootere bekoring aan het geheel. Van Salomo's gonden kleed konden wij wederom het patroon ontdekken, dat op de teekening van Lepelaer slechts met wat krabbeltjes is aangeduid en op de detailteekeningen van Crabeth eveneens niet voorkomt; dit was ook trouwens zijn gewoonte niet om te doen. Van den kop van koning Salomo vonden wij een stuk oor, voor ons evenwel aanduiding genoeg hoe de gelaatskleur en de tint van het haar was geweest.

Verder vonden wij nog verscheidene gedeelten van de architectuur, van de wolken, van de linten en van den vloer, die allen weder nauwgezet in het glas zijn opgenomen en ons overal tot leiddraad hebben gediend.

De verschillende koppen der Cherubijnen, boven in het glas, waren nog in het bezit van het Kerkbestuur, en brachten ons door hunne buitengewone schoonheid in verrukking. Heerlijk van uitdrukking, tintelend van leven, verrukken zij het oog door zuiverheid van lijn en zwierige teekening.

Nimmer hebben wij zulk stout werk aanschouwd, als in dit glas is te aanschouwen gegeven.

En mochten enkele schrijvers al de voorkeur geven aan Wouter Crabeth; wat techniek en zuiver modelé en diepte der schaduwen aangaat, is hij niet te vergelijken bij dezen reus op het gebied der glasschilderkunst.

Wars van alle schoolsheid, wat bij Wouter nog vaak het geval was, vliegt hij met zijn penseel over het glas en laat alle anderen ver achter zich.

Wonderbaar zijn de koppen der twee vrouwenfiguren in de groep toeschouwers; prachtig gekanteld, geven zij het zuiverste vleesch weer wat men zich denken kan; ongekend is de hoogte die hierin bereikt is; hoe jammer dat er zooveel van al dit schoone door de enorme hoogte verloren gaat.

De restauratie van het benedengedeelte was minder omvangrijk.

Van de figuren, uitgezonderd de koppen op twee na, was nog heel wat origineel en wat er aan kleur ontbrak kon met goed gevolg aangevuld worden, aangezien er van alle kleur voldoende gegevens waren, zooals op de teekening van origineele stukken duidelijk is te zien.

De twee engelenfiguren waren ook nog tamelijk goed behouden. Evenwel, koppen en handen en stukken kleed ontbraken ook hier weder, evenals veel bij de Cartouches. Van de naamplaat zelve was één ruit in oorspronkelijken staat, dus voldoende gegevens om het karakter der letters en de tint van de fond aan te geven.

Prijsvragen.

PRIJSVRAGEN DOOR DE VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP" TE ROTTERDAM, UITGESCHREVEN IN 1911.

1ste Prijsvraag. *Ontwerp voor een café-restaurant met aanlegsteiger voor roei- en zeilbooten.*

Het café-restaurant met aanlegsteigers voor roei en zeilbooten, is aan een uitgestrekte waterpartij gelegen, van een park, dat zich in de nabijheid van een groote stad bevindt.

Het beschikbare terrein is breed ± 80 M. en aan de eene zijde begrensd door een rijweg in het park en aan de andere zijde door het water. De lengte van het trapezium vormige terrein is langs het water ongeveer 150 M., terwijl de lengte langs den rijweg ongeveer 90 M. bedraagt.

De rijweg, welke ± 1 50 M. boven den waterspiegel gelegen is bestaat uit een middenpad van ± 10 M. en 2 zijpaden ter breedte van ± 3 M.

Buiten het in beslag te nemen terrein, gaan rechts en links van het café-restaurant, van af den rijweg voetpaden naar den waterkant.

De wijze van afsluiting van het terrein langs het water, wordt vrij gelaten.

Het café-restaurant dat ongeveer in den rooilijn van den rijweg gelegen is moet bevatten:

Sousterrain. Onder een gedeelte van het gebouw moet een sousterrain worden ontworpen, bevattende: een bierkelder, een wijnkelder, een provisiekelder, een kamer personeel met portaal en W. C. benevens een ruime bergplaats.

Beganegrond. Een ruime entrée met portiersloge, een groote zaal ter oppervlakte van ± 400 M².., een eetzaal groot ± 100 M².., een biljartzaal groot ± 100 M².., een buffet met buffetkamer, kamer voor den kastelein, de noodige ruime toiletten voor Dames en Heeren, benevens een dienstingang tevens toegang gevende voor de woning van den kastelein.

Entresol. De woning van den kastelein bestaande uit 3 kamers, W. C. en kleine bergruimte, voorts de restauratiekeuken met spoelkeuken en bergplaats servies.

Ter beschutting van den, aan het water gelegen tuin, moeten ter weerszijden van het café-restaurant flinke, ruime veranda's of galerijen gebouwd worden, welke aan de landzijde zooveel mogelijk door bosschages aan het gezicht onttrokken worden.

In den tuin moet gelegenheid zijn voor de opstelling van een orkest.

De tuin moet aan weerszijden van het café-restaurant direct vanaf den rijweg toegankelijk zijn.

Bij deze tuiningangen, moet aan de eene zijde een rijwielenbergplaats en aan de andere zijde een auto-garage, elk groot ± 50 M².., worden aangebracht, terwijl in de nabijheid van elken tuiningang een buitenbuffet met kleine bergplaats moet worden ontworpen. Ter afsluiting van de veranda's of galerijen aan de waterzijde, moeten 2 paviljoens gebouwd worden, welke elk bevatten: een bergplaats, ten dienste van de roei- en zeilvaartuigen en van buiten toegankelijk, groot ± 50².., benevens een portaal met W. C., kleedkamer groot ± 35 M².. en waschgelegenheid ± 12 M².. Langs een gedeelte van den oever moet een plankier ter breedte van ± 2 M. worden aangebracht, terwijl bovendien bij de paviljoens plankieren tot een maximum lengte van ± 25 M. in het water kunnen worden uitgebouwd, voor het aanleggen van de roei- en zeilbooten.

Gevraagd wordt te teekenen:

het plan van het geheel, met plan van het sousterrain en entresol op een schaal van 1 à 200.

Voorgevel langs den rijweg en zijgevel van het café-restaurant, voor- en zijgevel van één der paviljoens met aansluitende veranda of galerij, een lengte- en een breedtedoorsnede van het café-restaurant en van één der paviljoens, alles op een schaal van 1 à 100.

Een détail van een gedeelte van den voorgevel en van de groote zaal, op de schaal van 1 à 20 en ten slotte een perspectief teekening van het geheel, vanaf het water gezien.

Uitgeloofd worden:

Een 1e prijs: zilveren medalje met getuigschrift der Vereeniging, benevens *f* 100.—;

Een 2e prijs: bronzen medalje met getuigschrift der Vereeniging, benevens *f* 50.—;

Een 3e prijs: getuigschrift der Vereeniging, benevens *f* 25.—.

2e Prijsvraag. *Ontwerp voor een vignet.*

Men vraagt het ontwerp van een vignet voor de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap,

moetende dienen voor quitantiën, enveloppen, briefpapier etc. etc. en bestemd om in één kleur te worden uitgevoerd.

Het cliché zal een grootte hebben van 0.05 M., rond, vierkant of veelhoekig.

Als schrift zal het ontwerp, in duidelijk leesbare letters, bevatten de naam der Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" en „Rotterdam".

Overigens is de ontwerper geheel vrij.

De ontwerpen zullen worden ingezonden, geteekend in één kleur op $1^1/_2$ maal bovengenoemde grootte.

Uitgeloofd worden:

Een 1e prijs: zilveren medalje met getuigschrift der Vereeniging, benevens f 50.—;

Een 2e prijs: bronzen medalje met getuigschrift der Vereeniging benevens f 15.—;

Een 3e prijs: getuigschrift der Vereeniging.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

De behandeling der teekeningen is vrij, doch moet duidelijk en nauwkeurig zijn. Zij mogen op carton opgezet, doch, *niet in houten lijsten gespannen* zijn en, van de 1e prijsvraag, *geen grootere afmettngen* hebben dan 75 × 110 cM.

Alle stukken ter beantwoording dezer prijsvragen worden vóór of op 1 *December* 1911 vrachtvrij ingewacht aan het adres van den 1sten secretaris, *Oost-Zeedijk* 229. *Zij mogen niet in kisten of op andere wijze in hout verpakt worden.*

Ontwerpen na dien datum ingezonden, blijven buiten beoordeeling, tenzij aan het Bestuur afdoend kan aangetoond worden, dat dit buiten de schuld van den inzender mocht zijn geschied.

De teekeningen moeten met een motto gemerkt zijn en verder vergezeld gaan van *een gesloten brief*, waarin naam, kwaliteit en woonplaats van den ontwerper en van een *tweede dito*, waarin een correspondentieadres vermeld is. Op beide brieven en couverts moet het motto der teekening voorkomen.

De ontwerper van eenig antwoord mag zich als zoodanig niet bekend maken vóór de uitspraak der Jury.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de Heeren:

J. W. Hanrath, Architect te Hilversum; J. P. Houtzagers, Architect, Directeur van het kunstnijverheidsmuseum, te Utrecht; A. J. Th. Kok, Architect te Rotterdam; J. P. Stok Wzn., Architect te Rotterdam; Jan Stuijt, Architect te Amsterdam; W. F. Overeijnder, Architect te Rotterdam (plaatsvervangend).

Wanneer geen antwoord ter volle bekroning kan worden voorgedragen heeft de Jury het recht om het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" voor te stellen de uitgeloofde prijzen op andere dan bovenstaande wijze te verdeelen.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de publicatie van het Jury-rapport, alle of een gedeelte der antwoorden tot expositie af te staan aan andere Vereenigingen in ons land; gedurende dien tijd mag geen der ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van „Bouwkunst en Vriendschap".

De Vereeniging heeft echter het recht de bekroonde antwoorden ter reproductie aan te bieden aan de redactie van eenig plaatwerk, zonder dat zij gehouden zal zijn den bekroonde honorarium daarvoor te betalen.

De ontwerpen zullen na dien tijd aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

De uitspraak der Jury zal door het bestuur door middel van de „N. R. Ct." en de bouwkundige bladen bekend gemaakt en de antwoorden publiek tentoongesteld worden, nadat het Jury-rapport zal zijn gepubliceerd in de bouwkundige bladen.

De uitreiking der bekroningen zal geschieden in de Algemeene Vergadering der Vereeniging, die in Januari 1912 zal worden gehouden.

De deelname aan de beantwoording der prijsvragen is voor ieder opengesteld.

Rotterdam, Juli 1911.

Namens het Bestuur.

ALB. OTTEN, *Voorzitter.*

J. HERMAN DE ROOS, *Secretaris.*

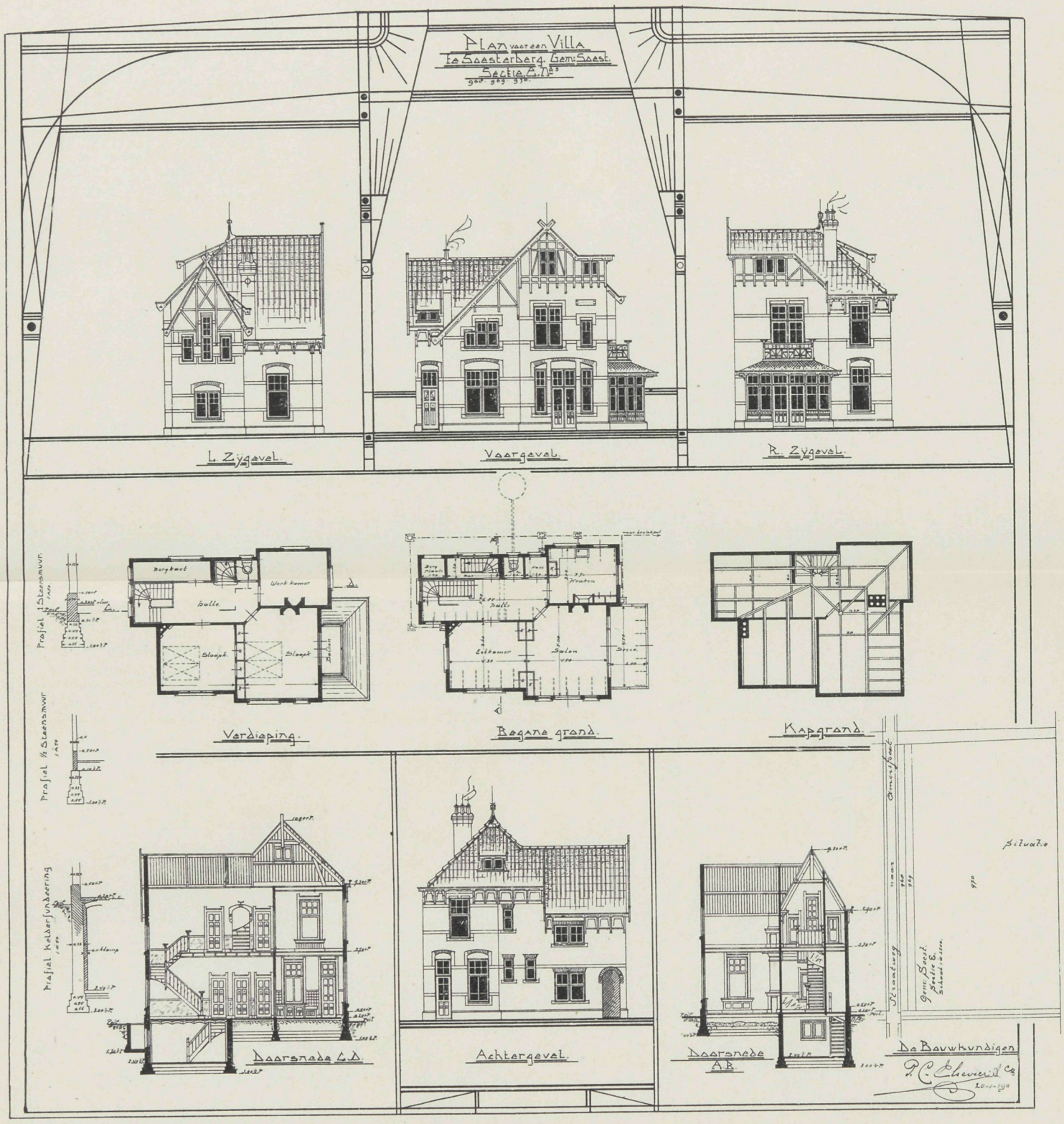

Vademecum der Bouwvakken
26e Jaargang 1911.

Afl.16. Plaat 16
3 Augustus 1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

17 Augustus 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 17.

Bij de Platen.

Villa te Eindhoven.

door G. GEENEN, Bouwmeester.

Het ontwerp geeft een aaneenkoppeling van drie villas, waarvan de beiden aan den hoek, den ingang hebben aan den zijgevel en de middelste aan den voorgevel De

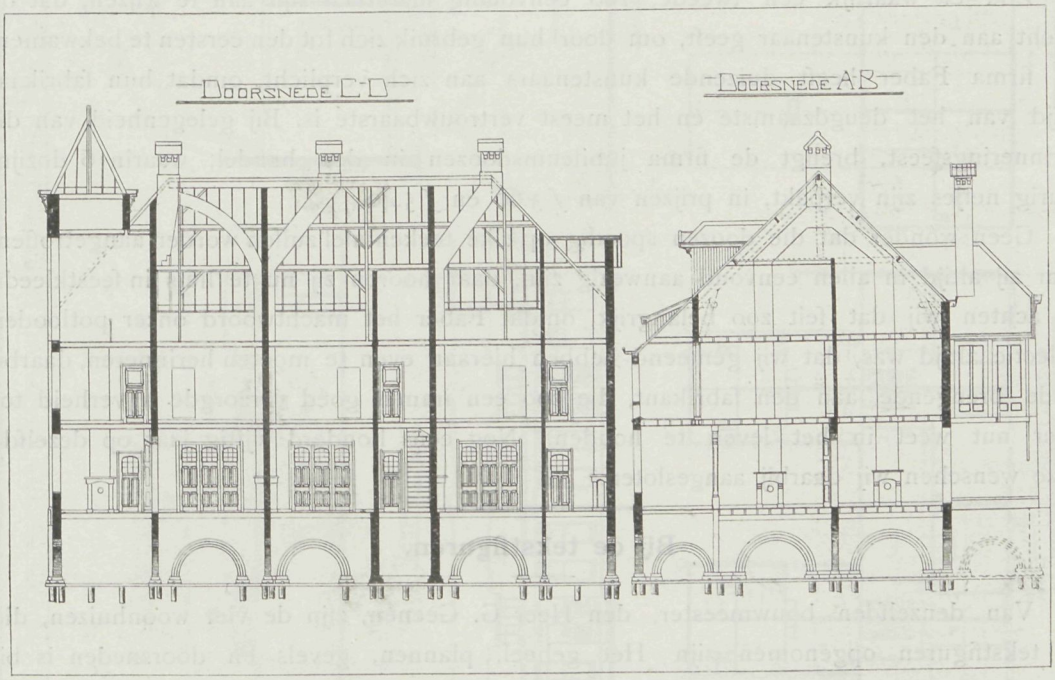

eerste villa links heeft een toegang tot den ruimen gang, waarin trap en W. C. Ter wederzijden twee vertrekken, de woonkamer benevens een suite-kamer, die met salon en veranda correspondeert. Tevens komt de keuken op deze gang uit. Op de bovenverdieping zijn slaap-, logeer- en badkamers De villa rechts heeft evenzoo gang met

trap en W. C. en komen op deze gang uit salon en suite-kamer benevens keuken en veranda, op de bovenverdieping bad en slaapkamers. De middelste heeft gang met trap en W C.; suite bestaande uit veranda salon en suite kamer, boven bad- en slaapkamers. Achter de tuin heeft elke villa een schuurtje De verschillende gevels, vooral de beide zijgevels, waarin de toegangen zijn, zien er forsch uit terwijl de voorgevel die drieerlei karakter heeft, dat op zeer eigenaardige wijze te zien geeft, waardoor ook die gevel met de velerlei afwisseling zich bizonder goed voordoet. Alles bijeen is een geheel, dat de aandacht vraagt. De plaat geeft alles duidelijk weer, en de tekstfiguren de doorsneden.

150 Jaren.

Een belangrijke tijd. — 150 Jaren achter den rug na duizenden ja millioenen ten zegen te zijn geweest. Dat wil wat zeggen. Van zoo'n gelukkig feest kan de firma A. W. Faber in Stein bij Neuremberg getuigen. Het is dit jaar 150 jaar geleden, dat de welbekende fabriek van A. W. Faber gesticht werd. Hoe zou het er in onze bouwkundige wereld wel uitgezien hebben, als Faber zijn nijverheid niet had geschapen, ja wij hebben daaraan nooit gedacht, omdat voor weinig altijd een goed Faber potlood was te verkrijgen waardoor nooit het denkbeeld opkwam hoe, zonder die potlooden wij ons behelpen zouden. En welk een deugd, op de letter af komt die deugd te voorschijn, hard, halfhard, zacht, licht, donker enz. in een verscheidenheid die het ons mogelijkt maakt in een potloodschets allerlei nuances aan te brengen.

Zou er waarlijk een tweede, zoo eenvoudig materiaal zijn aan te wijzen, dat de macht aan den kunstenaar geeft, om door hun gebruik zich tot den eersten te bekwamen. De firma Faber heeft duizende kunstenaars aan zich verplicht, omdat hun fabrikaat altijd van het deugdzaamste en het meest vertrouwbaarste is. Bij gelegenheid van dit herinneringsfeest, brengt de firma jubileumsdoozen in den handel, waarin 6 dozijn, keurig netjes zijn verpakt, in prijzen van *f* 3.60 en *f* 5.40.

Geen wonder dat die doozen spoedig op elke teekentafel zullen worden aangetroffen, waar zij altijd in allen eenvoud aanwezig zijn, daar hooren zij nu te huis in feestkleedij en achten wij dat feit zoo belangrijk, omdat Faber het machtwoord onzer potlooden collectie altijd was, dat wij gemeend hebben hieraan even te moeten herinneren, daarbij hulde brengende aan den fabrikant, die zoo een immer goed verzorgde nijverheid tot veler nut weet in het leven te houden. Nog eens honderd vijftig jaar op dezelfde wijze wenschen wij daarbij aangesloten.

Bij de tekstfiguren.

Van denzelfden bouwmeester, den Heer G. Geenen, zijn de vier woonhuizen, die als tekstfiguren opgenomen zijn Het geheel, plannen, gevels en doorsneden is bij elkander geplaatst. De woningen bestaan uit twee kamers, keuken, opkamertje en daarachter bergplaats ter beganen grond, en op de zolderverdieping twee slaapkamers en zolder Het zijn flinke ruime woningen met breeden gang, goed licht en geriefelijke indeeling.

Leliman Prijsvragen.

MUSEUM VOOR MODERNE KUNSTNIJVERHEID.

De Jury brengt belanghebbenden art. 4 van het Programma in herinnering. De

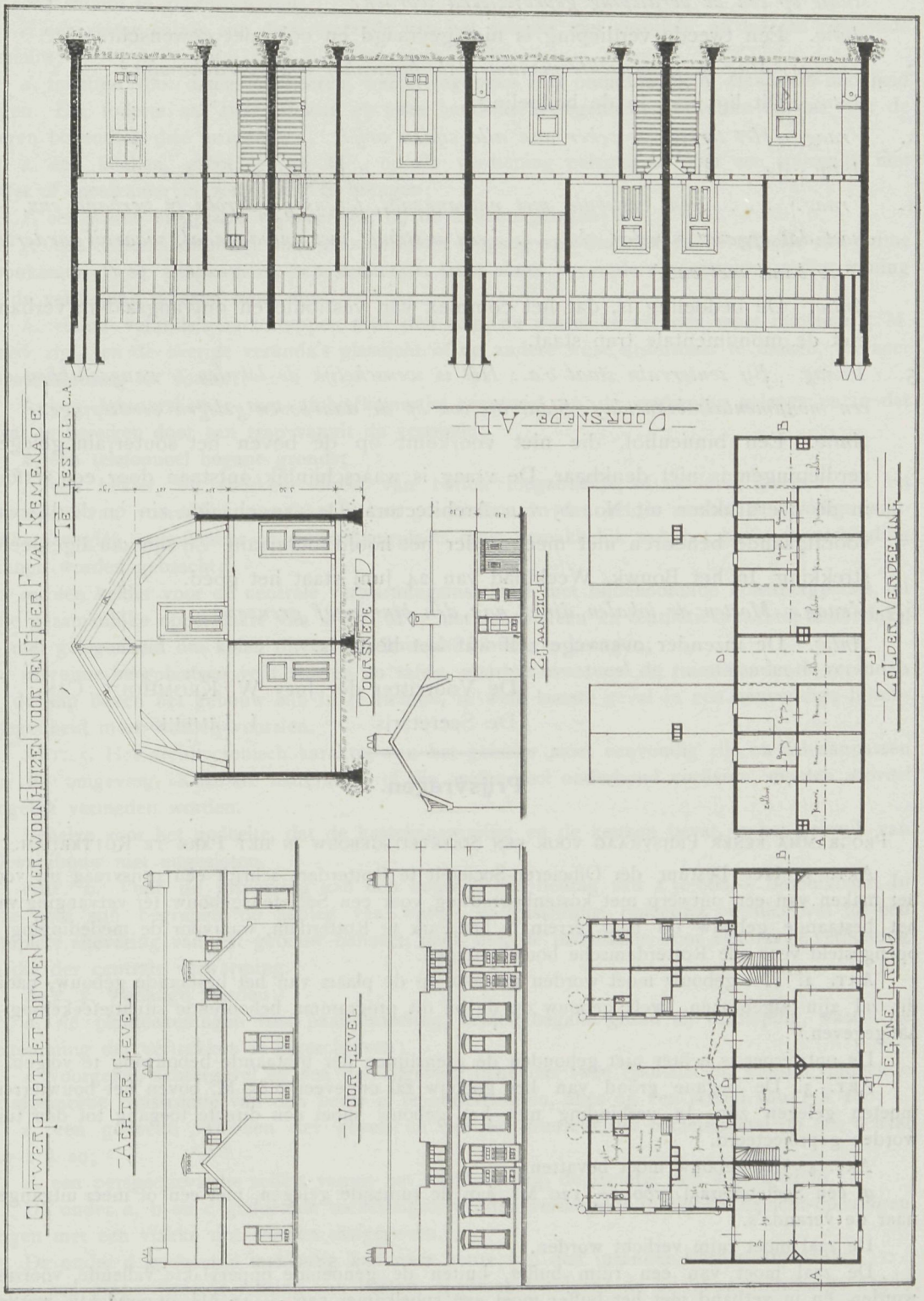

gestelde vragen worden *uitsluitend* in de bouwkundige bladen beantwoord en geen antwoorden direct aan de vragers gezonden.

Aan de Jury werden de volgende vragen gesteld, die zij hier onder met haar antwoorden bekend maakt:

1. *Vraag. Mogen de kamers voor Directeur, onderdirecteur, administratie en speciale studie op een 2e verdieping geprojecteerd worden?*

   Antw. Een tweede verdieping is niet gevraagd en ook niet gewenscht.

2. *Vraag. Mag de gewenschte monumentale binnenhof ook overdeht zijn?*

   Antw. Dit ligt niet in de bedoeling.

3. *Vraag. Het terrein is zeker aan alle zijden vrij?*

   Antw. Ja.

4. *Vraag. . . . . een vestibule met ontvangzaal, tevens garderobe in verband enz. — moet dat opgevat worden als . . . . een vestibule met ontvangzaal, waarbij garderobe in verband met enz?*

   Antw. De bedoeling is, dat het complex van vestibule en ontvangzaal in verband met de monumentale trap staat.

5. *Vraag Bij souterrain staat o.a.: Het is wenschelijk de lokalen te rangschikken om een monumentale binnenhof. Slaat dit ook op de daarboven gelegen verdiepingen?*

   Antw. Een binnenhof, die niet voorkomt op de boven het souterrain gelegen verdiepingen is niet denkbaar. De vraag is waarschijnlijk ontstaan door een zetfout in de overdrukken uit No. 25 van Architectura. De aangehaalde zin en de daarvan voorafgaande behooren niet meer onder het hoofd souterrain. Zij zijn van algemeene strekking. In het Bouwk. Weekblad van 24 Juni staat het goed.

6. *Vraag. Moeten de lokalen direct aan den binnenhof grenzen?*

   Antw. De inzender overwege zelf wat het beste is.

De Voorzitter der Jury W. KROMHOUT, CZN.
De Secretaris » » J. LIMBURG.

Prijsvragen.

PROGRAMMA EENER PRIJSVRAAG VOOR EEN SOCIETEITSGEBOUW IN HET PARK TE ROTTERDAM.

ART. 1. Het Bestuur der Officieren-Societeit te Rotterdam schrijft een prijsvraag uit voor het maken van een ontwerp met kostenbegrooting voor een Societeitsgebouw ter vervanging van het bestaande gebouw op haar terrein in het Park te Rotterdam, waarvoor de mededinging is opengesteld voor alle Rotterdamsche bouwkundigen.

ART. 2. Het gebouw moet worden gesticht op de plaats van het bestaande gebouw, nadat dit zal zijn afgebroken, welk gebouw op de bij dit programma behoorende situatieteekening is aangegeven.

De ontwerper is echter niet gehouden de grenslijnen der bestaande bebouwing te volgen.

ART. 3. De begane grond van het gebouw zal ongeveer 0.85 M. boven het bouwterrein moeten gelegen zijn. In verbinding met het gebouw moet een directe toegang tot den tuin worden geprojecteerd.

ART. 4. Het gebouw moet bevatten:

a. een Societeitszaal groot ± 120 M². aan de tuinzijde gelegen, met een of meer uitgangen naar de veranda's.

De zaal moet ruim verlicht worden.

De zaal moet van een ruim buffet, buiten de genoemde oppervlakte vallende, voorzien worden, en in verband met het buffet moet een spoelkamer van ± 10 M². oppervlakte, worden geprojecteerd, benevens een ruime bergplaats voor buffetmateriaal.

Een kleine tribune, galerij of balkon, in de zaal uitkomende, voor het plaatsen van een 6-tal muzikanten, is zeer gewenscht;

b. twee aan deze zaal grenzende en van daaruit toegankelijke speelkamers, elk groot ± 25 M²., welke onderling door een breeden doorgang verbonden zijn, zoodat zij gezamenlijk als ééne ruimte te gebruiken zijn;

c. een ruime entrée aan de achterzijde van het gebouw met vestibule, en daaraan grenzende vestiaire;

d. toiletten voor dames en heeren, welker ingangen niet onmiddellijk in elkanders nabijheid liggen. Elk toilette zal twee closets en twee handwaschgelegenheden bevatten en dat voor de heeren bovendien drie urinoirs;

e. een keuken, groot ± 16 M²., op de verdieping gelegen en door een spijzenlift met buffet of spoelkamer in verbinding te brengen;

f. een ruime bergplaats voor servies, bij de keuken gelegen;

g. een kasteleinswoning met afzonderlijken toegang van buitenaf en bevattende een ruime woonkamer, twee slaapkamers, een keukentje, trap, closet en verdere accessoires, welke woning op de verdieping gelegen moet zijn;

h. ruime veranda's met trappen naar den tuin, de westelijke veranda moet minstens 5 M. breed zijn, en de overige veranda's glasdicht of op andere wijze afsluitbaar te maken, wanneer de windrichting dit vordert;

i. een bestuurskamer met archiefkamertje eventueel op de verdieping gelegen en in dat geval te bereiken door een trap vanuit de vestibule;

k. een telefooncel begane gronds;

l. een kelder, bij voorkeur direct van buiten toegankelijk, of zoodanig gelegen, dat het inbrengen van voorraden gemakkelijk kan geschieden. In den kelder moeten de noodige wijnhokken worden aangebracht en de bierbergplaats moet gemakkelijk met het buffet in verbinding kunnen worden gebracht;

m. een kelder voor de centrale verwarmingsinstallatie met bijbehoorende kolenbergplaats, tot eene gezamenlijke oppervlakte van ± 30 M².; met schoorsteen en ventilatiekanaal tot buitendaks, en met gelegenheid om kolen direct van buitenaf binnen te brengen;

n. ruime bergplaatsen voor stoelen en tafels, waartoe eventueel de ruimte onder de veranda's of de kap boven het gebouw zijn in te richten, in welk laatste geval in een eenvoudige hijschgelegenheid moet worden voorzien.

ART. 5. Het architectonisch karakter van het gebouw moet eenvoudig zijn en zich aanpassen aan de omgeving. Kostbare materialen, of die, welke veel onderhoud vorderen, moeten zooveel mogelijk vermeden worden.

Behalve voor het gedeelte, dat de kasteleinswoning en de keuken bevat, is het gebruik van vakwerkbouw niet uitgesloten.

ART. 6. Voor de uitvoering van den bouw is een bedrag van *f* 30.000.— beschikbaar. In deze som zijn begrepen de aanleg van water- en gasleiding, rioleering en alles wat tot een complete aflevering van het gebouw behoort, doch niet de installatiën voor electrische verlichting en die der centrale verwarming.

ART. 7. Verlangd worden:

a. de planteekeningen voor paalfundeering, kelder, begane grond en verdieping, waarin de bestemming der vertrekken is ingeschreven;

b. voorgevel, achtergevel en een der zijgevels, benevens twee doorsneden, waaruit voldoende de algemeene constructie van den bouw is te onderkennen, alles op een schaal van 1 à 100;

c. een gedeelte van een der gevels en van het interieur der Societeitszaal op een schaal van 1 à 20;

d. een perspectievische schets vanuit het standpunt op de situatie met a aangeduid.

De onder a, b en c genoemde teekeningen worden verlangd in inktlijnen; de licht-openingen mogen met een vlakke tint worden aangegeven.

De onder d genoemde teekening kan naar keuze van den inzender worden afgewerkt;

e. een gespecificeerde raming van kosten, opgemaakt volgens de bij dit programma gevoegde lijst van eenheidsprijzen;

f. een beknopte memorie van toelichting, voornamelijk met het oog op de te gebruiken bouwstoffen.

De teekeningen, modellen of andere stukken, die niet door het programma voorgeschreven zijn, zullen buiten beschouwing blijven en niet worden tentoongesteld.

De kosten van den bouw mogen de bovengenoemde som van *f* 30.000.— niet te boven gaan. Plannen, die naar het oordeel der jury deze som overschrijden, kunnen niet in aanmerking komen voor bekroning.

De kosten of waarde van afbraak van het bestaande gebouw moeten bij de berekening der bouwkosten buiten beschouwing blijven.

ART. 8. Uitgeloofd worden:

een eerste prijs groot *f* 500.—, een tweede prijs groot *f* 250.—,
„ derde „ „ „ 150.—, „ vierde „ „ „ 100.—.

Wanneer de jury oordeelt, dat geen der ingekomen plannen voor den eersten prijs in aanmerking komt, heeft zij het recht het bedrag der drie overige prijzen onder de vervaardigers der drie best geoordeelde plannen als premiën te verdeelen.

Indien geen der ingezonden plannen naar het oordeel der jury genoegzame waarde heeft om voor bekroning op premiëering in aanmerking te komen, kan zij de prijzen geheel inhouden.

Het eerste bekroonde antwoord, en die, voor welke door de vervaardigers eene andere bekroning of een premie is aanvaard, worden het eigendom van den prijsvraag-uitschrijver.

ART. 9. Het ligt in de bedoeling, aan den eerstbekroonde de leiding der uitvoering van den bouw op te dragen, onder de voorwaarden van de honorariumtabel der Maatschappij tot bevordering der bouwkunst.

Geen ontwerp, dat het eigendom van den prijsvraag-uitschrijver is geworden, kan door hem, buiten medewerking van den ontwerper, voor de uitvoering worden gebezigd.

ART. 10. De ontwerpen worden vrachtvrij ingewacht vóór of op den 15 September 1911 aan het adres van den heer A. van Buren, Wijnhaven No. 75a te Rotterdam.

Elke inzending, die niet op het gestelde tijdstip is ingezonden, zal buiten beschouwing blijven en onmiddellijk aan het correspondentie-adres worden teruggezonden.

Binnen een week na den datum van inlevering worden de motto's der ingezonden ontwerpen gepubliceerd.

De ontwerpen moeten anoniem zijn en worden ingezonden onder een kenteeken of motto.

Op straffe van uitsluiting is het aan inzenders verboden op de een of andere wijze de anonimiteit vóór de uitspraak der jury te verbreken.

Bij elke inzending zal in afzonderlijke, behoorlijk gesloten omslagen moeten worden gevoegd:

a. een door den ontwerper onderteekende verklaring luidende:

Ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto: . . . . . ., verklaart, dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is;

b. een correspondentie-adres.

Het onder b genoemde omslag zal vóór de uitspraak der jury door haar mogen worden geopend, om, wanneer het noodig is, door tusschenkomst van den correspondent met den ontwerper in briefwisseling te treden.

Het schrift op de teekeningen van bijbehoorende stukken en eventueele correspondentie, mag niet zijn het handschrift van den ontwerper.

ART. 11. Alle ontwerpen met bijbehoorende stukken zullen na de uitspraak der jury gedurende minstens een week te Rotterdam kosteloos worden tentoongesteld, op nader aan te kondigen tijd en plaats.

Het jury-rapport zal daarbij ter lezing liggen.

De prijsvraag-uitschrijver behoudt zich het recht voor gedurende 2 maanden na de uitspraak der jury, de ontwerpen ter tentoonstelling af te staan aan bouwkundige lichamen, die daarop prijs mochten stellen.

Na het verstrijken van dien tijd zullen de ontwerpen, die niet het eigendom van den prijsvraag-uitschrijver zijn geworden, onmiddellijk aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

De ontwerpen zullen van den dag van ontvangst tot dien van terugzending tegen alle schade worden verzekerd voor een bedrag van *f* 250.— elk.

ART. 12. De jury voor deze prijsvraag bestaat uit de heeren A. van Buren, Voorzitter, en F. Koch Jr., lid van de Officieren-Societeit en P. G. Buskens, C. N. van Goor en J. Verheul

Dzn., Architecten te Rotterdam, die zich blijkens de onderteekening van dit programma met de bepalingen er van hebben vereenigd.

De jury zal haar uitspraak in een rapport motiveeren en zooveel mogelijk over alle, doch in elk geval over de ontwerpen der laatste schifting, gedétailleerde beschouwingen leveren. Het jury-rapport zal zoo mogelijk tegelijk met de jury-uitspraak, doch in elk geval vóór de opening der tentoonstelling verschijnen en ter lezing liggen.

Voor het vaststellen der eindconclusie zal de jury voltallig aanwezig moeten zijn.

Bij ontstentenis van een lid der jury van zoodanigen duur, dat daardoor de afwikkeling der prijsvraag aanzienlijk zou worden vertraagd, kan een plaatsvervangend lid door den prijsvraag-uitschrijver in overleg met de Permanente Prijsvraag-Commissie worden benoemd.

De jury neemt al hare besluiten met gewone meerderheid van stemmen. Na de uitspraak zal de naambrief, behoorende bij het eerstbekroonde ontwerp, door of namens den prijsvraag-uitschrijver in tegenwoordigheid van de jury worden geopend. Voor het openen der naambrieven van de overige bekroonde of van eventueel gepremiërde ontwerpen wordt de toestemming van de inzenders vereischt.

Het bureau van inlichtingen wordt gevormd door de jury.

De inlichtingen worden slechts schriftelijk gevraagd en met de antwoorden gepubliceerd in het „Bouwkundig Weekblad" en „Architectura" en ter publicatie toegezonden aan „De Bouwwereld" en „De Opmerker".

Alle correspondentie moet gericht worden tot het lid der jury, den heer C. N. van Goor, 's-Gravendijkwal 71.

Na den 15 Augustus 1911 worden geen inlichtingen meer verstrekt.

ART. 13. Voor zoover dit programma hierin niet voorziet, zullen op de prijsvraag van toepassing zijn de algemeene regelen voor nationale bouwkundige prijsvragen, ingesteld door:

de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam;

het Genootschap Architectura et Amicittia, Amsterdam;

de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap, Rotterdam;

den Bond van Nederlandsche Architecten, Amsterdam.

ART. 14. Het programma met situatie-teekening zal op franco aanvrage, zoolang de voorraad strekt, kosteloos verkrijgbaar zijn aan het adres van den heer A. van Buren, Wijnhaven 75a te Rotterdam.

De Jury: A. VAN BUREN.
P. G. BUSKENS.
C. N. VAN GOOR.
F, KOCH Jr.
J. VERHEUL Dzn.

Het Bestuur, van de Officieren-Societeit,
A. VAN BUREN, Voorz.
F. HOYACK, Secr.

Eenheidsprijzen.

1 M³.	graafwerk	*f* 0.40
1 heipaal, lang 16 M. met inheien		„ 16.—
1 M³.	dennenhout of vurenhout voor fundeering	„ 35.—
1 „	cementbeton voor vloerwulven, enz.	„ 12.—
1 „	metselwerk van miskl. hardgrauw en slappe cementmortel voor fundamenten	„ 14.—
1 „	idem voor binnenmuren	„ 15.50
1 „	idem van klinkers en sterke cementmortel	„ 18.—
1 „	gelijkkleurig hardgrauw in slappe cementmortel	„ 18.—
1 „	vurenhout voor vloerbinten	„ 36.—
1 „	vurenhout voor bekappingen, gewoon werk	„ 50.—
1 „	grenenhout voor bekappingen	„ 70.—
1 „	grenenhout voor kozijnen en dergelijke	„ 75.—
1 M².	dakschot met tengels en latten voor dakpannen	„ 1.35
1 „	vurenhouten vloer, dik 0.035 M.	„ 1.60
1 „	vurenhouten vloer, dik 0.028 M.	„ 1.30
1 „	Amerikaansch grenen vloeren, dik 0.035 M.	„ 2.75
1 M³.	hardsteen voor gevelwerk	„ 170.—
1 „	hardsteen voor binnenwerk	200.—

1 M³.	zandsteen voor gewoon gevelwerk	*f* 160.—
1 M².	vlakke cementbepleistering	„ 0.80
1 „	wit pleisterwerk	„ 0.40
1 „	plafond met riet zonder lijstjes	„ 0.80
1 „	buitenverfwerk	„ 0.60
1 „	binnenverfwerk	„ 0.80
1 „	dubbel vensterglas met stoppen	„ 2.10
1 „	spiegelglas met latten	„ 11.—
100 Kg.	gegoten ijzer met model kosten	„ 14.—
100 „	getrokken balkijzer gelegd en gemenied	„ 10.—
100 „	gesmeed ijzer voor ankers en beugels, enz.	„ 15.—
100 „	lood met soldeer	„ 0.30
100 „	zink met soldeer	„ 0.45

In deze prijzen zijn begrepen alle arbeidsloonen voor gereedmaking, aanbrengen, en alle hulpwerkzaamheden, winst, risico, verrekening, enz.

VRAGEN OVER DEZE PRIJSVRAAG GESTELD.

Vraag. Moet de directe toegang tot den tuin achter of naast het gebouw geprojecteerd worden?

Antwoord. De bedoelde toegang tot den tuin kan achter en in verbinding met dien tot het gebouw, of wel terzijde van het gebouw geprojecteerd worden.

In het oog dient echter gehouden te worden, dat de toegang tot het gebouw, (al of niet in verbinding met dien tot den tuin) zoodanig geprojecteerd moet worden, dat bezoekers, die per rijtuig komen of gaan, bij het bereiken of verlaten van het gebouw zoo min mogelijk overlast van eventueele ongunstige weêrsgesteldheid hebben.

Vraag. Hoe of wat is de bedoeling van den zin op pag. 1 art. 3. In verbinding met het gebouw moet een directe toegang tot den tuin worden geprojecteerd?

Antwoord. Zie omtrent dezelfde vraag het vorige nummer der bouwkundige bladen.

Vraag. Wat is het peil van het terrein met aangrenzenden weg en wat is het peil van den grondwaterstand?

Antwoord. Het peil van het bouwterrein en aangrenzenden weg is 1.35 M. + R. P.; dat van den grondwaterstand is R.P.

Vraag. Moet er geen W. C. met urinoir zijn voor het dienstpersoneel (kellner, buffet- en kelderknecht)?

Antwoord. Dit is inderdaad noodig, doch verzuimd in het programma op te nemen.

Vraag. Moet in verband met het aanwezig zijn van een orkestruimte, er op gerekend worden dat de vloer van de groote zaal, ook voor dansvloer geschikt zij, dus parketvloer of dergelijke)?

Antwoord. Een Amerikaansch grenen vloer met blinde vernageling is voldoende.

Vraag. Ligt er een riool in den hoofdweg van het Park langs het terrein?

Antwoord. Neen, de wijze van afvoer van faecaliën kan buiten beschouwing blijven. Het hemelwater kan naar de vijver geleid worden.

Namens de Jury.
C. N. VAN GOOR.

Belangrijke levering.

Naar wij vernemen is door den Heer C. de Groot Azn., Aannemer te Gorinchem, voor de Havenwerken te Makassar, de levering van pl.m. 75000 vaten Portlandcement opgedragen aan de N. V. »Bouwstoffen« v/h A. E. Braat te Rotterdam en Amsterdam, en door de Hollandsche Aanneming-Maatschappij voor hare Havenwerken te Soerabaya, is de levering der Portlandcement voor de jaren 1911—1912 aan de firma's A. N. de Lint te Delft en 's-Hage en N. V. »Bouwmaterialen« v/h M. Luyten te Lekkerkerk opgedragen.

ONTWERP TOT HET BOUWEN VAN EEN VILLA VOOR DEN WELEd. HEER JAN C. KÜLLER TE EINDHOVEN.

:VOORGEVEL:

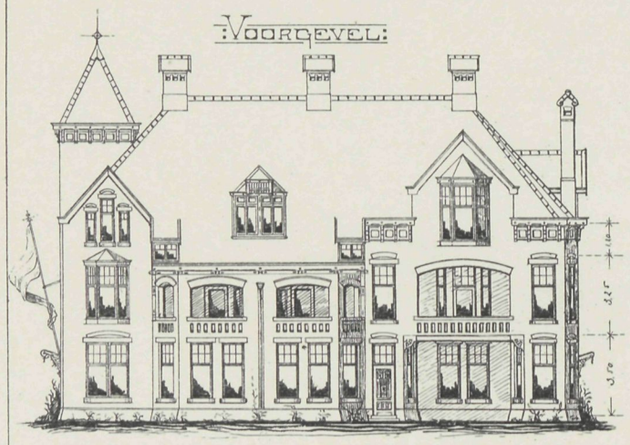

:LINKER ZIJGEVEL:

:RECHTER ZIJGEVEL:

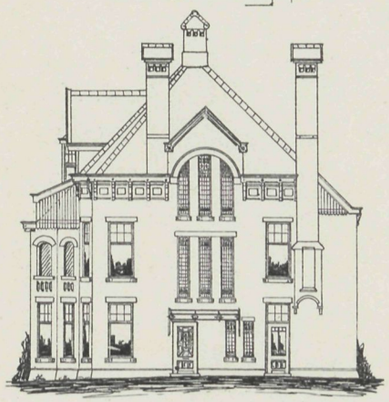

:BERGPLAATSEN:

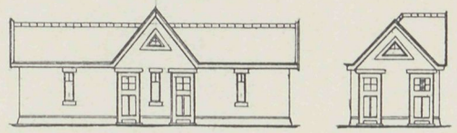

:ACHTERGEVEL:

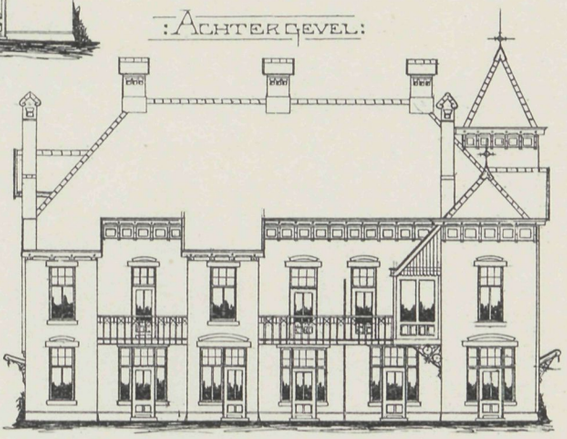

:ZOLDERVERDEELING:

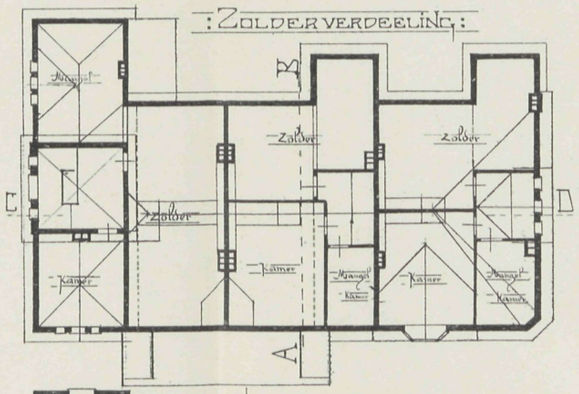

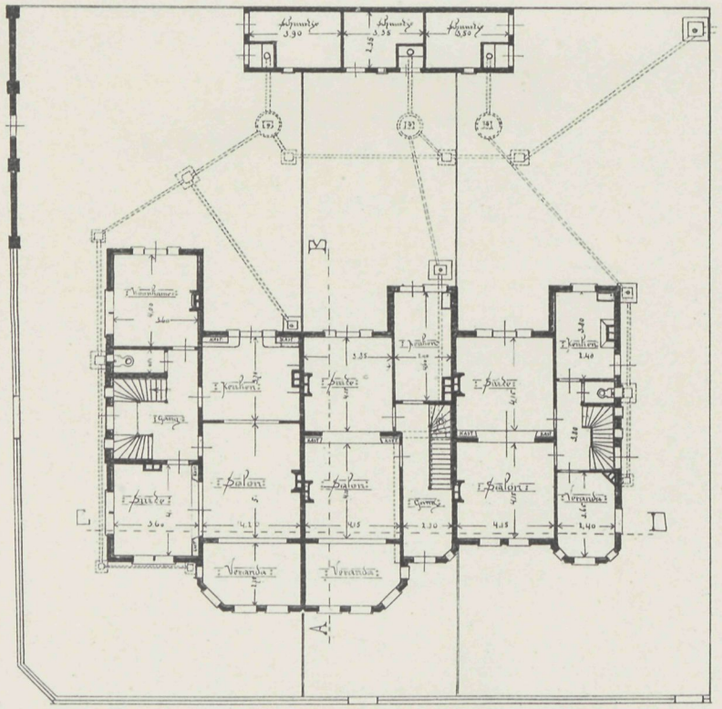

:BEGANE GROND:

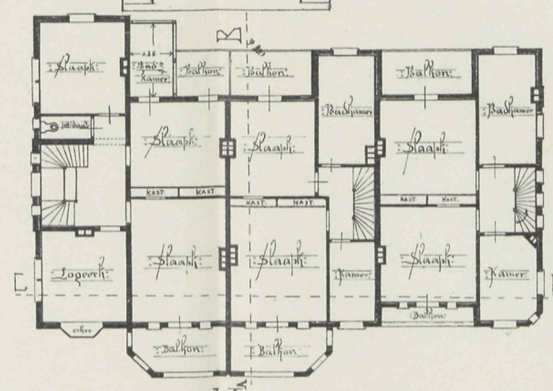

:VERDIEPING:

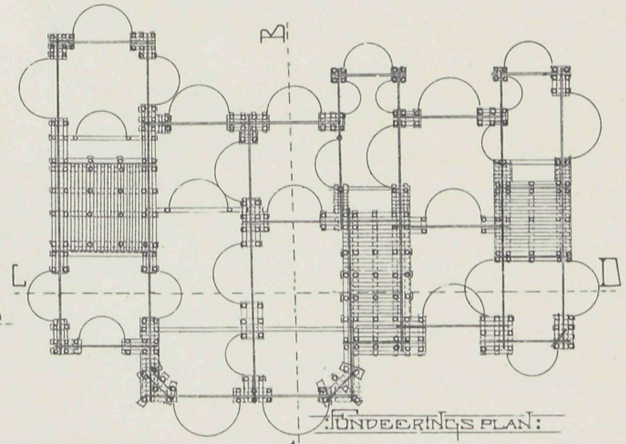

:FUNDEERINGS PLAN:

EINDHOVEN DEN 1 APRIL 1909.

C. Cuypers

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

31 Augustus 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 18.

Bij de Platen.

Hotelgebouw,

door M. KUYPER Cz., Bouwmeester.

Evenals de vorige hotel-ontwerpen, is dit hotel van den bouwmeester M. Kuyper Cz. te 's Gravenhage en is de bestemming zooals het grondplan aanwijst om aan twee wegen met de gevels aan te sluiten.

Het was een moeielijk terrein waarvan de bezwaren echter uitstekend zijn opgelost.

Zooals de plaat doet zien is het weder een kapitale gevel, monumentaal een gevel die geen veroordeel, integendeel veler bijval verwerft door de uitmuntende verdeeling en versiering. De plannen zooals de tekstfiguren aangeven zijn sousterrein waarin strijk- en mangelkamer, provisie-, verwarming- en wijnkelders, keuken, billartzaal en groote kegelbaan. Beganengrond café, restauratie-, conversatie- en schrijfzaal. Bovenverdiepingen damessalon, logeerkamers enz. Wat hierbij echter valt op te merken is de goede verlichting aan elke ruimte eigen, daarbij de goede circulatie. De ontwerper heeft dit alles zoo geregeld dat er inderdaad niet meer voordeel uit het oppervlak is te halen, daarbij bovendien aan elke verdieping eene verdeeling gevende die daaraan een groote geriefelijkheid verleent.

De Handelsinrichting R. S. Stokvis & Zonen, Ltd. te Rotterdam.

Wanneer er iets van belang in ons land gebeurt, wordt er gewoonlijk op gewezen; vooral wanneer het een ongewoon feit betreft. Zulk een feit nu achten wij de stichting der handelsinrichting R. S Stokvis & Zonen, Ltd. te Rotterdam, die dezer dagen wat de gebouwen en de bestemming daarvan betreft, voltooid kwam.

Reusachtig is de inrichting. Onder bekwame leiding van de bouwmeesters J. Verheul Dzn. en C. N. van Goor kwam alles tot stand. Men zou zich in Amerika verplaatst denken, bij de beschouwing van alles, het land, waar zulke inrichtingen mogelijk zijn,

omdat het arbeidsveld daar zoo groot is. Dat is geheel anders hier te lande, en men krijgt respect voor de volhardende moed, waarmede de firma Stokvis haar bedrijf en inrichtingen tot zulk een omvang deden groeien. Want zoo iets hebben wij hier nimmer voor deze gezien, daarbij de architectuur gevende wat haar toekomt, waardoor alles als een ongewoon verschijnsel voor ons verrijst. Voor een groot deel is dat zeker dank, te weten aan den man, wiens borstbeeld in het jaar 1908 in marmer werd teruggegeven,

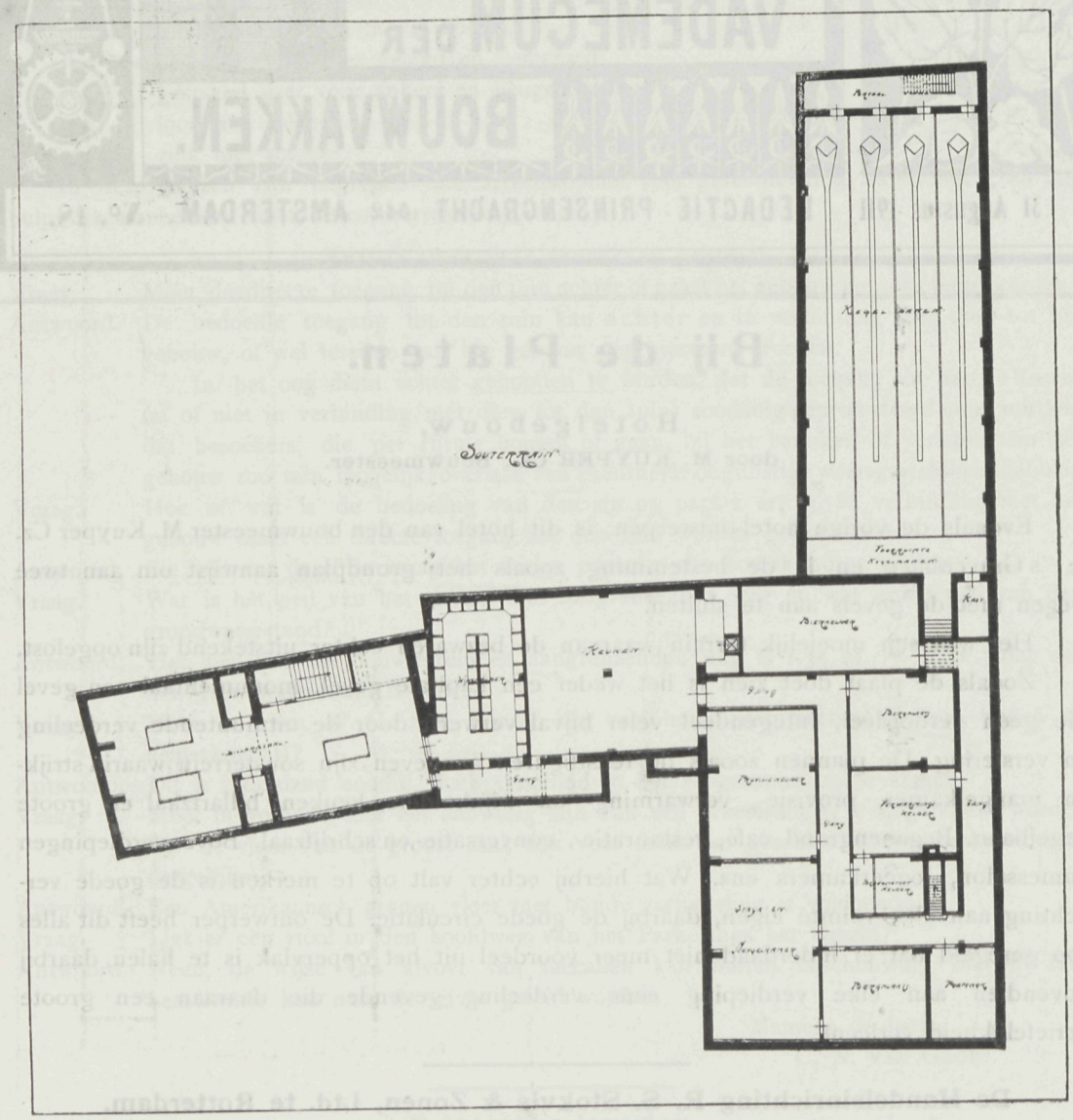

en thans een eereplaats in de inrichting inneemt als een herinnering aan een welbesteed leven. Het was de Heer S. R. Stokvis Sr., die aan alles als het ware dat bedrijfsleven gaf, en die, wij mochten hem wel eens aantreffen te midden van zijn talrijk personeel, toch voor elk, al kwam die ook voor eigen zaken vragen, een willig oor en overleg over had. Het was dien man aan te zien, dat arbeid ontspanning voor hem was, en zoo lag hij de grondslag voor een der grootste zaken op industrieel gebied.

Zoo uitgebreid is het geheel, dat het noodig was dit in twee deelen te splitsen,

en wel het Hoofdgebouw aan den Westzeedijk, den Ruigeplaatweg en de IJzerstraat, de loodsen aan de Pelgrimstraat.

Het hoofdgebouw beslaat een grondvlak van 74 × 107 M. alzoo bijna 8000 M. Het bestaat uit twee geheel verschillende deelen. Het eigenlijke hoofdgebouw gaat vier verdiepingen hoog, een vierkant vormend van 74 Meter, het andere deel in shedbouw is 74 × 33 M. en is zonder verdiepingen.

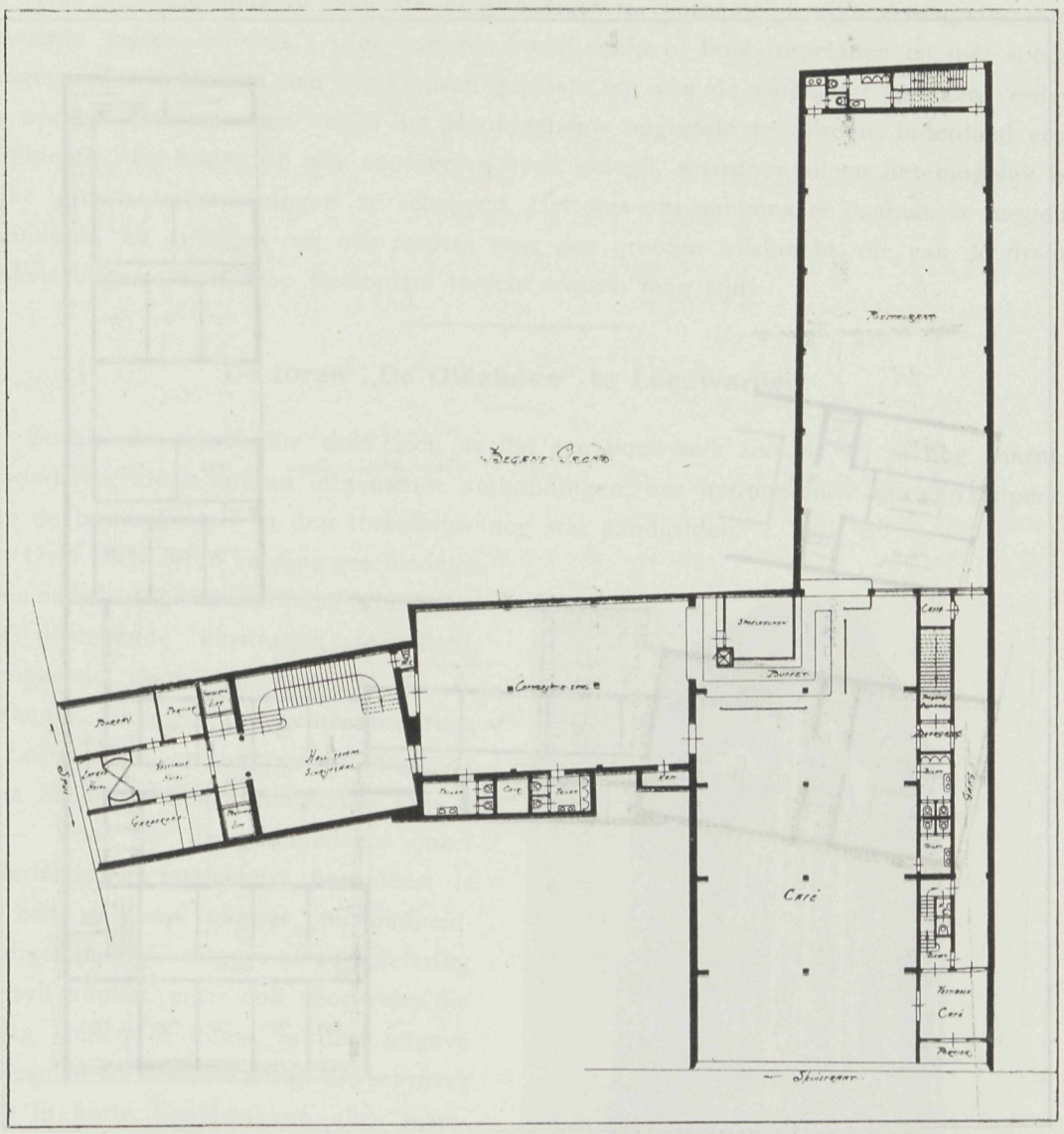

De verdiepingen van het hoofdgebouw zijn kelderverdieping, waarin de magazijnen en werkplaats, benevens de ketels der centrale verwarming en voor de electriciteit. Ter beganengrond is op het midden een overdekte binnenplaats van ongeveer 24 M. in het vierkant die aan alle verdiepingen licht geeft. Ook in de shedbouw is zulk een binnenruimte 15 M. in het vierkant. Alle goederen per as aangevoerd, worden op die binnenplaatsen gelost en door twee electrische liften met hefvermogen tot 1000 K.G. naar de verblijfplaatsen gevoerd. In de shedbouw is een oppervlakte van 1375 M².

bestemd voor de machineriëen, in die ruimte zijn loopkranen die tot 10.000 K.G. kunnen verplaatsen. Dat hier een collectie machineriëen van de beste hoedanigheden aanwezig is, behoeft geen betoog, waar de firma altijd vooropstelt, deugdzaamheid en laatste vinding. Zoo gaat het ook bij de talrijke monsterzalen voor verlichting en waterleidings artikelen, waarbij de badkamer zulk een hoofddeel inneemt, alsook de verlichting met de nieuwe door de electriciteit voorgeschreven vormen. Dan komen de rijwielen

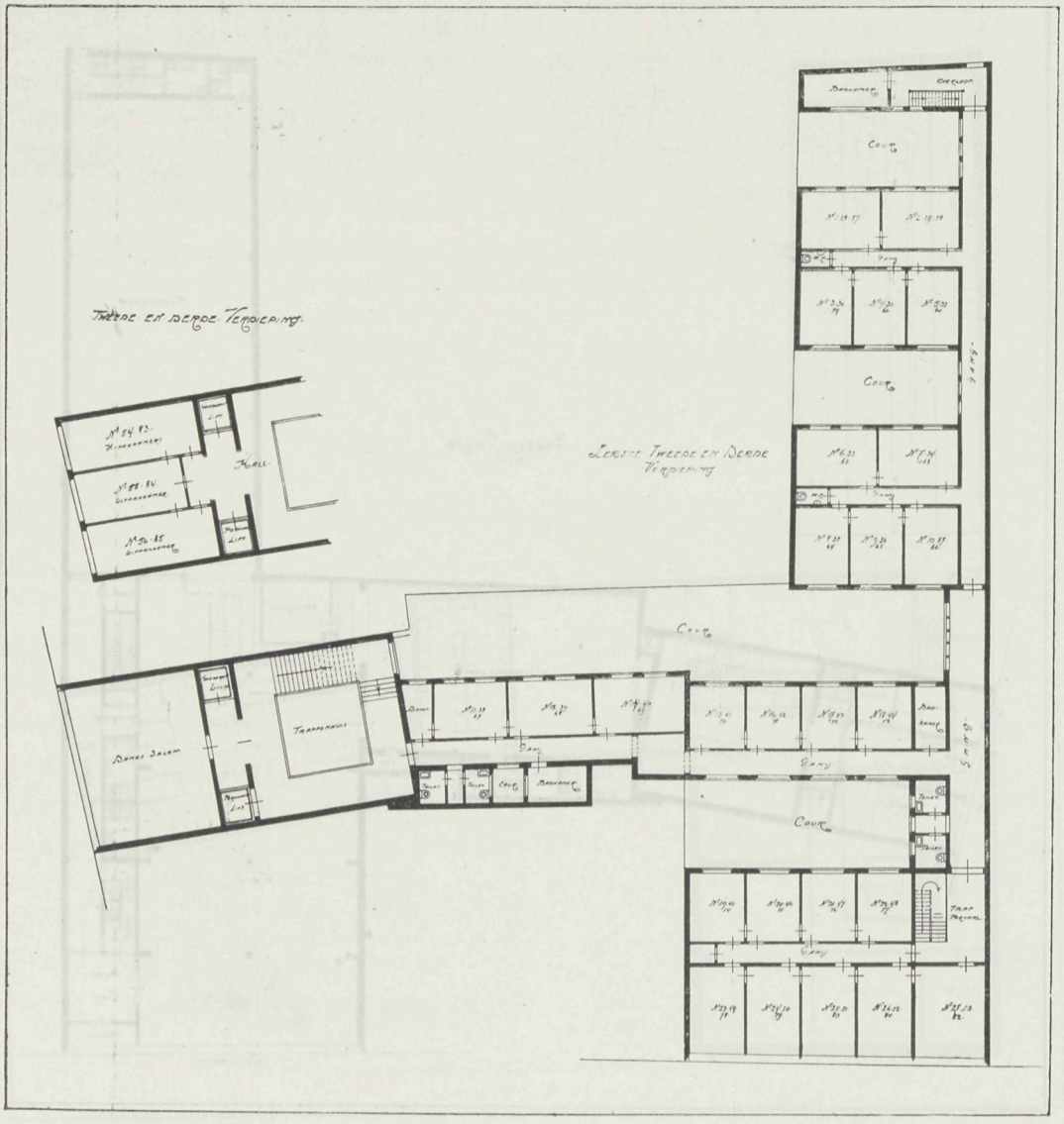

en zoovele artikelen, die de nijverheid vordert, waar het de ijzerwaren en gereedschappen betreft.

Is voor het verkeer de electrische lift, toch gaat een voornamen steenen hoofdtrap naar de bovenverdiepingen, waarop een uitnemend licht valt, door het gekleurde glasraam. Op de eerste verdieping zijn de kantoren voor de administratie en als bewijs dat die administratie nog al belangrijk is. kan dienen, dat een hulppostkantoor in het shedgebouw door het Rijk gevestigd is, om alle correspondentie met de noodige spoed de

wereld in te zenden. Het behoeft geen betoog, dat een firma die op zulke groote schaal zaken drijft alle nieuwe vindingen in haar bedrijf heeft toegepast en zoo zijn er electrische tel- deel- en vermenigvuldiging-machines, zoo wordt voor de fonograaf gesproken en is het gesprek gereed de rol gaat naar de typiste die er verder levensbestaan aangeeft. In een woord de firma Stokvis mag men gerust zeggen heeft bij ons het reccord geslagen wat betreft een der merkwaardigste inrichtingen van dien aard.

Het gedeelte gebouw aan de Pelgrimstraat is voornamelijk voor opslag der aangevoerde materialen enz. Alles kan zoo vanaf schip of boot uitgeladen en met spoor aangevoerd worden om aan die loodsen geplaatst en van de emballage ontdaan verder te worden doorgezonden of in het Hoofdgebouw opgesteld te worden. Inderdaad een combinatie die beslag op alle voordeelen heeft gelegd, waardoor alleen het mogelijk is zulke groote ondernemingen te scheppen. Het was ons aangenaam daaraan te mogen herinneren en brengen wij ons respect voor den grooten wilskracht, die van de firma Stokvis uitgaat en waarop Rotterdam terecht trotsch mag zijn.

De toren „De Oldehove" te Leeuwarden.

Zooals de tekstfiguur doet zien is dat een bouwwerk zoo als wij ze nog gaarne bewonderen, kloek en van uitnemende verhoudingen, ons herinnerende aan een tijdperk toen de bouwmeesters in den torenbouw nog wat aandurfden.

Over dien toren en zijne geschiedenis is een nauwkeurige omschrijving verschenen met uitstekende illustratien toegelicht, saamgesteld door den heer W. C. A. Hofkamp, directeur der gemeentewerken te Leeuwarden en uitgegeven door de firma Meijer en Schaafsma aldaar. Prijs is *f* 1.— Voor wie de geschiedenis onzer Nederlandsche bouwkunst bestudeert is dat een welkome uitgave, bij oudheidkundigen moet die uitgave ter completering van zelf komen, maar ook voor velen die belang stellen in kunst, is deze uitgave aanbevolen ter kennismaking. De schrijver heeft in korte hoofdstukken alles saamgevat wat van dien toren bekend was en gaf daarmede een overzicht dat gemakkelijk en gaarne gelezen wordt. Zoo wordt de plaats waar de toren staat, de grond, de bewoners, de aangesloten geweest zijnde kerk, den bouw door *Jacob van Aaken,* beschreven verder het geweldig scheuren der fundatie muren, wat door zeer duidelijke photos wordt opgehelderd; het daaruit gevolgde scheefzakken, het sterven van den bouwmeester en

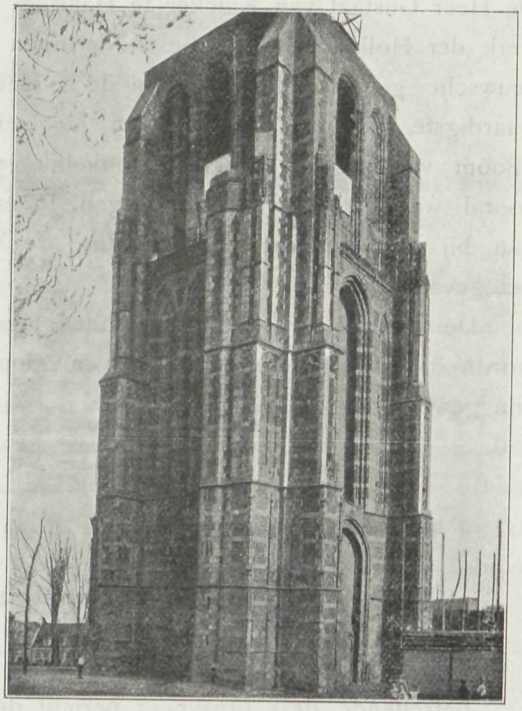

De toren „de Oldenhove" te Leeuwarden.

verder opbouwen door zijn opvolger Cornelis Frederik die den bouw voltooide steeds loodrecht opbouwende op het schuinstaande gedeelte. Deze bouw kwam echter tot het jaar 1897 zoodanig in verval dat afdoend moest worden opgetreden om alles niet verloren te doen gaan. Rijk en gemeente sloegen de handen ineen en onder de bekwame leiding van den Heer Hofkamp werd het belangrijke bouwwerk zoodanig versterkt en herzien dat het voor jaren lang in staat is ongestoord aan allen verval te kunnen weerstand bieden. Dat te verkrijgen was een werk van groot overleg en verdient terecht de bouwmeester die deze restauratie volbracht, daarvoor veler dank, want een belangrijk werk onzer bouwkunst bleef daardoor gespaard. Al hetgeen daarop betrekking heeft, is in de omschrijving duidelijk weergegeven, waardoor deze belangrijk en van groote waarde wordt.

Oude kunst te Enkhuizen.

Bij de werkzaamheden in de Zuiderkerk te Enkhuizen zijn belangrijke gewelfschilderingen te voorschijn gekomen. Gedurende eeuwen, had de verflaag een en ander bedekt en reeds zijn drie van die lagen weggenomen en de beschildering is zichtbaar. De Heer Gustaaf van Kalcker te Haarlem bekend door de beschrijving van het standaard werk der Hollandsche kerkbeschilderingen meldt daarvan, dat de thans ontbloote 15de eeuwsche gewelfschilderingen in de Zuider of St. Pancraskerk, tot de oudste en merkwaardigste van ons land behooren. Met zekerheid kan thans vastgesteld worden, dat de »Boom van Jesse" zeer oorspronkelijk van teekening en meesterlijk van uitvoering is vooral wat betreft de drapeeringen. Ik meen hier echter een andere hand uit te zien dan bij de »Geboorte van Christus" de Maria Boodschap en de andere voorstellingen het geval is.

De te maken photo-types zullen hieromtrent meer zekerheid geven, veronderstelt wordt dat niet alleen de gewelven, doch ook de muren en kolommen beschilderd zijn geweest.

Prijsvraag Sociëteitsgebouw, Rotterdam.

Betreffende deze prijsvraag bericht de Heer C. N. van Goor, namens de Jury, dat alsnog de volgende vragen zijn gesteld:

VRAAG: Mag de verdieping (ook de kasteleinswoning) in de kapruimte vallen, indien, waar het noodig is, alle onderdeelen der bekapping behoorlijk weggetimmerd worden?

ANTWOORD: Hiertegen is geen bezwaar, mits voldaan wordt aan de bepalingen der bouwverordening.

VRAAG: Is het: in *eenig* opzicht niet voldaan aan de bouwverordening, reden voor de Jury om het ontwerp verder buiten beschouwing te laten, en zullen de ontwerpen aan de bouwverordeningen getoetst worden.

ANTWOORD: Het laatste gedeelte van de vraag is natuurlijk met ja te beantwoorden. Op het eerste gedeelte kan noch ja noch neen geantwoord worden. Eventueele strijd met de bouwverordening zal van zoo onbeteekenenden aard, zoo gemakkelijk terzijde te stellen en dit laatste zal van zoo weinig invloed op constructie, uiterlijk en kosten van het gebouw kunnen zijn dat, uit dien hoofde een ontwerp niet terzijde behoeft gesteld te worden. Doch ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. De inzender stelle vertrouwen in het gezond verstand van de Jury.

VRAAG: Hoe stelt de Jury zich voor de begrootingen behoorlijk te controleeren, waar er slechts een zijgevel gevraagd wordt, en het niet onmogelijk is, dat de beide zijgevels verschillen?

ANTWOORD: Deze vraag zal de Jury zichzelven te beantwoorden hebben, als de ontwerpen zijn ingekomen, en het gestelde geval zich voordoet.

VRAAG: Kan de in art. 12 gestelde termijn van het verstrekken van inlichtingen niet verlengd worden tot bijv. 1 September?

ANTWOORD: De Jury heeft bezwaar deze termijn officieel te verlengen.

Internationaal congres van Architecten te Rome October 1911.

Voor de bouwkunst van groote waarde zal het internatinonaal congres van architecten zijn, dat in October te Rome zal worden gehouden. Niet alleen dat belangrijke onderwerpen daar zullen worden behandeld maar bovenal zullen de van elders komende bouwmeesters, daar een schat van merkwaardigheden bezichtigen op deskundige wijze toegelicht. Bij het naar huis gaan, zal menigeen voorzeker het voornemen opvatten, dat aan zijn land en stadgenooten mee te deelen. Waar ook uit ons land voorname bouwmeesters daar heen gaan, zullen wellicht de genootschappelijke vakbladen hiervan ons later uitvoerig verslag geven. Als Nederlands afgevaardigde gaat Dr. P. J. H. Cuijpers een toonbeeld van werkkracht, die niettegenstaande het klimmen der jaren niet opziet tegen zulke verre reis en de vermoeienissen. Wij mogen er trotsch op zijn in onze kunst op zulke voorbeelden te kunnen wijzen en waar de October maand nadert, daar gaan onze beste wenschen met de reizigers en niet het minst met den man, die als den nestor in onze kunst, maar ook tevens als een der meest begaafden staat geeerd.

Nieuwe brug over den Eastrivier.

Op de Pensylvania Spoorbaan wordt een der grootste spoorwegbruggen gebouwd. Deze gaat van Long-Island over de beide in Long-Island Sund liggende eilanden Rendalls-Island en Wards-Island en van daar naar het vaste land. De lengte wordt geschat op $5^1/_2$ K.M. De spanning bedraagt 340 M. en de torens zijn 70 M hoog. De brug heeft 4 banen die in beton gelegd worden om de beweging te verminderen. De kosten worden op 20 millioen dollars gerekend. Ontwerper is den ingenieur Gustav Lindenthal, Oostenrijker van geboorte.

Door deze brug is het mogelijk passagierstreinen van Quebec in Canada tot Florida te doen loopen, zonder dat verwisseld moet worden.

Tunnels onder water.

Tusschen Venetie en het eiland Lido wil men onderwater een tunnel maken die beiden vereenigt. Bij Gindella en St. Giorgeo zullen tusschen-stations worden gebouwd, zoo wordt het mogelijk de villas op het eiland Lido in 5 minuten te bereiken, terwijl het overzetten met de stoomboot thans een half uur duurt, en bij ongunstig weder, dikwerf nog langer. De tunnel zal ongeveer $3^1/_2$ K.M. lang worden.

Ook te Hamburg is onder de Elbe de tunnel gereed gekomen met twee gangen, ieder van ruim 6 M. breedte en 459 M. lengte, de kosten daarvan bedroegen ongeveer $6^1/_2$ millioen gulden. Voor het afdalen in de tunnel zijn in de hallen zes liften, de de middelste vier voor wagens, de beide anderen voor personen.

Met den bouw had men veel last ervan dat het gewicht van het water de verkregen ruimte zou indrukken. Nu wordt saamgeperste lucht in de schacht gepompt en dat gaf zulk een kracht aan den gang, dat deze in staat was de druk te kunnen weerstaan. Doordien er twee gangen zijn, bestaat er geenerlei gevaar voor botsing van vervoermiddelen. Het is een kunstwerk, waarmede de Duitsche Ingenieurs veel eer hebben ingelegd.

Wanneer toch zal men de beide kanten van het IJ bij Amsterdam verbinden de eenige mogelijkheid om den overkant tot welvaart te brengen. Voor ruim twintig jaren geleden hebben wij reeds het denkbeeld ontwikkelt, op welke wijze die verbinding ondergronds kan worden verkregen. Sinds dien tijd zijn de middelen tot verkrijging zooveel zekerder, de materialen op beton gebied zooveel vertrouwbaar geworden dat het een raadsel blijft waarom deze toch inderdaad niet groote afstand ook niet op die wijze wordt verbonden. Toch zal het er van moeten komen, want Amsterdams handelsgebied ligt aan den overkant en hoe meer nu de IJ-kant aan de stadszijde bebouwd wordt, des te moeilijker wordt de verwezelijking dezer wensch.

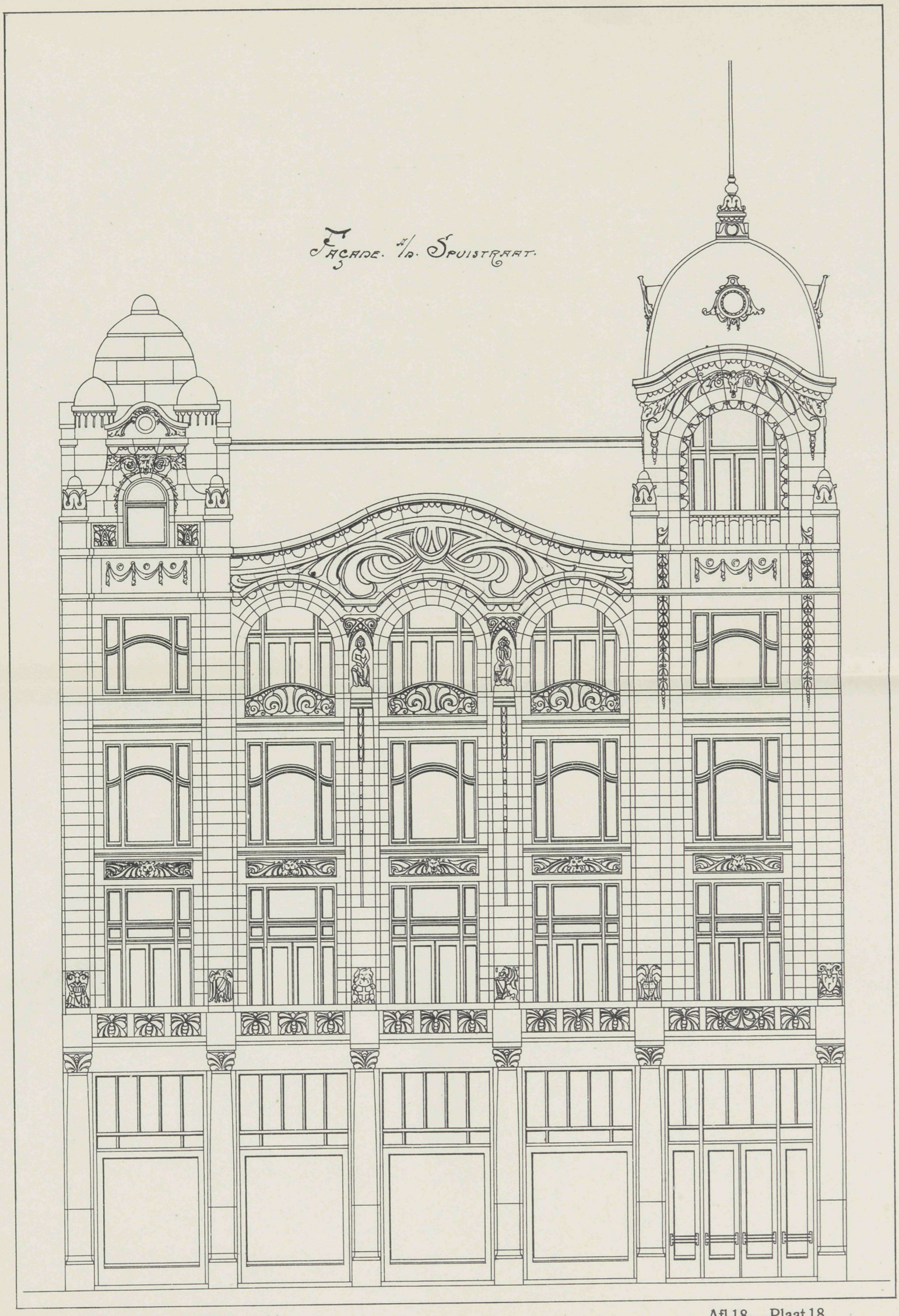
Façade. a/d. Spuistraat.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

14 September 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 19.

Bij de Platen.

Villa te Berkel

door P. C. ELSEVIER & Co., Bouwmeesters.

De villa is als volgt ingedeeld: op het midden van den voorgevel ingang, waardoor men in een ruimen gang komt, waar de trap naar de bovenverdieping is opgesteld, dan volgt het zomerhuis, daarachter de keuken. Rechts van den ingang suite en links, huiskamer. Op de bovenverdieping de slaapkamer. In sousterrein kelder. Het uiterlijk der gevels past zich aangenaam bij de omgeving aan.

Beton versterkt door zeep.

Men is in den laatsten tijd op allerlei vindingen uit. De strijd om het bestaan brengt er toe. Zoo is zeker in het belang der zeepfabrikanten er op gewezen hoe een toevoeging van zeep of een bestrijking van zeep en water over beton daaraan een langer bestaan verleent. De poriën toch vullen zich met zeep en sluiten zich, waardoor het aan andere inwerkende krachten onmogelijk is hun vernietigingswerk uit te oefenen. Thans echter wordt tegen die toepassing weder gewaarschuwd. De zeep toch verliest na eenigen tijd haar werkkracht, of verdwijnt doordat zij zich oplost in de vochtdeelen waarmede het beton in aanraking komt, bestrijking heeft dus geringe waarde. Daaraan is voor toevoeging aan het betonmengsel nog meer verbonden. Gewoonlijk komen in de gebruikelijke zeepsoorten deelen voor, die zuren vormen welke op de kracht van het beton nadeelig inwerken en gaan dan over aan het materiaal het voornaamste te ontnemen, de deugdzaam- en de zekerheid. Zeep, expresselijk voor dit doel vervaardigd waarbij geen onreinheden voorkomen of zuren zich oplossen, zouden bij zorgvuldige toepassing en bij temperatuur die op het zeepgehalte niet van invloed is wellicht eenige bruikbaarheid hebben, maar zekerheid van nut heeft men nog weinig waarom het raadzaam is met dergelijke middelen voorzichtig in de toepassing te zijn.

De kerk te Vlissingen.

Een kerkgebouw belangrijk door de oudheidkundige waarde die het vertegenwoordigde, als ook door de geschiedenis daaraan verbonden ging in de laatste dagen door brand verloren.

Het is de kerk te Vlissingen, tegen welker toren den moedigen touwslagersjongen M. A. de Ruyter, later den ongeëvenaarden zeeheld, het waagde op te klimmen en daardoor een stout stuk ondernam waaruit reeds bleek dat er durf in den jongen zat. Die kerk dan is zoo goed als geheel met den toren verloren. Het is weder het oude liedje, loodgieters waren aan het werk, en die lui hebben al heel wat kerken het hoekje om geholpen. Zal er dan nooit eens maatregelen genomen worden, waar onze tijd zoo vele middelen daartoe aanbiedt, om dergelijke voorvallen te voorkomen. Uit de geschiedenis van den kerkbouw ontleenen wij dat deze reeds in 1328 door Graaf Willem III gesticht werd, aanvankelijk bij de katholieken in gebruik ging het gebouw in 1572 aan de hervormden over.

Het orgel nog onlangs geheel gerestaureerd was er ingebracht tusschen 1765 en 1769. Een grafmonument van Jan Alman bevond zich in de kerk. De toren werd in 1501 verhoogd en toen in den laatsten toestand gebracht. Het carillon was er in 1508 door Thomas Bot in opgesteld. De klokken, 40 stuks, kwamen er in 1770 in en zijn gegoten door Andreas van den Ghijn te Leuven. Het uurwerk leverde in 1587 Jan Coop te Delft. In 1839 was het uurwerk nog belangrijk verbeterd en hersteld. Het was een van die torens die door hunnen sierlijken opgaanden vorm altijd de aandacht trekken en aan onze steden zulke aardige bekoring geven. Dat is nu geweest en daarmede een der bekoorlijkheden het oude Vlissingen eigen, daarbij een belangrijk historiestuk in asch opgegaan. Waar de oude torens in ons land zeldzaam worden valt dit te betreuren. Het moge echter aansporen tot nauwlettende zorg wanneer werklieden brandbare stoffen bij hun arbeid noodig hebben. Hoeveel leergeld is daarvoor al reeds niet betaald en toch schijnt het niet te helpen. Daarom is het zaak dat van overheidswege wordt ingegrepen, om dergelijke onkosten in de toekomst te voorkomen.

Bond-Heemschut.

Wij ontvingen dezer dagen de fraaie druk van de verhandeling *ontsiering* dit jaar door den bouwmeester A. W. Weissman uitgesproken en gedateerd 24 Mei 1911. Waar hij een voorstander in het eerste gelid is, leest men gaarne wat de schrijver hierover meedeelt, hoe er een tijdperk was, dat ons stedenschoon hooggehouden werd, hoe wij in verval geraakten en hoe ons heden door allerlei reclamemiddelen stad en land ontsiert. En niet alleen reclame, de wijze van bouwen, het aanleggen van wegen en plaatsen van gebouwen zij verdienen allen zorg, want daardoor wordt juist het eigenaardige behouden en verkregen. Veel is al reeds aan Heemschut dank te weten en 't is te wenschen, dat de Bond wakker gehouden wordt en voortdurend op misstanden gewezen, dan breekt er weder een meer kunstvollen tijd aan. Jammer dat juist in de laatste dertig

jaren zooveel dat mooi was is bemokerd en verdwenen, zoodat wat er nog is en dat aan het verledene herinnert zuinig is. Maar voorkome de Bond misstanden, dan reeds doet zij een nuttige arbeid niet gering te schatten. Hoe zonderling somwijlen de opvattingen der menschen uiteen loopen. Niet lang geleden had ik het genoegen een vreemdeling die een open oog heeft voor alles wat goed en fraai is, op onze wegen het een en ander aan te toonen. Over onze grachten was hij in verbazing, die fraaie kronkeling, die zwijgende en massieve koopmans huizen, dat maakte een ontzaggelijken indruk op hem. Op den Dam gekomen verwees ik naar wat wij het neusje van den zalm noemen, op van Campen's arbeid, het raadhuis, en het gebouw, verhoudingen, beeldengroepen enz., zoo kalm daar te zaam gevoegd vond hij op zijn manier fameus. De verbouwing en verbetering van de Nieuwe Kerk werd van alle kanten bezien en bewondert en toen ik bezig was te vertellen dat het Commandantshuis en al wat daarover en daarachter lag spoedig zou verdwijnen, kreeg hij respect voor den ondernemenden geest die in ons gevaren was Hoe stond ik echter verbaasd over de vraag of dat entrepot daar op dien weg naar den spoorbaan ook zou verdwijnen, dat zou een fraai overzicht leveren, 't staat daar zoo somber en in den weg, en hoe ik betoogde dat dit de Beurs was en pas onlangs gebouwd, het vond geen genade in zijn oogen, en bij zooveel ontwaken was naar zijne meening het noodig dat nog zoo pittoreske deel der stad verder te ontsluiten. Dat moest weg.

Zouden, zoo dacht ik, dergelijke vragen ook wel eens aan Heemschut gesteld kunnen worden. Zou het plein te Gouda met zijn typisch raadhuis zoo wondervol zich bij helderen manenschijn tegen het luchtruim afteekenend, zou de markt te Haarlem, en die te Alkmaar, die alle gelijke bijzonderheden bezitten, niet behooren tot de schoonste en meest pittoreske stadsgedeelten in ons land, en wanneer het maantje nu over het Damrak schijnt, zal Heemschut dan daar ook een dergelijke bevrediging vinden bij die reclame voor den nieuwen bouwstijl. Mijn bezoeker, die ik gaandeweg naar de Kloveniersburgwal troonde en op de Waag verwees, en daarmede de weg vervolgde, had mij echter zonderling te moede gemaakt, en waar hij met een frisschen en nieuwen blik alles beschouwd had, waar wij er dagelijks mee opgegroeid waren en er dus aan gewend, daar maakte zijn onbevangen oordeel indruk, en bevestigde de gedachten die reeds zoo lang achtereen bij ons waren gevestigd, dat daar wel een massa, doch geen behagelijkheid troonde. Nu wij voor het feit staan, dat de Dambebouwing in de toekomst ligt, geve Heemschut wenken, is de Bond het toegedaan, dat de bebouwing volgt in den geest die op het Damrak gekozen is, dan weten wij wat ons te wachten staat, is dat zoo niet, dan keert wellicht op dat plein, al is het al niet in de zoo ernstige vormen die het Raadhuis kenmerkt, een omgeving weer die typisch is, gebouwen, waarbij een kap en een torenspits in aangenaam silhouet zich afteekent, vormen, waar de rechte lijn vervalt, 't behoeft juist niet, zoo als de bouwmeester Weissman terecht beschrijft »*de Vermecellistijl*« te zijn, die gelukkig uitgediend heeft, want dat is weder het uiterste en uitersten in recht en krom, bevallen op den duur niet, maar een geheel waarop het woord schoon echt van toepassing is. Daartoe wijze Heemschut de weg.

Bij de tekstfiguren.

Van den Heer A. Graafland ontvingen wij ter opname een schets voor een spoorweg halte. Woning is aan de halte niet verbonden, het is eene lokaliteit, waarin kamer voor

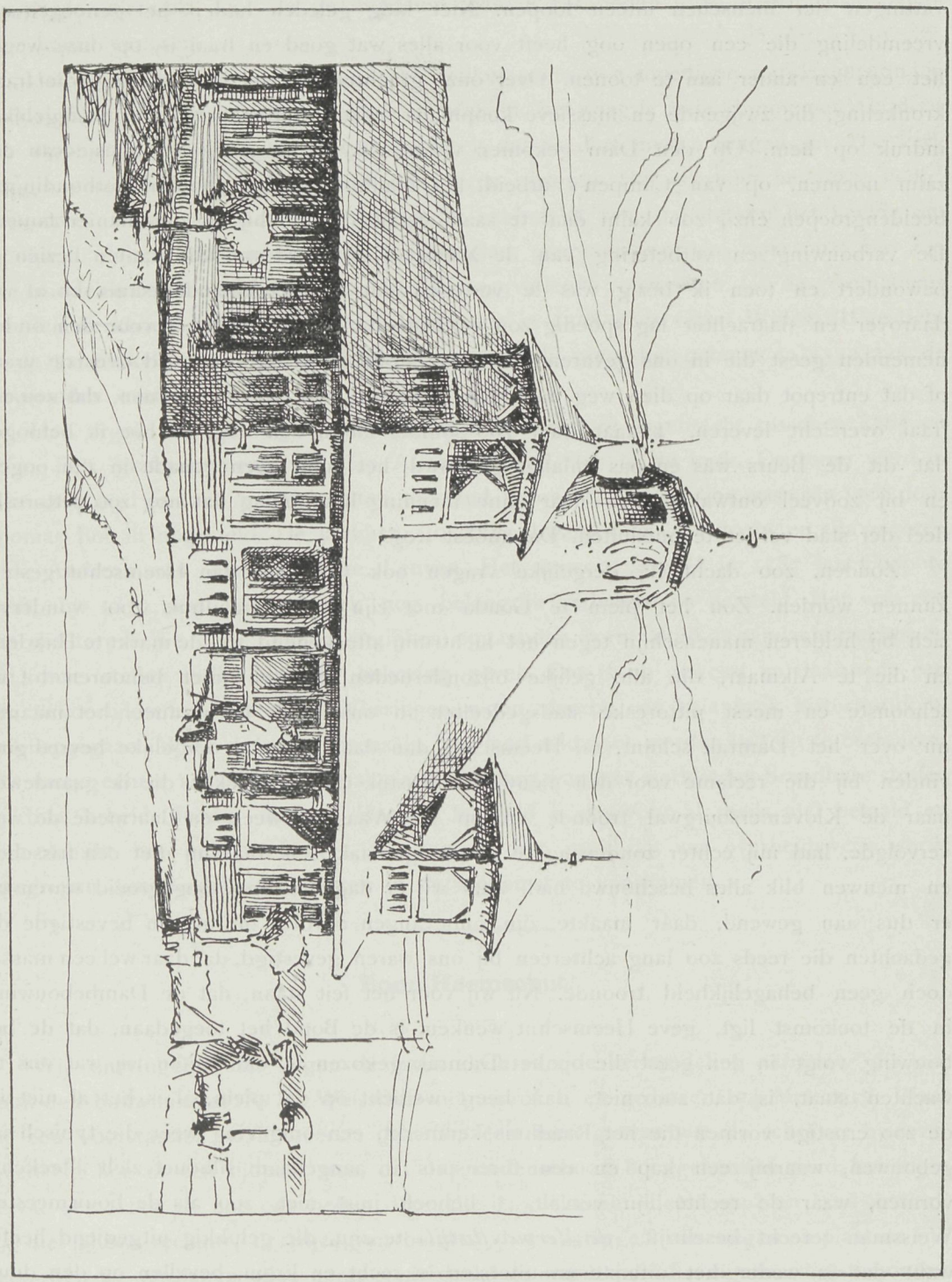

Station voor een spoorweghalte.

den chef, verder plaatsbureau, goederen loods en wachtkamers enz. zijn opgenomen. Het is een typisch geheel dat in een boschrijke streek een zeer aangename afwisseling oplevert. Hoe geheel in verschil daarmede is de andere tekstfiguur. Ook een spoor-

wegstation bestemd voor St. Gallen in Zwitserland. Wij leven in een tijd waarin zoo goed als alles, wanneer het maar vreemd is, mooi gevonden wordt, maar hoe men er toe kan komen zoo een spoor-station te ontwerpen blijft ons een raadsel. Van verre gezien gelijkt het een deel van een gasfabriek, waarlangs de buisleidingen omhoog loopen, een spoorweg station zou niemand er achter zoeken en toch is het zoo; want de afbeelding is genomen naar een daarvan gemaakt pleister model. Het gebouw is 123 M. lang 22 M. diep en tot aan de lijst 18 M hoog, er komen daarin 75 bureaux, 25 archiefkamers en woningen, die te zamen 20 kamers vormen. Recht opwekkend ziet het ontwerp van den bouwmeester A. v. Senger er niet uit, en wij zouden haast zeggen, 't is maar gelukkig, dat het zoo ver van hier komt te staan. Toch zullen er nog velen zijn die in de volgens hen wonderschoone lijnen alles zien waar het voor anderen een sombere steenklomp gelijkt. In dien tijd leven wij nu eenmaal.

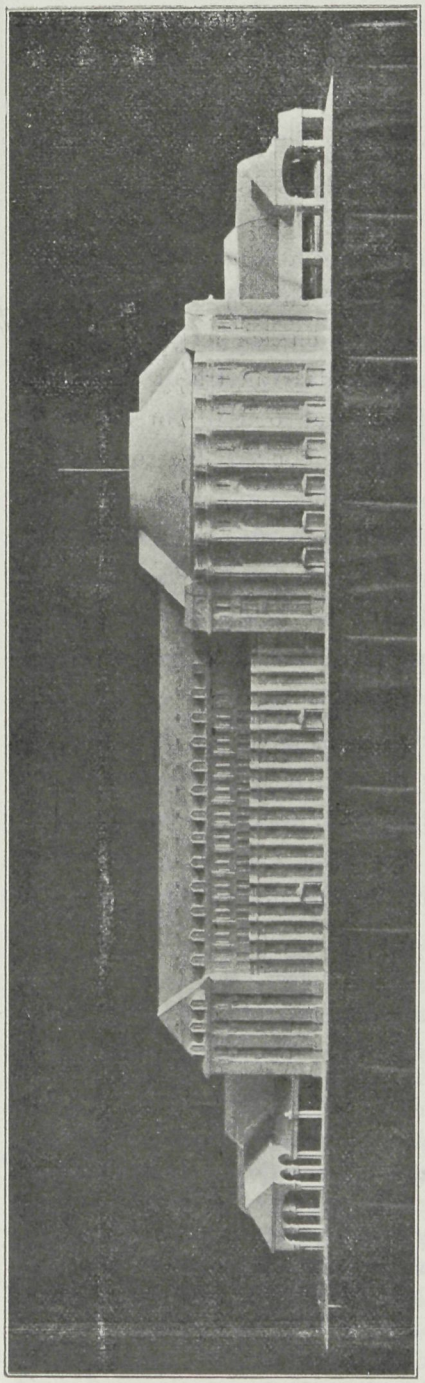

Gevel nieuwe Stationsgebouw te St. Gallen (Zwitserland).

Paleis-Raadhuis.

Een herinnering aan de kwestie is het adres onlangs aan den Gemeenteraad van Amsterdam verzonden door de bond van Nederlandsche architecten, het luidt aldus:

AMSTERDAM, Augustus 1911.

Aan den Gemeenteraad van Amsterdam.

De bond van Nederlandsche Architecten kennis genomen hebbende van de voordracht van Burgemeester en Wethouders in zake Paleis-Raadhuis.

Richt tot U met den meesten aandrang het verzoek te willen besluiten, dat Burgemeester en Wethouders worden uitgenoodigd zich tot 's Lands Regeering te wenden:

1e. met de mededeeling, dat het een ernstig verlangen van Amsterdam's Bestuur en Burgerij, alsmede van velen in den lande is, dat het Paleis aan den Dam weder aan zijn bestemming als Raadhuis zal worden teruggegeven;

2e. met het verzoek, dat de Regeering er toe besluite aan de verwezenlijking van dien wensch mede te werken;

3e. met verzekering van zoodanige steun voor de stichting van een nieuw Koninklijk verblijf als Uw vergadering besluiten zal daarvoor beschikbaar te stellen.

H. P. C. DE BAZEL, *Voorzitter.*
C. N. VAN GOOR, *1e Secretaris.*

De Maatschappij tot bevordering der bouwkunst

20 September 1911, houdt de Maatschappij hare algemeene vergadering te 's-Gravenhage. Onder de te behandelen onderwerpen, behoort het concept nieuwe statuten en algemeen huishoudelijk reglement. Dit concept is een boekdeeltje op zichzelf en vormt een arbeid, daargesteld in een voor de Maatschappij moeielijken tijd, een arbeid die toejuiching verdient, wegens de volledigheid en tevens het openstellen tot den overgang voldoende aan de verschillende eischen, die velen in allerlei werkkring aan de Maatschappij stellen. Moge het den weg ook vormen tot vereeniging van Architectenbond en Maatschappij twee vereenigingen, die voor ons land te veel zijn, bij alles wat de bouwkunst bovendien in vereenigingsleven te genieten geeft. Er was een tijd van reactie, de sleur die alle zaken eigen wordt, was ook der Maatschappij eigen geworden en krachtige handen waren noodig om de bakens te verzetten en zich het getij ten nutte te maken Die handen werden gevonden en als resultaat daarvan treedt na allerlei schikkingen en groeperingen de Maatschappij op, krachtiger dan ooit te voren. Op de Haagsche vergadering zal dan ook de goedkeuring aan het concept niet onthouden worden, en de Maatschappij die haren werkkring zoo ontzaggelijk uitgebreid ziet, treedt dan als verjongd op. Dat verdient waardeering en wie kan; steune dat streven, 't brengt onze kunst tot de hoogte die haar toekomt en zuivert de maatschappelijke verhoudingen van velerlei wanstaltigheden. Dat de Maatschappij krachtig wordt blijkt uit het resultaat dat de examens opleveren. De regeering bij de keuze van hare werkkrachten op bouwkundig gebied, vestigd ook op de Maatschappij de welverdiende aandacht en wel waar het de examens betreft. Dat is een bemoedigend teeken. Wij allen die de naam der Maatschappij jaren achtereen ja reeds een halve eeuw hebben hoog gehouden en die de Maatschappij veel dank weten, het zij door hare prijsvragen, uitgaven, vergaderingen enz., wij brengen de Maatschappij gaarne een woord van hulde voor de groote werkkracht, die van haar uitgaat en naar wij hoopen aanleiding zal geven, dat hare oude rechten, haar steeds den voorrang zullen doen behouden.

In verband met bovenstaande, verwijzen wij naar de oproepingen in de Staats Courant voor bouwkundigen in Indië wellicht zijn er onder onze lezers, wier aandacht dit is ontgaan en die door herinnering, daarvan alsnog partij kunnen trekken.

Bouwkundig-Opzichter Ned.-Indië. Ter beschikking van den gouverneur-generaal van Nederl.-Indië kunnen worden gesteld personen, die in het bezit zijn van een door de „Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst" uitgereikt diploma van bouwkundig-opzichter, ten einde voorloopig voor een tijdvak van 5 jaren met den titel van bouwkundig-opzichter ter beschikking van den directeur der burgerlijke openbare werken daar te lande te worden geplaatst.

Zij zullen benoembaar zijn tot architect bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken in Nederl.-Indië, nadat zij met gunstigen uitslag het examen voor die betrekking hebben afgelegd, waaraan moet voorafgaan een voldoend examen voor opzichter bij den waterstaat.

De programma's van die examens zijn verkrijgbaar bij de afdeeling Personeel van het Ministerie van Koloniën.

De bezoldiging der bouwkundige opzichters zal bedragen *f* 150 's maands, met 6 driejaarlijksche verhoogingen, elk van *f* 25 's maands, met dien verstande, dat de eerste verhooging niet wordt verkregen dan nà het voleindigen van het 25ste levensjaar en de diensttijd vóór het bereiken van die leeftijdgrens slechts aanspraak kan geven op ééne verhooging.

Voor opzichters, die in het bezit zijn van het diploma van architect, bedragen de laatste 2 verhoogingen in plaats van *f* 25 's maands *f* 50 's maands.

De opzichters voeren den titel van opzichter 3e, 2e en 1e klasse, bij eene bezoldiging van respectievelijk *f* 150 en *f* 175, *f* 200 en *f* 225, *f* 250 en hooger.

De architecten genieten een traktement van *f* 400 's maands, met twee driejaarlijksche verhoogingen, elk van *f* 75 's maands en eene twee jaren later toe te kennen derde verhooging van *f* 50 's maands

Aanmeldingen bij gezegeld adres vóór 1 October a.s. aan het Departement van Koloniën.

Aan de uitzending is verbonden: *a.* overtocht voor gouvernementsrekening als passagier 2e kl. c q ook voor het wettig gezin; *b.* eene gratificatie voor uitrusting van *f* 1000; *c.* eene voorloopige bezoldiging van *f* 60 's maands.

Voor nadere bijzonderheden zie *St. Ct.* No 204.

Bouwkundig-Teekenen Ned.-Indie. Ter beschikking van den Gouv.-Generaal van Ned.-Indië kunnen worden gesteld personen, die in het bezit zijn van een door de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst uitgereikt diploma van bouwkundig-teekenaar ten einde te worden benoemd tot teekenaar bij het dep. der burg. openb. werken daar te lande.

De bezoldiging zal bedragen *f* 150 's maands, met 6 driejaarlijksche verhoogingen, elk van *f* 25 's maands.

Aanmeldingen bij gezegeld adres, vóór 1 Oct. a.s., aan het Dep. van Koloniën.

Aan de uitzending is verbonden:

a. overtocht voor Gouvernementsrekening als passagier 2e kl. c.q. ook voor het wettig gezin;

b. eene gratificatie voor uitrusting van *f* 1000;

c. eene voorloopige bezoldiging van *f* 60 's maands.

Voor verdere bijzonderheden zie *St. Ct.* No. 204.

Tegels met gebreken.

Een tegelkwestie kwam onlangs voor de rechtbank, een verslag daarvan gaf het Algemeen Handelsblad als volgt:

Door den kantonrechter te Amsterdam werd dezer dagen een vonnis gewezen, waarbij een beslissing werd genomen, die zeker niet algemeen bekend en voor de bouwwereld niet van belang ontbloot is.

Een tegel-firma te Amsterdam had een aannemer gedagvaard tot betaling van geleverde majolica-tegels.

Gedaagde had de betaling dier tegels geweigerd, op grond, dat zij reeds korten tijd, nadat zij gezet waren, op tal van plaatsen in ernstige mate haarscheuren vertoonden en beriep zich ten dien aanzien op verborgen gebreken, aangezien hij, gelijk hem ook was vertoond geworden, goede, gave, eerste kwaliteit majolica-tegels had gekocht.

Eischeres nu erkende in het geding het haarscheuren der tegels, doch beweert, dat het niet mogelijk was majolica-tegels te leveren, die geen haarscheuren gaan vertoonen.

De kantonrechter verwierp gedaagde's beroep op een verborgen gebrek en besliste, dat ten opzichte van de door eischeres ingestelde vordering drie deskundigen voorlichting zouden geven omtrent de vraag:

„Plegen majolica-tegels van behoorlijke kwaliteit en van prijzen als in het hoofd der dagvaarding vermeld, speciaal licht gekleurde majolica-tegels, binnen een tijdsverloop van enkele maanden haarscheuren te vertoonen."

Als deskundigen werden benoemd de heeren N. Wafelbakker, directeur der tegelfabriek „Holland"; C. J. F. Schreeven, lid der firma Martin & Co., en P. B. J. Brink, boekhouder der firma Braat, allen te Amsterdam.

Na ingesteld onderzoek hebben de deskundigen bij monde van den heer Wafelbakker het navolgende rapport uitgebracht:

„Wij zijn eenstemmig van oordeel, dat majolica-tegels, onverschillig van welken prijs of kwaliteit, aan haarscheuren onderhevig zijn. Die haarscheuren plegen zich dikwijls reeds na een kort tijdsverloop, b.v. reeds onder de reis vanaf de fabriek te vertoonen."

Naar aanleiding van dat rapport overwoog de kantonrechter, dat de aannemer zich over de geleverde tegels niet kon beklagen en werd hij tot betaling veroordeeld.

Naar aanleiding van deze uitspraak rees in bouwkundige kringen de vraag of dat oordeel wel juist was, en als reden daarvoor gaf men aan:

»De keuze van alleen-handelaren (dus belanghebbenden) tot arbiters, lijkt ons niet erg gelukkig. Het zou (zoo wordt in het weekblad Architectura gevraagd) ons genoegen doen te vernemen welke fabriek majolicategels zonder haarscheuren kan leveren.«

Men ziet hieruit dat er twijfel word uitgesproken omtrent de juistheid van het oordeel.

Het opwekken van die gedachte, en het vragen naar bevestiging der waarheid daarvan, is een weinig vereerende waardeering voor de gekozen vakmannen, die het materiaal terdege kennen en dat jaren achtereen gefabriekt en verhandelt hebben. Wanneer er een bouwkwestie is zal men toch tot oordeelen alleen bouwkundigen en wel bouwmeesters en aannemers, en volstrekt geen zijdelings betrokkenen, vragen, waarom mogen dan voor de tegelkwestie fabrikant en handelaar die in een gelijk verband in het maatschappelijk leven staan niet aldus optreden.

Immers even goed, en nu moge het feit al bestaan dat de eene fabriek minder haarscheuren op het fabrikaat aantreft dan de andere, de een daarbij het spoedig de andere wellicht langen tijd daarna wanneer de specie daarop inwerkt aantreffen, waardoor hij aanvankelijk goed uitgaat, hier is het feit, dat werden opgeroepen deskundigen, die te getuigen hadden wat hun ondervinding was bij eigen gefabriekt en omgezet materiaal en waar hun advies het bestaan der haarscheuren bevestigd, zou een ontkenning eerder hun materiaal bevoordeelen dan zooals nu de kans bestaat het benadeelen. Niettegenstaande dat was hun oordeel in bevestigenden zin en moet het dan een pijnlijken indruk maken, dat zulk oordeel bestrijding vindt. Wanneer het vertrouwen in deskundige uitspraak op die wijze wordt verzwakt, dan zal voortaan elke bouwkwestie nog wel een nadere reiniging mogen ondergaan, want de verongelijkte partij zal de gekozen vakmannen altijd als onbevoegden beschouwen en wijzen op feiten, door de tegelkwestie in het leven geroepen. Laten wij toch vooral op den voorgrond stellen dat de deskundigen in de tegelkwestie, ervaring op dat gebied hebben en dus tot oordeelen gerechtigd zijn en al wordt de vraag bevestigend beantwoord dat leveren zonder haarscheuren mogelijk is er dan wel een geruimen tijd mag bijgevoegd worden om de waarheid daarvan door ondervinding te bevestigen.

Uitgave Viollet le Duc.

In het vorige jaar waren wij in de gelegenheid enkele exemplaren van de uitgave Viollet le Duc Dictionnaire raisonne de l'architecture, 10 deelen gebonden, waarvan de prijs anders is *f* 130., te kunnen aanbieden à contant voor *f* 75. Voor inrichtingen van onderwijs en H.H. architecten was de vraag toen zoo, dat wij de aangebodene exemplaren spoedig geplaatst zagen. Nu, zijn wij weder in de gelegenheid gesteld deze aanbieding te kunnen herhalen, echter voor zeer beperkt getal. Wie dus hiervan nog profiteeren wil, zende ons spoedig zijne aanvrage. De levering geschiedt uitsluitend op rembours, daar de prijs hierop berekend is. De uitgave heeft genoegzame bekendheid, zoo dat geene aanbeveling voor dat standaardwerk noodig is.

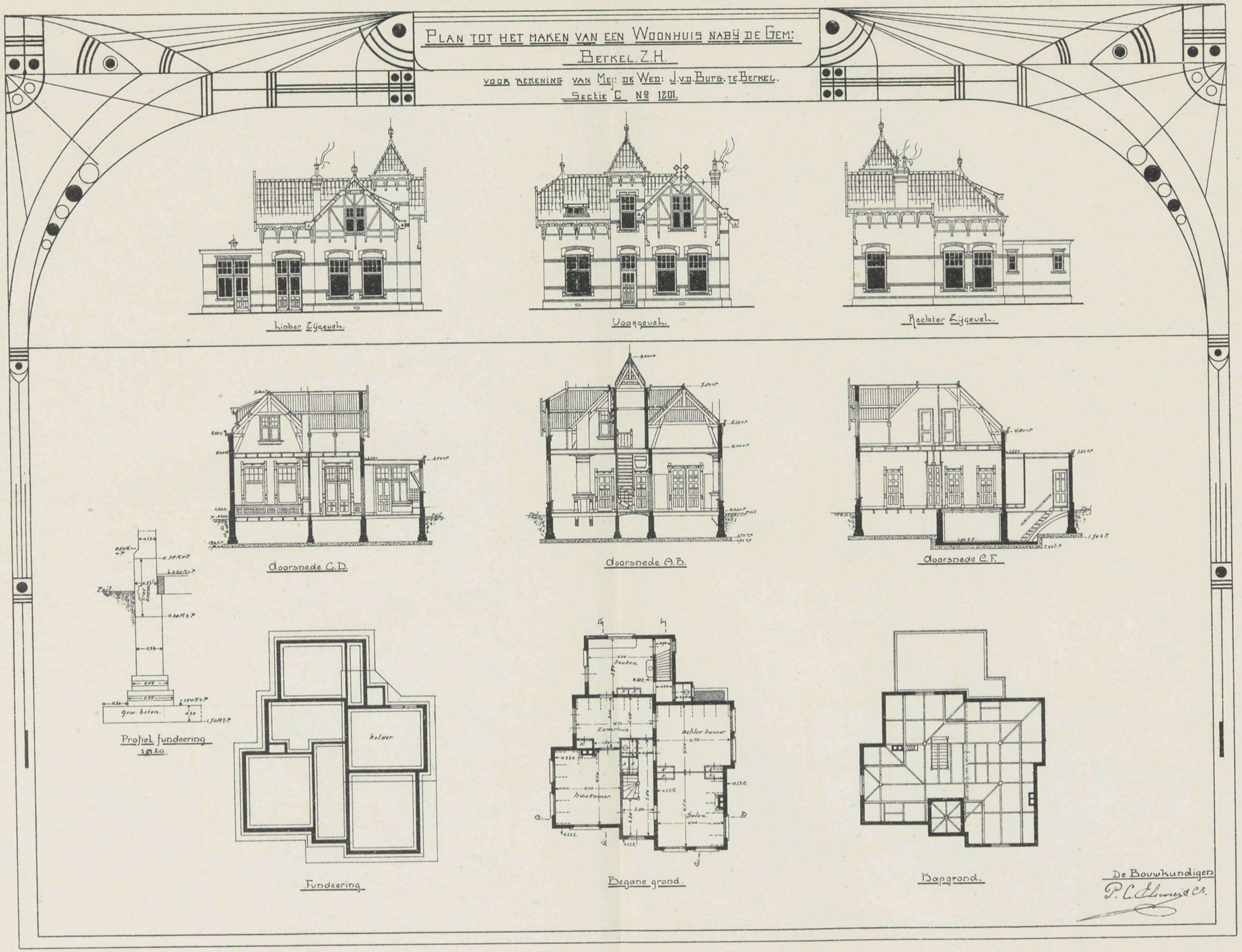
PLAN TOT HET MAKEN VAN EEN WOONHUIS NABY DE GEM:
BERKEL. Z.H.
VOOR REKENING VAN MEJ: DE WED: J.V.D. BURG. TE BERKEL.
SECTIE C Nº 1201.
Linker Zijgevel.
Voorgevel.
Rechter Zijgevel.
doorsnede C.D.
doorsnede A.B.
doorsnede E.F.
Profiel fundeering
1:20.
kelder
Fundeering
Begane grond.
Kapgrond.
De Bouwkundigen
P. C. Elsevier & Co.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

28 September 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 20.

Bij de Platen.

Voorgevel voor een Hotel-Café-Restaurant

door M. KUYPER Czn., Bouwmeester.

De gevel op de plaat voorgesteld, is die van een Hotel en Café-Restaurant, waarvan de bestemming was voor een der Zeeuwsche steden.

Vooral op het fraaie uitzicht naar zee en de omgeving is hierbij gelet, zoodat een

VOORGEVEL.

Directiegebouw Zuider Gemeente-Gasfabriek te Amsterdam.

hooggelegen terras en een uitzichttoren hierin kunnen voldoen. De gevel heeft wel de eigenschap om de bestemming te doen zien, en maakt een zeer bevredigenden indruk. Dit ontwerp vult de serie der vorigen uitstekend aan.

Directiegebouw aan de Zuider-Gemeente-Gasfabriek te Amsterdam

Onlangs waren wij in de gelegenheid er op te kunnen wijzen, welke belangrijke bouw de Zuider-Gasfabriek bij Amsterdam vormt.

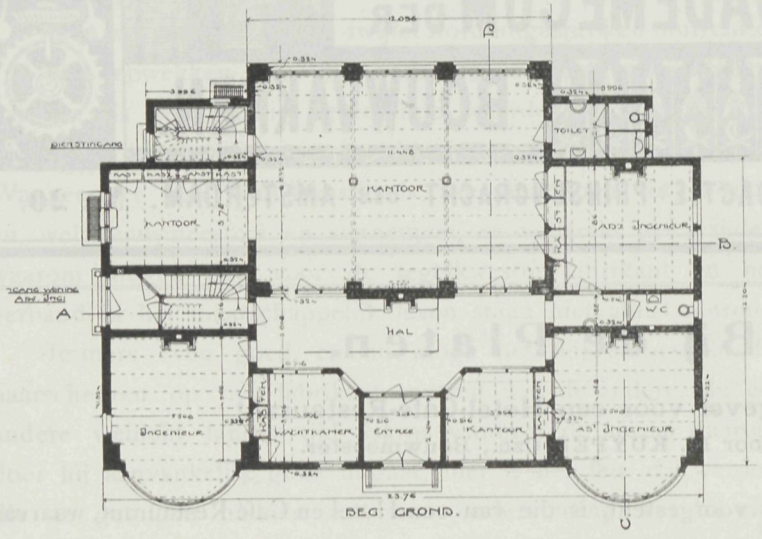

Dezer dagen is het directiegebouw aanbesteed, dat om zijn inderdaad uitstekende indeeling, uiterlijk enz. wel de aandacht verdient, en de Amsteloevers tot waarde brengt. Zoo als het plan beganen grond aantoont, is de ingang op het midden, dan komt men in eene fraaie hal, waarop de verschillende toegangen uitkomen. Rechts kantoor en kamer van den assistent-ingenieur, daarachter die van den adjunct-ingenieur. Over de geheele breedte van den hal loopt kantoor. Linksch wachtkamer, kamer voor den ingenieur en kantoor Op de verdieping woonvertrekken, badkamer en teekenbureau. De zolderverdieping heeft bergplaatsen voor archief enz. Het geheel is van bijzonder degelijke constructie, en is een bouw die zich bij het overige goed aanpast, en bij voltooiïng aan alles daar een groote waarde zal verleenen, daar de architectuur een goed bestudeerd aandeel verkreeg.

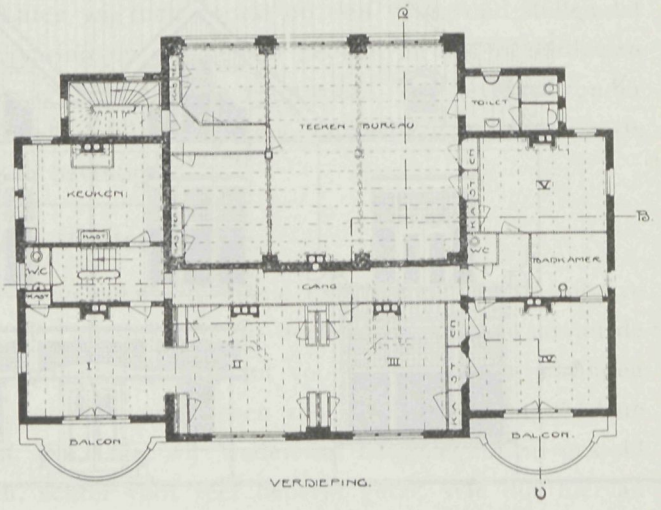

Hooge schoorsteen.

In de dagbladen vinden wij dezer dagen vermeld, den bouw van een kolossalen schoorsteen door de firma I. A. Topf & Sohne te Erfurt, voor het Rheinisch Westfalische Electriciteitswerk te Essen a./d. Ruhr, voor hare Centrale te Niederrhein bij Wesel.

Die schoorsteen wordt hoog 100 Meter, heeft een middellijn van 15 M. aan den voet en 3.60 M. aan den top. Op 45 M. hoogte wordt een ijzeren waterreservoir over

diameter 10½ M en inhoudende 350 M³. aangebracht, waardoor de schoorsteen tegelijk als watertoren dienst doet. Die bouw moet in overeenstemming zijn met de gebouwen in de omgeving Op een 8 kantig gemetseld voetstuk verheft zich de ronde zuil, die met een rand van fraaien vorm is gedekt. Als een bewijs van de grootheid, kan gelden het vele materiaal, daar de berekening is, dat hieraan gaan 650.000 metselsteenen, 80 000 K G. kalk, 130.000. K.G. cement, 500 M³. rivierzand, 300 M³. betongrint en 45000 K G. ijzerwerk. Inderdaad een kapitale hoeveelheid.

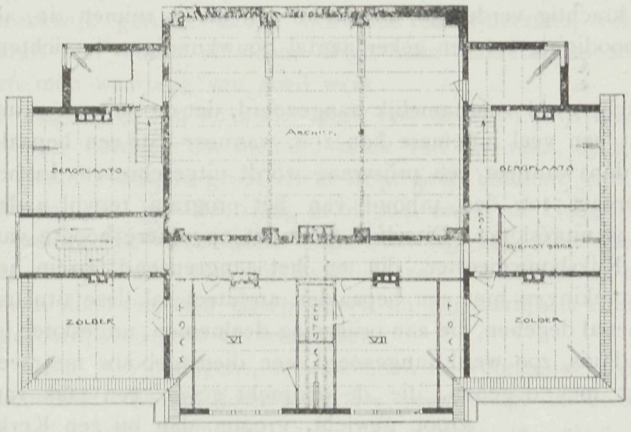

ZOLDERPLAN.

Een nieuw Raadhuis voor Rotterdam.

De plannen tot vorming van den bouw van een nieuw Raadhuis voor Rotterdam zijn in zooverre gevorderd, dat B en W. op weg zijn den daarvoor geschikten bouwmeester te vinden. Met al het gehaspel dat de prijsvragen in den laatsten tijd vormden, en daarbij het bezwarende, dat het prijsvragen-reglement schept, heeft B. en W. doen besluiten tot eene geheel andere regeling over te gaan, die getuigt van het ernstige streven om zich het beste te verschaffen, en naar het zich laat aanzien, kan op dien weg succes te wachten zijn. Er zal nu eene besloten prijsvraag gevormd worden. Daartoe deden B. en W. Prof. Evers een voorontwerp maken, in dat ontwerp ligt de gedachten van hetgeen B. en W. wenschelijk achten. Er is dus een denkbeeld gevormd, waaraan de mededingers een leiddraad hebben van wat ze zullen maken, waardoor tevens overeenstemming tusschen de verschillende ontwerpers komt, wat het vergelijk gemakkelijker maakt enz., bovendien datgene verkregen wordt, wat B. en W. zich wenschen.

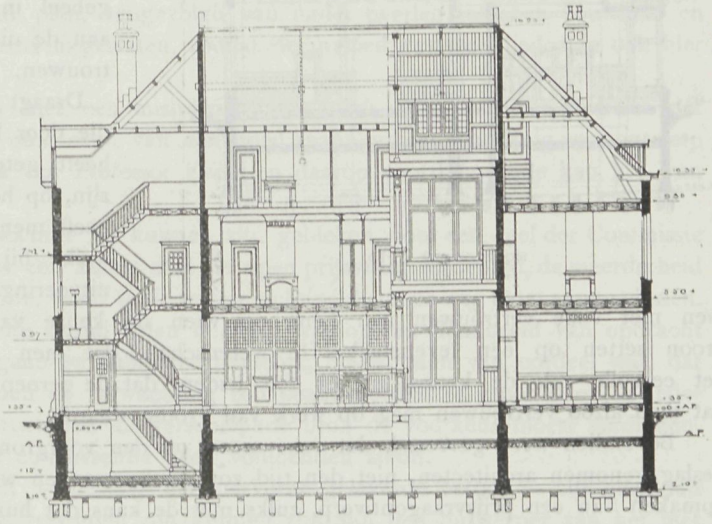
DOORSNEDE A-B

Om nu den ontwerper van dit voorontwerp bovendien in de gelegenheid te stellen zijn ontwerp te doen mededingen, treedt Prof. Evers niet in de Jury op, maar blijft tot mededinging toegelaten. Dat is in vele opzichten goed ingezien. Stippen wij hierbij even aan, wat B. en W. in hunne overweging tot grondslag nemen, voorgelicht door

de commissie hiertoe benoemd, en voorzeker zal op die wijze veel naijver en verkeerde beoordeelingen voorkomen worden. De commissie voor den Raadhuisbouw, stelt hierbij het volgende voorop:

Terwijl eenerzijds, zonder dat alsnog een bepaalde naam genoemd werd, de wenschelijkheid werd betoogd om aan een architect van groote reputatie de directe opdracht te geven, werd anderzijds het idee vau een prijsvraag krachtig verdedigd, zoowel in zijn meest ruimen zin, als in den meer beperkten vorm van uitnoodiging tot een zeker aantal bouwkundigen te richten. om een ontwerp in te zenden.

Ten voordeele van de directe opdracht werd voornamelijk aangevoerd, dat de samenwerking met hen van wie de opdracht uitgaat een veel intiemere kan zijn, wanneer aan een bepaald persoon de opdracht wordt gegeven, dan wanneer een prijsvraag wordt uitgeschreven. In het laatste geval toch bepaalt zich het contact tot den inhoud van het program, terwijl nader overleg met de „bouwheeren" à priori is uitgesloten. Ditzelfde geldt tot op zekere hoogte van het zoo gewenschte overleg met den Rijksbouwmeester. die op het aangrenzend terrein het postkantoor heeft te bouwen. Voor besprekingen met een bepaalden architect zal deze titularis toegankelijk zijn, terwijl samenspreking met al degenen, die aan prijsvraag deelnemen. uitgesloten is.

Vooral bij een gebouw als een Raadhuis, zoo werd aangevoerd, een dienstgebouw met zeer bijzondere eischen, is de samenwerking met degenen, die de opdracht geven, een zaak van groot gewicht, grooter dan bij een Kerk, een Schouwburg, e. d.. waar niet met zoo bijzondere eischen valt rekening te houden. Zoomin als men woningen of kantoren het onderwerp van prijsvragen maakt, even ongeschikt is daarvoor de raadhuisbouw. Daarbij komt nog dat de architect, aan wien de bouw wordt opgedragen, voordurend met de Directie voor Gemeentewerken overleg heeft te plegen. Ook deze overweging maakt het wenschelijk de keuze geheel in de hand te houden en dus niet aan de uitspraak van een jury toe te vertrouwen.

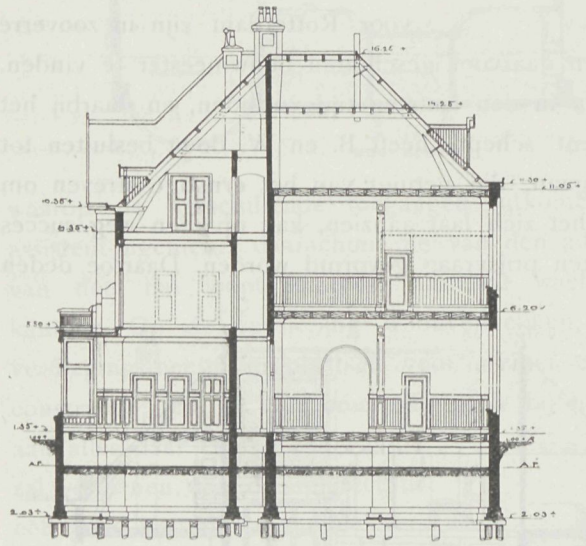

TOORONIERE C-TD.

Draagt men nu aan een eminent man, die door hetgeen hij reeds eerder bouwde, heeft getoond tot iets groots in staat te zijn, op het definitieve plan te maken, dan heeft men reeds van te voren waarborgen, welke bij een prijsvraag ontbreken. De uitvoering van dit grootsche werk, die men met volle vertrouwen aan hem, op wien de keuze valt, zal kunnen overlaten, zal de kroon zetten op een levenstaak. De wetenschap, dat men zich een monument sticht, naast het eervolle van de keuze, zal er toe leiden, dat de geroepene alles geeft wat in hem is en dat men alzoo vertrouwen mag op werk van groote waarde.

Bovendien werd gevreesd, dat onze meest op den voorgrond tredende en dus ook meest in beslag genomen architecten, niet den tijd zouden kunnen en willen beschikbaar stellen voor het opmaken van een prijsvraagontwerp, zulks met de kans dat hun arbeid zonder eenige belooning zou blijven. Werd die vrees bewaarheid, dan zou men juist niet over de *beste* bouwkundige krachten ten behoeve van het Rotterdamsche Stadhuis de beschikking hebben, Gewezen werd ook nog op de teleurstelling, wrijving en vertraging bij zoo menige prijsvraag, laatstelijk nog bij die voor het Vredespaleis ondervonden, een gevolg o. m. van het feit dat een programma van eischen nimmer zóó nauwkeurig is op te stellen, dat niet de mededingers — buiten aanraking met den uitschrijver van de prijsvraag en onbekend met de bijzondere voorwaarden waaraan de bouw moet voldoen — zich menige vrijheid in plaatsing, indeeling, versiering en afwerking

kunnen veroorloven, die primo de ontwerpen moeilijk vergelijkbaar maakt, secundo de kosten van de meest aantrekkelijke dikwijls boven het beschikbaar bedrag opvoert en tertio bij nagenoeg alle wijzigingen noodig maakt.

Tenslotte werd nog aangevoerd, dat wanneer men een jury samenstelt ter beoordeeling van een prijsvraag, deze hier te lande een aantal van de beste krachten buiten staat stelt mede te dingen, architecten op wier onderwerpen men juist prijs stelt. De vraag is of er dus, bij het betrekkelijk geringe aantal bekwame bouwmeesters, voldoende arbeid zal worden geleverd om daaruit een keuze te doen. Wijst men daarentegen zelfstandig een hoogstaand man aan dan heeft men waarborg van goed werk

Tegenover een en ander werd ook de open prijsvraag uitvoerig verdedigd.

Van oordeel, dat men bij keuze van één man, op grond van diens vroegere goede werken en goede naam, te groot risico loopt geen eminent werk te krijgen, werd er bovendien nog op gewezen, dat het de vraag is of men onder de Nederlandsche architecten iemand zou vinden, die soortgelijk werk heeft uitgevoerd en van wien dus vaststaat, dat hij tot iets dergelijks in staat is. De bouw van een Raadhuis voor Rotterdam is niet een werk, zooals er dagelijks voorkomen, doch iets zeer exceptioneels en bezwaarlijk is eenig werk, door thans levende architecten uitgevoerd, daarmede te vergelijken.

Doch ook overigens, zoo meenden de voorstanders van een open prijsvraag, is het de vrije concurentie, die het doen moet. De wetenschap, dat ook anderen geven wat zij kunnen, spoort een ieder, die deelneemt, aan, het uiterste te geven wat hij kan. Ook krachten, die voor aanwijzing of uitnoodiging tot mededinging niet of nog niet in aanmerking komen, staat het vrij hun geestesarbeid in te zenden: niet zelden is onder dezulken iets uitstekends voor den dag te komen! Mocht de bekroning ten deel vallen aan iemand, wien de uitvoering bezwaarlijk kan worden toevertrouwd, dan nog is daaraan tegemoet te komen door voor zoodanig geval in het program voor de prijsvraag regelingen op te nemen, zoodat men vrij is den onervarene andere krachten voor de uitvoering ter zijde te stellen. Alleen door zulk een prijsvraag uit te schrijven, meenden sommige leden, krijgt men een ruime keuze van goede plannen, in verschillende stijlen. Daaruit doet de jury, die door het Gemeentebestuur uit deskundigen en leeken wordt samengesteld, en dus ook wel het woord zal laten aan hen, die in het bijzonder de inwendige inrichting van het gebouw kunnen beoordeelen, de keuze.

Omwerking van een bekroond plan, tengevolge van nader overleg tusschen bouwheer en bouwmeester, is bovendien geenszins uitgesloten, zoodat de invloed van eerstbedoelde ook hier voldoende verzekerd is.

Zijn er prijsvragen geëindigd met een mislukking, dan heeft zulks naar het gevoelen der voorstanders, veelal gelegen in het ontbreken van een goed avant-project. Zoodanig voor-ontwerp is te onzer beschikking in het werk van Professor Evers en daarop voortbouwende kan h. i. van mislukking geen sprake zijn.

Werd, zooals U uit het bovenstaande zal kunnen zijn gebleken, door een deel der Commissie de opdracht aan één architect, door een ander deel de open prijsvraag verdedigd, de meerderheid meende tenslotte, dat nog in de eene, noch in de andere richting de juiste weg moet zijn te vinden.

Terwijl kennelijk het overgroote aantal leden huiverig was op het denkbeeld van opdracht aan één bepaald persoon in te gaan en zulks voornamelijk, omdat men van oordeel was, dat het gevaar dat de gekozene niet aan de verwachting zou beantwoorden te groot is en in ieder geval eene keuze uit meerdere ontwerpen uit verschillende bron de voorkeur moest verdienen, vond ook de algeheele vrijheid van concurrentie geen voldoenden steun.

Als argument daarentegen heeft — behalve het hiervoren geleverde betoog — ook gegolden de vrees, dat men ten slotte toch gebonden zou kunnen zijn aan den ontwerper van het met den eersten prijs bekroonde plan en deze zou kunnen blijken voor de uitvoering niet de noodige ervaring of practische kennis te bezitten.

De vrijheid, om ook tenslotte nog naar goedvinden te besluiten, die de meerderheid meende dat het Gemeentebestuur zich onder geen vorm kan laten ontnemen, loopt ernstig gevaar, wanneer tot een algemeene prijsvraag mocht worden besloten.

In elk geval zullen de zeer strenge voorschriften, die vanwege den bond der architecten voor „nationale bouwkundige prijsvragen" ten deze vastgesteld zijn of vastgesteld staan te

worden, niet onwaarschijnlijk moeilijkheden in het leven roepen, waar het Gemeentebestuur van Rotterdam zich bezwaarlijk van te voren zal kunnen onderwerpen aan het resultaat van een prijsvraag, zóó dat in werkelijkheid de mogelijkheid, om een ander dan de bekronde met de uitvoering te belasten is uitgesloten, zij het ook dat hem zoo noodig hulpkrachten kunnen worden toegevoegd.

Zoodanige vrijheidsbeperking kan het Gemeentebestuur, ware het alleen met het oog op de absulute vrijheid, welke de Gemeenteraad moet behouden om in hoogste instantie volkomen onafhankelijk te beslissen, niet aanvaarden.

Naast de vrees, dat een prijsvraag als bedoeld niet tot het gewenschte resultaat zal leiden en tot moeilijkheden van allerlei aard aanleiding zou geven, gaf het bovenstaande den doorslag.

Bleef dus over de besloten prijsvraag, de prijsvraag waaraan zij alleen kunnen deelnemen, die daartoe worden uitgenoodigd. De Commissie is tot het besluit gekomen, dat haar advies in die richting zal moeten luiden. Zij meent met overtuiging het uitsch ijven van een besloten prijsvraag, ter verkrijging van een alleszins goed bouwplan, te moeten aanbevelen, doch zou eenigzins willen afwijken van den gewonen vorm. Wordt toch naar hetgeen in het algemeen onder besloten prijsvraag wordt begrepen, vóór enkele uitgenoodigden een wedstrijd om prijzen opengesteld, dan zullen daaraan h. i. vele van de bezwaren kleven, die het uitschrijven van een open prijsvraag niet gewenscht doen zijn.

De Commissie geeft U derhalve in overweging te bevorderen, dat tot een nader te bepalen aantal Nederlandsche architecten de uitnoodiging worde gericht een plan voor den bouw van het nieuwe Raadhuis in te zenden. Prijzen love men niet uit, doch aan ieder hunner worde, wanneer hij aan het verzoek, overeenkomstig het vast te stellen programma, gevolg geeft, een vooraf te bepalen vast en gelijk honorarium toegekend. Daartegenover blijft het Gemeentebetuur, dat den eigendom der ontwerpen verkrijgt, vrij, al of niet op één daarvan zijne keuze voor uitvoering te bepalen.

In verband hiermede worde der Commissie opgedragen Uw College te adviseeren omtrent de samenstelling eener studie, wier hoofdtaak zal zijn de ontwerpen te beoordeelen en daaruit een of meer ter uitvoering aan te bevelen. Zij zal bovendien omtrent de definitieve samenstelling van het programma en de uit te noodigen architecten advies kunnen uitbrengen.

Op deze wijze wordt tegemoet gekomen aan de bezwaren, zoowel die tegen de opdracht aan één architect, als die tegen een algemeene prijsvraag gelden.

Wordt immers aan den eenen kant de keuze door uitnoodiging van een aantal bouwkundigen verruimd en dus het risico van onvoldoende werk verminderd, aan den anderen kant blijft men volkomen vrij in de opdracht en het Gemeentebestuur is aan niemand gebonden, al zal naar alle waarschijnlijkheid de opdracht aan den ontwerper van het beste plan kunnen geschieden, omdat de uitnoodiging alleen zal uitgaan tot hen in wie men vol vertrouwen heeft, ook wat aangaat eventueele executie van hun plan.

Uitgenoodigd worden in dit geval slechts mannen van gezag in de bouwkunde, mannen die reeds elders hunnen sporen verdienden, voor wie de uitnoodiging reeds een erkenning hunner verdiensten is en voor wie eventueel de opdracht tot den bouw van dit grootsche werk de kroon vormt op hun levensarbeid. Tevens spoort hen de wetenschap, dat zij zullen moeten concurreeren met andere mannen van naam aan, hun uiterste krachten in te spannen, alles te geven wat in hen is. Hunne belooning staat te voren vast, ook voor het geval dat hun de bouw niet wordt opgedragen.

Samenstelling eener jury schijnt de Commissie zonder schade voor de concurrentie mogelijk, ook wat de bouwkundige leden betreft, omdat van meerdere personen van beteekenis bekend is, dat zij een uitnoodiging tot deelneming aan de prijsvraag niet wenschen, zich op het „actieve" gebied der architectuur niet meer bewegen en dus voor de jury beschikbaar blijven. Bovendien is niet uitgesloten, dat daarin een enkele bekende buitenzitting neemt".

Het gegoten huis.

Omtrent dit onderwerp deelt het Algemeen Handelsblad het volgende mede:

Er is veel gesproken en geschreven over het gegoten huis van de firma Harms, Small & Hana te Sandpoort. Men heeft schouderophalend beweerd, dat het niet mogelijk was, dat het leelijk zou worden, dat het ongezellig zou zijn.

De firma heeft echter rustig doorgewerkt. „Stick tot it" dat was haar leus. En bij de ontmanteling bleek het reeds, dat het huis uiterlijk althans niet leelijk was, want men had hier niet te doen met kale, vlakke muren, maar de wanden leken opgebouwd uit groote vierkante brokken granietsteen. De technische bijzonderheden van bouw en inrichting hebben wij toen reeds uitvoerig besproken, maar het huis was van binnen toen nog kaal en vermocht geen indruk van gezelligheid te wekken.

Thans is dat geheel anders. De gang en het portaal zijn gedeeltelijk geschilderd in een gele tint; gedeeltelijk, want boven heeft men dien wanden de oorspronkelijke kleur gelaten. Op de Betonmuren in de kamers is onmiddellijk het behang geplakt. Een paar platen hangen langs de wanden; sommige zijn bevestigd met duimpjes, die in den muur zijn gedreven, andere hangen aan koperen haken, die langs de bovenste betimmering zijn aangebracht. De kamers zien er nu allergezelligst uit met haar stijlvolle meubels en mooie tinten. De vloerbekleeding bestaat uit linoleum; de slaapkamervloer is gemaakt van houtgraniet, wat een eenigszins warmeren indruk geeft dan betonvloeren.

Voordat er kasten langs de muren stonden raisonneerden de geluiden, wat zeer hinderlijk was. Nu, bij de volledige meubileering — aangebracht door „'t Binnenhuis" — is dit euvel weggenomen. Als een eigenaardigheid wees de heer Harms, die ons bereidwillig rondleidde, ons nog op de asbest voordeur, die geen brandgevaar opleveren kan.

Nog een groot voordeel is het, dat de temperatuur in het huis zeer gelijkmatig is, doordat het materiaal zulk een warmtegeleider is. En dan is er nog een groot voordeel, dat vooral in deze dure tijden spreken zal, het gieten is goedkoop.

Men heeft berekend, dat men een bewoonbaar steenen huis van de kleinst mogelijke afmeting voor *f* 1150. kan laten zetten; een gegoten huis zou nog geen *f* 1000. kosten.

Zooals wij reeds zeiden, het inwendige van het huis biedt alle mogelijke comfort, maar ook aan den tuin is alle zorg besteed. Het frisch-groene grasveld met de helder-roode geraniums, waarlangs een tuinpad van beton zich slingert, maakt al dadelijk een prettigen indruk. In het midden van het grasperk staat weer een gegoten zuil, waarop planten staan.

Maar het meeste genot biedt — hoe vreemd het ook moge klinken — het dak. Een ijzeren ladder, die er zoo op het oog heel gevaarlijk en ongemakkelijk uitziet, maar die in het gebruik wel meevalt, leidt naar het platte dak. De dakbedekking bestaat uit rubberoid en bij de zware regens, die wij nu pas gehad hebben, bleek dit uitstekend tegen het hemelwater bestand te zijn. Van het dak heeft men een prachtig gezicht op de duinen en bosschen van Sandpoort, een gezicht, dat ruimschoots alle moeite van naar boven klimmen loont.

Zooals het gegoten huis thans is, biedt het zeker zeer veel aantrekkelijks en wij twijfelen niet of de firma zal met haar „showhouse", bereiken wat zij zich ten doel stelt.

Prijsvraag, Officieren-Sociëteit

Op de prijsvraag voor een Sociëteitsgebouw in het Park te Rotterdam, uitgeschreven door het bestuur van de Officieren-Sociëteit, zijn ingekomen 26 antwoorden onder de motto's: Lelie, Homo sum, Solutio, Sub sole nihil perfectum, Slamat Djalan, Krabbels,

A. J. S. Klarinet 30.000. De goede gedachte, A in cirkel (geteekend), Beaumont, C, Park in driehoek (geteekend), Idee, Tabe, Zonnety Tollens, R. O. S. in cirkel (geteekend), Lumen, 30 M. in rechthoek, (geteekend) E, D, In gebreken, Driehoek in cirkel (geteekend).

De Jury bestaande uit de H.H. A. van Buren, F. Koch Jr., I. Verheul Dzn., P. G. Buskens en C. N. van Goor heeft de volgende bekrooningen toegekend.

Eerste prijs *f* 500. Ontwerp »Solutio«, van de Heeren M Vermeer Dzn. en A. D. Vermeer Jr., Tweede prijs *f* 250. Ontwerp »D , de Heer W. Stok Jr., Derde prijs *f* 150. Ontwerp »Beaumont«, de Heer R. J. Hoogeveen, Vierde prijs *f* 100. Ontwerp »Homo sum«, de Heer R. Buurman, allen te Rotterdam.

Uitgave Viollet le Duc.

Van de in vorige aflevering aangeboden exemplaren, zijn nog twee ter onzer beschikking, wie dus nog gebruik wil maken van de aanbieding, vrage dit spoedig aan. De condities zijn in de vorige aflevering vermeld.

Straatwegen van leer.

Om leerafval te benuttigen, werd te Standsworth, Birmingham in Engeland, een weg met het afval van leer, aangelengd met teer bedekt. Het resultaat was dat na twee jaar, de weg onveranderd was gebleven, de wielen der wagens vormden geen sporen en ook de paarden hadden het niet moeielijk met het berijden van dien weg. Dit product biedt grooten weerstand, geeft weinig stof af, is elastisch en dempt het geluid. Ook levert het materiaal geen bezwaar wat de prijs betreft. Hoewel dit afval van versch leder betreft, brengt het ons er nog misschien met den tijd toe, de wegen van onze oude schoenen te maken

---

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Op de September-vergaderingen zijn de voorstellen het nieuwe reglement betreffend, met groote meerderheid van stemmen aangenomen, en is de reorganisatie der Maatschappij daardoor een feit geworden. De vergadering die twee dagen vorderde, gaf de deelnemers zeer veel te zien, waaronder ook het in aanbouw zijnde Vredespaleis. Veler verwachting schijnt hierbij niet bevredigd, en men vraag niet ten onrechte, waarom aan zulk een kapitaal-gebouw op overdreven wijze gewerkt moest worden met versieringen van terra-cotta, dat toch niet als materiaal mag gelden aan een monumentaal gebouw toebehoorend.

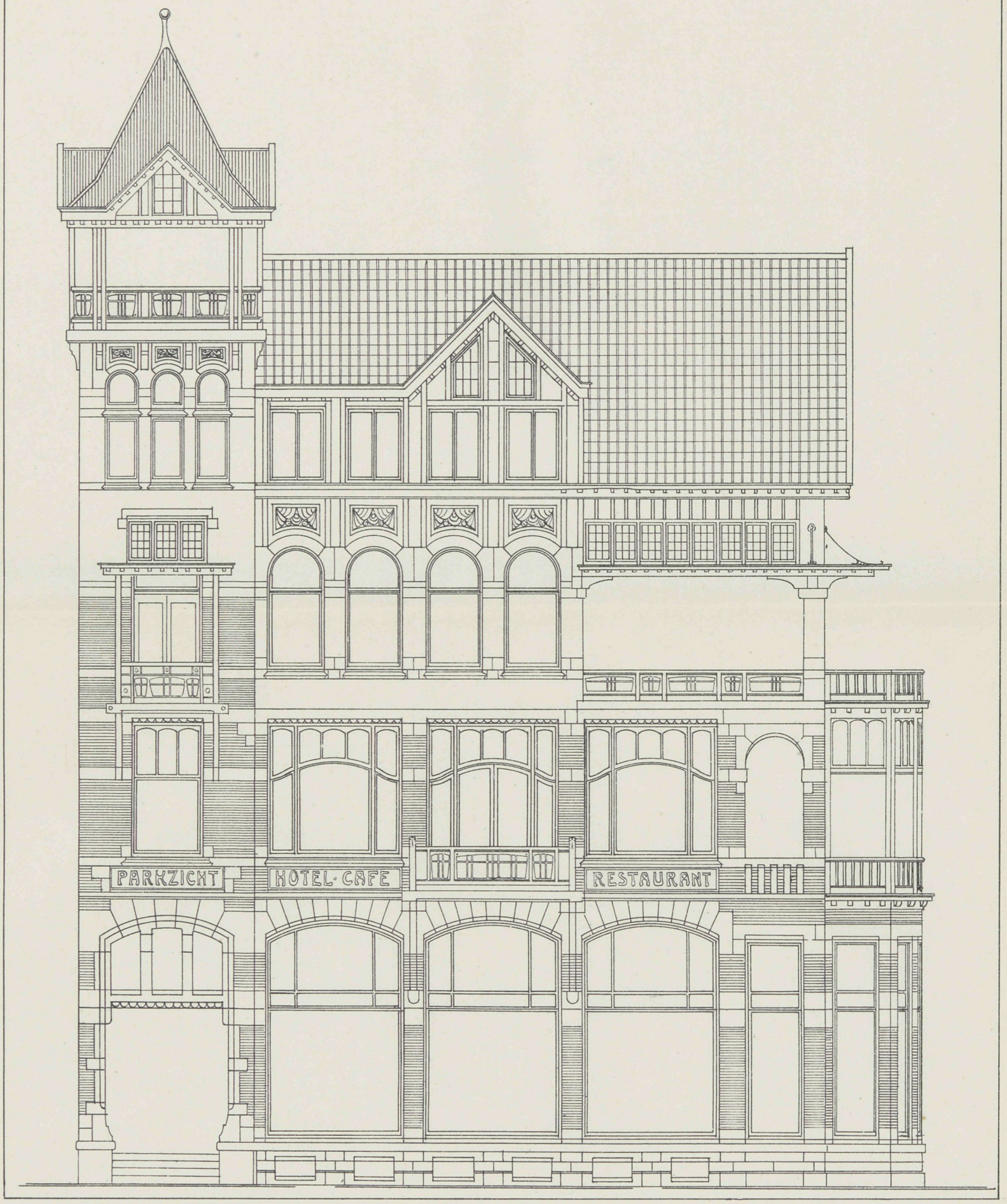

Voorgevel

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

12 October 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 21.

Bij de Platen.

Dubbele villa te Voorburg

door P. C. ELSEVIER & Co., Bouwmeesters.

Plaat en tekstfiguren vormen een geheel. De plaat geeft de dubbele villa, de tekstfiguren de daar achter gelegen veestallen.

De villa bevat ter beganen grond een suite met groote serre, ruime vestibule en gang waarin de trap naar de bovenverdieping en aan het einde van den gang de keuken. Op de bovenverdieping slaap-, kleed- en badkamer. De verdeeling van de woningen is geheel gelijk. Een flinke voorgevel, waarbij de uitbouw zich zeer goed voordoet, sluit de beide villa's af.

De stallen bestaande uit wagenhuis, werkplaats, paarden- en veestal, waarvan de inrichting voor beiden echter niet gelijk is, geven aan alles een behoorlijke ruimte, zooals de ingeschreven maten doen zien, en sluiten in hun goed verdeeld uiterlijk uitstekend bij den bouw van de dubbele villa aan.

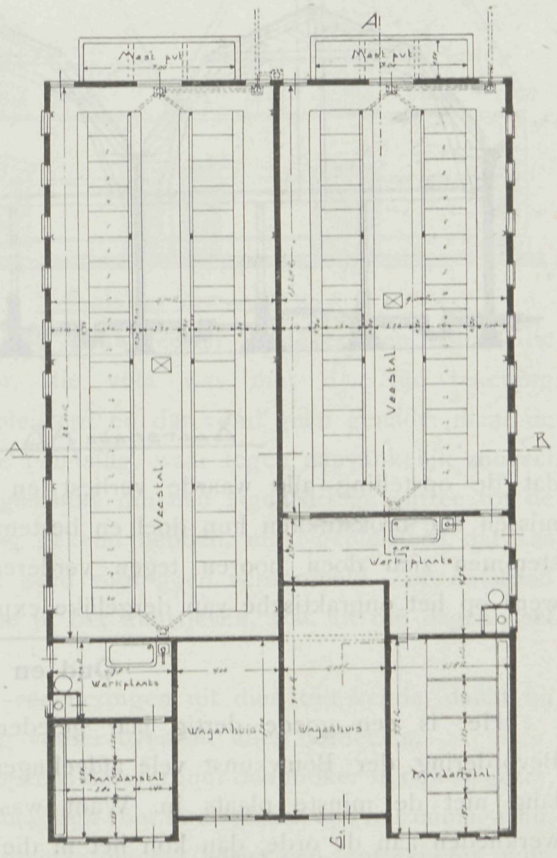

Plan beg. Grond.

Rijks-Museum-ombouwing.

Het weekblad Architectura wijst er in het nummer van 7 October l.l. op, hoe de omgeving van het Rijks Museum meer

en meer wordt gebezigd om door bijbouw het hoofdgebouw te ontsieren, er wordt thans weder den bouw eener nieuwe schilderijzaal in uitzicht gesteld, waardoor al de restanten die met zooveel zorg zijn gespaard van het sloopen der N. Z. Kapel, en daar opgesteld, zullen worden opgeborgen achter dien nieuwen uitbouw.

Er is in den laatsten tijd heel wat gemopperd, dat men juist op een der beste hoeken het uitzicht wegnam. Voor den bouw van een allerzondelingst samengesteld tuinhuis, achter zandsteen, van voren gemetseld en opgetuigd met allerlei soort van gedenksteenen, een echte lapjesdeken, en die de waarde van elk fragment geheel doet verloren gaan.

Twee veestallen te Voorburg.

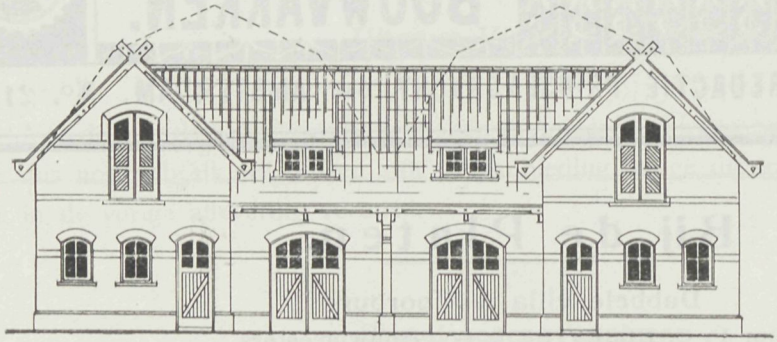

Voorgevel.

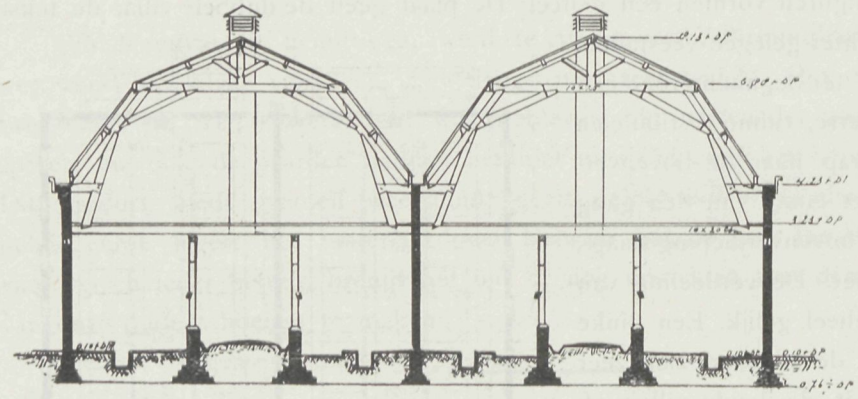

Doorsnede A B.

Waarom worden zulke kunsten niet in een afgelegen hoekje van de tuin geëxploiteerd, daar juist op een der hoofdpunten dat gedrocht is velen een ergernis.

Op dergelijke rariteiten wordt op die wijze opgesteld nooit gelet, en is het zonde van het geld aan arbeidsloon, dat er mede vermorst wordt.

Het gevolg er van is, dat de hoofdzaak het gebouw er door ontsiert wordt, dat de opstelling alle waarde verliest en volkomen onnut is, want zoo aangebracht, missen alle brokstukken hun doel en bestemming. 't Ware te wenschen, waar gelukkig stemmen zich doen hooren tegen verderen aanbouw, dat tegelijkertijd eens gewezen werd op het onpraktische van dergelijke exposities.

Oud en Nieuw.

Het is een goede dertig jaar geleden. Even als nu was de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst vele afdeelingen rijk. Daaronder nam die van Amsterdam lang niet de minste plaats in. Want was de bevordering van het welzijn der bouwwerklieden aan de orde, dan kon het in die afdeeling wel eens vol geestdrift toe gaan, en gaf het voor en tegen aan de vergaderavond een niet ongezellig karakter. Ook

belangrijke bouwonderwerpen trokken veler belangstelling, en zoo gebeurde het, dat het bovenzaaltje van Eensgezindheid aan het Spui soms mudjevol was. Dr. Cuypers hanteerde de Voorzittershamer, en had ik het genoegen het Secretariaat te mogen waarnemen. Dat zou thans een hooge eer zijn, onder die omstandigheden achtte ik het toen reeds, want Dr. Cuypers mocht soms in zienswijze verschillen bij de toepassing der bouwkunst, niettemin stelden wij hem bovenaan bij de mannen van talent, die met recht hunne meening konden zeggen door de groote kennis die van hem uitgaat, en juist zijn woord en leiding gaf aan elke vergadering waarde. Sinds dien tijd is die achting nog hooger gestegen, waar wij de nog onvermoeiden strijder voor de kunst op zoo hoogen leeftijd steeds nog als de jongeren werkzaam zien. Gebeurde het dan op een dier vergaderavonden dat des Voorzitters zwager Alberdinck Thym de spreekbeurt had, dan was de afdeeling in haar kracht en werden er genotvolle oogenblikken doorgebracht. In dien tijd dan sprak de laatste veel over het mismaken onzer woonhuizen, die platgelijste huizen, die witgesmeerde muurvlakken waren ondingen, waarom geen gebouwen in kleurvolle gebakken steen opgetrokken, gedekt met hoog opgaande kappen en het eentoonige der lijst door topgevels verbroken, en het gesproken woord ging als een strijdleus door de gelederen, geen surrogaten, geen plak of pleisterwerk, geen eentoonigheid en 't had succes. In die dagen bouwde de bouwmeester Redeker een villa, die den ingang van de Vondelstraat afsloot, die villa was met den tijd rekening gehouden, lang niet onbillijk, ze was gepleisterd en dat vond geen genade, maar de hoofdvorm bracht geenerlei storing, en de plaatsing, waar tegen aanvankelijk zooveel bezwaar was geopperd, werd later juist geschikt om een eigenaardige entree tot de Vondelstraat te geven. Dat zou dan ook nog gekend hebben, maar gepleisterd, dat was zondigen tegen de regels, en het pleisteren werd voor goed veroordeeld. Zoo ontstond voor jaren geleden er kentering ten goede in het kunstleven, wat uit die dagen veel aan Dr. Cuypers dankt.

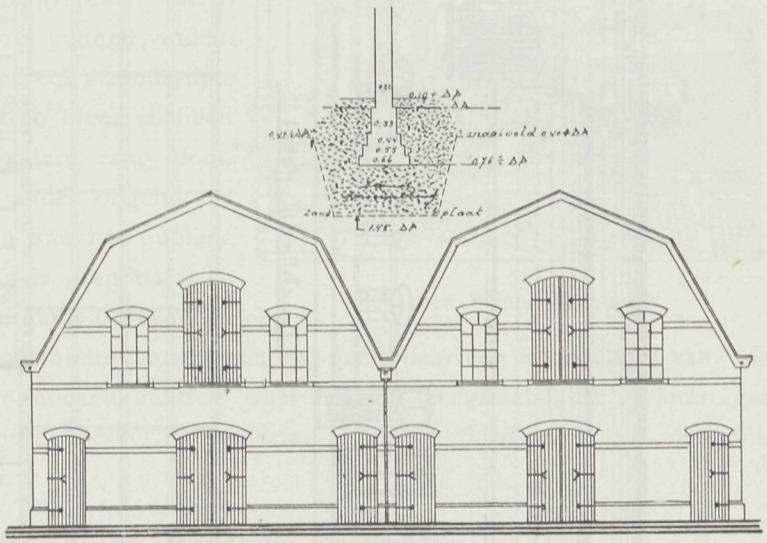

Achter Gevel.

Jaren verliepen en menigeen die de redeneringen uit dien tijd kende, dacht bij het terugzien, hoe zal eenmaal de omgeving verder over dit alles oordeelen.

Dat duurde lang. Doch in 1911 wordt opeens de overbuur den moker in den zij gezet, en het pand verdwijnt. Er komt een pianomagazijn voor in de plaats, een reuzenmagazijn, zoo als aan de orde is, met veel licht des avonds, en dat vormt een aantrekkelijk punt, dan verdwijnt het gebouw meer in het duister, dat overdag de hoofdtoon voert. En

wat zien wij. Wat voor jaren geleden zoo werd veroordeeld, in al zijn glorie weer teruggekeerd, *platgelijsi* en *witgepleisterd*. Zou men niet aan een sprookje denken, en toch tegenover de Leidschebrug staat de zuivere waarheid. Hebben we dan stilgestaan met ons denkvermogen, of waren al die Thym's beweringen maar onzin.

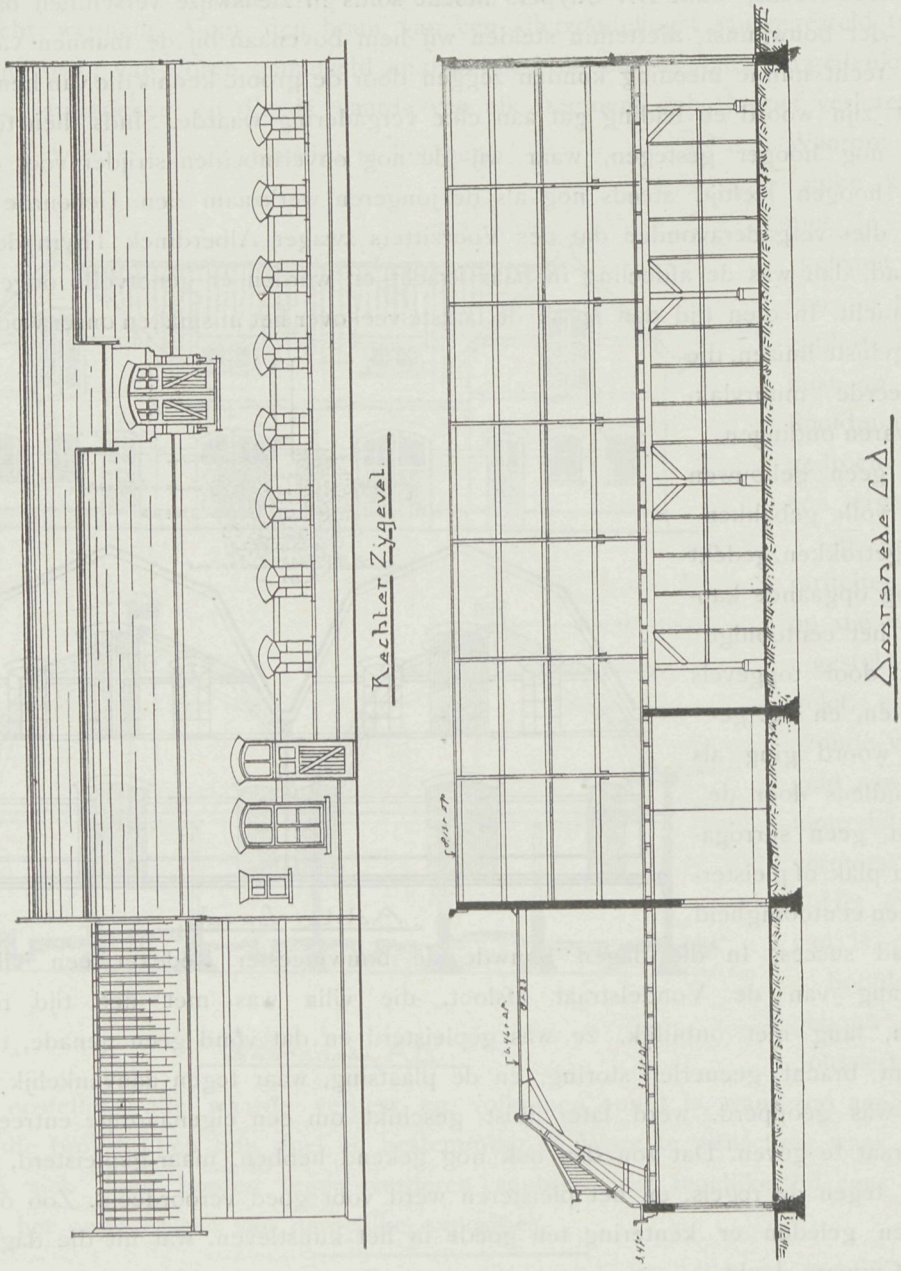

Houd mij ten goede, het laatste betwijfel ik, maar hoe onze tijd een vervalperiode in dien zin kan geven, ook dat klinkt vreemd, maar 't bewijs is er.

Zoo wordt het minder goede oude nieuw. Vindt dat niet voor een groot deel zijn oorzaak daarin, dat wij te ver zijn gegaan met onze toejuichingen voor het moderne, waar het ons een romp, als den hoogsten kunstvorm doet beschouwen. Had een meer verfijnd oordeel, gepaste versiering, en minder armoede in vormen ons niet op beter

terrein gehouden, want verschillende bouwwerken die dat hebben betracht, vragen tenminste ons nog steeds de aandacht. Wel mag dit feit, waarbij oud en nieuw elkaar gelijk geworden zijn, eens in herinnering gebracht worden.

Een nieuwe Schouwburg-indeeling.

Voor de verbetering der inrichting onzer schouwburgen worden talrijke denkbeelden aan de hand gedaan. Een dat de aandacht verdient is zeker de inrichting volgens het Zehschen-systeem, waar de gaanderijen vervallen en het geheele vlak van de schouwburgzaal in klimmende richting opwaarts gaat.

Nu zijn de rangen hierbij allen van elkander gescheiden en hebben deze eveneens afzonderlijke toegangen. Elke rang is echter weder in onder-afdeelingen gesplitst, waarin ongeveer 70 personen plaats kunnen vinden. Elk zulk een afdeeling heeft een afzonderlijke trap, eigen garderobe en zoo meer en heeft zijn uitgang onder de andere rang door. Komt er brand of een ander ongeluk in den schouwburg voor, dan kan het publiek, dat nu in kleine massa's is gesplitst, zich gemakkelijk naar elken uitgang begeven en in korten tijd is de zaal ontruimt. De schetsfiguur geeft daar een voorstelling van. Ook het geluid dat nu minder hoeken aantreft waar het, òf terugkaatst, òf verloren gaat is bij zulk een inrichting veel sterker. Voordeelen, die inderdaad voor een dergelijke verdeeling gunstig pleiten.

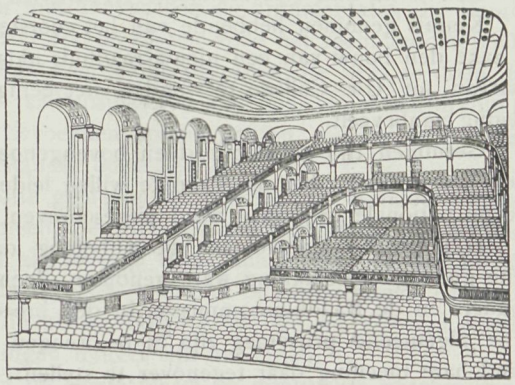

Zehschen Schouwburgbouw.

Prijsvraag, Raadhuis Rotterdam.

Wij mochten in onze vorige aflevering opnemen de bepalingen, waarop B. en W. van de gemeente Rotterdam wenschen over te gaan tot uitnoodiging voor inlevering van ontwerpen voor een Raadhuis door daartoe aangewezen vakmannen. Zooals die bepalingen luiden, is daarin zeer veel goeds, uitgaande van het standpunt, dat men nu *eenmaal geen openbare prijsvraag wil.* In die omstandigheden zit in het denkbeeld veel, dat toe te juichen is, een andere kapitale vraag is, of dat juist wel zal voeren op den weg om het *meest geschikte* te verkrijgen, wat eer mogelijk is bij een openbare prijsvraag, en of het niet op den weg ligt, dergelijke openbare prijsvragen zooveel mogelijk te bevorderen, iets wat ten bate komt van velen, waar nu enkelen zijn uitverkoren, het laatste gelooven wij zeker het beste te zijn, bovenaan stellen wij een algemeene wedstrijd en zoo mogelijk een tweede uit de uitverkorenen, dan is de kans om het allerbeste te verkrijgen mogelijk. Niettemin zijn wij van zienswijze, dat B. en W. der gemeente Rotterdam zich het verkrijgen van plannen mogelijk maken, door het aangeven van denkbeelden op ruimere schaal, waardoor beteren uitslag verkregen wordt, dan door dit werk in een hand te laten. De Raad besloot, 5 October zich aan de

bepalingen te houden door haar vastgesteld Hoe de Permanente Prijsvraag-Commissie die een overwegende stem in deze mag doen hooren, hierover oordeelt blijkt uit het navolgende rapport waarin vele ernstige bezwaren worden geopperd die inderdaad verdienen gehoord, en rekening mede gehouden te worden.

Aan den Gemeenteraad van Rotterdam.

Edelachtbare Heeren,

De Permanente Prijsvraag-Commissie handelende in opdracht van:
De *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst* te Amsterdam,
De *Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap* te Rotterdam, en
Den Bond van Nederlandsche Architecten te Amsterdam.

Kennis genomen hebbende van het voorstel van Burgemeester en Wethouders van Rotterdam, in zake den bouw van een nieuw raadhuis aldaar; neemt bij deze de vrijheid zich naar aanleiding daarvan tot Uw College te wenden met eenige opmerkingen, die zij in Uwe welwillende overweging aanbeveelt.

Geruimen tijd geleden hadden bovengenoemde Vereenigingen de eer zich tot U te wenden met het verzoek, het daarheen te willen leiden dat voor den bouw van het raadhuis een algemeene nationale prijsvraag werd uitgeschreven.

Het behoeft dienvolgens geen betoog dat zij gaarne hadden gezien, dat op hun verzoek eene gunstige beschikking ware genomen, doch nu dit niet is geschied en Burgemeester en Wethouders en de Raadhuiscommissie, in den breede de bezwaren hebben ontwikkeld die h. i. tegen eene algemeene prijsvraag zijn in te brengen, zij het de Permanente Prijsvraag-Commissie vergund hare meening daar tegenover te stellen.

Waar genoemde college's in hunne beschouwingen een parrallel trekken tusschen de voor en nadeelen aan het uitschrijven van prijsvragen en het geven van een directe opdracht aan een enkel architect verbonden, rijst de vraag of niet met eenige voorliefde de voordeelen der dircte opdracht en de nadeelen van het prijsvraagstelsel in het licht worden gesteld.

Ten voordeele van directe opdracht wordt b. v. aangevoerd: dat de samenwerking met hen, van wie de opdracht uitgaat, een veel intiemere kan zijn, dan bij het uitschrijven van een prijsvraag. Dit betoog zou juist zijn, indien na de inlevering van het prijsvraagantwoord, het overleg tusschen opdrachtgever en bekroond architect ophield, doch het tegendeel is waar, eerst dan *begint* het intieme overleg dat het definitieve ontwerp doet ontstaan, evenals dit ook bij vrije opdracht eerst beginnen kan wanneer de opdracht verkrijgende architect zijn op algemeene gegevens gebaseerd schets-ontwerp heeft opgemaakt.

Bij de redeneering van Burgemeester en Wethouders wordt het karakter en het doel van een prijsvraag miskend. Dat doel is *niet* en *kan* niet zijn om een in *al* zijn onderdeelen afgewerkt project, gereed voor aanbesteding, te verkrijgen, doch om in groote lijnen de best mogelijke dispositie voor een bepaald geval te verkrijgen, wat alleen mogelijk is bij *vergelijking* van verschillende oplossingen door verschillende personen op *denzelfden* basis gegeven. Hetzelfde geldt i.c. ook voor het gewenschte overleg met den Rijksbouwmeester die op het aangrenzend terrein het postkantoor heeft te bouwen.

Ook met dezen titularis begint een intiem overleg eerst na de opdracht aan den eventueel in den prijsvraag bekroonde.

Door niets wordt verder gestaafd de bewering dat een raadhuis geen onderwerp voor een prijsvraag zou zijn. De menigvuldige raadhuizen in het buitenland, die allen als gevolg van prijsvragen gebouwd werden, zijn het sprekendste bewijs voor het tegendeel, wij noemen slechts Leipzig, Hamburg, Wiesbaden, Charlottenburg, Dresden, Cassel, Londen, enz. enz. Volmaakt onbegrijpelijk is de uitspraak dat om deze reden het oordeel over het raadhuisplan niet aan een (deskundige) jury moet worden toevertrouwd, doch in eigen (niet-deskundige) handen gehouden moet worden. Naast een object ten dienste der stadsadministratie dient toch het te stichten gebouw *ook* een product van bouwkunst te zijn, en wel een dat voor reeksen van geslachten zal hebben te getuigen van het peil waarop die kunst als nationale uiting in het begin

der twintigste eeuw hier te lande stond, en het oordeel *hier*over komt ten slotte den architect toe.

Er is geen enkele reden om aan te nemen dat een jury waarin naast de deskundige aesthetici ook zitting hebben, zij die op de hoogte zijn van de eischen door de stadsadministratie gesteld, geen juist oordeel zou hebben of dat dit oordeel persé achter zou staan bij dat van het College van Burgemeester en Wethouders of van den Raad.

Evenmin is het duidelijk waarom bij directe opdracht wel en bij indirecte opdracht, na *bekroning* in een prijsvraag, *niet* verwacht mag worden dat de architect het beste wat in hem is zou geven bij de conceptie en de uitvoering van zijn geesteskind, en waarom een architect van goede reputatie en erkende bekwaamheden, zulk een taak als bekroning van zijn bouwkunstenaars-loopbaan beschouwend, zich meer in zou spannen dan hij, die met een frissche scheppingskracht bezield, onderworpen aan de prikkeling, die elke wedstrijd in zich draagt, zich met geestdrift zet aan de oplossing van het vraagstuk dat de prijsvraag hem biedt, met het ideaal voor oogen zich wellicht het lang begeerde *fundament* voor een eervolle loopbaan te stichten.

Kan de Permanente Prijsvraag-Commissie dan niet aanvaarden de argumentatie, die Burgemeester en Wethouders tot hun conclusie leidde, zoo erkent zij ten volle het recht en den plicht van dat College, om, te rade gaande met zijn verantwoordelijkheidsgevoel, de keus te doen die het meent dat het best tot de verwezenlijking der raadhuisplannen zal leiden, mits daarbij ruimte gelaten worde aan voorlichting door der zake bevoegden op die punten, waar uitteraard een college van Burgemeester en Wethouders niet zelfstandig oordeelen *kan*.

Waar nu Burgemeester en Wethouders ten slotte gemeend hebben met een concreet voorstel voor een *besloten* prijsvraag te moeten komen, meent de P. P. C. ook niet verder op het uitschrijven van een *algemeene* prijsvraag te moeten aandringen, doch zich te moeten bepalen tot het toetsen van dat voorstel aan de Algemeene Regelen voor het uitschrijven van nationale bouwkundige prijsvragen, die nu definitief door de bouwkundige vereenigingen zijn vastgesteld en aan welker bepalingen alle leden dier vereenigingen moreel zijn gebonden.

Bij de bestudeering van het voorstel, treft in de eerste plaats de minutieuse voorbereiding van het voor Rotterdam zoo belangrijke vraagstuk.

Zoo ooit, dan is het zeker na zulk eene voorbereiding, dat het mogelijk zal zijn een programma voor een prijsvraag op te maken, dat niet reeds in zich zelve de bron tot teleurstelling bevat, zooals zoo vaak tot nadeel van het aanzien dat prijsvragen hier te lande genieten, het geval was.

Uit de zeer bevoegde handen van Prof. Evers en het langdurig en herhaalde overleg dat tusschen hem en de vertegenwoordigers der gemeente heeft plaats gehad, kan een plan voortgekomen, dat in allen deele doorwerkt, en in bizondere mate geschikt kan zijn om tot grondslag voor een prijsvraag-programma te dienen.

Het komt de P. P. C. voor, dat daarmede dan ook bereikt moet worden geacht het doel, dat bij het geven van die opdracht aan Prof. Evers beoogd werd.

Uit het voorstel van Burgemeester van Wethouders meent echter de P. P. C. te moeten opmaken, dat, dat College verder wenscht te gaan en dit plan niet alleen wenscht te gebruiken als grondslag voor het prijsvraag *programma*, doch ook als grondslag voor de door de uit te noodigen architecten te maken plannen *zelve*, en zij meent dat hierin een gevaar gelegen kan zijn.

Zonder eenerzijds de waarde van een zoodanigen leiddraad voor de mededingende architecten te onderschatten, wordt daardoor andererzijds een band aan hunne vrije fantasie aangelegd, die het vinden van wellicht nog betere en vernuftiger oplossingen dan in het plan van Prof. Evers zijn belichaamd, in den weg staat. Hierdoor kan een deel van het nut, dat men zich voorstelt uit de in 't leven te roepen concurrentie te trekken, verloren gaan. In ieder geval zou de P. P. C. het verstrekken van het schetsontwerp van prof. Evers aan de mededingende architecten willen beperkt zien tot de eenvoudigste lijnenschets, en daarvan bepaald uitsluiten alles wat betrekking heeft op het meer representatieve gedeelte van het Raadhuis, opdat voor *dat* deel tenminste eene werkelijke vrije concurrentie in 't leven werd geroepen.

Evenmin kan de P. P. C. medegaan met de beschouwingen van B. en W. en de Raadhuis-Commissie, waar deze, zonder het te kiezen materiaal voor de facaden bepaald te noemen, toch de richting aangeven, waarin gekozen behoort te worden.

Zij meent op te mogen merken, dat het begrip van monumentaliteit beslist *niet* gebonden is aan eenig materiaal en dat het in 't bijzonder niet juist gezien is om het gebruik van het

bij uitstek nationale materiaal, den baksteen, den roem van Holland tot een te ondergeschikte plaats terug te dringen.

Ook de wijze waarop de prijsvraag zal worden afgewikkeld, is aan bedenking onderhevig met name de wijze waarop de beoordeeling der ontwerpen zal worden geregeld en waarop zal worden beslist omtrent de uitvoering.

Betwijfeld mag worden of architecten gevonden zullen worden, die, moreel onderworpen als zij zijn, aan de regelen op prijsvraaggebied, die zij zelve hebben helpen in 't leven roepen, zich onder die voorwaarden tot mededinging of voor het jurylidmaatschap zullen laten vinden.

Wanneer toch ten slotte een juryuitspraak en een eerst aangewezen plan eenvoudig door leekenuitspraak, in tegenovergestelden zin ter zijde kan geschoven worden, dan heeft zulk een juryuitspraak geen waarde voor den mededinger en vervalt daarmede voor hem den eenigen waarborg voor een juiste berechting van zijn zaak.

Kan bij eene algemeene prijsvraag de prijsvraaguitschrijver zich onder zekere voorwaarden het recht voorbehouden, om een ander dan den eerst-bekroonde met de uitvoering van den bouw te belasten, dan heeft dat eenigen zin, omdat hij door de vrije mededinging geen invloed op de keuze der mededingers heeft gehad, doch bij besloten mededinging ligt in de uitnoodiging daartoe het bewijs, dat de prijsvraaguitschrijver den uitgenoodigde ten volle competent voor de taak acht, en kunnen er geen termen zijn, den eerstaangewezene te passeeren.

Volkomen begrijpelijk is het, dat het Gemeentebestuur in laatste instantie beslist omtrent de opdracht van het werk, doch den mededingers behoort meerdere zekerheid verschaft te worden, dat niet willekeurig de eerstaangewezene op zijde zal worden gezet en met zijn plan zal worden gehandeld, zonder dat hij daarop eenigen invloed kan uitoefenen.

Ten slotte moet de P. P. C hare bevreemding uitspreken over de intentie van B. en W., om ook Prof. Evers gelegenheid te geven, ook al is het niet als uitgenoodigde, deel te nemen aan den wedstrijd, aan welker voorbereiding hij zulk een ruim aandeel nam. Overbodig is het te zeggen, dat daardoor de concurrentie in hooge mate onzuiver wordt gemaakt, doch bovendien kan het ook Prof. Evers niet onbekend zijn, dat dit te eenen male in strijd zou zijn met den geest, die bij de samenstelling der algemeene regelen voor nationale bouwkundige prijsvragen voorzat, en die zoowel aan juryleden als aan de leden der P. P. C. en aan ieder, die een werkzaam aandeel aan de voorbereiding of berechting van een prijsvraag deelneemt, de mededinging in die prijsvraag verbiedt.

Op grond van het aangevoerde neemt de P. P. C. de vrijheid, Uw College zeer dringend te verzoeken het daarheen te leiden, dat bij de behandeling van het voorstel van Burgemeester en Wethouders aan de geopperde bezwaren worde tegemoet gekomen.

Met verschuldigde hoogachting.

De Permanente Prijsvraag-Commissie.

A. SALM G Bzn.
Voorzitter der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst,
Voorzitter.

C. N. VAN GOOR,
1e Secretaris van den Bond van Nederlandsche Architekten,
Secretaris.

PAUL J. DE JONGH,
2e Secretaris van den Bond van Nederlandsche Architekten,
Penningmeester.

Rotterdam, Amsterdam, 1 October 1911.

Plan voor een dubb: Villa
aan de I.V.N.O. Indië te Voorburg
Sec: N^e
Voor de heeren L. Fransen. en
Chr. de Groot.
te Voorburg.

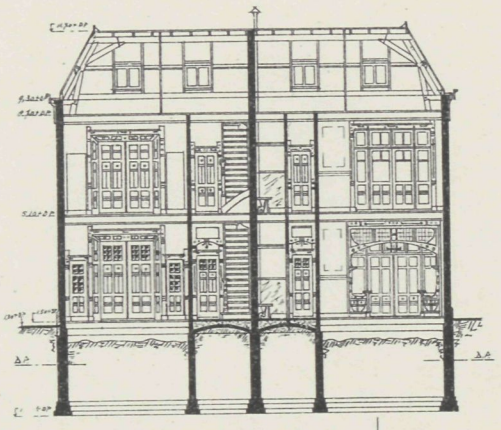

Doorsnede A.B.

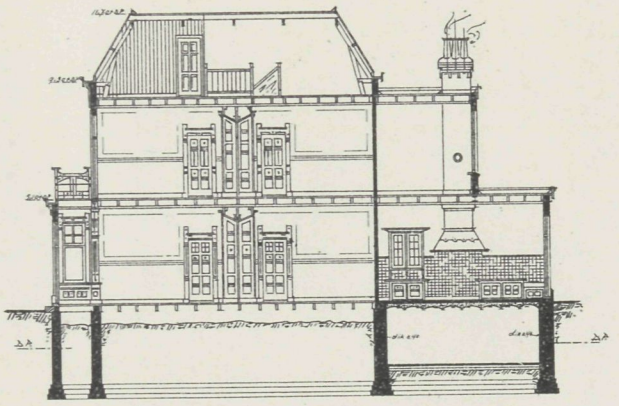

Doorsnede C.D.

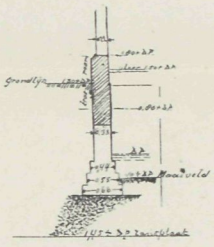

Profiel fundeering

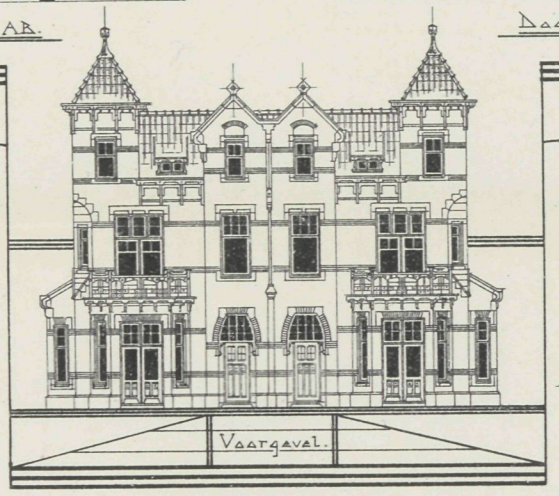

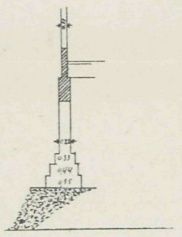

Profiel fundeering

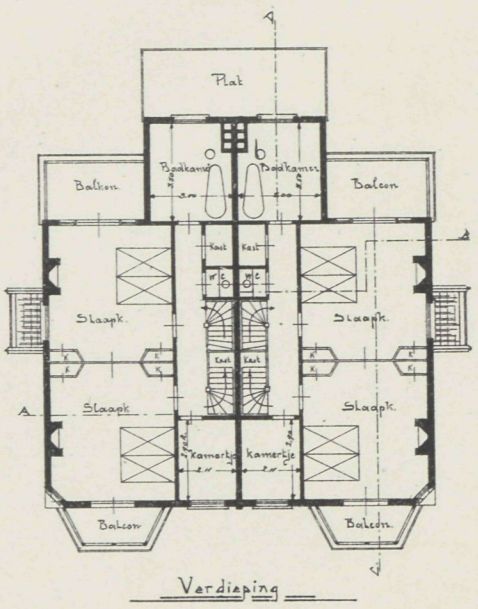

Verdieping

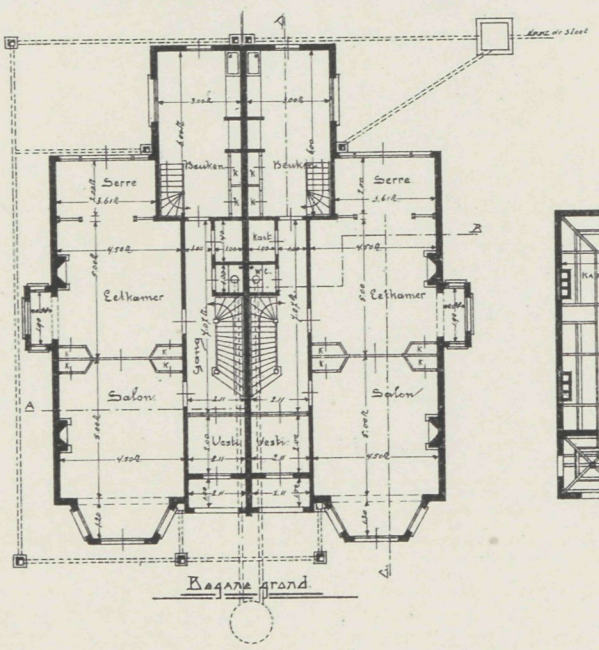

Begane grond

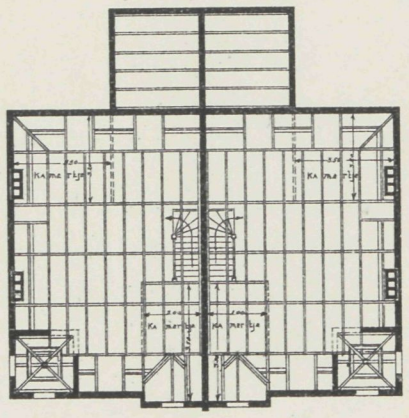

Kapplan.

De Bouwkundigen
H. Elsenaar & Cº
12-12-10

Vademecum der Bouwvakken
26e Jaargang 1911.

Afl. 21. Plaat 21.
12 October1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

26 October 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 22.

Bij de Platen.

Ontwerp eener Stoomzuivelfabriek,

door Th. BOSCHMA.

De Stoomzuivelfabriek ontworpen door den Heer Th. Boschma Gemeente-Opzichter te Epe (Gelderl.) bestaat uit woning en fabriek. De platte grond geeft van alle verdeeling de bestemming aan, terwijl de doorsneden dit verder verduidelijken.

De Park-Schouwburg te Amsterdam.

De ruïne die jaren achtereen stadgenoot en vreemdeling een hindernis is geweest, heeft dan eindelijk zijne bestemming verkregen. Kloeke bewoners van de omgeving hebben zaamgespannen tot hare vernietiging, en wisten de puinhoop voor *f* 125 000 in handen te krijgen. Op die voorwaarden tot gelijke overname aan de Gemeente aangeboden, mocht dit aangenomen worden en de Gemeente eigenaar worden. Zeer spoedig zullen nu alle herinneringen aan dat treurspel verdwijnen en Amsterdam daar een zeer verbeterde positie gaan innemen.

Electriciteit en beton.

Welke invloed heeft electriciteit op beton òf ijzerwerk in beton?, is in den laatsten tijd een vraag geweest, die door het Saksisch Staatsspoorwezen en de firma Dyckerhoff en Widmann te Dresden rijpelijk is overwogen. Men kwam daarbij tot de conclusie dat pas vervaardigde betonwerken door de inwerking van electriciteit, water verloor en daardoor, de krachtige verbinding der deelen werd verstoord. Bij ijzerwerken in beton komt daarbij nog het gevaar van electrolytische roestvorming, wanneer er vochtdeelen aanwezig zijn. Men beschouwt dus de electrische stroom voor betonwerken nadeelig en

acht het daarom gewenscht, pas voltooide werken in beton niet aan dien invloed bloot te stellen en dat oudere werken volkomen droog moeten zijn willen zij geen schadelijke invloed daarvan ondervinden.

Bij de Tekstfiguren.

De verschillende tekstfiguren geven te zien de nieuw gebouwde school met onderwijzerswoning te St. Laurens (Zeeland), gebouwd naar het ontwerp van den Heer H. G. Toebes. School en woning doen zich in den gevel zeer goed onderkennen en heeft de ontwerper beide zeer goed aangegeven. De school staat aan een straatweg in een landelijke omgeving. De muren zijn opgetrokken van miskleurig hardgrauw en is de

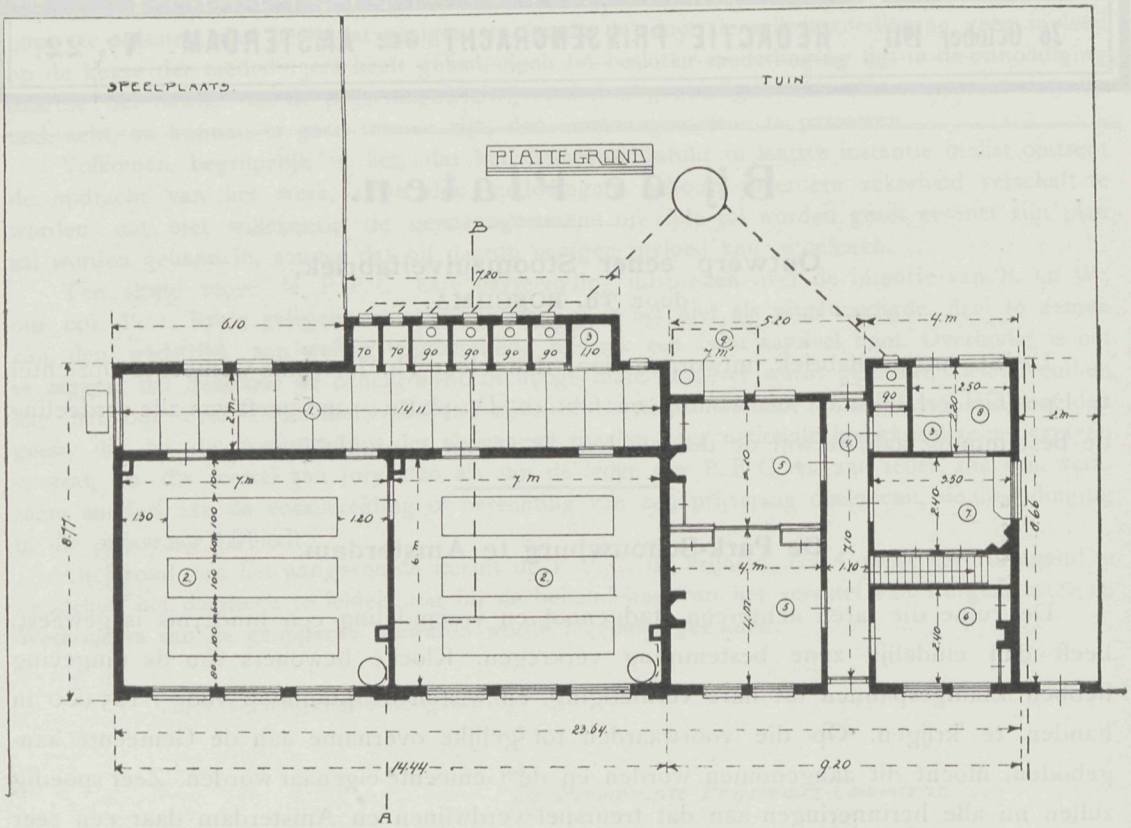

kap gedekt met blauwe muldenpannen. Het woonhuis is van kleurig hardgrauw opgetrokken en gedekt met roodepannen, het houtwerk der school is donkerblauw en geel en van het woonhuis geel en wit geschilderd met enkele afzettingen in karmijnrood. De bouwkosten van het geheel met inbegrip der schoolmeubelen zijn *f* 6800.

Het renvooi is: 1. Schoolgang; 2. Lokalen; 3. Kolen; 4. Gang; 5. Woonkamer; 6. Spreekkamer; 7. Keuken; 8. Bergplaats; 9. Regenbak.

Verbranden van rook.

De rookplaag is de wereld nog niet uit. Wel mocht indertijd de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst de eerste stap doen om hier te lande, het vraagstuk te

behandelen: *wat er gedaan kan worden om ons van de rookplaag te bevrijden?*, maar het resultaat van het onderzoek was, dat men nog te weinig op de hoogte was, om middelen tot vernietiging aan te wijzen zoodat vooral aan de toekomst het moest worden overgelaten die middelen aan de hand te doen.

Nu zijn er in de latere jaren velerlei voorgekomen, wat echter overweging verdient is de mededeeling in het Technisch Weekblad, die zeer juiste gegevens aan de hand doet en vrij volkomen zekerheid geeft. Het zegt namelijk:

Om de rookplaag te verminderen, zijn heel wat methoden voorgesteld, waarvan er intusschen niet veel hebben voldaan, omdat in de meeste gevallen door de rookvrije verbranding van de

brandstof geen voldoende profijt werd getrokken. Dit m et daaraan worden toegeschreven, dat in den regel met een groote overmaat van lucht wordt gewerkt, waardoor geen rookverbranding, maar een rookverdunning wordt bereikt.

En alhoewel op dit gebied veel onbruikbaar even gauw is verdwenen als het kwam, valt het toch niet te ontkennen, dat in deze richting veel goeds is tot stand gebracht.

Hieronder zullen wij een beknopte beschrijving geven van een nieuw systeem, dat in constructie en bediening eenvoudig is. Het is de methode van Bender en Lehman.

Het systeem berust op het inblazen van oververhitten waterdamp in het vuur. Reeds bij betrekkelijke lage temperatuur zet de waterdamp zich om in watergas-kooloxyde en waterstof. Dit verbrandt met de overmatige zuurstof van de in het vuur komende lucht tot koolzuur en water, waarbij een verbrandingsvlam van zeer hooge temperatuur ontstaat. Door deze vlam wordt een gedeelte van den in het vuur komenden waterdamp in zijn bestanddeelen, waterstof en

zuurstof, ontleed. De waterstof verbrandt weer tot water, terwijl de in statu nascendi gewonnen zuurstof sterk oxydeerend op de nog niet verbrande koolwaterstoffen werkt.

Door de hooge temperatuur en ook door de werking van de vrijkomende zuurstof worden ook de koolwaterstoffen, die anders maar gedeeltelijk verbranden en die bij niet volkomen oxydatie haar koolstofgehalte afscheiden in den vorm van kooldeeltjes — het roet —, geheel verbrand. Dit chemische proces, dat de — den rook vormende — bestanddeelen wegneemt, wordt bijgestaan door de mechanische werking van den in het vuur geblazen stoom. De gevormde roetdeeltjes worden door den stoom, die onder sterken druk over de gloeiende kolen heenstrijkt, meegesleurd; de stoom voorkomt, dat zij naar boven gaan en werpt ze weer in het vuur terug, waardoor zij geheel verbranden. De ingeblazen stoom verhoogt ook den trek boven den rooster aanmerkelijk, en door het aanzuigen van versche lucht verloopt de verbranding volkomen. Een blaasinrichting of dergelijke voor het verhoogen van den trek kan daardoor dus vervallen.

Steeds deed zich het bezwaar gelden, dat, wanneer de voor de rookverbranding noodige apparaten langen tijd buiten gebruik waren geweest, de openingen der straalpijpen door ijzeroxyde, enz. gemakkelijk verstopten en wel zoodanig dat het niet mogelijk was ze door stoom weer behoorlijk vrij te maken. Ook gingen bij de gebruikelijke metalen straalpijpen de openingen onder de werking van den stoom bij hooge temperatuur in korten tijd roesten, en werden daardoor voortdurend wijder. Op deze wijze kwam dan te veel stoom in het vuur en dan wordt

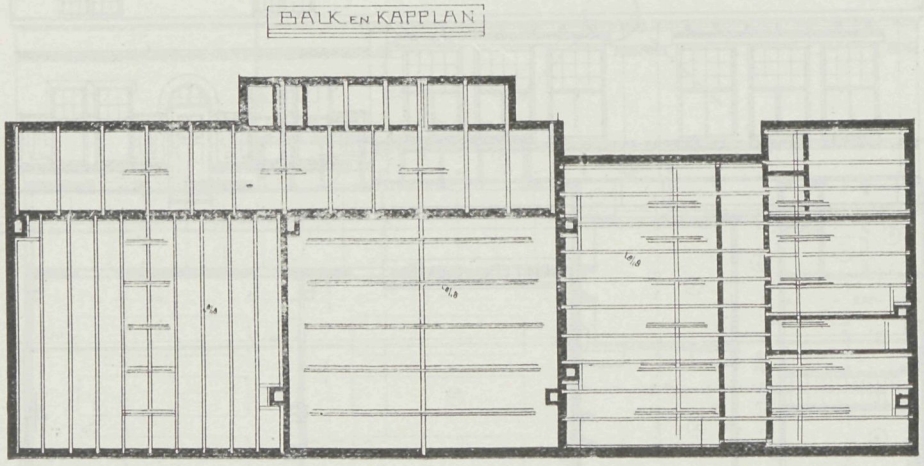

geen rookverbranding bereikt, maar wordt de rook versterkt, waardoor het stoom- en dus ook het kolenverbruik groot wordt.

Bij de methode van Bender en Lehmann wordt het gevaar van oxydeeren en verwijden der openingen aldus vermeden, dat de openingen worden gemaakt in een materiaal, dat practisch vuurvast is en niet roest. De openingen blijven altijd even groot en laten steeds zooveel stoom door als noodig is voor de goede werking van het rookverbrandingsapparaat.

Door onderzoekingen is vastgesteld, dat bij dit systeem de kolenbesparing bij een roosterbelasting van 200 K.G./M2. ongeveer 12.7 pCt. bedr eg en bij een roosterbelasting van 250 K.G./M2. ongeveer 2.70 pCt. Het koolzuurgehalte van de rookgassen kwam gemiddeld op 7.42, 7.07 en 6.92 pCt.

De Berlijnsche Stoomketel evisie-Vereeniging heeft bij proeven geconstateerd, dat bij gebruik van stoomstraalpijpen niet alleen de rookontwikkeling aanmerkelijk wordt verminderd, maar dat het vuur geheel zonder rook brandt.

In haar verslag zegt genoemde vereeniging o a.:

„Toen de straalpijpen na de verzorging van het vuur werden ingeschakeld, kwamen gedurende eenige oogenblikken uit den schoorsteen zwarte rookwolken, die echter spoedig verdwenen. Nadat de straalpijpen na ongeveer twee tot drie minuten werden uitgeschakeld, werden spoedig daarop weer zwarte rookworden waargenomen, die langen tijd aanhielden. Bij de inschakeling der straalpijpen verdween de rook geheel.

Deze proeven werden met hetzelfde resultaat meerdere malen herhaald en daarmee is het bewijs geleverd, dat door de straalpijpen een rookvrij bedrijf is bereikt".

Volgens bovengenoemd verslag werd gedurende een proeftijd van ongeveer 7 uur bij gebruik der stoomstraalpijpen een kolenbesparing van meer dan 20 pCt. bereikt tegenover het niet-gebruik.

Om het verloop der verbranding in de vuurruimte en de uitstrooming van rookgassen uit den schoorsteen te leeren kennen, heeft men ook proeven genomen. Bij uitschakeling der straalpijpen kwamen uit den schoorsteen gassen van diep donkere kleur, die in de buitenlucht op een afstand van pl.m. 40 M. van de schoorsteenmonding zonder verdunning bleven hangen. Ongeveer vier minuten daarna werden de straalpijpen ingeschakeld en na circa $^3/_4$ minuut werden aan de schoorsteenmonding heel flauw gekleurde gassen waargenomen. De verbranding verliep in dezen tijd zeer levendig, de temperatuur in de vuurruimte werd hooger, de aan den stoomketel aangesloten manometer steeg, en de druk was aan zeer geringe schommelingen onderhevig. Bij een uitschakeling der straalpijpen verliep de verbranding in de vuurruimte minder levendig en de temperatuur en de stoomdruk daalden.

Volgens de meening van de uitvinders kan bij goede bediening met dit systeem 'n kolenbesparing van 5—10 pCt. worden bereikt.

Conferentie over het Bouwkunstig Element bij de Bescherming der schoonheid van Nederland.

De volgende Vereenigingen: de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst; — het Genootschap: Architectura et Amicitia; — de Vereeniging: Bouwkunst en Vriendschap; — de Bond van Nederlandsche Architecten en de Bond Heemschut, hebben op initiatief van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, het voornemen te houden eene *conferentie over het Bouwkunstig Element bij de Bescherming der schoonheid van Nederland.*

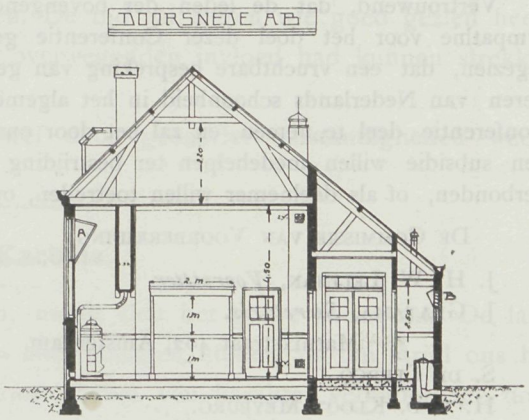

Het doel van deze conferentie is op populaire wijze in breede kringen van hen, die bouwen, die bouwkundig onderwijs geven of die in het algemeen bij de bouwkunst betrokken zijn, propaganda te maken voor de beweging tegen de Ontsiering van ons land, in het bijzonder wat de architectuur betreft; na te gaan, welke plaats de architect in deze beweging moet innemen om ten slotte een goede oplossing van het vraagstuk vast te stellen, dienstig voor autoriteiten in stad en land, voor het vakonderwijs en voor andere belanghebbenden en belangstellenden, zoodat de liefde voor de schoonheid van Nederland ook op dit gebied aangewakkerd en in goede banen geleid wordt.

Voor de Conferentie zijn de volgende voordrachten toegezegd:

„Oorsprong en overzicht van de „Heimatschutz" beweging in het buitenland en in ons land, en hetgeen reeds tot stand is gebracht, door den heer J. H. W. Leliman, Bouwkundig Ingenieur.

Bescherming van Stads- en Landelijk Schoon in verband met het recht op behoud der oude Monumenten, door den heer Jan Kalf, Kunsthistoricus.

Bescherming van Stads- en Landelijk Schoon en de ontwikkeling der moderne bouwkunst, door den heer J. Gratama, Bouwkundig-Ingenieur.

De aesthethische eischen aan Utiliteits-Bouwwerken te stellen, door den heer J. F. Klinkhamer, Bouwkundig-Ingenieur, Hoogleeraar in de Architectuur aan de Technische Hoogeschool te Delft

In verband hiermede zal een *Tentoonstelling van Afbeeldingen van Utiliteits-Bouwwerken* in Holland en Duitschland gehouden worden, waartoe o. a. de beschikking is verkregen over de Wander-Ausstellung van het Deutsche Museum für Kunst in Handel und Gewerbe, Hagen i.

W., getiteld: „Ingenieur-Architektur (Industriebauten van Behrens, Beutinger, Erlwein, Riemerschmid, Poelzig, Taut, Wagner, V. d. Velde e. a.).

Landelijke Architectuur, door den heer K. P. C. de Bazel, architect.

De eischen aan landelijke uitbreidingsplannen te stellen, door den heer J. G. Wattjes, Bouwkundig-Ingenieur.

Middelen tot bevordering van het bouwkundig element bij de bescherming van stads- en landelijk schoon. Overzicht betreffende wettelijke regeling, onderwijs, permanent advies-bureau, enz.

Dit overzicht wordt gegeven voor Duitsche toestanden door den heer Fr. Koch Geschäftsführer des Bundes Heimatschutz in Duitschland; voor Nederlandsche toestanden door den heer Herm. van der Kloot Meyburg, architect, Hoofdleeraar in de Bouwkunst aan de Academie v. Beeld. Kunsten te 'sGravenhage.

Het is de bedoeling, dat de Conferentie 2 dagen zal duren en in de 2de helft van December 1911 zal plaats hebben in het gebouw der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Aan de Conferentie kunnen deelnemen de leden der bovengenoemde 5 vereenigingen, van de overige Bouwkundige Vereenigingen en van de Vereenigingen van Ingenieurs; verder zij, die betrokken zijn bij of deel uitmaken van de verschillende Bouwkundige Onderwijs-inrichtingen, en van die Instellingen, Corporaties, Colleges, welke in het onderwerp belangstellen; benevens door de Donatenrs.

De contributie bedraagt:

Voor deelnemers *f* 2.50. Voor deelnemende Vereenigingen, Corporaties, Colleges [1]), enz., die dan recht hebben twee afgevaardigden te zenden *f* 5.—. Voor Donateurs, minstens *f* 10.—.

Het voornemen bestaat van de Conferentie een Uitvoerig, Geïllustreerd Verslag uit te geven, dat den deelnemers *kosteloos* zal worden toegezonden, en in den boekhandel, als propagandamiddel, verkrijgbaar zal worden gesteld.

Vertrouwend, dat de leden der bovengenoemde vereenigingen en andere belangstellenden sympathie voor het doel dezer Conferentie gevoelen en ook door hen het groote nut wordt ingezien, dat een vruchtbare bespreking van genoemd onderwerp moet hebben voor het bevorderen van Nederlands schoonheid in het algemeen, hebben wij de eer hen te verzoeken aan de Conferentie deel te nemen, en zal het door ons op hoogen prijs gesteld worden indien zij door een subsidie willen medehelpen ter bestrijding van de belangrijke onkosten aan de Conferentie verbonden, of als deelnemer willen toetreden, op de wijze als bij de contributies is aangegeven

De Commissie van Voorbereiding:

J. H. W. Leliman, *Voorzitter*.
J. Gratama, *Secretaris*.
Marnixstraat 402, Amsterdam.
S. de Clercq. — Voor de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.
H. v. d. Kloot Meyburg.
Jan de Meyer.
J. Roosing Jr., *2de Secretaris*. — Voor het Genootschap Architectura et Amicitia.
Alb. Otten. — Voor de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap.
J. P. Stok Wzn.
H. P. Berlage Nzn. — Voor den Bond van Nederlandsche Architecten
Paul J. de Jongh, *Vice-Voorzitter*.
G. A. Pos. — Voor den Bond Heemschut.
A. W. Weissman, *Penningmeester*.

Amsterdam, October 1911.

N.B. Met het oog op de Tentoonstelling van Afbeeldingen van Utiliteits-Bouwwerken in Nederland worden allen, die duidelijke photo's of andere afbeeldingen van dergelijke bouwwerken, welke goed en die welke minder goed bij de omgeving aansluiten of deze ontsieren, bezitten, verzocht deze voor genoemd doel ter leen af te staan en op te zenden aan den secretaris der

[1]) Speciaal zij gewezen op het nut, dat deze Conferenties ook voor de Directie der Gemeentewerken heeft.

Commissie van Voorbereiding, Marnixstraat 402, Amsterdam. Eveneens zal het op prijs gesteld worden, indien mededeelingen omtrent plaats en aard van bouwwerken als boven bedoeld, aan den Secretaris worden gedaan.

Het Koloniaal Instituut.

Amsterdam zal een belangrijke stichting rijker worden door den bouw van het Koloniaal Instituut.

Belangrijk zijn de discussiën geweest over de plaats waar de stichting zal verrijzen. Het Gemeentebestuur wees daarvoor bij voorkeur de oude Oosterbegraafplaats aan. Er waren velen met die plaatsing ingenomen en was het den bouwmeester Walenkamp, die dit plan bizonder aanbeval en door artikelen in het »Algemeen Handelsblad« daarvoor ook de algemeene opinie ten gunste zocht te stemmen. Er waren ook velen die lijnrecht hier tegenover stonden en die dergelijke stichting het liefst zouden zien in de bebouwing Zuid, waarvoor dit een hoogst aantrekkelijk middelpunt zou leveren.

De bond van architecten sprak ook de meening uit dat deze laatste terreinaanwijzing de beste was en hebben wij het reeds vroeger besproken, dat wij ook die plaatsing de voorkeur gaven. Op dergelijke wijze werd aan de bebouwing Zuid een uitstekend begin gegeven, terwijl de bebouwing Oosterbegraafplaats altijd zou blijken onbevredigd te zijn.

De tegenstemmers zijn echter in het ongelijk gesteld en de Raad besloot heden, de Oosterbegraafplaats de voorkeur te geven. De tijd zal leeren wie goed gezien heeft, en betreuren wij een besluit, dat van zeer overwegenden invloed had kunnen strekken voor de bebouwing Zuid.

Het besluit is er eenmaal en zal wel door geenerlei omstandigheden weder krachteloos gemaakt worden.

Onze Kachels.

Nu de bladeren de boomen verlaten, meldt zich het guure weder aan. De lang vergeten kachel doet zijn intreden en de winkel etalages, stellen als om strijd ons het beste voor oogen. Wat is die oude kolom kachel van karakter veranderd en door meestal sierlijken vulhaard vervangen. De firma Becht en Dyserinck te Amsterdam, die algemeen bekend is om de hoogst zorgvuldige bewerking van alles wat daar gefabriekt wordt, zond ons dezer dagen een herinnering aan die kachels. 't Is een album waarin een keur collectie haarden en kachels is bijeen gebracht en die in hunne moderne stijl zich zoo gunstig aanpassen bij onze nieuwe gebouwen. Dat album geeft een serie modellen te zien die wedijveren in goeden smaak en die wat bewerking betreft alle vergelijk kunnen doorstaan. Wij achten het dan ook belangrijk genoeg de aandacht hierop te vestigen, de firma is overal bekend, een herinnering aan die fabrikatie echter in dit seizoen kan zijn nut hebben, wil men iets degelijks aan de meubilering toevoegen dan is het aangeraden dit album te raadplegen of een bezoek aan de magazijnen Stadhouderskade 80—81 te brengen.

Ondergrondbaan in Rome.

Ook Rome zal zijn ondergrondbaan verkrijgen. Het gemeentebestuur heeft met de Parijsche Metropolitain onderhandelingen aangeknoopt. Aanvankelijk dacht men alleen de omgeving der Piazza Venezia tot St. Paolo hiervoor te bestemmen, thans echter wil men daaraan grootere uitbreiding geven en de voornaamste wijken daarmede verbinden, wanneer het werk doorgaat zullen de archeologen volop werk krijgen, daar veel van het oude Rome, dat zal moeten doorgraven worden, waarbij belangrijke vondsten te wachten zijn.

Brand bij kerkgebouwen.

Dat het toch dringend noodzakelijk is, dat er spoedig strenge maatregelen genomen moeten worden om de loodgieters, bij hun arbeid het gevaar voor brand te ontnemen, bleek de afgeloopen week opnieuw, toen de kap der Oosterkerk te Amsterdam in brand geraakte en door een gelukkig tijdige ontdekking gebluscht werd. Zal men dan nooit leeren?

Een eigenaardige bouwmethode.

Klei, orgaan van de Nederlandsche baksteen-fabriekanten, deelt een zeer curieuse methode mede om muren te doorboren.

Eenigen tijd geleden werd de Parochiekerk te Neustadt aan de Weser van electrische licht-installatie voorzien. Om de draden der geleiding naar de kronen door te laten, moest het met kostbaar schilderwerk versierde gewelf op verschillende plaatsen worden doorboord. Daar het aanbrengen van boorgaten van den grond af, zonder twijfel tot beschadiging van het beschilderde pleisterwerk, zou hebben geleid en het opstellen van een 15 M. hooge, vrijstaande stelling, behalve met hooge kosten ook met levensgevaar voor de arbeiders gepaard zou zijn gegaan, behielp zich de leidende ingenieur Kaszner op hoogst origineele manier. Nadat de te doorbooren punten nauwkeurig waren bepaald, doorschoot Kaszner het gewelf op de gewenschte plaatsen met behulp van een jachtbuks met stalen puntpatronen. De projectielen gingen zoowel door de in verscheidene lagen aanwezige stuc-massa, als door hout, steen, draad en vlechtwerk en leverden zoodoende in enkele oogenblikken werk, dat met de hand uitgevoerd, enkele dagen gekost zou hebben. Van de enorme kracht der patronen onzer hedendaagsche geweren getuigt het feit, dat het 30 cM. dikke, massieve baksteen gewelf doorschoten werd. De schotingangen waren in het schilderwerk ter nauwernood zichtbaar, terwijl de uitgangsopeningen vuistgroote gaten vertoonden.

Ontwerp voor eene Stoomzuivelfabriek

Voor-gevel.

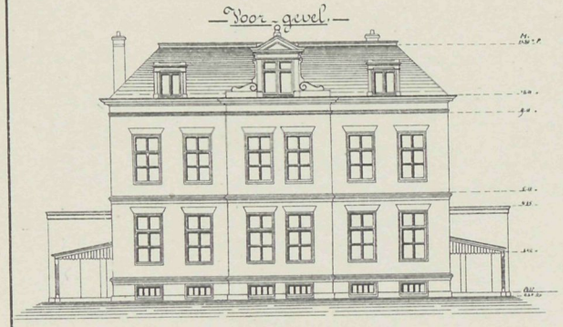

Zygevel.

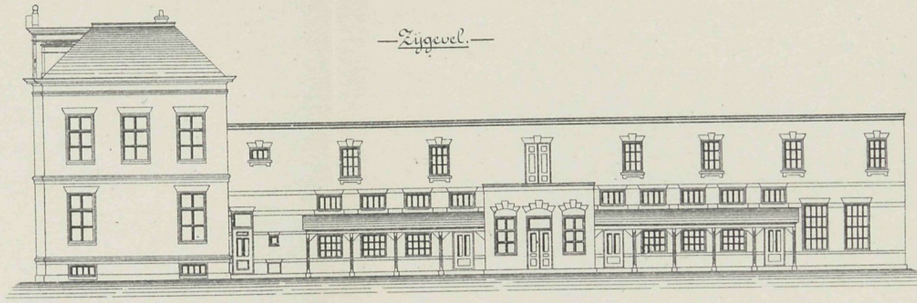

Doorsnede A B.

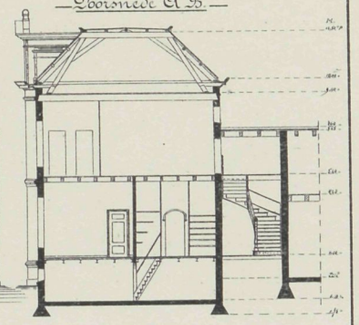

Platte-grond

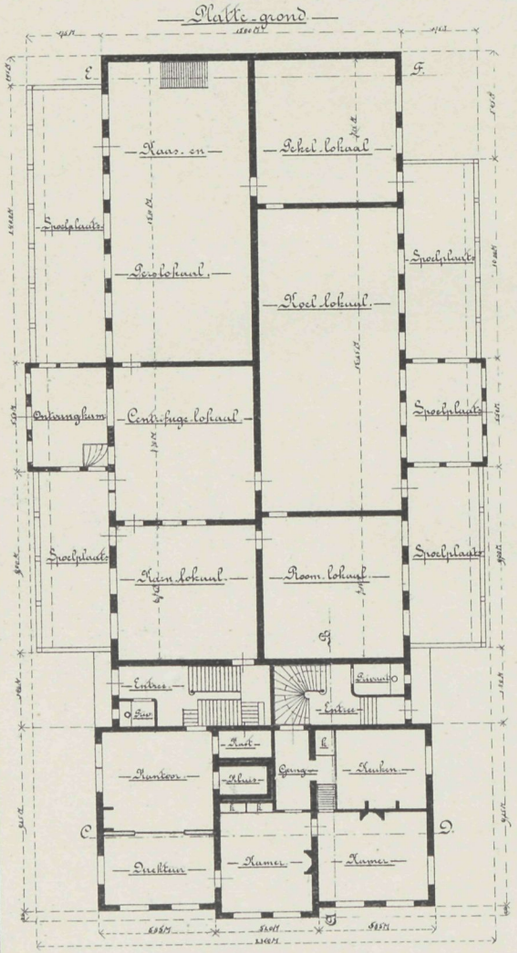

Balk-grond.

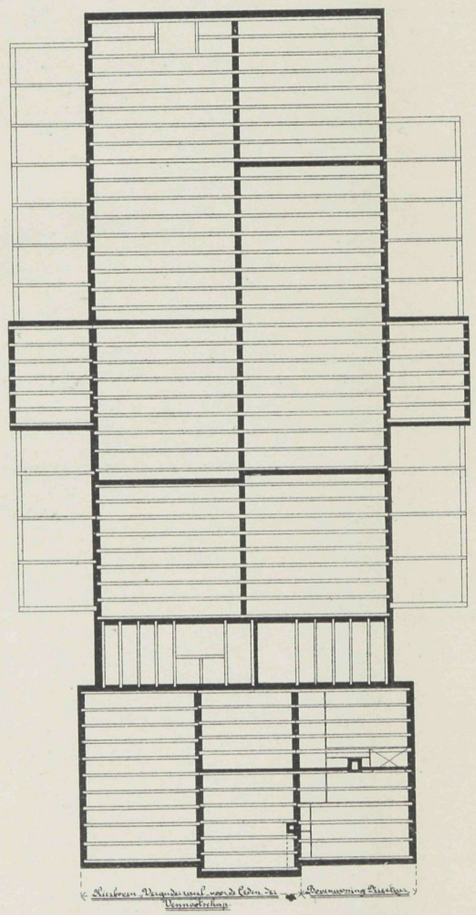

Doorsnede C D.

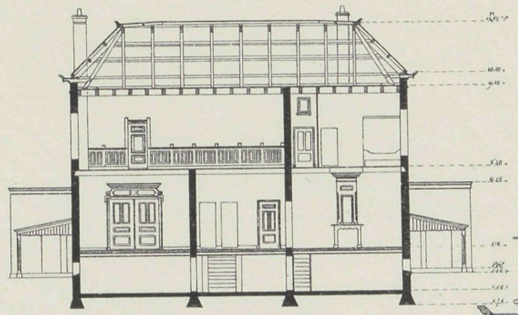

Dwarse Overdekking Spoelplaatsen

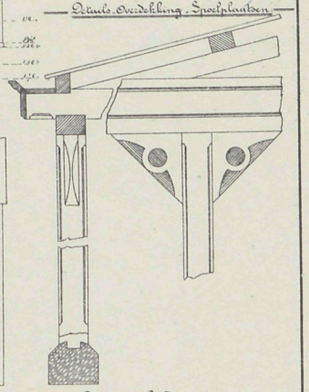

Kap-grond.

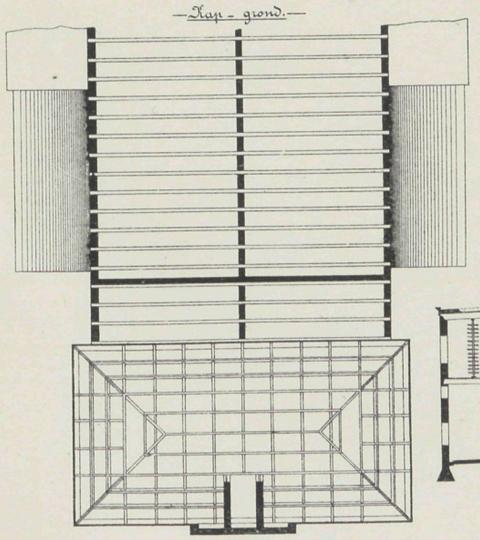

Doorsnede E F

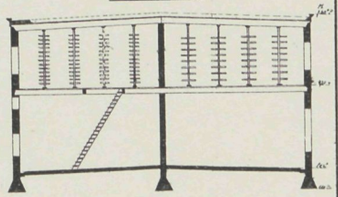

Vademecum der Bouwvakken
26e Jaargang 1911.

Afl. 22. Plaat 22.
26 October 1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

9 November 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 23.

Bij de Platen.

Ontwerp van een landhuisje,

door W. KNAPPSTEIN.

Een gezellige planverdeeling en een aangenamen gevelopstand is aan dit ontwerp eigen. De ingang is overdekt ingesloten, dan komt men in de hal, waarin trap enz. en een geschikt hoekje dat tot rusten uitnoodigt. Door de hoog aangebrachte ramen valt uitstekend licht in de hal. Rechts zijn de woonvertrekken en suite, links de keuken. Op de bovenverdieping de bad en slaapkamers. De groote verscheidenheid aan de gevels eigen, geven die bijzondere aantrekkelijkheid. Het is een uiterlijk dat de aandacht vraagt, en met de overstekende kap zich bij de landelijke omgeving goed aansluit.

Van een geheel andere opvatting in het uiterlijk, is het ontwerp van het landhuisje dat de tekstfiguren geven, en dat van denzelfden ontwerper is. Daar zijn de gevels strenger behandeld, en gaan meer tot de vormen der Oud-Hollandsche architectuur over. Ook dat geheel heeft zijne verdienste, en wordt zoo opgevat een geheel — dat karakteristiek is. Het plan bestaat uit een veranda, die nagenoeg over den geheelen voorgevel loopt. Gaat men de middelste der drie deuren door dan komt men direct in de hal, waarvan links een der woonkamers ligt, de andere gaat op het midden der hal in. Rechts ligt de trap, keuken enz. Op de bovenverdieping de bad en slaapkamers. Waar beide ontwerpen van één hand zijn, is het ons aangenaam deze verdienstelijke en zoo in opvatting verschillende denkbeelden gelijkelijk te kunnen opnemen.

Stroodaken op onze buitenwoningen.

In Duitschland wordt even als bij ons veel geijverd om de stroodaken te behouden. Nu heeft in de Eifelstreek men over het voor en nadeel in vergaderingen gesproken, en blijken ook daar bij veel tegenstanders er ook veel voorstanders te zijn. De tegenstanders wijzen in hoofdzaak op het gevaar, een enkele vonk uit den schoorsteen

opgejaagd en op het dak neergestreken, kan de woning in brand doen opgaan, en staat er een woning in vlam, de anderen volgen.

Die bezwaren mogen niet licht geteld worden. De voorstanders wijzen op het esthetisch schoon, dat een rieten dak, wanneer het eenigen tijd oud is, bezit, daarbij sluit het des zomers de dikwerf alles verzengende hitte buiten, en maakt de zoldering tot een verblijf waar uithouden mogelijk is. De strijd tusschen die beide opvattingen kan lang aanhouden, daarom is het goed gezien proeven te nemen met onbrandbare rieten daken, die beide partijen bevredigen. Men heeft dit toegepast op een brandvrij stroodak. Gernentz stroodak genaamd. Een gebouwtje, waarvan de onderbouw uit steen bestond, werd met dergelijk dak gedekt, en wel op verschillende wijzen van stroobedekking. Men wierp brandende stroowisschen op het dak, maar waren die niet in staat brand te vormen, zij verdoofden. Het gebouwtje gevuld met licht brandbare materialen, werd aangestoken, en onmiddelijk vormde zich een knetterend vuur. De gewone wijze van stroobedekking op een der afdeelingen van het gebouwtje was spoedig verteerd. Bij het Gernentz stroodak bleef alles intact de rook sloeg er doorheen, maar hoe warm het er onder ook was, het vuur had geen vat. Zoo gingen balken en al het in het binnenruim aanwezige in asch op, totdat eindelijk de steun ontnomen was, en het stroodak onverteerd de verbrande massa dekte. Die proefneming pleitte dus zeer voor de goede samenstelling van dergelijke daken, en kan men zich er dus op beroepen, niet alleen dat een middel gevonden is tot behoud dier fraaie en deugdzame daken, maar ook om deze veel langer weerstandskracht te geven dan bij eenig ander dak mogelijk is, dat wanneer daarbinnen brand is, meestal spoedig daarin vergaat.

Bouwkunst.

Twee maandelijksch tijdschrift van die naam van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, verscheen aflevering 4 van. Er mag wel met een woord van lof van worden gewaagd, wat een keurig uitgevoerde aflevering en een inhoud even belangrijk. Twee onderwerpen komen in deze aflevering tot hun recht. De warenhuizen vorderen gebouwen geheel verschillend met die welke wij kennen, Zij vormen terecht de architectuur van onzen tijd. Nu zijn de voornaamsten van die inrichtingen daarin in plaat opgenomen en met omschrijving toegelicht, 't is dus een onderwerp geheel met den tijd meegaand. Het andere is »Inlandsche, wijzen van woningbouw en versiering, door I. E, Jasper«. Welke uitnemende fotos, komen daarin voor. Zelden zagen wij zoo kunstvolle en goed omschreven afbeeldingen in druk verschijnen en de Maatschappij deed daarmede een uitstekend werk. Wat hebben die zwartjes dan toch een hoogst fijne smaak, waar het de versiering hunner woningen betreft, wat een rijkdom aan, door elkander slingerende lijnen, die van een ongeevenaard schoon zijn. Zoo weinig wordt ons van Indië op vakgebied verteld, die bijdrage is een waardeerbare en zal No. 4 van het tijdschrift op menig leestafel een steeds gevraagde en gaarne gelezen aflevering doen zijn.

Prijsvragen.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN A. ET A. 1911.

Door het Genootschap „Architectura et Amicitia" worden de navolgende studie-prijsvragen uitgeschreven:

1. Ontwerp van eene Ambtswoning met representatiezalen voor den burgemeester eener groote gemeente.

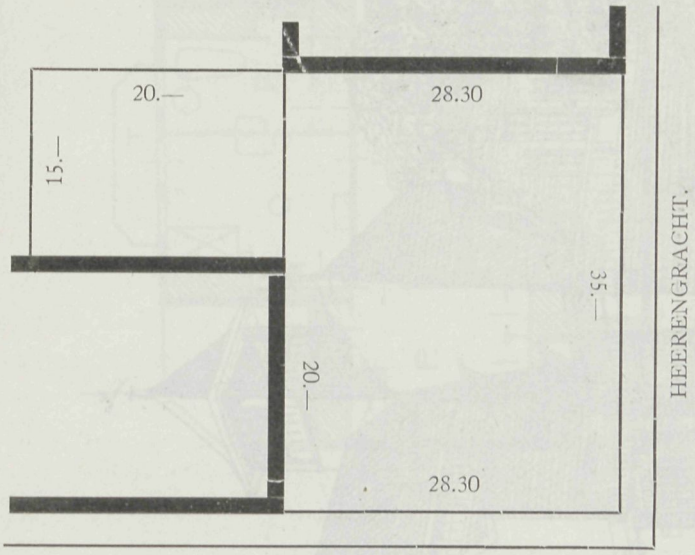

Het bouwterrein heeft den vorm van twee aan elkaar grenzende rechthoeken, groot 28.30 × 35 M. en 20 × 15 M. (zie schets); waarvan de eerstgenoemde geheel bebouwd mag worden; terwijl de tweede geheel voor tuin bestemd blijft. Dit terrein wordt geacht te liggen op den hoek van twee hoofdgrachten, als b.v. de Amstel en de Heerengracht te Amsterdam. (De zijde van 35 Meter ligt dan langs de Heerengracht).

De belendende perceelen zijn aan de Heerengracht tot een diepte van 20 M. bebouwd. De straten langs de gracht en langs den Amstel liggen op gelijke hoogte. Langs beide gevels strekt zich voor het huis een stoep uit ter breedte van 1.45 M.

Het gebouw moet bevatten:

1°. Kelderverpieping, die van vloer tot vloer 2.50 M. hoog is:

a. een verwarmingskelder (al of niet verdiept; b. een kolenkelder; c. een provisiekelder; d. een of meer wijnkelders.

2°. Begane grond, die van vloer tot vloer 3.20 M. hoog is; en directen toegang heeft vanaf de straat:

a. een tuinkamer; b. een biljartkamer; c. een keuken; d. een dienstbodenkamer; e. een kinderspeelkamer; f. een linnenkamer; g. een diensttrap; h. een hoofdtrap; i. een knechtskamer; j. een provisiekamer; k. een autogarage; l. een fietsenbergplaats.

3°. Bel-etage, welke van uit den beganen grond door de hoofd- en diensttrappen en van buiten door een stoeptrap, waarvan het perron niet hooger dan 2.50 M. boven de straat mag liggen te bereiken is:

a een balzaal; b. een groote eetzaal; c. een ontvangsalon; d. een boudoir; e. een antichambre; f. een kleine eetzaal; g. een woonkamer; h. een vestiaire; i. een hoofdtrap; j. een diensttrap.

4°. Eerste verdieping:

a een slaapkamer — mijnheer en mevrouw; b. een badkamer, of meer; c. twee slaapkamers, elk voor twee kinderen; d. een groote logeerkamer; e. een kleine logeerkamer; f. een bibliotheek; g. twee studeerkamers; h. een kamer voor de kinderjuffrouw.

5°. Tweede verdieping;

a. Twee knechtsslaapkamers; b. dienstbodenkamers; c. zolder en bergruimten.

De verdiepingh ogten zijn vrijgelaten, waar ze niet genoemd zijn.

Het gebonw zal verder moeten bevatten: toiletten, W. C.'s, garderobes, een voldoend aantal kasten enz.

Gevraagd worden de navolgende teekeningen:

a. de vijf plattegronden, waarbij de tuin, op schaal 1 á 100;

b. de twee hoofdgevels en de tuingevel, op schaal 1 á 100;

Landhuisje.

c. twee hoofddoorsneden, op schaal 1 á 100;
d. een belangrijk uit- of inwendig onderdeel, op schaal 1 à 20;

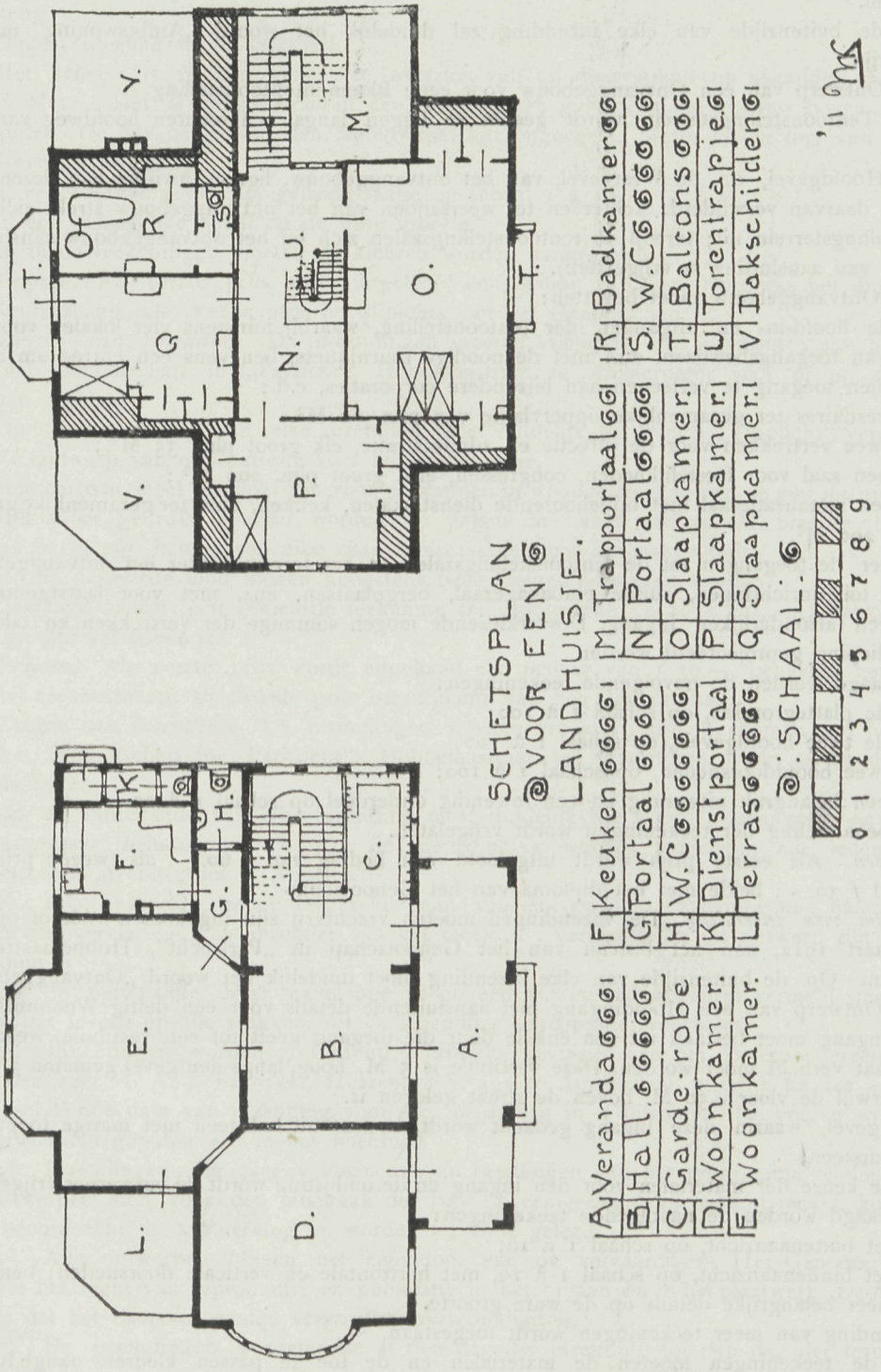

e. een korte memorie van toelichting met opgave van de voornaamste toe te passen materialen.

De behandeling der teekeningen wordt vrijgelaten.

Prijzen. Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van *f* 100.—.

Als tweede prijs een bedrag van *f* 30.—; beide met het diploma van het Genootschap.

Datum van inzending. De inzendingen moeten vrachtvrij zijn ingekomen vóór of op den 15den Maart 1912 aan het bureau van het Genootschap in „Parkzicht", Hobbemastraat te Amsterdam.

Op de buitenzijde van elke inzending zal duidelijk het woord „Ambtswoning" moeten vermeld zijn.

II. Ontwerp van een Ontvanggebouw voor eene Bloemententoonstelling.

Het Tentoonstellingsterrein wordt geacht te liggen langs een rechten hoofdweg van een oud park.

De Hoofdgevel, d.i. de Westgevel, van het ontvanggebouw, ligt evenwijdig aan dezen weg en 50 M. daarvan verwijderd. Achter en ter weerszijden van het ontvanggebouw strekt zich het tentoonstellingsterrein uit; terwijl de tentoonstellingszalen zich bij het ontvanggebouw aansluiten. (De wijze van aansluiting is vrijgelaten).

Het Ontvanggebouw moet bevatten:

a. de hoofd-in- en uitgangen der tentoonstelling, waarbij minstens vier lokalen voor den verkoop van toegangsbewijzen, enz. met de noodige tourniquets, benevens een entrée om afzonderlijk vrijen toegang te verleenen aan bijzondere corporaties, e.d.;

b. vestiaires ter gezamenlijke oppervlakte van plm. 60 M^2.;

c. twee vertrekken voor de directie en administratie, elk groot plm. 35 M^2.;

d. een zaal voor feestelijkheden, congressen, enz. groot plm. 200 M^2.;

e. een restauratiezaal met bijbehoorende dienstlokalen, keuken, enz. ter gezamenlijke grootte van plm. 200 M^2.

Verder de toegangen tot de tentoonstellingszalen en het terrein achter het ontvanggebouw, benevens toiletinrichtingen, ruime emballagezaal, bergplaatsen, enz. met voor laatstgenoemde localen een afzonderlijken ingang. Desverkiezende mogen sommige der vertrekken en zalen op eene verdieping geprojecteerd worden.

Gevraagd worden de navolgende teekeningen:

a. de plattegronden, op schaal 1 à 100;

b. de twee hoofdgevels, op schaal 1 à 100;

c. twee hoofddoorsneden, op schaal 1 à 100;

d. een belangrijk uitwendig en een inwendig onderdeel op schaal 1 á 20.

De behandeling der teekeningen wordt vrijgelaten.

Prijzen. Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van *f* 60.—; als tweede prijs een bedrag ad *f* 30.—; beide met het diploma van het Genootschap.

Datum van inzending. De inzendingen moeten vrachtvrij zijn ingekomen vóór of op den 1sten Maart 1912, aan het bureau van het Genootschap in „Parkzicht", Hobbemastraat te Amsterdam. Op de buitenzijde van elke inzending moet duidelijk het woord „Ontvanggebouw"

III. Ontwerp van een Hoofdingang met aansluitende détails voor een deftig Woonhuis.

De ingang moet bestaan uit een enkele deur die toegang geeft tot een vestibule, welke van af de straat verlicht moet worden. Deze vestibule is 5 M. hoog, langs den gevel gemeten 3.50 M. breed; terwijl de vloer 0.50 M. boven de straat gelegen is.

De gevel, waarin deze ingang gedacht wordt, bestaat uit baksteen met matige toepassing van natuursteen.

In de keuze der materialen voor den ingang en de omlijsting wordt de ontwerper vrijgelaten.

Gevraagd worden de navolgende teekeningen:

a. het buitenaanzicht, op schaal 1 à 10;

b. het binnenaanzicht, op schaal 1 à 10, met horizontale en verticale doorsneden; benevens een of meer belangrijke détails op de ware grootte.

Inzending van meer teekeningen wordt toegestaan.

Op de teekeningen moeten de materialen en de toe te passen kleuren aangeduid of ingeschreven zijn.

Prijzen. Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag à f 40; als tweede prijs een bedrag van f 20; beiden met het diploma van het Genootschap.

Datum van inzending. De inzendingen moeten vrachtvrij zijn ingekomen vóór of op den 15den Februari 1912, aan het bureau van het Genootschap in „Parkzicht", Hobbemastraat te Amsterdam.

Op de buitenzijde van elke inzending moet duidelijk het woord „Ingang" vermeld zijn.

IV. Ontwerp van een glas-in-lood-venster voor een Trappenhuis.

Het venster is rechthoekig en breed 2 M. bij een hoogte van 3 M., in dag van het kozijn gemeten.

Onderverdeeling wordt verlangd.

Het venster is in zijn geheel te overzien van uit de vestibule op afstanden niet grooter dan 8 Meter. Het is aangebracht in den Noordelijken gevel van het gebouw boven het eerste trapbordes. De bovenkant van den onderdorpel ligt ongeveer 4 Meter boven den vestibulevloer.

Gevraagd worden;

a. een teekening van het geheele raam, op schaal 1 à 10;

b een belangrijke détail op de ware grootte.

In beide teekeningen moeten de kleuren worden aangegeven

Prijzen. Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van f 45; benevens het diploma van het Genootschap; als tweede prijs het diploma van het Genootschap.

Datum van inzending De inzendingen moeten vrachtvrij zijn ingekomen aan het bureau van het Genootschap in „Parzicht", Hobbemastraat te Amsterdam, vóór of op den 1sten Februari 1912

Op de buitenzijde van elke inzending moet duidelijk het woord „Traplicht" vermeld zijn.

V. Ontwerp van een patroon voor behangselpapier.

Het patroon moet geschikt zijn voor de wanden in woonvertrekken van de gewone afmetingen.

Het moet gedrukt kunnen worden op papier in banen van 50 cM. breedte; terwijl het patroon in 75 cM. hoogte van elke baan minstens éénmaal herhaald wordt.

Op de gekleurde fond mogen hoogstens twee kleuren toegepast worden.

Gevraagd wordt: een gekleurde teekening ter grootte van 50 × 75 cM., het patroon op de ware grootte vertoonende.

Prijzen. Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van *f* 30.—, benevens het diploma van het Genootschap; als tweede prijs het diploma van het Genootschap.

Datum van inzending. De inzendingen moeten vrachtvrij zijn ingekomen aan het bureau van het Genootschap in „Parkzicht", Hobbemastraat te Amsterdam, vóór of op den 15den Januari 1912.

Op de buitenzijde van elke inzending moet duidelijk het woord „Behangsel" vermeld zijn.

Algemeene Bepalingen. 1°. Tot de mededinging worden toegelaten alle leden van het Genootschap „Architectura et Amicitia".

2°. Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe met naambrief, benevens de verklaring: „De inzender van het motto. . . verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is".

Op de buitenzijde dezer enveloppe moet een correspondentieadres vermeld staan en het motto, dat tevens op alle stukken, tot de inzending behoorende, voorkomt.

3°. Inlichtingen worden uitsluitend schriftelijk gevraagd aan het correspondeerend lid der Jury, den heer H. A. J. Baanders, Heerengracht 495 te Amsterdam, uiterlijk tot zes weken vóór de verschillende data van inzending voor elke prijsvraag in 't bijzonder. De vragen worden met de antwoorden gepubliceerd in het weekblad.

4°. Inzendingen die niet voldoen aan de bepalingen van het programma of die, waarvan de ontwerper zich voor den uitspraak der Jury op eenigerlei wijze bekend maakt, komen niet voor beoordeeling in aanmerking en worden ter zijde gelegd.

5°. Alle ontwerpen blijven het eigendom van de vervaardigers. Het Genootschap heeft evenwel het recht van reproductie en publicatie in het orgaan en in het plaatwerk „De Architect" zonder dat het daarvoor eenige vergoeding verschuldigd is.

6°. De inzendingen worden van af den dag der inzending tot den dag der terugzending verzekerd tegen brand- en andere schade voor een bedrag gelijk aan tweemaal dat van den uitgeloofden eersten prijs, voor elke prijsvraag afzonderlijk.

7°. Gedurende drie maanden na de openbaarmaking van de uitspraak der Jury zullen alle inzendingen beschikbaar blijven om tentoongesteld te worden op plaatsen en in lokalen als door het Bestuur van „A et A." zal worden goedgevonden. Daarna zullen de inzendingen, welke

niet voor reproductie in aanmerking komen, vrachtvrij aan de correspondenticadressen teruggezonden worden; de overige zoo spoedig mogelijk daarna.

8°. De teekeningen moeten plat verpakt, dus niet gerold, ingezonden worden.

De Jury licht hare beoordeeling toe in een motiveerend rapport. De ontwerpen, welke niet bij de eerste schifting uitvallen, zullen daarin aan een gedetailleerde beschouwing onderworpen worden.

De Jury: H. P. Berlage Nzn.
Jan Stuyt.
H. A. J. Baanders.

Amsterdam, October 1911.

VI. Ontwerp van den Omslag voor den Genootschapskalender 1912.

Gevraagd wordt: een teekening van den opengeslagen omslag hoog 16 cM., breed 16.4 cM.; waarbij 4 mM. voor den rug gerekend is.

Het boekje wordt, dichtgeslagen gemeten 7 × 14 cM.

De tekst op het voorblad moet luiden:

GENOOTSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA" KALENDER 1912.

De groepeering der woorden is in verband met de versiering vrij gelaten.

Het ontwerp is te teekenen in zwarten inkt op wit papier.

Uitgeloofd word een prijs ad f 25.—, benevens de diploma van het Genootschap.

Datum van inzending. De inzendingen moeten vrachtvrij zijn ingekomen aan het bureau van het Genootschap in „Parkzicht", Hobbemastraat te Amsterdam, vóór of op den 20sten November 1911.

Op de buitenzijde van elke inzending móet duidelijk het woord „Genootschapskalender" vermeld zijn.

Over de keuze der kleuren van het papier en den drukinkt moet de inzender adviseeren.

Op deze prijsvraag zijn eveneens de hiervoor omschreven Algemeene Bepalingen van toepassing.

De Jury voor deze prijsvraag wordt gevormd door het Bestuur van „A. et A".

Voor het Bestuur voornoemd,
Jan de Meijer, 1e *Secretaris.*

Raadhuis-bouw Rotterdam.

De jury die hare medewerking zal verleenen bij het vaststellen der voorwaarden, waarop eenige architecten zullen worden uitgenoodigd tot het inzenden van ontwerpen voor den bouw van het Nieuwe Raadhuis en die de ingekomen ontwerpen zal hebben te beoordeelen onder voorzitterschap van den Burgemeester is samengesteld uit den directeur der gemeentewerken, den directeur der bouwpolitie en de architect Jos. Th J. Cuypers te Amsterdam, D. E. C. Knuttel Rijksbouwmeester te 's Gravenhage, J. H. W. Leliman Architect te Amsterdam, C. Muysken Architect te Baarn, A. Salm Bzn. voorzitter der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te Amsterdam en den Architect J. P. Stok te Rotterdam.

Uitgave Viollet le Duc.

Van de door ons in vorige afleveringen aangeboden uitgave: Viollet le Duc Dictionnaire raisonné de l'architecture francaise du 9 au 16 siecle, 10 deelen voor *f* 75.— à contant, kunnen wij nog slechts een exemplaar leveren. Die dit laatste wenscht te ontvangen, doe spoedig opgave.

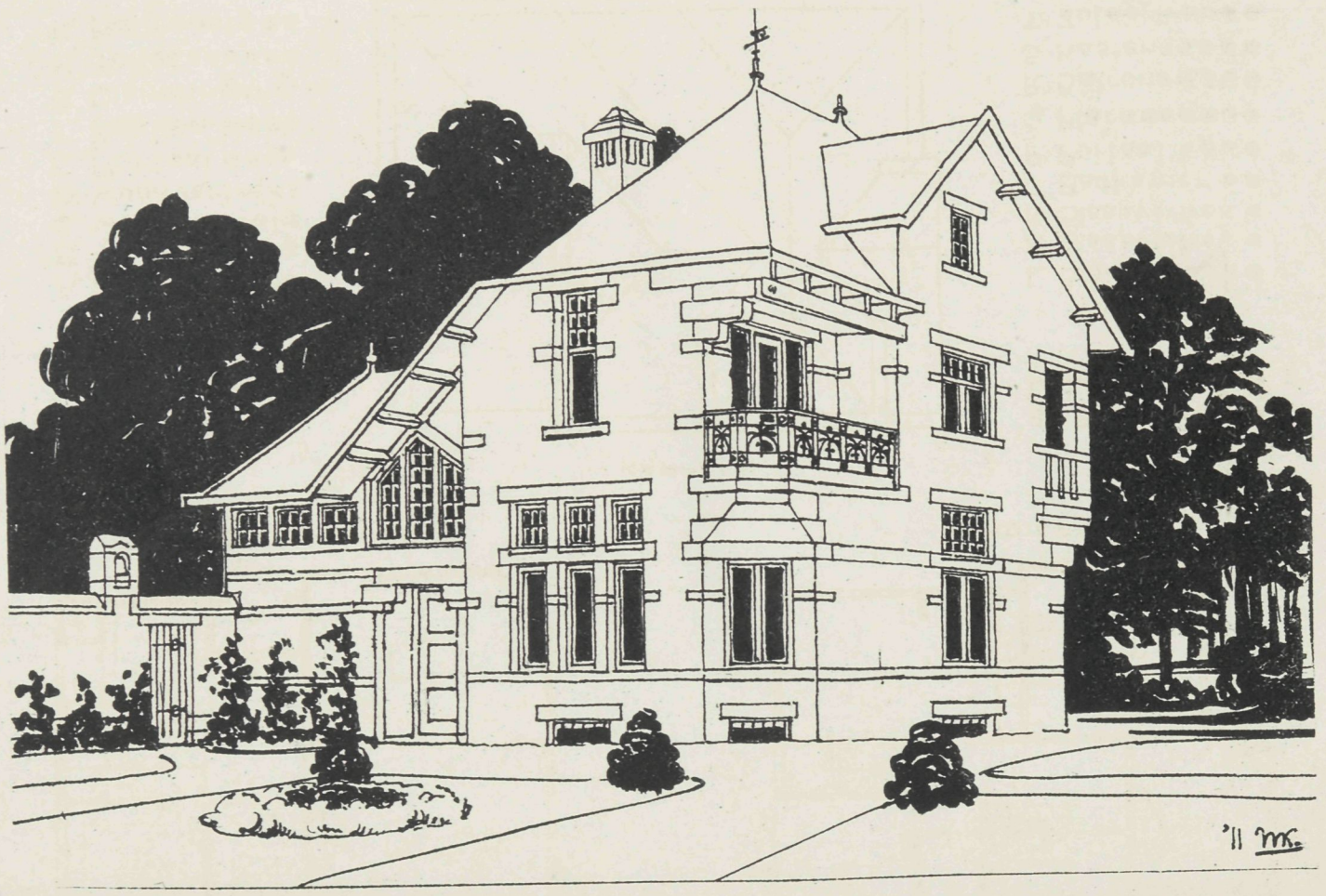

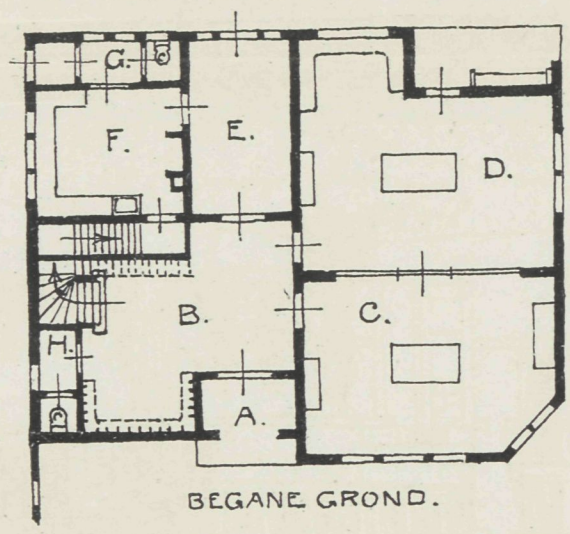

BEGANE GROND.

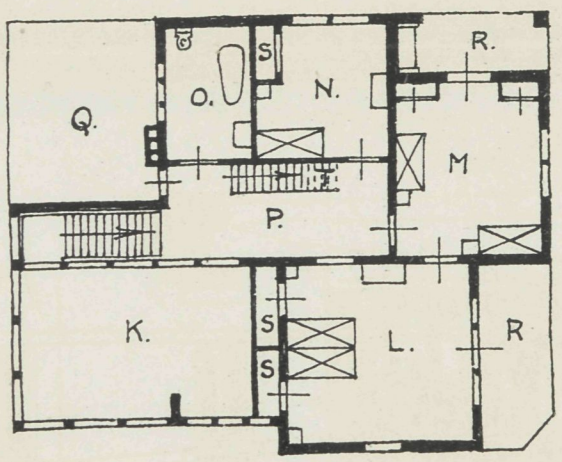

VERDIEPING.

KAPPLAN.

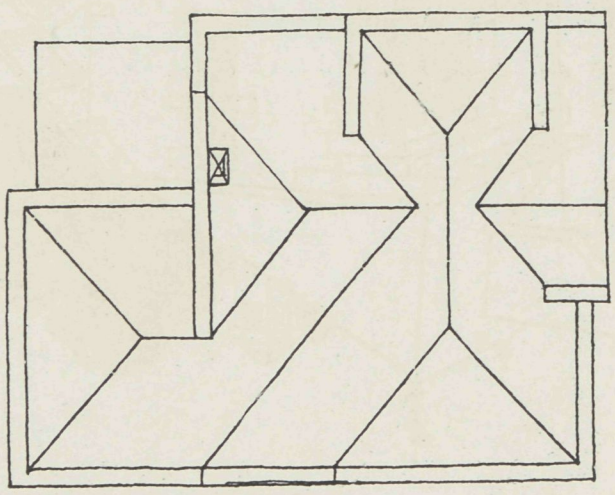

ONTWERP V//E LANDHUISJE

Verklaring.

A. Entrée
B. Traphall
C. Woonvertrek
D. Woonvertrek
E. Portaal
F. Keuken
G. Dienstingang.
H. Toilet
K. Hallruimte

SCHAAL 0 1 2 3 4 5 6

Verklaring

L Slaapvertrek
M Slaapvertrek
N Slaapvertrek
O Badkamer
P Portaal
Q Plat
R Balcons
S Kasten
T Zoldertrap

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

23 November 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 24

Bij de Platen.

Ontwerp van een grafkelder,

door GER B BROEKEMA, Bouwmeester.

Deze grafkelder is op de plaat in algeheel aanzicht en in de tekstfiguur in plan en doorsneden weergegeven. De constructie is daaruit duidelijk te volgen. De afdekking van den kelder is door betondekking gevormd. In uiterlijk rustig en monumentaal, vormt het een fraai geheel.

Het Vredespaleis.

Het Vredespaleis wordt in verschillende dagbladen naar aanleiding eener recensie over den bouw in het Vaderland opgenomen, besproken. Terecht wordt daarbij gewezen op het verschil van vorm die den toren heeft gekregen, vergeleken met dien van het oorspronkelijke ontwerp van den bouwmeester L M Cordonnier. Het resultaat verkregen door verschillende wijzigingen in het prijsontwerp aan te brengen, is dan ook wat den toren betreft, verre van gelukkig. De torens van het prijsontwerp, waarvan er een gemist kon worden, hadden de eigenschap kloek te zijn en door een spits beeindigd te worden, die oorspronkelijk van vorm zijn gelijken niet had, en juist door dezen vorm een groote bekoring had. 't Was een toren, die door zijn stabiele en forsche verhouding op de beschouwers indruk maakte, terwijl de spits door de eigenaardige saamstelling zich uitmuntend deed gelden. Wat het gebouw verkreeg, is niets nieuws, een veel te overladen geheel, dat weinig bij de rust die in de architectuur van het gebouw is weggelegd, aansluit, wat eerder van den aan den achtergevel geplaatsten kleinen toren zou gezegd kunnen worden, die voller en rustiger is.

Hoe de bouwcommissie tot zulk een uiterste overgegaan is, is onbegrijpelijk, maar jammer is het, dat het gebouw, zooals het oorspronkelijk ontwerp aangeeft, daardoor zoo veel in waarde heeft verloren. Hieruit blijkt ook alweder hoe het besnoeien van

een prijs ontwerp dikwerf tot ongelukkige resultaten brengt en dat hier bij een gebouw, waar het kapitaal toch toereikend genoeg is om den hoofdvorm niet te moeten schaden, ook niet noodig was. Had men dan al willen bezuinigen, dan had dit op de onderdeelen gevonden kunnen worden, die toch veelal in de massa verloren gaan De bouwmeester van der Steur die met Cordonnier den bouw uitvoert, hiervan een verwijt te maken, zou hoogst onredelijk zijn, in de commissie tot regeling van den bouw, waarin bekwame deskundigen zitting hebben schuilt de fout en die hebben de gelegenheid, om ons met een geheel nieuwe opvatting te doen kennis maken doen verloren gaan, en ons een toren geleverd als zoovelen, oude Duitsche kasteelen ons nog te zien geven. Dat is jammer en zal later wanneer alles voltooid is en de massa de aandacht vraagt, wellicht de toren meer ondergeschikt worden, daarbij door menigeen die het voor ontwerp niet kende de wijziging in vorm niet gevoeld worden, toch zullen velen, die de geheele stichting van den aanvang hebben gevolgd het betreuren, dat deze minder gelukkige oplossing ontstaan is.

Eigenaardige toestanden.

Er is door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst op hare laatste algemeene bijeenkomst duidelijk uitgesproken wat hare bedoeling is met de hervorming der Maatschappij, en wat zij beoogt met haar keurkorps, de architectleden. Het is de bedoeling daarvoor, die leden te kiezen die geheel onafhankelijk van hunne vakgenooten zijn, dat wil zeggen door geenerlei leveringen, ondergeschikt aan een hunner. De architect aannemer en ook de architect leverancier zou dan niet onder het kader behooren. Nu er bij den Bond van Nederlandsche architecten ook reeds gedacht wordt, wanneer die toestand tot zijn recht gekomen is, tot grootere toenadering te geraken, is het zeker zaak dat gelet wordt op alles, wat daartoe kan medewerken. Hoe zonderling steekt daarbij een geval af, dat in de laatste dagen zich voordeed Een nieuwe firma vestigde zich tot fabricatie van een bij den bouw in onzen tijd veel voorkomend materiaal of constructiedeel. Zij verspreidde daarvan circulaires. Die circulaire deelde aan de leden der firma mede, dat de een jaren lang het materiaal bewerkt heeft, en van den ander, dat die architect-lid van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst is.

Zoo wordt dat op die manier lid zijn een reclame, die de circulaire kracht moet bijzetten. Dat toch zal geenszins met de bedoeling der Maatschappij overeenstemmen, en vinden wij het een treurig verschijnsel dat het lid van Bond of Maatschappij zijn op die manier gebezigd wordt.

Een ander geval is dit, de heer Jan de Meijer maakt er in het weekblad »Architectura« opmerkzaam op. Voor het tentoonstellingsraam van een bioscooptheater aan de Damrak tegenover de Beurs te Amsterdam, is dezer dagen een serie bouwkundige teekeningen opgesteld en daarbij is de naam van den architect met groote letters vermeld. Tot aanbeveling strekt dat de tentoonstellende; Architect lid is van de Mij tot bevordering der Bouwkunst. Tegen dergelijke reclame komt de heer de Meijer in verzet en daar is reden voor, want ook hier weder geldt het, moet op die wijze het architect lid zijn een reclame middel worden?

Hetzelfde betreft de aanbeveling lid te zijn van de Bond van Architecten, de heer

I. F. L. Frowein, Bouwmeester, die dezer dagen den bouw van den St. Jacobstoren, te Vlissingen besteed, liet de advertentie die de mededingenden oproept, vergezeld gaan van de aanbeveling B N. A. Ook daar wordt de Bond tot reclame gebezigd. Dergelijke hulpmiddelen ware te wenschen, dat achterwege bleven. Hoe Architectura waarbij verschillende leden van den Bond van Architecten zijn aangesloten zich over dien bouw uitspreekt, verdient wel opgemerkt te worden uit het volgende adres, door de Vereeniging aan Vlissingen's Gemeentebestuur opgezonden.

Amsterdam, 11 November 1911.

Aan den Raad der gemeente Vlissingen.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen het Bestuur van het genootschap »Architectura et Amicitia« te Amsterdam.

Dat het kennis genomen heeft van de teekening en het bestek, waarnaar het herbouwen van den St. Jacobstoren te Vlissingen, die door brand verwoest werd, zal plaats vinden.

Dat daarbij gebleken is, hoe niet werd voldaan aan den eisch, tegenwoordig zoo goed als voorheen gesteld, dat een bouwwerk de vormen van den tijd, die het zag ontstaan, in dit geval dus die van de 20ste eeuw moet vertoonen:

Dat het Bestuur voornoemd, nu het voornemen bestaat, vermoedelijk wegens de geschiedkundige herinnering aan den toren verbonden, hem weder in den vorigen vorm te herstellen, toch van meening is, dat die herstelling slechts dan een bevredigenden uitkomst zal hebben, wanneer de leiding, daarvan wordt toevertrouwd aan iemand, die van het herstellen van oude bouwwerken een bepaalde studie heeft gemaakt.

Dat de teekening en het bestek aan het Bestuur voornoemd de overtuiging hebben gegeven, dat deze stukken niet door een ter zake kundig architect zijn opgemaakt, redenen waarom het Bestuur voornoemd in het belang van het gedenkteeken alsnog Uwen Raad verzoekt, voor zulk een deskundige leiding te willen zorgen. 't Welk doende zult gij weldoen.

Het Bestuur van het Genootschap »Architectura et Amicitia«,
w.g. H. A. G. Baanders, *Voorzitter.*
w.g. Jan de Meijer, *1ste Secretaris*

Hier wordt een lid van den Bond van Nederlandsche Architecten afgemaakt en op zij gezet als een die beter deed *thuis te blijven met zijn minwaardig werk.* Dat is een hard vonnis, vooral waar dat vonnis, door velen niet alleen zal worden veroordeelt, maar die daarmede zeer in opvatting verschillen. Vinden wij het niet doelmatig dat met Maatschappij of Bond reclame wordt gemaakt en wenschen wij die sterk aangroeiende opvatting spoedig te zien verdwijnen, ook met op die wijze een verdienstelijk deskundige met een schandbriefje te omhangen, gaan wij geenszins mede, de heer Frowein heeft, men denke aan den 's Gravenhaagschen Raadhuisbouw, aan zijn restauratie in Noord-Holland bewezen, onder de rij der deskundigen te behooren, zonder, dat had de Bond die uit hoogst verdienstelijke mannen bestaat, hem ook daarin niet toegelaten.

Waar dat het geval is moet zulk een handeling van vakgenooten den bouwmeester van Vlissingen's nieuwen toren grievend aandoen, en gaan wij volstrekt niet mede met deze zoo weinig collegiale handeling. Denken of schrijven is een hemelsbreed verschil.

Wij mogen het werk van den bouwmeester anders begrijpen, dat gaat, maar dat neemt diens verdienste nog niet weg. Toen Dr. Cuypers het Rijks-Museum zou daar stellen, vielen er ook zware bedenkingen tegen den bouw, maar zij bleven in den vorm, en de tijd heeft geleerd dat velen van die bedenkingen weinig waarde hebben gehad. Hier zijn het geen bedenkingen, hier is het *een vonnis*. »*Zet die man aan den dijk, want hij weet*

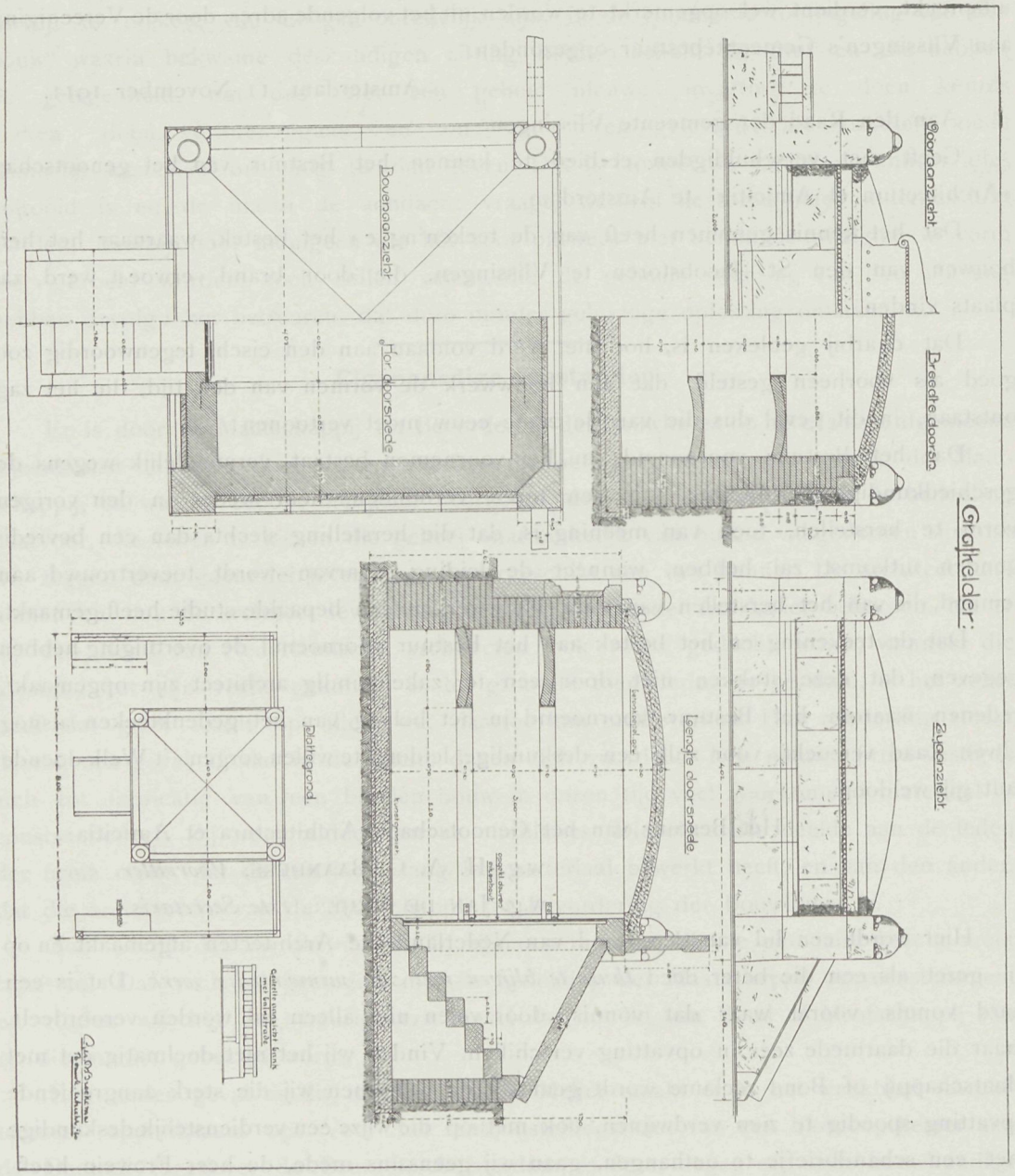

het niet«, en zulk een vonnis kan gevolgen hebben, want het publiek leent zoo gaarne het oor, wanneer er wat te zeggen valt. De bouwmeester Frowein heeft zich door verschillende werken voldoende naam gemaakt, wat naar wij vertrouwen het vonnis te niet doen zal, is dat zoo niet, dan kan zulk een daad over zijn verderen loopbaan als vakman beslissen, en de vraag is of Architectura die Amicitia in haar vaandel schrijft, daartoe gerechtigd is. Tusschen wenken of veroordeelingen is nog een hemelsbreed verschil

Bij de Tekstfiguren.

De parkwachterswoning is een geestige gedachte van den Heer A. Graafland, die op uitnemende wijze weet de architectuur in schets, schilderachtig voor te stellen.

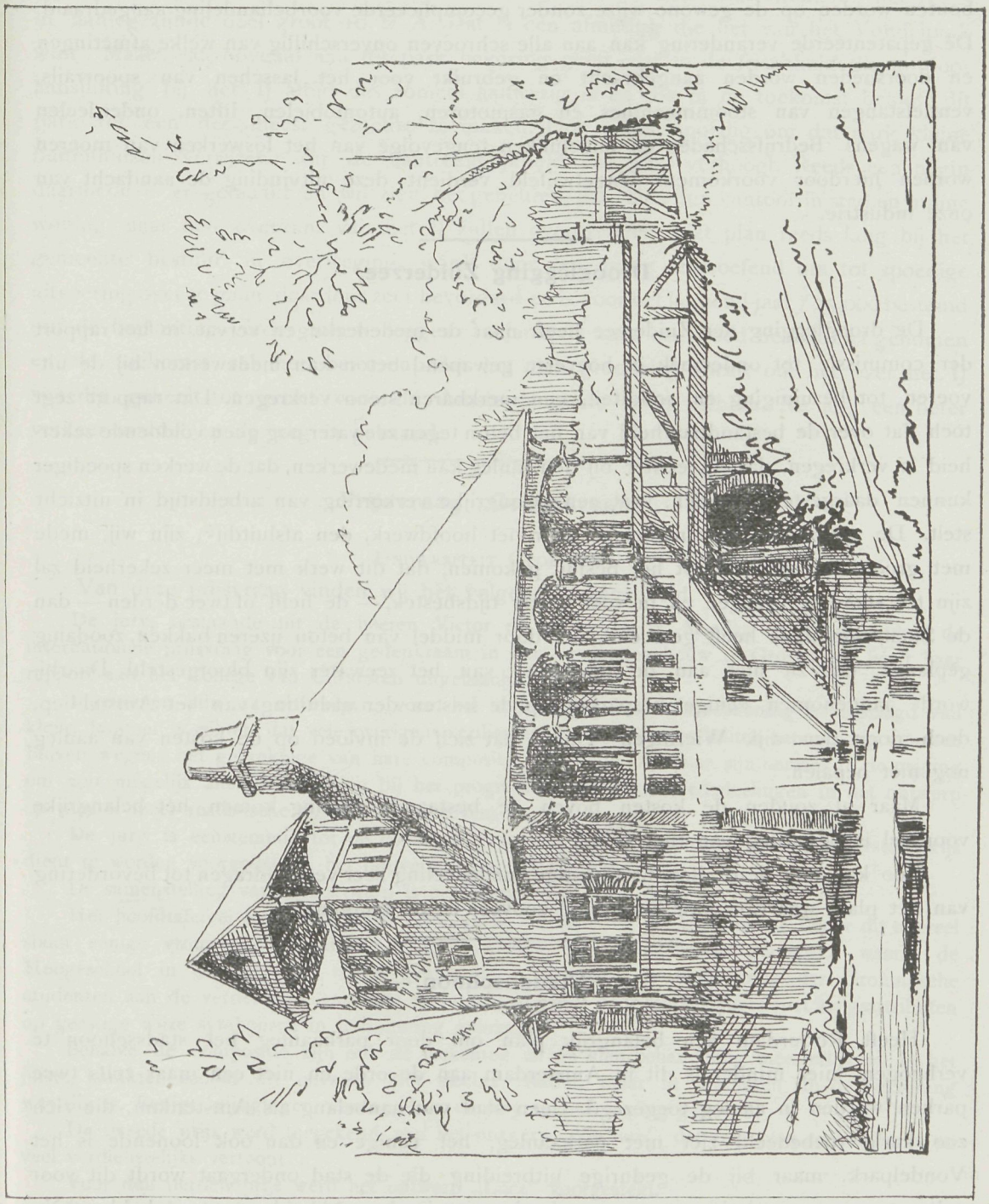

Park-wachterswoning.

Zoo'n gebouwtje te midden der natuur met de aardige overbrugging, galerij en kap doet zich hoogst gelukkig voor, en vraagt onwillekeurig de aandacht, de Heer A. Graafland weet dat met enkele lijnen bijzonder goed geslaagd altijd weer te geven.

Technische Mededeeling.

Door den ingenieur Louis Garchey te Parijs is een moerbout uitgevonden waarvan het losloopen tengevolge van trillingen of schokken beslist blijft uitgesloten. De moerbouten worden op de gewone wijze zonder gecompliceerde voorbehandeling aangedraaid. De gepatenteerde verandering kan aan alle schroeven onverschillig van welke afmetingen en doorsneden worden aangebracht en gebruikt voor het lasschen van spoorrails, ventielstangen van stoommachines en gasmotoren, automobielen, liften, onderdeelen van wagens Bedrijfsschaden en ongelukken tengevolge van het loswerken van moeren worden hierdoor voorkomen. Ongetwijfeld verdient deze uitvinding de aandacht van onze industrie.

Drooglegging Zuiderzee,

De drooglegging der Zuiderzee heeft naar de mededeelingen vervat, in het rapport der commissie tot onderzoek in hoeverre gewapend beton kan medewerken bij de uitvoeren tot bezuiniging en soliditeit, een merkbaren steun verkregen. Dat rapport zegt toch dat over de bestandbaarheid van het beton tegen zeewater nog geen voldoende zekerheid is verkregen, dat dit echter bij den aanleg kan medewerken, dat de werken spoediger kunnen daargesteld worden, wat een belangrijke verkorting van arbeidstijd in uitzicht stelt. De commissie zegt namelijk: voor het hoofdwerk, den afsluitdijk, zijn wij, mede met groote meerderheid tot het besluit gekomen, dat dit werk met meer zekerheid zal zijn tot stand te brengen en in veel korter tijdsbestek, — de helft of twee derden — dan de Staatscommissie heeft gemeend, n.l. door middel van beton ijzeren bakken, zoodanig geplaatst, dat zij niet aan de inwerking van het zeewater zijn blootgesteld. Daarbij wordt aangenomen eenige besparing op de kosten der afsluiting van het Amsteldiep, doch door den dijk Wieringen—Piaam laat zich de invloed op de kosten van aanleg nog niet bepalen.

Maar al zouden de kosten boven de bestaande raming komen, het belangrijke voordeel is besparing van tijd.

Zoo kan ook deze alleszins gunstige mededeeling zeer veel bijdragen tot bevordering van het plan, waarvan voor Nederland zooveel te verwachten is.

Stedenschoon.

Heeft Rotterdam een belangrijk plan om door parkaanleg het stadsschoon te verhoogen, niet minder is dit in Amsterdam aan de orde en niet een maar zelfs twee parken worden in aanleg toegezegd. Geen stad van aanbelang als Amsterdam, die zich zoo karig toebedeeld ziet met parkaanleg, het eenige en dan ook loonende is het Vondelpark, maar bij de gedurige uitbreiding die de stad ondergaat wordt dit voor velen te ver van huis, en zou een park meer in de nabijheid meer nut hebben. Nu hebben zich de plannen tot de gronden over het IJ uitgestrekt. Reeds is er een begin gemaakt; zijn wegen aangelegd en is de beplanting begonnen en men moet op een zomeravond daar eens vertoeven om te zien hoe de daar frische buitenlucht, er door vele Amster-

dammers wordt genoten, die bij troepjes van heele gezinnen den namiddag, langs den kanaaldijk zich verpoozen en genieten van de atmospheer die daar zoo geheel anders is dan tusschen de stadswoningen. Dat het park wat belooft blijkt uit de grootte 35 H. A. waarbij een sportterein komt van 4.5 H. A. verder aansluitend bij het reeds in aanleg zijnde deel groot 10 H. A. Dat is een afmeting die het van het Vondelpark wint. Maar wat bovenal aan dit park bekoring geeft, dat is de frischheid die er door aansluiting bij het IJ altijd des zomers aanwezig is en die in de toekomst belooft dit park tot een der meest gezochte te maken. Ook zullen spoedig om dat park kleine buitenhuizen verrijzen, wat de aantrekkelijkheid van alles verhoogt. Reeds een begin daarmede is er gemaakt en wij zien het gebeuren, dat velen hun kantoor in stad en hunne woning naar den overkant van het IJ zullen overbrengen. Het plan reeds lang bij het gemeente bestuur in overweging, wordt door den drang uitgeoefend om tot spoedige uitvoering over te gaan, daardoor zeer bevorderd en is voor het komend jaar *f* 25.000 bestemd om de beplanting verder aan te leggen. In jaren is zulk een goed besluit niet genomen en de toekomst zal het bewijzen, dat het den grondslag vormt om het over het IJ spoedig geheel tot gerief voor de Amsterdammers in te richten. Nu nog een beter verkeer middel en de weg is gebaand.

Prijsvraag „Gedenkraam".

UNIVERSITEIT GRONINGEN.

Van deze prijsvraag vinden wij het volgende meegedeeld.

De jury, bestaande uit de heeren Victor de Stuers, H. W. Mesdag en Vrijman, voor de internationale prijsvraag voor een gedenkraam in het Academiegebouw te Groningen, heeft haar rapport aan het College van Curatoren uitgebracht.

Ingekomen zijn 24 ontwerpen, voor het meerendeel fraai van teekening en geslaagd van kleur. Jammer is echter, dat vele overigens verdienstelijke inzendingen buiten aanmerking moesten blijven wegens het gebrekkige van hare compositie. Dit vond blijkbaar zijn oorzaak in de neiging om zoo mogelijk alle als inlichting bij het programma verstrekte mededeelingen in het ontwerp op min of meer realistische wijze weer te geven.

De jury is eenstemmig tot de conclusie gekomen, dat ter bekroning met den eersten prijs dient te worden voorgedragen het ontwerp: „Deo Patriæ Academiæ".

De samenstelling van dit ontwerp is eenvoudig, rustig en zinrijk.

Het hoofdtafereel stelt voor Ubbo Emmius en de stichting der Universiteit; onder dit tafereel staan eenige vrouwenfiguren dragende de modellen der verschillende gebouwen waarin de Hoogeschool in de loop der tijden gehuisvest is geweest; de deelneming der Groningsche studenten aan de verdediging van stad en vaderland wordt door kinderfiguren met krijgsattributen op geestige wijze symbolisch in herinnering gebracht.

Behalve de compositie zijn ook de teekening en de kleurbehandeling meesterlijk en in het juiste karakter zoodat dit ontwerp niet slechts relatief, maar in absoluten zin de bekroning waardig is. Eenige wijzigingen worden door de jury in overweging gegeven.

De tweede prijs werd toegekend aan het ontwerp „Verbum", dat fraai van teekening is en veel verdienstelijks vertoont.

Voor den derden prijs werd het ontwerp „Luce" voorgesteld.

Dit ontwerp biedt een rijker kleurschakeering dan het hiervoor behandelde, doch de compositie is wat verward, hetgeen den algemeenen indruk minder gunstig doet zijn.

Behalve de drie voornoemde ontwerpen trekken verschillende andere de aandacht, als: Craftsman I en II en Hilda of Whitby, waarvan de compositie bestaat uit een aaneenschakeling van kleine tafereelen, die, hoewel op zichzelve niet zonder verdienste, te zamen geen goed

geheel vormen; de teekening der figuren intusschen is voortreffelijk; ook blijkens de bijgevoegde studieën.

Matri Mœ. De architecturale opzet van dit ontwerp is loffelijk, maar het teekenwerk, vooral dat der figuren is te zwak om het voor eene bekroning in aanmerking te kunnen brengen

Sophia. In tegenstelling met het hiervoor behandelde ontwerp is het teekenwerk en speciaal dat der figuren voortreffelijk; de compositie daarentegen is verward en laat veel te wenschen over.

Bijzondere vermelding verdienen nog de ontwerpen: Roos in cirkel (geteekend). Vitri pictor. Ubbo Emmius

De vervaardigers der bekroonde ontwerpen zijn: Motto: Deo Patriæ Academiæ: Rudolf und Otto Linnemann, Frankfurt a/Main. Motto Verbum: D. J. van der Laan, Rotterdam. Motto: Luce: H. Rosse, Den Haag.

De ontwerpen zullen in de Aula der universiteit worden ten toon gesteld van 21 November tot en met 5 December a. s.

Prijsvragen.

„St. Csssianus", Vereeniging tot drankbestrijding bij het Onderwijs en de Opvoeding, schrijft eene PRIJSVRAAG uit voor een RECLAMEPLAAT, PRENTBRIEFKAART EN SLUITZEGEL.

PROGRAMMA.

I. Gevraagd wordt eene teekening voor een reclameplaat groot 0.60 M. bij 1 M., geschikt voor lithografische reproductie in kleurendruk, de kleuren naast elkaar.

II. De compositie moet zoodanig zijn opgevat dat hiervan op kleine schaal een reproductie mogelijk is voor prentbriefkaart of sluitzegel.

a. voor een prentbriefkaart, 9 bij 12 c.M., en *b.* voor een sluitzegel, ongeveer 3 bij 4 c.M. (naar verkiezing rond of vierkant).

III. Op de plaat moet met groote, duidelijk leesbare letters de naam en omschrijving der Vereeniging te lezen zijn, n l: St. Cassianus, Vereeniging tot Drankbestrijding bij het Onderwijs en de Opvoeding te 's-Bosch.

IV. De plaat moet zoo pakkend mogelijk weergeven het doel en streven der Vereeniging: inwerken op ouders, opvoeders en kinderen tot wering van het drankgebruik door het kind, bescherming van het kind tegen drinkgewoonten en drinkdwang.

V. De mededinging staat open voor alle Nederlánders.

VI. Alle ontwerpen worden franco ingewacht aan het adres van Jan Dunselman, Middenweg 46, Watergraafsmeer, vóór of op 1 Februari 1912. Zij mogen geene handteekening dragen, doch moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld zijn van een gesloten naambrief, waarin tevens het adres wordt opgegeven, aan hetwelk niet-bekroonde ontwerpen kunnen worden geretourneerd. Dit zal geschieden franco binnen twee maanden na de uitspraak der Jury. Het bekroonde en de met premies vereerde ontwerpen blijven eigendom der Vereeniging, welke daardoor het uitsluitend recht van reproductie en uitgave verkrijgt. Aan de vervaardigers dezer ontwerpen wordt, in overleg met de Jury, gelegenheid gegeven om hunne handteekening alsnog op hunne ontwerpen te plaatsen.

VII. Er wordt uitgeloofd een 1e prijs ten bedrage van *f* 100.—, en twee premies, respectievelijk van 60 en 40 Gulden, uit te keeren binnen eene maand na toekenning door de Jury.

VIII. Aan de Jury is het oordeel voorbehouden, of eventueel geen der ontwerpen in aanmerking komt voor den eersten prijs, en in dat geval zullen de gelden door haar naar goedvinden en billijkheid in premies worden verdeeld.

IX. De ingekomen ontwerpen zullen gedurende een week worden tentoongesteld en het juryrapport ter inzage liggen in de zaal van den heer L. Rooswinkel 's Hertogenbosch.

Namens de Vereeniging,
Prof. L. VAN AKEN.

De Jury,
JAN DUNSELMAN.
HUIB LUNS.
JAN STUYT.

Heeswijk, November 1911.

Exemplaren van dit programma zijn verkrijgbaar bij Prof. L. van Aken, Abdij van Berne te Heeswijk.

Grafkelder.

perspectiefschets.

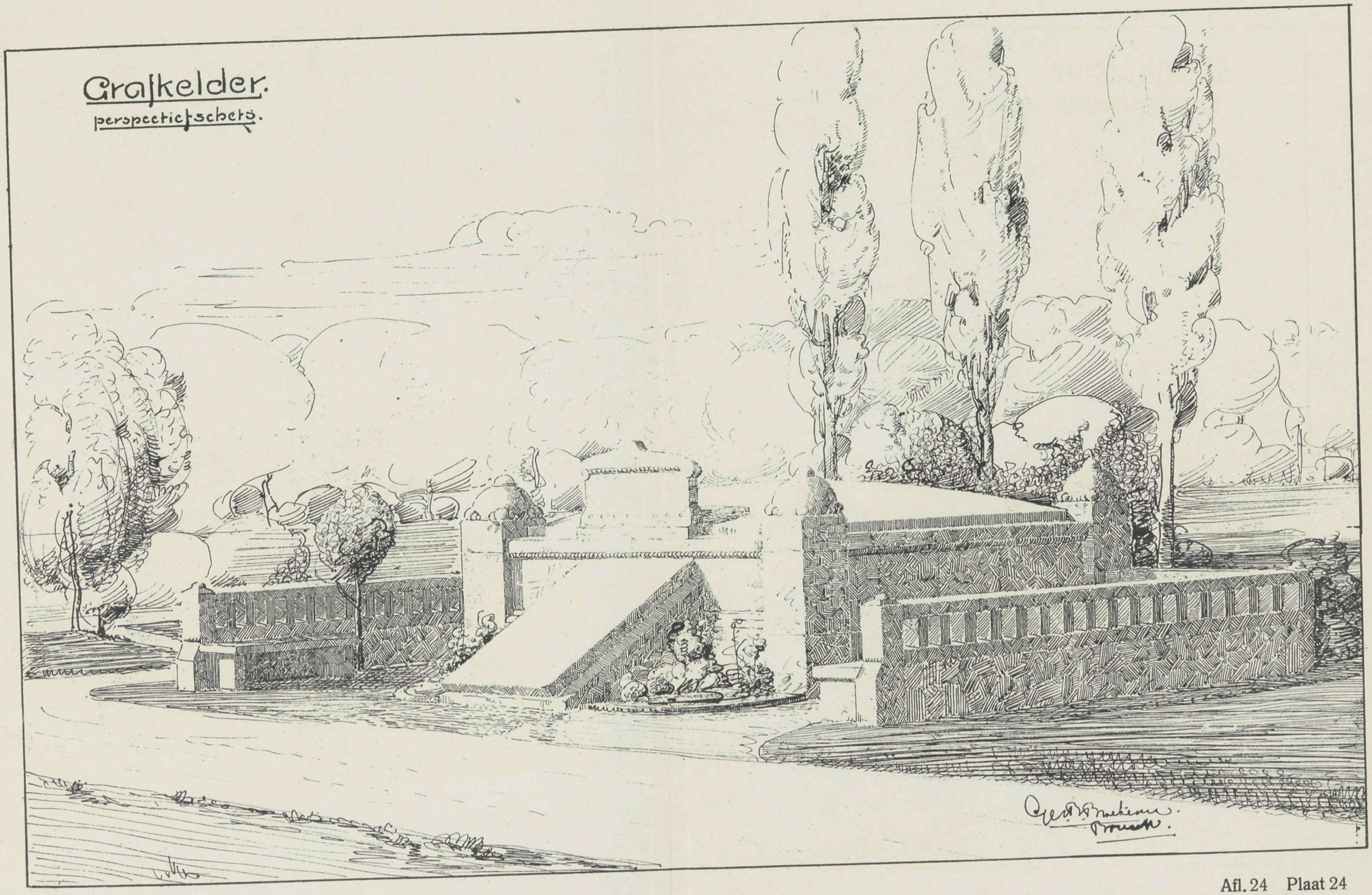

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

7 December 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 25

Bij de Platen.

Plan voor een kleine villa,

door A. ZONDERVAN.

De verdeeling van het plan is de ingang links, waardoor men van uit eene kleine vestibule komt in de hal, waarin de trap is opgesteld Het licht van het raam zijgevel ter hoogte 1ste verdieping, valt in deze ruimte. Aan de hal grenzen kantoor, woon- en eetkamer en suite, waarvan de eerste met ruime serre en de keuken met bijbehoorende werkplaats. Op de bovenverdieping zijn onder de kap aangebracht de slaapkamers. De kelder gaat onder de hal en suite door en heeft daar een lichtraam. Op eenvoudige wijze gedacht maakt het eene geriefelijke behuizing, terwijl het uiterlijk door de goede verdeeling van steen en cement zich ook behagelijk voordoet.

Eigenaardige toestanden.

In onze vorige aflevering mochten wij er op wijzen hoe eigenaardig enkele toestanden zich voordoen. Daarbij, wij moeten het eerlijk bekennen, hebben wij een kleine mispas gemaakt, en wel ten opzichte van Vlissingen's kerk en toren. Wij zijn zoo gewoon kerk en toren als een geheel te beschouwen, dat wij er niet aan dachten, dat voor beiden een bouwmeester kon zijn. Dat toch is het geval. De toren werd door de gemeente Vlissingen, de kerk door het Kerkbestuur in opdracht aan de deskundigen gegeven. Daardoor treedt, waar hier de bouwmeester Frowein alleen voor de kerk opkomt, (zooals uit onderstaand schrijven blijkt) deze van het tooneel af en komt in zake de door ons bedoelde afstraffing de gemeente-bouwmeester van Vlissingen daarvoor — om die te ontvangen — in de plaats. Personen verwisselen hier dus, maar de feiten blijven bestaan en tegen het feit alleen kwamen wij op, »dat een minder scherpe afkeuring in het adres de Raad aangeboden, door velen zou zijn toegejuicht«. Thans is het de gemeente deskundige die het pak krijgt. Wij weten het dat gemeente-betrekkingen bij veel goeds

ook veel van minder gehalte aanbieden. Veelal verdeelt zich het bestuur in partijen en juicht de een het werk van den deskundigen toe, terwijl de ander het wegcijfert. Dat is het weinig aanlokkelijke voor elk hoofd eener gemeente-betrekking weggelegd. Om nu van buiten af met zulk een persoonlijke en harde veroordeeling den werkkring te bemoeilijken is niet gewenscht, 't is een slecht wapen voor velerlei doeleinden te bezigen, dat gewoonlijk den betrokkenen schaadt. Dat moeten wij vakgenooten, waar één doel en streven ons vereent niet bevorderen, wij mogen oordeelen en wij herhalen het, wenken in overeenstemming met ons oordeel geven, doch wij moeten vrij blijven van alles wat tot persoonlijk leed van een onzer kan dienen. Dat was de reden waarom wij op de zaak, hoewel in anderen vorm, maar in gelijk beginsel neer kwamen.

Hoe eigenaardig, wij willen hetzelfde woord nog eens bezigen, dat het oordeelen geschiedt, blijkt uit hetgeen het weekblad Architectura van 2 December ll. mededeelt. Daarin komt de heer Victor de Stuers een lans breken, voor het feit dat de toren die de Vlissingers in dien vorm lief is, weder evenzoo zal opgebouwd worden. Diens meening staat daardoor lijnrecht tegenover het adres en wat geeft de voorzitter van Architectura et Amicitia daarbij te kennen, waarvan wij slechts twee punten willen releveeren.

1°. Doelende op den heer Victor de Stuers wordt gezegd:

»Een in een lang leven gegroeide overtuiging laat zich niet zoo licht meer wijzigen«;

dat wil even goed zeggen: met u is geen redeneeren mogelijk, stokstijf staat ge op uw vastgeroest oordeel; is dat wel billijk? Heeft het oordeel bij velen, die lang niet altijd onder het toejuichend gehoor van den heer Victor de Stuers behooren, niet evenzoo zich gevestigd, dat het volkomen aan de gemeente Vlissingen paste den vorm van den toren-bouw te kiezen, zooals zij zich dien, ook in verband met historische herinneringen, het liefst wenschte. 't Is hier een kwestie die in Vlissingen leeft en gevoeld wordt en die voor de buitenstaanders, in dit geval de adressanten, een geheel andere waarde heeft. Wij laten de zaak van het modern of niet modern zijn, geheel buiten kwestie. Betreft het een nieuw gebouw, geheel vrij van herinneringen of wat ook, wij zullen het loven wanneer het een kind van onzen tijd is. Hier is het echter een bizonder geval en daarmede dient rekening gehouden te worden.

De vraag is echter wie ziet juist, dat het kind van onzen tijd in gepaste kleeren zich presenteert. Waar de oordeelen, wij zeggen, weer zoo *eigenaardig* uit elkander loopen, daarvoor is het 2de argument. Onder de besprekingen over de waarde van oude gebouwen in lateren tijd gerestaureerd en volgens onze en veler zienswijze daarbij zeer in kunstwaarde achteruit gezet, wordt aangevoerd het volgende:

2°. Is het pas nieuw gebouwde quasi-gothieke ingangspoortje van de Nieuwe kerk te Amsterdam niet hinderlijk vergeleken bij het 18e-eeuwsch, dat er voor gesloopt werd?

Zie waar zulk een vraag als argument dient, daar raken wij de kluts kwijt. Daar blijkt, dat wij toch verduiveld slecht zien. Wij hadden dat oude ding altijd beschouwd in disharmonie te zijn met het zoo fraaie geheel, en wij hebben de zorg geprezen waarmede de deskundige leiding van den bouwmeester Posthumus Meyjes een gemaakte fout wist te doen verdwijnen en meer gepaste verhouding in alles te brengen, in één woord een rammelenden toestand tot een rustige architectuur te herscheppen.

Maar nu blijkt het dat dat oude ding beter was en waar nu de jaren tegen wil en dank klimmen en het vastgeroeste niet alleen op den heer Victor de Stuers van toepassing is, maar ook op ons, nu raken wij, zooals gezegd is de kluts kwijt, want jonge noch roestvrije oogen moeten dat toch beter hebben kunnen opmerken dan wij. 't Doet ons leed voor ons zelf, dat wij ons zoo vergist hebben! Het is echter een bewijs, dat oordeelen op strenge wijze niet altijd gewenscht is. Zoolang oordeelen onderling zoo veel met elkander verschillen.

Wat nu de reclame betreft, waarbij wij ons schaarden aan de zijde van hen die wezen op het gevaar, dat het lid zijn van Vereeniging of Bond kan hebben, door daarbij die beiden te noemen; zoo blijkt uit het schrijven van den heer Frowein, dat wat de Bond betreft, dit in beginsel is aangenomen, in welk geval dit een ander karakter verkrijgt en volstrekt geen eigendunkelijke handeling van den heer Frowein is. Wij stellen die mededeeling op prijs. Dat wij het minder wenschelijk achten dergelijke reclame te doen voortleven, hebben wij in ons vorig schrijven voldoende aangetoond; onze zienswijze blijft gelijk, want zonder iets af te doen aan de bekwaamheden onzer verdienstelijkste mannen in den Bond vereenigd, zoo blijft dit toch eigenlijk een vereeniging door enkelen op touwgezet, die, over zich zelf oordeelende, de eerste leden vormen en zich nu tot rechter in bekwaamheid over anderen stellen. De zienswijze over bekwaamheid, wij hebben het gezien aan Vlissingens adres, loopt nogal uiteen en daarom zouden wij het wenschelijker achten, dat de reclame wanneer men dan deze al noodig acht, achterwege bleef, totdat uit de bestaande kracht na jaren zich de werkelijke kracht uit de door onderzoek verkregen Bondsleden had gevormd. 't Heeft dan ten minste, alhoewel naar onze opvatting minder wenschelijke, toch veel zuiverder en eerlijker verhouding.

Aan de Redactie van »Vademecum der Bouwvakken«.

Geachte Redactie!

Het artikel »Eigenaardige toestanden« in N⁰. 24, van 23 Nov. ll. voorkomend, noemt mij ten onrechte voor den herbouw van den afgebranden St. Jacobstoren te Vlissingen.

Het geval is echter, dat *alleen de herbouw der Kerk* mij is opgedragen. Het adres van Architectura betreft nu afkeuring der leiding bij den herbouw van den Toren, eigendom der Gemeente Vlissingen, dus van een deel van het monument, dat wel is waar met de kerk een geheel maakt, maar dat nochtans niet onder mijne leiding geschied.

Waar kerk en toren één bouwwerk zijn, laat zich deze, voor mij niet aangename, misvatting echter verklaren.

In hetzelfde artikel wordt mij verweten reclame te maken met B. N. A. achter mijn naam te plaatsen, eene bijvoeging door alle leden der Architecten-Bond als regel aangenomen. Hoe hier dus van persoonlijk reclame te maken sprake kan zijn, is mij niet duidelijk.

Onder dankzegging voor opname.

Hoogachtend,

Uw dienstw.

's Gravenhage, 27 Nov. 1911.

J. F. L. Frowein.

Ook van het Kerkbestuur ontvingen wij een schrijven in dien zin.

Bij de Tekstfiguren.

De tekstfiguur geeft een der vele winkelhuizen zooals die in Engeland veelal ge-

Winkelgebouw te Nottingham.

bouwd worden. Die huizen hebben iets dat voldoet, zij zijn niet geheel zonder versiering, en toch niet overladen er mede, en hebben door den dikwerf klassieken vorm iets rustigs dat velen bevredigt. Zoo ook de gevel opgetrokken te Nottingham volgens de plannen van de bouwmeesters E. N. Sutton en T. W. C. Gregory. De andere teekening is een

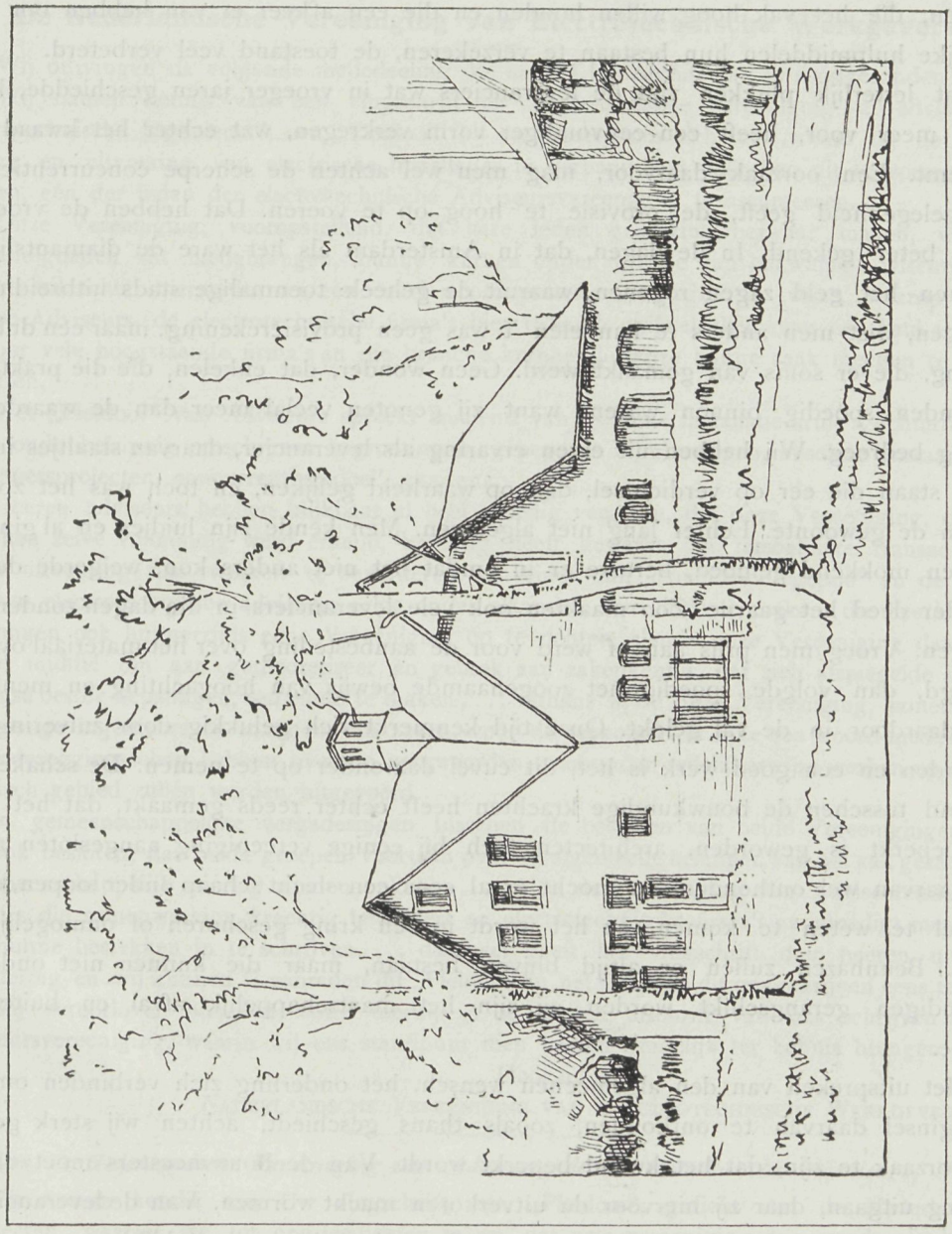

Boerenwoning.

boerenwoning, een schets behoorende bij de serie, door den heer A. Graafland aan ons afgestaan, dat blijven altijd aantrekkelijke en schilderachtige opvattingen.

Provisie-misbruiken.

Een groot kwaad tracht de Bond van Nederlandsche Architecten te bestrijden, het is; het misbruik ontstaan door het toestaan van provisie, dat de concurrentie dikwerf doelloos maakt, en de verhouding tusschen bouwmeester en leverancier schaadt

Het is daarom toe te juichen, dat de hand van den heelmeester op die wond gelegd wordt en dat zoo velen hunne instemming daarmede hebben betuigd. Ruim 60 firma's toch hebben aan de Bond verklaart, dat zij als leverancier het streven zeer welkom achten. In de laatste jaren is dank zij het genootschappelijk optreden van personen, die het vak hoog willen houden en die een afkeer er van hebben om door dergelijke hulpmiddelen hun bestaan te verzekeren, de toestand veel verbeterd.

Dat letterlijk plukken van de leveranciers wat in vroeger jaren geschiedde, komt weinig meer voor, heeft een eenvoudiger vorm verkregen, wat echter het kwaad niet wegneemt. Een oorzaak daarvoor, mag men wel achten de scherpe concurrentie, die geen gelegenheid geeft, de provisie te hoog op te voeren. Dat hebben de vroegere luidjes beter gekend. In de dagen, dat in Amsterdam als het ware de diamantslijpers voor hen het geld zagen regenen, waaruit de geheele toenmalige stads uitbreiding is verkregen, wist men anders te handelen 't was geen provisierekening, maar een dubbele rekening, die er soms van gemaakt werd. Geen wonder, dat enkelen, die die praktijken uitoefenden spoedig binnen waren, want zij genoten veelal meer dan de waarde der levering bedroeg. Wij hebben uit eigen ervaring als leverancier, daarvan staaltjes in ons boekje staan die eer op verdichtsel, dan op waarheid gelijken, en toch was het zoo bij enkelen de gewoonte. Echter lang niet algemeen. Men kende zijn luidjes en al ging het met een mokkend gemoed, beruste er in omdat het niet anders kon, weigerde de een de ander deed het gaarne. Zoo maakten ook vele leveranciers in die dagen zonderlinge sprongen. Vroeg men prijs aan of werd voor de aanbesteding over het materiaal overleg gepleegd, dan volgde spoedig het zoogenaamde bewijs van hoogachting en menigeen werd daardoor in de val gelokt. Onze tijd kenmerkt zich gelukkig door zuivering van toestanden en een goed werk is het, dit euvel daaronder op te nemen. De schakeering gevormd tusschen de bouwkundige krachten heeft echter reeds gemaakt, dat het euvel zeer beperkt is geworden, architecten toch bij eenige vereeniging aangesloten zullen zich daarvan wel onthouden, en mocht er al eens een slecht schaap onder loopen, dan is dit wel te weten te komen, en het wordt in den kring geschoren of onmogelijk gemaakt. Beunhazen zullen er altijd blijven bestaan, maar die kunnen niet onder de deskundigen gerangschikt worden, zij zijn het maatschappelijk afval en buiten de kwestie.

Het uitspreken van den algemeenen wensch, het onderling zich verbinden om zich in beginsel daarvan te onthouden, zooals thans geschiedt, achten wij sterk genoeg om oorzaak te zijn, dat het kwaad beperkt wordt. Van de bouwmeesters moet dan de regeling uitgaan, daar zij hiervoor de uitverkoren macht vormen. Van de leveranciers te doen uitgaan gaat bezwaarlijk, dan moeten zij noodwendig voor verklikker gaan spelen en wie heeft lust in zulk een baantje, waarvan het gevolg is, dat de niets zeggenden bij een volgende gelegenheid de voordeelen oogsten. Alleen de wetenschap, dat de mannen, die aan het roer staan, vrij van die gebreken zijn, treft doel, om hen is het toch te doen, en minder waardige die meestal tot de buitenstaanders behooren, zijn moeielijk door maatregelen te beperken. Daarom verdient het pogen van de Bond zooveel waardeering, men weet wie vrij daarvan is, dat is een waarborg voor patroon en leverancier en wanneer men zich daaraan niet stoort, dan hebben de beide laatsten

zich de schaden te wachten, die het euvel medebrengt. Waar het vereenigingsleven aan de orde is, zou echter een samenwerking van leveranciers het pogen krachtdadig kunnen steunen.

De Nederlandsche Vereeniging van Electrotechnische Werkgevers.

Wij ontvingen de volgende mededeeling die aan H.H. Architecten is rondgezonden:

Wij namen kennis van een vlugschrift der „Nederlandsche Vereeniging van adviseerende electrotechnische Ingenieurs", een „Pleidooi" bij architecten om zich toch vooral bij de projecteering en uitvoering van electrische installaties in verband met door hen uit te voeren bouwwerken, een der leden der electrotechnische Adviseursvereeniging te assumeeren.

Onze Vereeniging, vooropstellend, dat hare leden geenszins bezwaar maken, waar de omstandigheden dit medebrengen, hunne werken onder directie van bekwame adviseurs uit te voeren, wil echter hiermede met een enkel woord protesteeren tegen de wijze, waarop heeren Electro-Adviseurs, de electrotechnische firma's hier te lande vrijwel allen over één kam scherend, op voor vele hoogstaande firma's in die branche krenkende wijze hunne zaak meenen te mogen bepleiten.

Het „Pleidooi" van Adviseurs spreekt smalend van „slimme installatie-firma's, achterdeurtjes, nooit ondubbelzinnig omschreven begrootingen, gepeperde bijrekeningen, absolute onwaarde van aannemersprojecten, concurrentiegedoe", enz. enz.

Heeren adviseurs hebben blijkbaar al heel spoedig vergeten, dat onze Vereeniging, die, wat door hen zelve volmondig werd erkend, krachtig heeft gewerkt om fatsoenlijke transacties en goede uitvoering van werken te bevorderen, ten einde aan „concurrentiegedoe" en de naijver tusschen electrotechnische adviseurs zelve onder elkander, een einde te maken, die heeren heeft gedwongen ook hunnerzijds eene Vereeniging op te richten, ziende onze Vereeniging daarin het eenige middel om aan getheoretiseer en gebrek aan zakenkennis, dat zich afspiegelde in vaak onereuse bestek-bepalingen, een einde te maken .... althans wilde onze Vereeniging, samengesteld uit ernstige ingenieurs en mannen van zaken, voor de toekomst ter zake een woord medespreken en medezeggingsschap hebben over de voorwaarden, waaronder redelijkerwijze werken op electrotechnisch gebied zullen worden uitgevoerd.

In gemeenschappelijke vergaderingen tusschen de besturen van beide Vereenigingen werd dan ook besloten, dat beide groepen voortaan over de algemeene belangen van het vak gezamenlijk in gemeenschappelijk overleg zouden oplossen .... Hoe de Vereeniging van Adviseerende Ingenieurs die samenwerking krachtig bevordert en electrotechnische firma's aanmoedigt met animo naar hunne bestekken in te schrijven .... daarover geeft het vlugschrift dier heeren uitvoerig opheldering en wij kunnen U aanraden dit „Pleidooi" in het licht van dit ons schrijven eens te lezen.

Wij veroorloven ons ten slotte hierbij in te sluiten afschrift van ons schrijven aan de Adviseursvereeniging, waarin wij ons standpunt dien heeren duidelijk ter kennis brengen.

Hoogachtend,

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN ELECTROTECHNISCHE WERKGEVERS.

Aan de Nederlandsche Vereeniging van Adviseerende Electrotechnische Ingenieurs, Utrecht.

Wij namen kennis van Uw vlugschrift, een „Pleidooi", gericht aan de Nederlandsche Architecten, waaruit we tot ons leedwezen zagen, dat uwe vereeniging nog steeds niet tot het beseí is gekomen, dat ook in het zakelijk leven niet ieder strijd- of propagandamiddel geoorloofd is.

Waar u uw „Pleidooi" de wereld inzond, zonder dit ons ter kennis te brengen, zenden wij u in tegenstelling inliggend afschrift van een korte circulaire, die wij zoo vrij waren in aansluiting aan uw geschrift te publiceeren.

Voorts deelen wij u mede, dat indien wij vóór 1 Januari a.s. van u niet zullen hebben ontvangen eene ons alleszins bevredigende *uitdrukkelijke* verzekering, dat u, dezen weg van reclamemaken voor uwe collectieve zaak ten koste van den goeden naam van velen onzer firma's, eens en voor goed zult verlaten, door de leden onzer vereeniging voor de eer bedankt zal worden naar uw bestekken in te schrijven, resp. onder de directie van de leden uwer vereeniging te werken.

Hoogachtend,

(w.g.) NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN ELECTROTECHNISCHE WERKGEVERS.

Juryrapport van de Prijsvraag Genootschap „Architectura et Amicitia".

Kalenderomslag voor 1912.

1. „Energie",
2. „Kleur op Kleur",
3. „Vlakversiering",
4. „Venus",
5. „Schoonheid en Wetenschap",
6. „Winter",
7. „Oranje-Zwart",
8. „Terra Cotta",
9. „21 Januari".
10. „Sonata",
12. „Varen".
11. „Zandlooper" (get.)

Bij eerste schifting vielen uit:

2. „Kleur op Kleur". Het ontwerp is netjes geteekend en met liefde uitgevoerd. De letters en de jaartalcijfers zijn zwak. Het ornament heeft als kleurverdeeling wel verdienste. De achterzijde vormt een op zichzelf staand goed geheel.

4. „Venus". Het ontwerp is uitstekend geteekend. De opvatting van het ontwerp beschouwde de jury echter als verouderd, vooral ook de opvallende stijlvermenging; onbegrijpelijk dat de gebouwen in het water schijnen te staan. Door schilderachtige behandeling munten de beide paneeltjes, waarop de gebouwen en de Venus voorkomen uit. De letters en het monogram van de achterzijde zijn zwak.

5. „Schoonheid en Wetenschap". De symboliek van de ketting die de schoonheid en de wetenschap omsluit is goed bedoeld. Het geheel is zwak van ontwerp, vooral de achterzijde, waar het middenmotiefje niet gelukkig is. De letterverdeeling is slecht en te ondergeschikt behandeld.

6. „Winter". De randversiering staat los van het overige ontwerp; zij houdt geen verband met de verdeeling van het middenvak en overheerscht de belangrijke factor, de letter De achterzijde is uit dit oogpunt verdienstelijker.

9. „21 Januari". Het ontwerp is onbegrijpelijk. De kleurverdeeling is zwak vooral de achterzijde. Daar is de zwarte plek ontstaan door het weglaten der letters een niets zeggende versiering.

10. „Sonata". Deze inzending is den ontwerper boven zijne krachten gegaan; fantasie is hier wel aanwezig evenals bij het motto „21 Januari", hetwelk blijkens de wijze van inzenden van denzelfden ontwerper is. De fout van de achterzijde is bij het motto „Sonata" in nog sterkere mate aanwezig.

11. „Zandlooper". Deze inzending is zwak van ontwerp en van teekening, vooral wat betreft de letters. De toren in het verschiet bij de perspectievische voorstelling is minder gelukkig. Het monogram van de achterzijde is slecht.

12. „Varen". De versiering houdt geen verband met den ondergrond. De letters zijn in cirkelvorm geplaatst, waardoor de naam van het genootschap te ondergeschikt is behandeld. De achterzijde is nuchter versierd.

Na deze schifting bleven over de ontwerpen:

1. „Energie". De decoratieve verdeeling van dit ontwerp is rustig, hoewel het te mager is. De letters zijn er goed in opgenomen De teekening is vrij zwak.

3. „Vlakversiering". Dit ontwerp is beschaafd en aangenaam van kleurverdeeling, hoewel er geen voldoende kracht in is. De achterzijde is — in verband met de voorzijde — van alle inzendingen het best behandeld.

Een der juryleden was van oordeel dat dit ontwerp wegens den aard van het teekenwerk den voorkeur verdiende boven het ontwerp „Terracotta", omdat dit laatste geteekend is op een wijze, die den indruk wekt, als zou het eene lithographie zijn.

7. „Oranje-zwart". Door eenige Juryleden werd aan dit ontwerp den voorkeur gegeven om zijn bouwkunstige sijmboliek. De kleurverdeeling is onevenwichtig. De onversierde achterzijde vormt eene te scherpe tegenstelling met de voorzijde

8. „Terracotta". Dit ontwerp is krachtig; de kleurverdeeling is goed, evenals de letters, welke goed in het geheel zijn opgenomen Wel is het ornament in verschillende lagen verdeeld en daardoor verbrokkeld.

Na stemming werd uit de vier laatstgenoemde ontwerpen het motto „Terracotta" gekozen, hetwelk na opening van den naambrief bleek het geestelijk eigendom te zijn van den heer W. Bogtman te Haarlem.

Namens de Jury, bestaande uit het bestuur van het Genootschap „Architectura et Amicitia".

J. de Meijer, A. A. Kok, *Rapporteurs.*

Plan vooreene kleine Villa.

Zuideluke gevel.

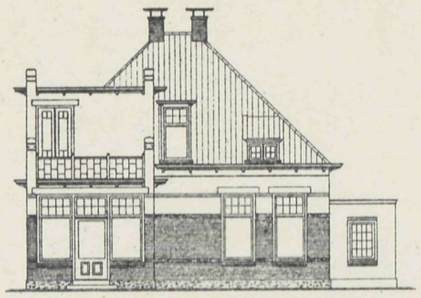

Westeluke gevel.

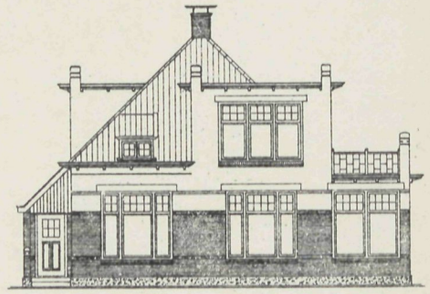

Noordeluke gevel.

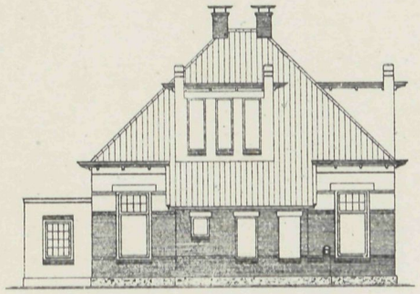

Doorsnede A B.

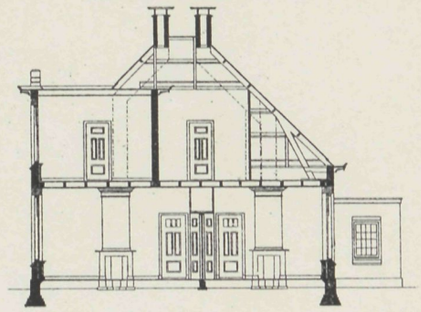

Doorsnede C D.

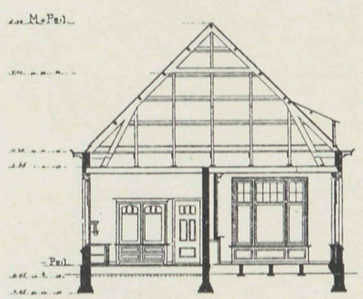

Balk grond.

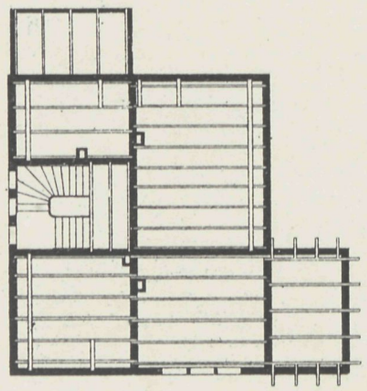

Platte grond.

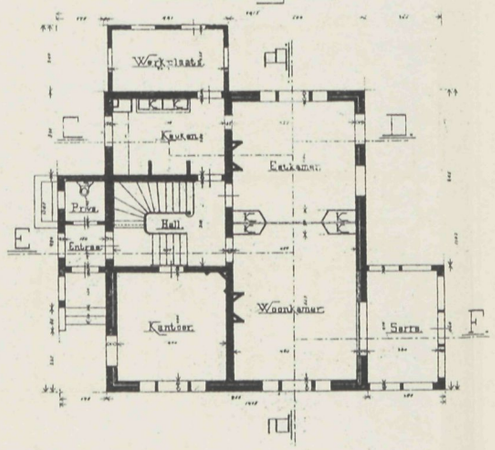

Kap grond.

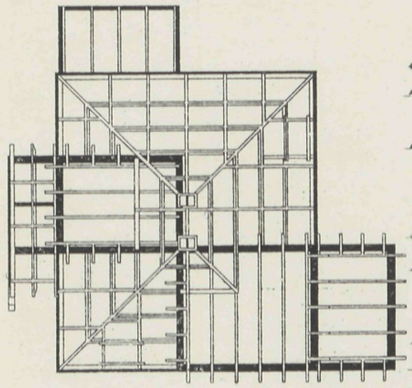

Doorsnede E F.

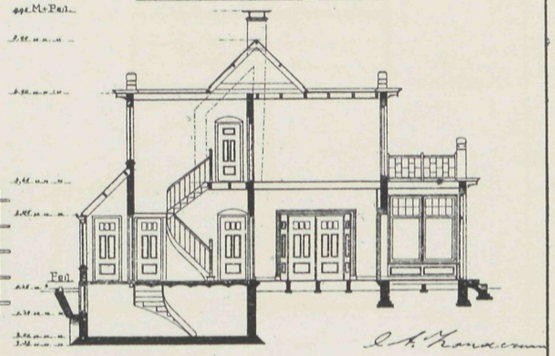

Vademecum der Bouwvakken
26e Jaargang 1911.

Afl. 25 Plaat 25
7 December 1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

21 December 1911 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 26.

Bij de Platen.

Ontwerp van een heerenbehuizing,
door P WOLF.

De plaat geeft eene heerenbehuizing. De ingang is op het midden, rechts woonkamer, en door de trap afgescheiden volgt de keuken. Links salon, gang, slaapkamer, verder schuurtje en bergplaatsen. Op de bovenverdieping slaapkamers en zolder. Onder de trap is de toegang naar een keldertje.

Een eenvoudige woning die door de indeeling zoowel innerlijk als uiterlijk voldoet

De Bouwkalender.

De Bouwkalender voor 1912, onder redactie van Th. G. Schill en D. H. Haverkamp, Ingenieurs en Architecten te Amsterdam, is weder gereed. Daarmede beleeft deze uitgave het 42-jarig bestaan. Dat pleit er voor, dat de inhoud nuttig en de kalender doelmatig is. De uitgever L. J. Veen, Keizersgracht 485, Amsterdam, stak de kalender in het welbekende costuum, deed even als in vorig jaar, Personalia en Memorandum in twee verschillende boekjes daarmede samengaan, zoodat de kalender een gerief was, en meer aan het doel beantwoordde, alles te samen voor *f* 1.75 in leer, *f* 1.50 in linnen met de beide boekjes. Waar de kalender in menig geval oplossing geeft bij berekening van draagkracht of prijs, daar heeft zich die onmisbaar gemaakt, en zal ongetwijfeld zijn 42ste jaar met even welkome ontvangst intreden.

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

LELIMAN-PRIJSVRAAG. — Afsluiting van het Leidscheplein te Amsterdam.

Op deze prijsvraag zijn ingekomen elf ontwerpen onder de navolgende motto's:

Benares	2 teekeningen.	Polyhymnia	4 teek.	I. H. Leliman	
Tijdgeest	3 „	Doornroosje	2 „	in Memoriam	3 „
Eenvoud	5 „	Van Water tot Land	3 „	Kijktuin	3 „
Silhouet	5 „	Wetering	2 „	Walda	4 „

Bij de Tekstfiguren.

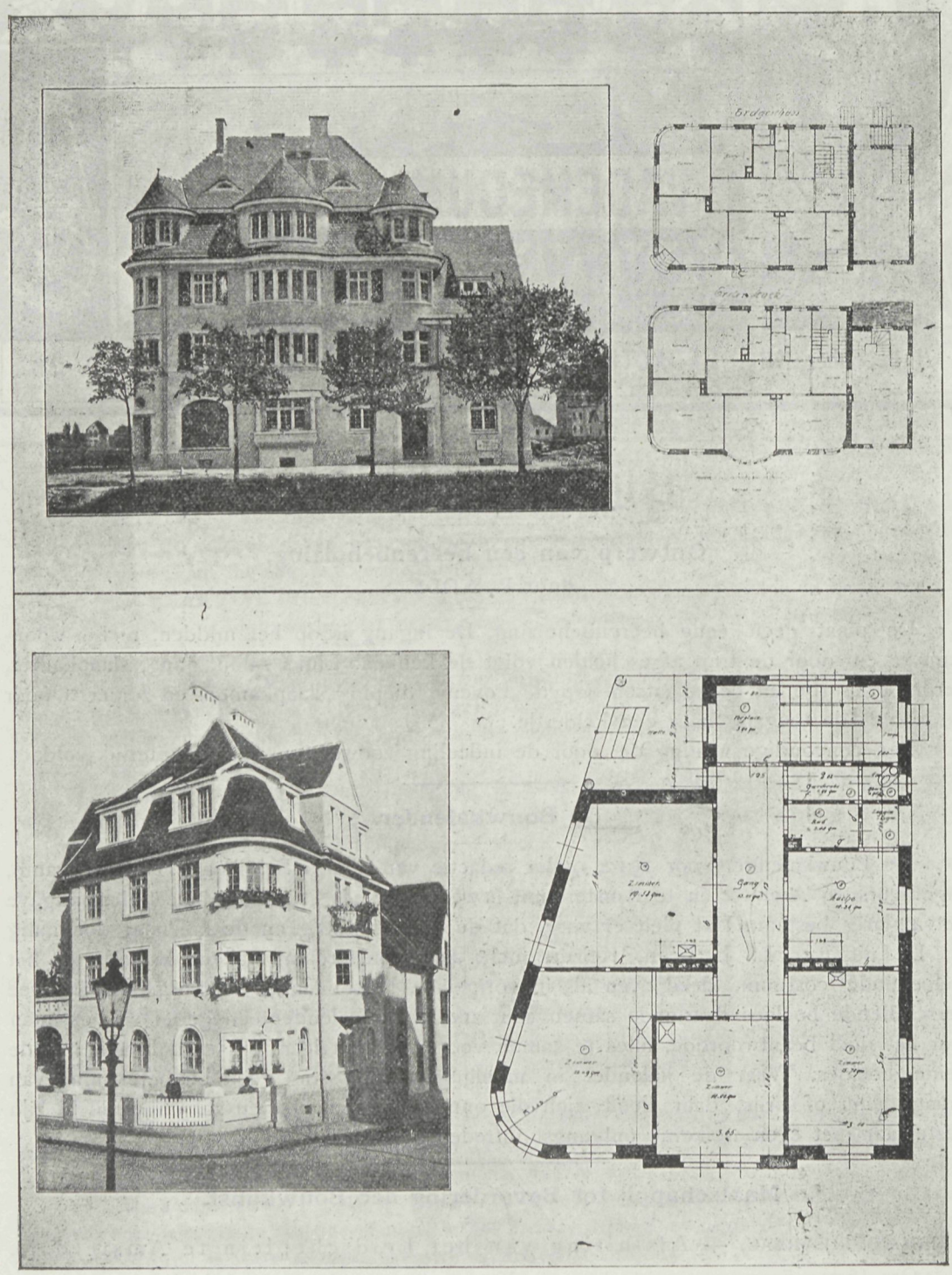

Woonhuizen te Friedrichshafen.

Wij ontleenen aan de Bauhutte een paar tekstfiguren van woonhuizen uit Friedrichshafen van den bouwmeester Blumenthaler aldaar. Wat vooral onze aandacht trok, dat is de hoogst fraaie verdeeling der gevels, eenvoudig maar met groote verscheidenheid

door de uit- bouwen en raamverdeelingen. De kappen maken daarop een zeer goede bekroning, vooral de bovenaan geplaatste is van een uitnemende gevelverdeeling.

De indeeling der woonhuizen die beiden op een hoek staan, zonder aangrenzenden, is wat het onderste in het bijzonder betreft, zeer regelmatig. Het zijn een tweetal verdienstelijke ontwerpen.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.

Op de Prijsvraag van een café-restaurant met aanlegsteiger van roei- en zeilbooten zijn ingekomen 9, en op die voor een Vignet 54 inzendingen.

Prijsvragen.

VEREENIGING „ONS HUIS" TE ROTTERDAM. PRIJSVRAAG VOOR ONTWERPEN VAN ARBEIDERSWONING-MEUBILEERINGEN.

Het Bestuur der Vereeniging „Ons Huis" te Rotterdam is voornemens in de maanden Mei en Juni 1912 een tentoonstelling te houden van meubileeringen voor arbeiderswoningen, waartoe het o. m. twee woningtypen wenscht te doen opstellen en meubileeren.

Teneinde de belangstelling voor g o e d e arbeiderswoning-meubileeringen op te wekken en te trachten aan te toonen, dat zonder groote kosten toch goede, behaaglijke en degelijke woninginrichtingen te verkrijgen zijn, heeft het Bestuur besloten een prijsvraag uit te schrijven voor de inrichting van twee arbeiderstypen, waarvan de plattegrond-teekening op aanvraag kosteloos wordt verstrekt.

O m s c h r i j v i n g.

Het kleine woningtype bevat: woonkamer ± 3.50 × 4.70 M.; slaapkamertje ± 2.50 × 3.50 M.; keuken ± 1.90 × 3.50 M., en gang.

Het groote woningtype bevat: woonkamer ± 3.85 × 4.70 M.; ontvangkamer ± 3.60 × 4.35 M.; groote slaapkamer ± 2.15 × 3.25 M.; kleine slaapkamer ± 1.85 × 3.85 M.; keuken ± 1.90 × 3.25 M., en gang.

De hoogte der verdieping bedraagt ± 3 M.

Het aantal en de aard der meubelen, alsmede de keuze en bewerking van het materiaal, worden vrij gelaten. Het geheele ameublement, met inbegrip van kachels, wandversieringen, lampen, vloerbekleeding. gordijnen enz., doch met uitzondering van bedden- en linnengoed, servies, keukenfornuis, potten en pannen, zal voor de kleine woning hoogstens *f* 300.— en voor de groote woning hoogstens *f* 450.— verkoopprijs mogen bedragen.

T e e k e n i n g e n. Gevraagd worden:

I. Op een schaal 1 à 20:

a. een plattegrond-teekening, waarop de plaatsing der meubelen is aangeduid;

b. een teekening in kleur van een of meer der voornaamste wanden. (De afmeting en vorm van de deuren, ramen en schoorsteenen worden vrijgelaten).

II. Op een schaal van 1 à 10:

De meubelen.

III. Op ware grootte:

Eenige belangrijke détails, waaruit vorm en constructie moeten blijken.

De teekeningen moeten vergezeld gaan van een beschrijving van de keuze der materialen, stoffen, kleuren enz., alsmede van een gedetailleerde kostenbegrooting.

A l g e m e e n e b e p a l i n g e n.

De mededinging staat open voor alle Nederlanders.

De ontwerpen moeten uiterlijk 15 Februari 1912 franco worden ingeleverd aan het bureau van den Directeur van „Ons Huis", Gouvernestraat 133, te Rotterdam.

Voor alle overige bepalingen gelden die, welke zijn vervat in de „Algemeene Regelen voor Bouwkundige Prijsvragen".

De ontwerpen met bijbehoorende stukken zullen ter beoordeeling in handen worden gesteld van een Jury, bestaande uit de heeren:

K. P. C. de Bazel, architect, Bussum. H. P. Berlage Nzn., architect, Amsterdam. Herm. van der Kloot Meijburg, architect, Hoofdleeraar aan de academie van Beeldende kunsten, 's Gravenhage. Kl. van Leeuwen, Nijverheidskunstenaar, Amsterdam. C. W. Nijhoff, Directeur der Kunstnijverheidsschool „Quellinus". Amsterdam.

De ontwerpen moeten anoniem zijn en worden ingezonden onder een kenteeken of motto.

Op straffe van uitsluiting is het aan inzenders verboden op de een of andere wijze de anonimiteit vóór de uitspraak van de Jury te verbreken.

Bij elke inzending zal in afzonderlijke, behoorlijk gesloten omslagen, moeten worden gevoegd:
a. een door den ontwerper onderteekende verklaring, luidende:„ Ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto . . . . verklaart, dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is;
b. een correspondentie-adres.

Het onder b. genoemde omslag zal vóór de uitspraak der Jury door haar mogen worden geopend, om, wanneer het noodig is, door tnsschenkomst van den correspondent, met den ontwerper in briefwisseling te treden. Elk omslag zal gemerkt moeten zijn met het motto Het schrift op de teekeningen, van bijbehoorende stukken en van eventueele correspondentie, mag niet zijn het handschrift van den ontwerper

Alle ontwerpen met bijbehoorende stukken worden in een der lokaliteiten van het gebouw der Vereeniging gedurende zulk een tijdsverloop tentoongesteld, dat alle mededingers geacht kunnen worden in de gelegenheid te zijn geweest de tentoonstelling, welke tijdig zal worden aangekondigd, te bezoeken. Na afloop der tentoonstelling worden de inzendingen, uitgezonderd de bekroonde, aan het correspondentie-adres teruggezonden.

Van den dag van ontvangst af tot den dag van terugzending zullen alle ingekomen ontwerpen tegen alle schade verzekerd zijn tot een bedrag van *f* 120.— voor het kleine, en van *f* 150.— voor het groote woningtype.

Vragen om inlichtingen moeten vóór 15 Januari schriftelijk worden gericht aan de Jury, adres voormeld bureau, en worden geldend en bindend zoodra zij met de antwoorden in één of meer bouwkundige bladen zullen verschenen zijn.

Bekroningen.

Voor ieder der beide typen van woninginrichting zullen twee prijzen worden beschikbaar gesteld, te weten: voor het kleine woningtype eerste prijs van *f* 80.— en een tweede van *f* 40.—.
voor het groote woningtype een eerste prijs van *f* 100.— en een tweede prijs van *f* 50.—.

Bovendien is het de bedoeling aan de eerst-bekroonden de leiding op te dragen van de inrichting der woning en de uitvoering der daarvoor bestemde meubelen door een meubelfabriek, aan te wijzen door de Tentoonstellings-commissie, in overleg met de Jury en de eerst-bekroonden. Voor deze leiding en het vervaardigen der detail-teekeningen zullen de eerst-bekroonden door de prijsvraag-uitschrijfster worden gehonoreerd met een bedrag van *f* 120 — voor het kleine en van *f* 150.— voor het groote woningtype. Alle hiertoe te leveren teekeningen met bijbehoorende stukken worden het eigendom van de prijsvraag-uitschrijfster, die daarmede tevens het recht verkrijgt desverkiezend de meubelen op groote schaal te doen reproduceeren.

Mocht de Jury van oordeel zijn, dat geen der ingekomen ontwerpen aan de gestelde eischen voldoet, dan heeft zij het recht de prijzen geheel of gedeeltelijk in de houden of op een andere wijze te verdeelen.

Voor het Bestuur van „Ons Huis",
Rotterdam, November 1911. A. de Koe, *Directeur*

1911.

Alles eindigt zoo van zelf,
Zoo ook *negentien honderd elf*;
Bij het scheiden van dit jaar
Staan wij met de groete klaar —
't Bouwen heeft zijn deel gekregen
Want; men hoorde allerwegen;
'k Verklaar die woning ongezond,
Verlaat die binnen korten stond.
Door die nieuwe woningwet
Werd menigeen aan 't werk gezet.
Het zal nog wel een poosje duren,
Dat men in die richting voort gaat sturen,
Daarbij de handel voelt zich sterken,
En vraagt belangrijke werken,
Zoodat voor 't jaar thans in verschiet
De toestand lang niet somber ziet. —
Wij vragen als wij twaalf eens schrijven,
Of U allen abonnent wilt blijven.

Ontwerp van een Heerenbehuizing.

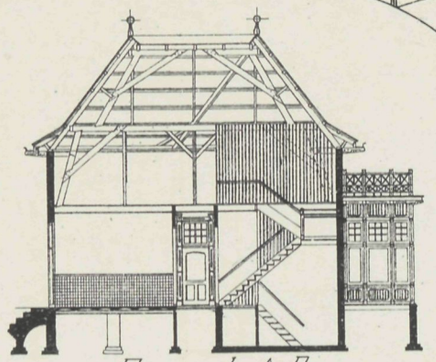

Doorsnede A.B.

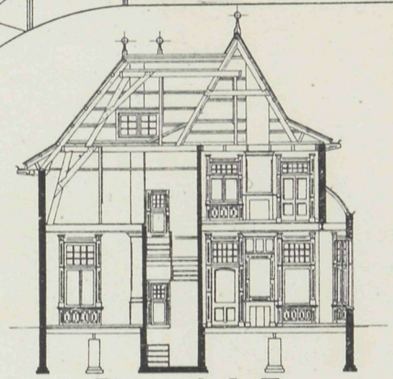

Doorsnede C.D.

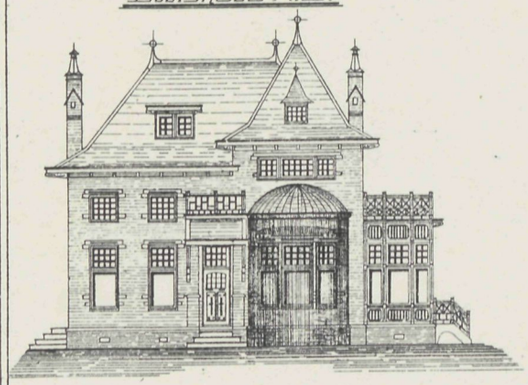

Voorgevel.

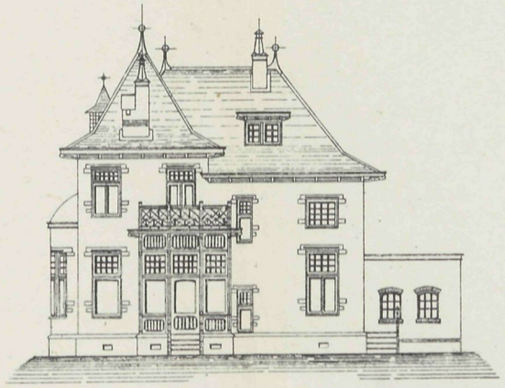

Zijgevel.

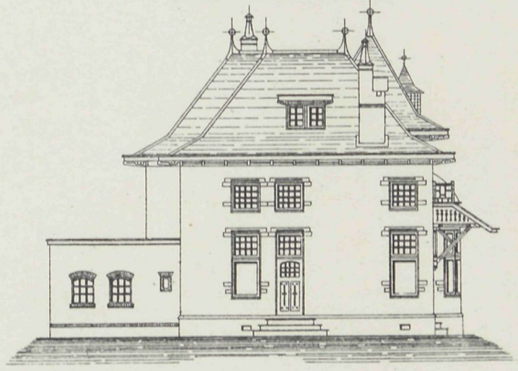

Zijgevel.

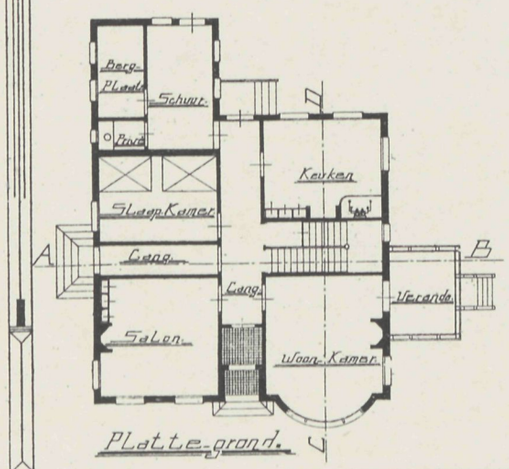

Platte-grond.

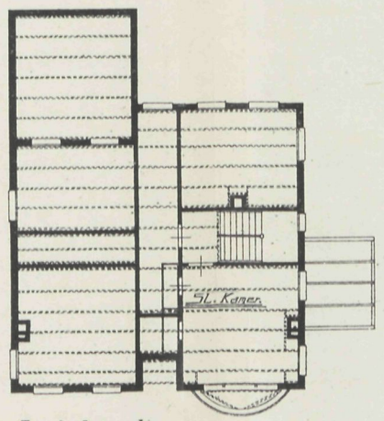

Zolderplan.

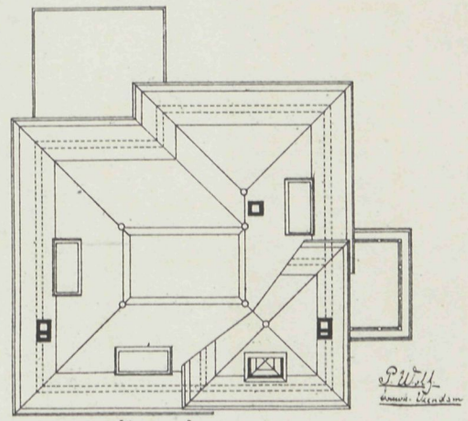

Kap-plan.

Vademecum der Bouwvakken
26e Jaargang 1911.

Afl. 26 Plaat 26
21 December 1911